

**T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GENEL MÜZİKOLOJİ ANABİLİM DALI**

**TARİHSEL, TOPLUMSAL, EKONOMİK VE YASAL
PERSPEKTİFTE KLASİK MÜZİKTE
KURUMSALLAŞMA VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

(Doktora Tezi)

Hazırlayan:

20026076 Kıvılcım Yıldız ŞENÜRKMEZ

Danışman:

Yrd.Doç. Mehmet NEMUTLU

İSTANBUL- 2006

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa no.</u>
ÖNSÖZ	IV
ÖZET	V
OVERVIEW.....	VI
TABLolar LİSTESİ.....	VII
ÇİZİMLER LİSTESİ.....	VIII
ŞEMALAR LİSTESİ.....	IX
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Amaç ve Kapsam.....	8
1.2. Yöntem.....	9
2. MÜZİK YAPITININ ÜRETİMİNE VE TÜKETİMİNE	
EKONOMİK AÇIDAN BAKIŞ.....	10
2.1. Pazar Kavramı ve Arz-Talep İlişkisi.....	11
2.2. Pazarın Doğuşu ve Gelişimi.....	20
2.3. Pazar Yapısı ve Rekabet Ortamı.....	24
3. SANATTA KURUMSALLAŞMA.....	28
3.1. Müzik Alanında Kurumsallaşma Süreci.....	29
3.1.1. Kraliyete Bağlı Saray Orkestraları.....	29
3.1.2. Saray Dışında Etkinliklere Katılım.....	38
3.1.3. Sanayi Devrimi ile Şekillenen Burjuva Etkinlikleri.....	40
3.1.4. 19. Yüzyılda Yaşanan Değişimler.....	44
3.1.5. Kurumsallaşma Sürecinde Opera.....	51
3.1.6. Amerika’da Opera ve Senfoni Orkestralarının Kuruluşu....	59
3.2. Kurumsallaşma Sürecinde Müzik Endüstrisi ve	
Müzik Sektörünün Gelişimi.....	62
4. TÜRKİYE’DE KLASİK MÜZİK VE KURUMSALLAŞMA.....	82
4.1. Cumhuriyet Öncesi.....	82
4.2. Cumhuriyetin İlanından Sonra.....	88
4.3. 1950’li Yıllar ve Sonrası.....	97
5. FİKRİ MÜLKİYET HAKKININ MÜZİK ALANINDAKİ GELİŞİMİ.....	110
5.1. Telif Hakkının Genel Tanımı.....	111

5.2. Telif Hakkının Müzik Alanındaki Gelişimi:	
Tarihsel Süreç ve Uluslararası Düzenlemeler.....	112
5.2.1. İlk Telif Yasası: Statute of Anne.....	113
5.2.2. Telif Hakkının Yayılışı.....	116
5.2.3. Eserlerin Dolaşımı: Bern Sözleşmesi.....	120
5.2.4. Diğer Uluslararası Sözleşmeler.....	122
5.3. Müzik Endüstrisi ve Telif Haklarında Dönüşüm.....	123
5.4. Türkiye’de Fikir ve Sanat Hukuku Alanında Gelişmeler.....	125
5.5. FSEK’in Genel Çerçevesi ve Yasa Değişiklikleri ile	
Bugünkü Durumu.....	126
5.5.1. FSEK Uyarınca Telif Eser Üzerindeki Haklar.....	132
5.5.2. Mali Hakların İncelenmesi.....	135
5.5.3. Tanımlardan Kaynaklanan Sorunlar (Müzik Yapıtları).....	144
5.5.4. Yorum ve Yorumcuların Korunması.....	147
5.5.5. Meslek Birliklerinin Kurulması.....	150
5.5.6. Vergi İstisna, Muafiyetler ve İndirimleri.....	152
5.6. Meslek Örgütleri Üzerine Değerlendirme ve Bir Öneri.....	156
6. MÜZİK ETKİNLİKLERİNDE SPONSORLUĞA BAKIŞ.....	167
6.1 Sponsorluk Kavramı.....	167
6.2 Destek/Yardım Kaynakları.....	168
6.2.1. Kamu Kuruluşları Tarafından Sağlanan Destekler.....	168
6.2.2. Vakıflar ve Dernekler.....	171
6.2.3. Şirketler ve Diğer Yardımlar.....	172
6.3. Tarihsel Gelişim.....	175
6.3.1.Eski Bir Sponsorluk Biçimi: Koruyuculuk.....	175
6.3.2. Pazar Yapısı İçinde Değişen Koruyuculuk.....	176
6.3.3. Kurumların Değişen Yardım Kaynakları.....	178
6.3.4. Özel Sektör Teşvikleri.....	180
6.3.5. Devlet Desteği Sistemleri.....	183
6.3.6. Sponsorluğun Kurumsallaşmasında Bir Model:	
Sanat Konseyi.....	186
6.4 Türkiye’de Müzik Alanında Sponsorluğun Gelişimi.....	191

6.5 Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu.....	197
6.5.1 İlk Uygulamalar.....	197
6.5.2 Yeni Yasal Düzenlemeler.....	200
6.6 Sonuç: Destek Sistemlerinin Yararları ve Sakıncaları.....	202
7. ÖRNEK İNCELEME :	
İstanbul Kültür Sanat Vakfı (İKSV) ve	
Uluslararası İstanbul Müzik Festivali.....	207
7.1. Kuruluşu ve Amaçları.....	207
7.2. Yapısı ve Gelir Kaynakları.....	212
8. SONUÇ.....	222
EKLER.....	227
KAYNAKÇA.....	291
�ZGEMİş.....	300

ÖZET

Bu çalışma tarihsel ve toplumsal olguların, hukuk ve ekonomide yaşanan değişimlerle birlikte klasik müziğin kurumsallaşması üzerindeki etkilerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışma yedi ana bölümden meydana gelmektedir.

İkinci bölümde müzik yapıtlarına ait üretim ve tüketim süreci incelenerek, müzik pazarında “değer” kavramı etrafında arz ve talep ilişkileri açıklanmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde sanat ve müziğin kendine özgü pazar yapısı içinde kurumsallaşması tarihsel boyutuyla detaylı olarak inceleme kapsamına alınmıştır. Sarayın koruyuculuğunda kurumsallaşan müziğin gelişimi, bu gelişimin sanayi devrimiyle şekillenışı, burjuva etkinliklerinin artışı, konser dernekleri ve operada yaşanan kurumsallaşma süreci günümüz kurumlarını da kapsayacak bir şekilde ele alınmıştır. Dördüncü bölümde Türkiye’de klasik müzik alanında yaşanan gelişimlerin, sanayileşmesini daha önce tamamlayan Batı’ya göre temel farklılıkları tarihsel, kültürel ve ekonomik boyutlarıyla incelenmeye çalışılmıştır. Beşinci bölümde ise piyasa ekonomisinin temel koşulu olan hukuk düzeni konu alınarak telif hakkının ülkemizde ve dünyadaki tarihsel gelişimine değinilmektedir. Çalışmanın altıncı bölümü klasik müzik alanında görülen destek ve yardım (sponsorluk) modellerinin ayrıntılı bir şekilde incelenmesine ayrılmıştır. Yedinci bölümde uluslararası bir örnek olarak İstanbul Kültür Sanat Vakfı’nın düzenlediği İstanbul Müzik Festivali mercek altına alınarak, çalışmanın alanıyla ilgili bir örnek model incelemesi yapılmaya çalışılmıştır. Genel olarak çalışma, klasik müzik etkinliklerine, üretim ve tüketim ilişkilerine geniş bir perspektifte bakarak, bu alanda çeşitli öneriler getirmeyi amaçlamaktadır.

ANAHTAR KELİMELER: Klasik Müzik, Ekonomi, Kurumsallaşma, Fikri Mülkiyet, Sponsorluk

OVERVIEW

This study aims at analyzing the effects of the social and historical issues on the institutionalization of the classical music, together with the changes in the economy and the law.

It consists of seven main chapters. The second chapter explains the relation between the supply and demand issues, in respect to the concept of “value” in the music market, with a view to the process of production and consumption of musical works. The third chapter of the study presents a detailed examination of the institutionalization of the art and music in their specific market structures from a historical perspective. The evolution of music performance which has been institutionalized in the court, the modification, brought by the emergence of the industry revolution, the increase of the bourgeois activities, the foundation of philharmonic societies and the institutionalization processes in the opera has been reviewed, covering the institutions of today as well. The fourth chapter is designed to explore the difference between the evolution of the classical music in Turkey and in the Western World where the process of industrialization has been completed before Turkey, with a focus on historical, cultural and economical aspects. The fifth chapter discusses the legal issues, as the main characteristics of the market economy and the evolution of intellectual property rights locally and abroad. The sixth chapter of the study deals with the aspects of the incentive (sponsorship) models in the field of classical music, in detail. The seventh chapter examines the International Istanbul Music Festival, as an example of such a sponsorship model which is organized by the Istanbul Culture and Arts Foundation. In overview, this study approaches to the issues concerning the processes of production and consumption of the classical music in a broad perspective and attempts to introduce relevant suggestions.

KEYWORDS: Classical Music, Economy, Institutionalization, Intellectual Property, Sponsorship

1- Giriş

Sanat ve estetikle ilgili konular ekonomi kavramlarıyla birlikte ele alındıklarında geniş kapsamlı bir inceleme alanı yaratırlar. Sanat ürünlerinin değiş-tokuş sisteminde bir pazar oluşturması ve bu oluşumla birlikte yaşanan kurumsallaşma süreci bu çalışmanın ana eksenini oluşturmaktadır. Müzik yapıtlarına özgü pazar ortamının doğuşu ile doğduğu ülkelerde kurumsallaşmaya doğru ilerleyişi ve kurumsallaşmaları tarihsel boyutuyla değerlendirilerek, sanata yönelik destek odakları ve pazarın düzenleyici unsurları olan yasal konular da inceleme kapsamında yer almaktadır. Ancak çalışmanın bütününde işletme, pazarlama, hukuk ve ekonomi gibi geniş perspektifli konuların sanatsal yaratının estetik yönünü şekillendiren, doğrudan etkileyen kavramlar olarak ele alınmadığını da belirtmek gerekir.

Temel ihtiyaç ürünlerine yönelik pazar yapısı, malların birbirleri yerine konulabileceği olgusunu göz önüne alır. Her zaman olmasa da çoğu zaman bir malın yerine konulabilecek başka mallar da vardır. Genel olarak ürünlerin değerleri de bu olasılık üzerinden tespit edilir. Bir sosyal gerçekliğin değer olarak tanımlanması ve parayla ölçülebilmesi anlamında bir değer kuramı arayışı uzun yıllar ekonomistlerin araştırma konusu olmuştur. Ekonomik değer, geline bu noktada piyasa sistemi içinde alınıp-satılan tüm mal ve hizmetlerin kıymetini belirten ortak birimdir. Söz konusu ortak birim değer ya da fiyat adı verilen kıymet ölçüsüdür. Ekonomik ortamda ürünlerin her biri içerdikleri kıymet üzerinden değerlendirilirler. Bir malın değerinin saptanmasındaki kriterler iki farklı yönelimden oluşur. Herhangi bir malın üretim süreci için harcanması gereken emek ve zaman üzerinden saptanabilecek olan üretim maliyetini ifade eden değeriyle, tüketicinin bir maldan elde etmeyi beklediği faydaya bağlı olarak oluşan talep değeri, birbirinden ayrılmaz bir bütündür.

Alıcı ve satıcının karşılaştığı piyasa ortamında üretim ve tüketim koşulları arz ve talep miktarlarıyla açıklanır. Ancak sanat yapıtları salt bir meta olmanın dışında, hatta yaratıcısının ötesine geçen, nesnel olmayan özelliklere sahiptir. Bu anlamda sanat yapıtının pazarla buluştuğu noktada öznel ve tek olmasına ilişkin olarak yapıtın maddi değeriyle nasıl bir denge oluşturması gerekliliği yanıtlanması zor bir sorudur. Diğer yandan bir sanat yapıtına olan talep, tüketicilerin kişisel ihtiyaçlarından çok kültürel birikimleri, estetik zevkleri ve benzeri beğenilerinin sonucunda oluşur. Sanat yapıtının değişim değerinin varlığı ekonomik değişim ilkesiyle bağlantılı değildir. Çünkü varlık değerini oluşturan onun toplumsal ve estetik değeridir. Sanat yapıtı salt bir nesne olarak düşünülmediğinde biçim ve içerik olarak kendiliğinden bir değere sahiptir. Piyasaya arz edilmesi sonucunda oluşan maddi değer ise kendi estetik değerinin dışında gelişen bir olgudur.

İçerdikleri tüm bu özellikleriyle sanat yapıtları, soyut değerler üzerinden yürüyen maddi değer belirlenmesi çerçevesinde farklı bir pazar yapısı ortaya koyar. Bu pazar yapısı piyasa ekonomisinin uygulanabilmesi açısından gerekli olan temel şartlardan doğrudan etkilenir. Bunlar sosyo-kültürel ortam, hukuk düzeni, mülkiyet hakkı ve sosyal yapı, kurumların özelliği, siyasi yönetim biçimi gibi temel şartları kapsar.

Klasik ekonomi kuramları uzun yıllar sanat yapıtının kendine özgü nitelikleri ile doğrudan ilişki kurmamıştır. Sanat ekonomisi ya da kültür ekonomisi ancak 20. yüzyılda yeni bir alan oluşturmuştur. Kültür ekonomisiyle uğraşan çağdaş ekonomistler¹ sanat yapıtlarına olan talebi oluşturan faktörlerin tanımıyla ilgili çalışmalar yaparak, kültürel beğeni, kültürel tüketim, kültürel üretim ve tüketime optimal gelişim oranları hakkında araştırmalar yapmışlar, kuramlar geliştirmişlerdir.

¹ Bu ekonomistlerin arasında A. Marshal (*Principles of Economics*, London, Macmillan, 1891), J. K. Galbraith (*The Liberal Hour*, London, Hamish Hamilton, 1960), G. Reitlinger (*The Economics of Taste*, London, Barrie and Rockliff, 1961), W. J. Baumol, W. J. Bowen (*Performing Arts – the economic dilemma*, New York, Twentieth Century Fund, 1966), B. S. Frey, W. W. Pommerehne, A. T. Peacock, C. D. Throsby ve J. M. Davidson Schuster gibi isimler yer almaktadır.

Sanatsal üretim ve tüketim alanına ekonomik koşulların etkisi diğer alanlarla benzerlik gösterse de farklı olguların dikkate alınması ve bu özel alan için çeşitli önlemlerin geliştirilmesi gerekli olmuştur. Destek sistemlerinin, sponsorlukların ve telif haklarıyla ilgili yasaların varlık nedenleri de bu çerçevede anlam ifade eder.

Tarihsel gelişim sürecinde sanat yapıtları ekonomik koşullarla mücadele edebilmek amacıyla çeşitli aşamalar kateder. Sanatın üretim ve tüketim süreci uzun yıllar boyunca Avrupa'da siyasi ve dini odakların koruyuculuğunda şekillenir. Bilim adına yapılan yenilikler, plastik sanatlar, mimari ve müzik geniş kapsamlı olanaklarla desteklenir. Sanatçılar bu odakların çalışanı konumunda olurlar. Ticaretin gelişimiyle sanat yapıtlarının alım-satıma konu olması müzik yapıtlarının piyasa koşullarını da etkiler. Destek gördüğü odakların statü göstergelerinden biri olarak müzik yapıtları, sadece söz konusu otoritelerin etkinlikleriyle sınırlı bir üretim ve tüketim alanına sahipken gelişen burjuva kültürüyle hem kendi alanını hem de destek odaklarını geliştirir. Böylece üretim ve tüketimin ekonomik kavramlarla ifade edilebildiği, olanakların arttığı bir pazar hareketi doğar.

Monarşik yapının çözülmesiyle müzik yapıtlarının toplumun diğer kesimlerine ulaşmasının olanakları artar, arz-talep ilişkisinin de bu noktada geniş kitleleri hedefleyerek biçimlenmeye başladığı görülür. Saray ve çevresinde müzisyenlerin, bestecilerin etkinliklerini gerçekleştirdikleri kurumlar da söz konusu gelişimlerden payını alır. Sadece belli bir kesimle sınırlı olan saray müziği, saray dışı etkinliklerle halk kesimine de ulaşmaya başlar. Saray kurumlarıysa zamanla devlet kurumları haline gelirler.

Devlet sistemi içinde himaye gören sanat, değişen ekonomik koşullarla doğrudan ilişki içinde olmaksızın etkinliğini sürdürür. Devlet dışı etkinlikler, müzisyen ve bestecilerin serbest meslek faaliyetleri olarak ekonomik koşullarla

ve değişen beğeni anlayışlarıyla birebir yüzleştikleri nispeten daha zorlu bir ortamda gerçekleşmiştir. Müzisyenlerin, bestecilerin ve müzik alanında faaliyet gösteren diğer üretici birimlerin, serbest çalışanlar olarak iş koşullarını düzenleyen ve meslek haklarını koruyan birlikler de müzik alanında kurumsal gelişimin önemli bir parçası olurlar. Monarşinin koruyuculuğunda ya da dini kurumlarda müzik alanında çalışanlar önceleri loncalarla, daha sonra ise serbest faaliyetlerin artmasıyla beraber meslek birlikleriyle korunmuş ve kollanmışlardır.

Belli bir elit kesimin statü göstergesi olarak Avrupa’da saray müziği, zaman içindeki gelişimiyle kendine özgü farklı bir temsili nitelik kazanır. Genel bir ifade olarak “klasik müzik” kavramı tüm bu gelişimin odak noktasında yer alan geniş kapsamlı bir kavram olarak karşımıza çıkar. Özünde Viyana klasizmini (18. yüzyılın ikinci yarısıyla 19. yüzyılın ilk çeyreğindeki müziği) işaret eden klasik müzik aynı zamanda bir tür adı olarak Batı müziğinin çoksesli geleneğini ifade etmektedir. Klasik müziğin bir tür adı olarak kullanımı özellikle 20. yüzyılda caz, blues vb. popüler müzik ve halk müziği kategorilerinin yaygınlaşmasıyla da ilişkilidir. Bu geniş kapsamıyla klasik müzik tanımlaması kökenleri Antik Yunan’a dayandırılan, ortaçağ, rönesans, barok, klasik, romantik ve çağdaş dönem yapıtlarıyla günümüze kadar ulaşan bir tarihsel süreci kapsamaktadır.

Klasik müziğin talep yaratan “değer”i günümüzün kültürel ortamında daha önceki dönemlerde görülmemiş bir başkalaşım yaşamaktadır. Bu ayrıcalıklı değer büyük oranda kültürel anlamda çeşitliliğin yaşandığı günümüz şartlarının doğasından kaynaklanır. Bu anlamda günümüz kriterleri çerçevesinde klasik müziğin konumunu araştırmak aynı zamanda günümüz kültürünün doğasına yönelik bir inceleme niteliği taşır. Gelişimini gerçekleştirdiği tarihsel süreçte simgelediği önemli değerlerle klasik müzik, “özgürlük”, “çoğulluk” ve bunun gibi çeşitli kültürel, sosyal, siyasal değerlerle de özdeşleşmiştir.

Bir sanat yapıtının “değer”lendirilmesi kavramı da yapıtın ait olduğu dönemde ya da farklı dönemlerde yapısal niteliklerini aynen korumasına karşın, değışen estetik algılar doğrutusunda farklı şekillerde yeniden değerlendirilebileceğini ifade eder. Ancak klasik müziğe olan talep günümüzde sadece onun estetik değeriyle bağlantılı değildir. Günümüzden çok önce bestelenmiş olan bir eser de günümüz değerleri içinde yeniden değerlendirilerek, bugünün bakışıyla tekrar yeni bir anlam kazanabilir. Arz edilen müzik yapıtı için ortaya çıkan talep, değışen kültürel değerler, uygulamalar, davranışlar ve eğilimlerdeki değışikliklerle de yakından bağlantılıdır. Bu noktada arz-talep ilişkisi çerçevesinde değışen beğeni ve alışkanlıkların biçimlendirdiği bir talep ortamı söz konusu olur.

Müzik yapıtlarına olan talebi etkileyen pek çok neden vardır, fakat talebi yönlendiren başlıca unsur parasal kaynaklıdır. Diğer yandan “estetik beğeni” ise ekonomik anlamda alıcının talep şeklini ortaya koyan ve tercihleri belirleyen bir kavram olarak karşımıza çıkar. Farklı tercihlerin yöneldikleri ortak nokta talebin odak noktasını işaret etmektedir. Böylece dinleyicinin gelir düzeyi, estetik algıları ve benzer ürünlerin ücretleri talebi etkileyen faktörler şeklinde karşımıza çıkar.

Müzik piyasasında değer ölçülerinin diğer alanlara göre belirsiz olmasının başlıca nedeni, müzik yapıtlarının ve etkinliklerinin her birinin kendine özgü, standartlaştırılması mümkün olmayan niteliklere sahip olmasıdır. Bu nedenle yapıtların değerlerini saptamak ve bunları diğer ticari ürünlerdeki gibi maliyet ya da salt arz-talep ekseninde fiyatlandırmak son derece güçtür. Ayrıca müzik yapıtına özgü daha farklı durumlar da söz konusudur:

[Müzik] soyut bir biçim, bir program, bir kalıp, bir yorumcu-uygulayıcıya verilmiş bir emir dizisidir. Klasik ekonominin yasalarına uymaz; Onu kaybetmeden verebiliriz, kullandıkça eskimez, paylaşıldığında hiçbir şey kaybedilmez, kimse onu duyan tek kişi olmakla bir şey kazanmaz, değeri onu üretmek için harcanan zamana bağlı olmaz. Dolayısı ile klasik ekonomistler şunu farkeder; Üretim olarak ayırt edip ayrı bir yere koymaya başladıkları müzik onların bütün yasalarını çiğnemektedir ama marjinal oluşu da kaygılanmaya gerek duymamaları için yeterlidir.²

Dinleyicinin (alıcının) yapıtı algılaması, yorumlaması görece olarak son derece değişkendir, hatta tarihsel anlamda da değişmektedir. Bu noktada arza yönelik ortaya çıkan talep de her dönemde farklılıklar gösterir ya da görece (bireysel) olarak değişebilmektedir. Böylece tarih içinde sanat ürününün değeri, tekrar tekrar ortaya çıkmaktadır. Tüketim metası olmaktan çok, tekrar değerlendirilebilir bir meta olma durumu söz konusudur.

Klasik müzik etkinliklerinin gelişimini, kurumsallaşma sürecini tarihsel, kültürel, ekonomik ve yasal perspektif içinde ele almayı hedefleyen bu çalışma, beş ayrı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde müzik yapıtının üretimine ve tüketimine ekonomik açıdan bakılmaya çalışılmış, pazar kavramı, arz ve talep ilişkisi, değer kavramı, müziğe özel pazarın doğuşu ve bu pazarın kendine özgü gelişimine yer verilmiştir. İkinci bölümde ise sanatta ve müzikte kurumsallaşmanın tarihsel gelişimi ve bu gelişimin sanayi devrimiyle şekillenmesi, sermayenin dağılımıyla burjuva etkinliklerinin çoğalmasının bu duruma katkısı incelenmeye çalışılmıştır. Konser derneklerinin kuruluşu ve opera sanatına özgü kurumsallaşma süreci, Avrupa ve Amerika'daki opera ve orkestraların gelişimiyle ayrıntılı olarak günümüz kurumlarını da kapsayacak şekilde ele alınmaktadır.

² Jacques ATTALI, *Gürültüden Müziğe*, 83-84

Çalışmanın üçüncü bölümü ise Türkiye’de klasik müzik alanında yaşanan gelişmeler ve bu gelişmelerin ekonomik, tarihsel ve kültürel açıdan Cumhuriyet öncesi ve sonrasını kapsayacak şekilde incelenmesine ayrılmıştır. Dördüncü bölümde ise pazar sistemi içinde klasik müziğin üretim ve tüketim ortamını düzenleyen, piyasa ekonomisinin temel koşullarından olan hukuk düzeni ve mülkiyet hakları üzerine odaklanılmıştır. Bu çerçevede telif hakkının hukuki düzenlemedeki yerine değinilerek, bu hakkın tarihsel boyutta katettiği aşamalar gerek ülkemizde gerekse diğer ülkelerdeki gelişimiyle birlikte ele alınmıştır.

Çalışmanın beşinci bölümünde sponsorluk konusu incelenmektedir. Bu bağlamda sponsorluğun kavramsal tanımı yapılmaya çalışılmış ve klasik müzik alanında görülen destek ve yardım modelleri, bu modellerin oluşumu, çeşitli ülkelerdeki gelişimi ele alınmıştır. Türkiye’de devlet desteği ve özel girişimlerle şekillenen sponsorluk faaliyetleri ve bu faaliyetlerin tarihsel gelişimi de bu bölümde yer almaktadır. Aynı bölümün devamı olarak Türkiye’de 1973 yılında özel bir teşebbüsle başlatılan, günümüzde de kısmen devlet desteğiyle ve sponsorluk destekleriyle varlığını sürdüren İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı’nın düzenlediği İstanbul Müzik Festivali bir model olarak ele alınmıştır. İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı, kültür-sanat alanında sponsorluğu Türkiye’ye yerleştiren ilk kurum olarak her yıl düzenli olarak gerçekleştirdikleri müzik festivali ile uluslararası bir kurum kimliğine sahiptir. İstanbul Müzik Festivali’nin incelememizde model olarak seçilmesinin nedeni, 1970’li yıllardan günümüze kadar Türkiye’deki ekonomik, toplumsal ve siyasi dönüşümü yansıttığı varsayımdır.

1.1. Amaç ve Kapsam

Klasik müzik alanındaki etkinliklerin kültürel, ekonomik ve yasal açılardan incelenmesi çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır. Sanat ürünlerinin ekonomik ortamda oluşturduğu pazar ve bu bağlamda yaşanan kurumsallaşma sürecinin tarihsel perspektifte ele alınması hedeflenmiştir. Aşağıda belirtilen maddeler araştırmanın ana amaçlarını belirlemektedir:

- Arz ve talep ilişkisi çerçevesinde klasik müzik etkinliklerinin ekonomik “değer” kavramıyla karşılaştırılması;
- Klasik müziğe özgü pazar yapısının kurumsallaşmaya doğru ilerleyişinin tarihsel boyutunun ele alınarak, değerlendirilmesi;
- Türkiye’de klasik müzik alanında yaşanan gelişimlerin ekonomik ve tarihsel açılardan ele alınması;
- Klasik müziğin üretim ve tüketim aşamalarını doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen yasal konuların (fikri mülkiyet hakkı, sponsorlukta vergi uygulamaları vb.) araştırılması;
- Destek ve yardım modelleri ve bu modellerin çeşitli ülkelerdeki gelişiminin değerlendirilmesi; Türkiye’de devlet desteği ve özel girişimlerle şekillenen sponsorluk faaliyetlerinin incelenmesi;
- Yukarıda belirtilen noktaların incelenip çözümlenmesi doğrultusunda geliştirilecek olan eleştirel bakış açısıyla konuya farklı parametreler kazandırılması ve bu çerçevede çeşitli öneriler sunulması.

1.2. Yöntem

Günümüz koşullarında klasik müzik alanındaki kurumsallaşmanın incelenmesi ve mevcut durumun doğru değerlendirilmesi tarihsel boyuttan ayrı düşünülemez bir bütündür. Bu sebeple çalışmanın her bölümünde ele alınan konular çerçevesinde tarihsel gelişim süreci de incelenmiştir. Tarihsel metinler üzerinde yapılan değerlendirmelerle mevcut durumların tespiti hedeflenmiştir. Kalitatif ve kantitatif araştırma yöntemlerine başvurularak yönlendirilen çalışmada, ulaşılabilen sanat/müzik kurumlarında yapılan arşiv araştırmaları ve görüşmeler yoluyla çeşitli veriler toplanmıştır. Yurtdışı kaynaklı benzer çalışmalar ile ülkemizde elde edilen veriler karşılaştırma yoluyla değerlendirilmeye çalışılmıştır.

2. MÜZİK YAPITININ ÜRETİMİNE VE TÜKETİMİNE EKONOMİK AÇIDAN BAKIŞ

Toplumlardaki üretim, tüketim, yatırım ve benzeri faaliyetler ekonomik faaliyetlerdir. Bu faaliyetler ülkelerin piyasa ilişkilerini oluştururlar. Günlük hayatımızda aldığımız kararların ve yaptığımız eylemlerin de büyük bir bölümü ekonomik eylem ve kararlardır. Ekonomi bilimi de söz konusu ilişkilerin sistematik bir biçimde incelemesini yapmaya çalışır. Bireyin içinde yer aldığı ekonomik faaliyetlerin arka planındaki rasyonaliteyi kavramak ve araştırmak ekonomi biliminin ana amaçlarındanıdır. Verilen kararların hangi davranış doğrultusunda alındığı önemlidir. Ekonomik bakış genel olarak farklı bireylerden oluşan toplulukların, toplu haldeki mali davranışlarını tanımlamaya çalışmaktadır.³ Yeterli talep oluştuğu taktirde, yeterli miktarda ürünün ya da hizmetin bedeli (değeri) taleple orantılı olarak oluşur. Bu ortak tavır, ekonomik olarak tahmin edilebilir bir biçimde tanımlanabilmeli ve açıklanabilir olmalıdır.

Ekonomik perspektifte müzik yapıtlarına bakıldığında, ekonomik eylem ve kararların rasyonel anlamda tahmin edilemediği durumlarla karşılaşılır. Bu durum pek çok farklı nedenden kaynaklanmaktadır. Öncelikle müzik tarihi ve genel anlamda kültür tarihi, az sayıda yaratıcının sanatsal üretimi ile ilgilidir. Özel bir yetenekle yaratılan yapıtların söz konusu olduğu ve alıcısının da (tüketici/dinleyici) belli bir kültürel birikim düzeyine ulaştığı bir düzlemde varlık gösteren klasik müzik yapıtları, sınırlı sayıda yaratıcı ve tüketicinin bulunduğu bir ortam yaratır. Üreticisinin ve tüketicisinin az sayıda olması beraberinde kısıtlı bir istihdam alanını da doğurur. Böylece sanat yapıtının üretimi, seri bir şekilde üretilen ve ihtiyaçlar doğrultusunda tüketilen diğer bir deyişle tüketici açısından en yüksek faydanın gözetildiği bir işleyiş düzeni ile karşılaştırılmaz. Aynı şekilde bu üretim biçiminin doğal bir sonucu olarak da

³ Tyler COWEN, (1998), *In Praise of Commercial Culture*, 41

farklı bir tüketici topluluğundan söz etmek mümkündür. Çünkü bir sanat yapıtına olan talebin doğuşu, tüketicilerin sadece kişisel ihtiyaçlarından değil, daha çok kültürel birikimi, estetik zevki ve benzeri beğenilerinin sonucunda oluşur. Ancak yine de sanatçıların gerek yaşamlarını sürdürme, gerekse salt ticari kazanç elde etme amacıyla üretimlerini yönlendirdikleri de tarihsel bir olgu olarak karşımıza çıkar.

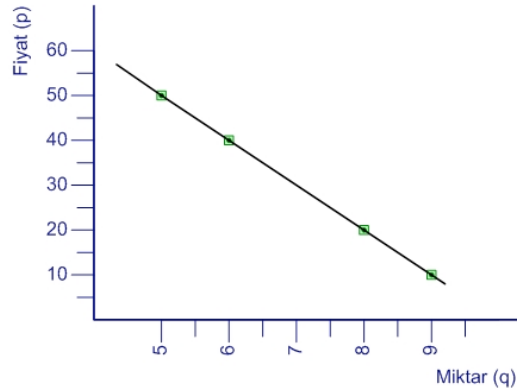
2.1 Pazar Kavramı ve Arz-Talep İlişkisi

Klasik müzik yapıtları ve bu yapıtların yer aldığı etkinliklere, etkinliklerin düzenlenmesini sağlamak üzere yapılan kişisel ya da kurumsal faaliyetlere ekonomik açıdan bakıldığında, önce “pazar” kavramından söz etme gereği ortaya çıkar. Ekonomik açıdan pazar, basit tarifi ile alıcının tüketim amacı, satıcının da kâr etme amacı ile karşı karşıya geldiği yerdir. Bir başka ifadeyle alışverişe olanak sağlayan ticari kurumları, bunlarla ilgili sosyal ve yasal düzenlemeleri de içinde barındıran bir sistemdir. Burada alıcı, “talep eden” veya “tüketici” olarak, satıcı da “arz eden” ya da “girişimci” (müteşebbis) olarak adlandırılır. Üretici ve tüketicilerin zaman zaman etkisi altında kaldığı ekonomi bilimi tarafından bilimsel metodlarla tespit ve tarifine çalışılan ekonomik değişkenler de yine tüketici ve üreticilerin karar ve davranışlarının bütününde belirleyici unsurlardır.

Pazar yapısında alıcı ve satıcının ekonomik faaliyetleri talep ve arz ile ortaya çıkar. Tüketici tercihlerinin pazara yansımada ana araç “talep”tir. Talep, bireyin bir malı ya da hizmeti satınalma arzusunu ve satınalma gücünü belirleyen kavramdır. Bir malın talep edilen miktarı ile fiyatı arasında ters yönlü bir ilişki vardır. Bu ters yönlü ilişki talep yasasını oluşturur. Buna göre malın fiyatı arttıkça talebinin azalması, fiyatı düştükçe de talebin çoğalması söz

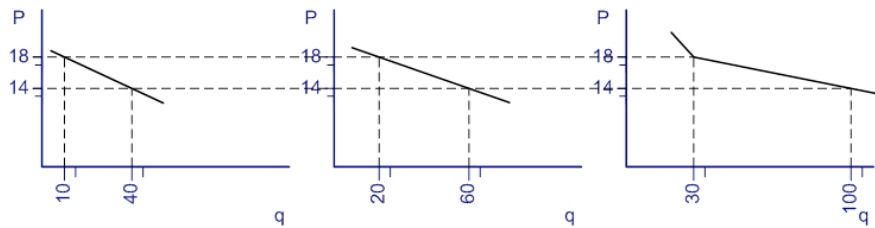
konusudur. Bir malın fiyatı ile talep edilen miktarı arasındaki ters yönlü ilişkinin grafik olarak gösterimi “talep eğrisi” ile ifade edilir.

Şekil 2.1. Bireysel Talep Eğrisi⁴

Yukarıda belirtilen talep eğrisi “bireysel talep eğrisi”dir. Ancak piyasalar tarafından uygulama açısından daha pratik ve önemli olan “piyasa talep eğrisi”dir. Piyasa talep eğrisini elde etmek için tüm bireysel taleplerin toplamı ele alınır. Söz konusu eğri belli bir ürünün tüm alıcıları için fiyat ve miktar bileşimlerini gösterir.

Şekil 2.2. Piyasa Talep Eğrisi⁵

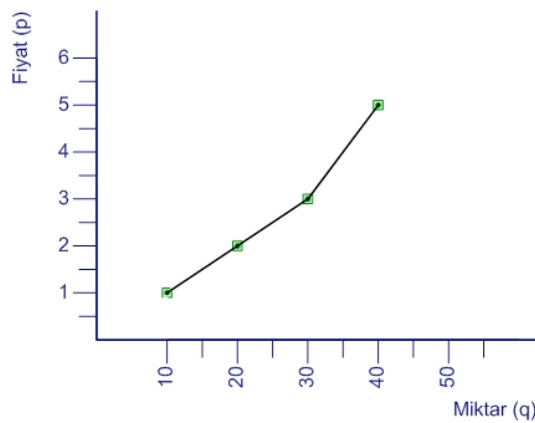
⁴ Bireysel talep eğrisinde düşey eksen fiyatı (P), yatay eksen de miktarı (q) belirtmektedir. Burada 0-60 arası sıralanmış fiyatlar ile 0-9 arası sıralanmış olan miktarlar yer almaktadır. Fiyat ve miktarların kesiştiği noktaların bileşimi bireysel talep eğrisini oluşturur.

⁵ Piyasa talep eğrisi oluşturulurken en az iki farklı piyasa hareketi değerlendirilerek, her iki durumun eğrisi bir üçüncü grafikte birleştirilir. Örnekte her iki piyasa yapısındaki miktarlar (q) düşey eksen de bulunan fiyatlar (P) karşısında meydana gelen miktarlar toplanarak üçüncü grafikte son eğriye ulaşılmıştır.

Herhangi bir ürüne yönelik talep miktarını etkileyen fiyat dışı belirleyici faktörler de vardır. Bunların başında gelir ve gider dağılımı, alıcıların sayısı, benzer ürünlerin fiyatları, fiyatlar ve gelirlerle ilgili beklentiler sayılabilir. Doğal olarak bireylerin kültür, yaş, cinsiyet ve toplumsal konumlarından kaynaklanan zevk ve tercihleri de sübjektif faktörler olarak değerlendirilebilir. Bunlar bireyin zevk ve tercihleridir ve bireyin talebini olumlu veya olumsuz yönde etkilerler.

Talebin yanı sıra bir ürünün fiyatını oluşturan diğer unsur da arzdır. Arz kavramı üreticilerin, bir ürünün belli bir zaman içinde farklı değerlerde ve farklı miktarlarını üretme ve satma konusundaki istemleri olarak tanımlanabilir. Arz yasası, arz edilen miktarla malın fiyatı arasındaki aynı yöndeki ilişkiyi ifade etmektedir. Buna göre yüksek fiyatlar daha fazla üretimi, düşük fiyatlar da daha az üretimi gerektirir. Bu durum “bireysel arz eğrisi” ile ifade edilir. Bireysel arz eğrisi bir üreticinin belirli bir zamanda farklı fiyatlardan ne kadar üretim yapma ve satma isteği olduğunu gösterir.

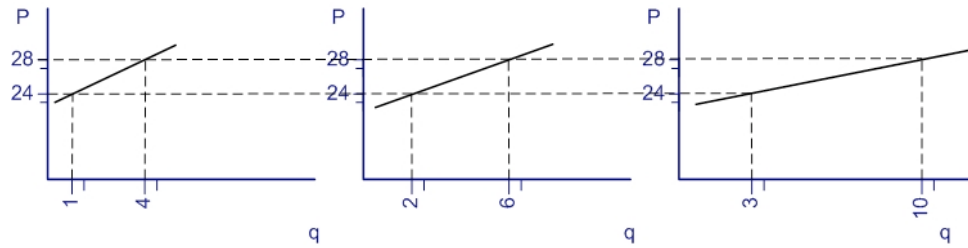
Şekil 2.3. Bireysel Arz Eğrisi⁶

⁶ Bireysel arz eğrisinde düşey eksen fiyatı (P), yatay eksen de miktarı (q) gösterir. Fiyat ve arz miktarının kesiştiği noktaların birleşmesiyle arz eğrisi elde edilir. Örnekte 0-6 arası fiyatlar ve 0-40 arası arz miktarları baz alınarak, bu iki unsurun kesiştiği noktaların birleşiminden arz eğrisi elde edilmiştir.

Diğer yandan “piyasa arz eğrisi” ise belli bir ürünün tüm üreticileri için belli fiyatları ve arz miktarlarını gösterir. Piyasa arz eğrisinde bireysel üreticilerin toplamı üzerinden işlem gerçekleşir.

Şekil 2.4. Piyasa Arz Eğrisi⁷

Bir ürünün fiyatı dışında o ürünün piyasa arzını etkileyen başka faktörler de mevcuttur. Bunların başında üreticilerin sayısı, üretimde kullanılan kaynakların maliyeti, teknoloji, vergi ve sübvansiyonlar, hükümet kısıtlamaları ve diğer ürünlerin fiyatları gelmektedir.

“Girişimci”, “müteşebbis” ya da “arz eden” olarak yukarıda adlandırılan “üreticiler” de pazarda kendilerine has bir tavır sergilerler. Genel anlamda üretim, sermaye ile iş gücünün girişimci tarafından biraraya getirilmesi ile oluşur. Üretici her iki unsuru “kâr” amacı ile biraraya getirerek üretimi gerçekleştirir. Satış gelirinden üretim maliyetinin düşülmesi ile elde edilen miktar kârdır. Bir başka deyişle kâr, üreticinin belirli iş gücü ve sermayeyi organize etmesi karşılığında aldığı bir paydır.

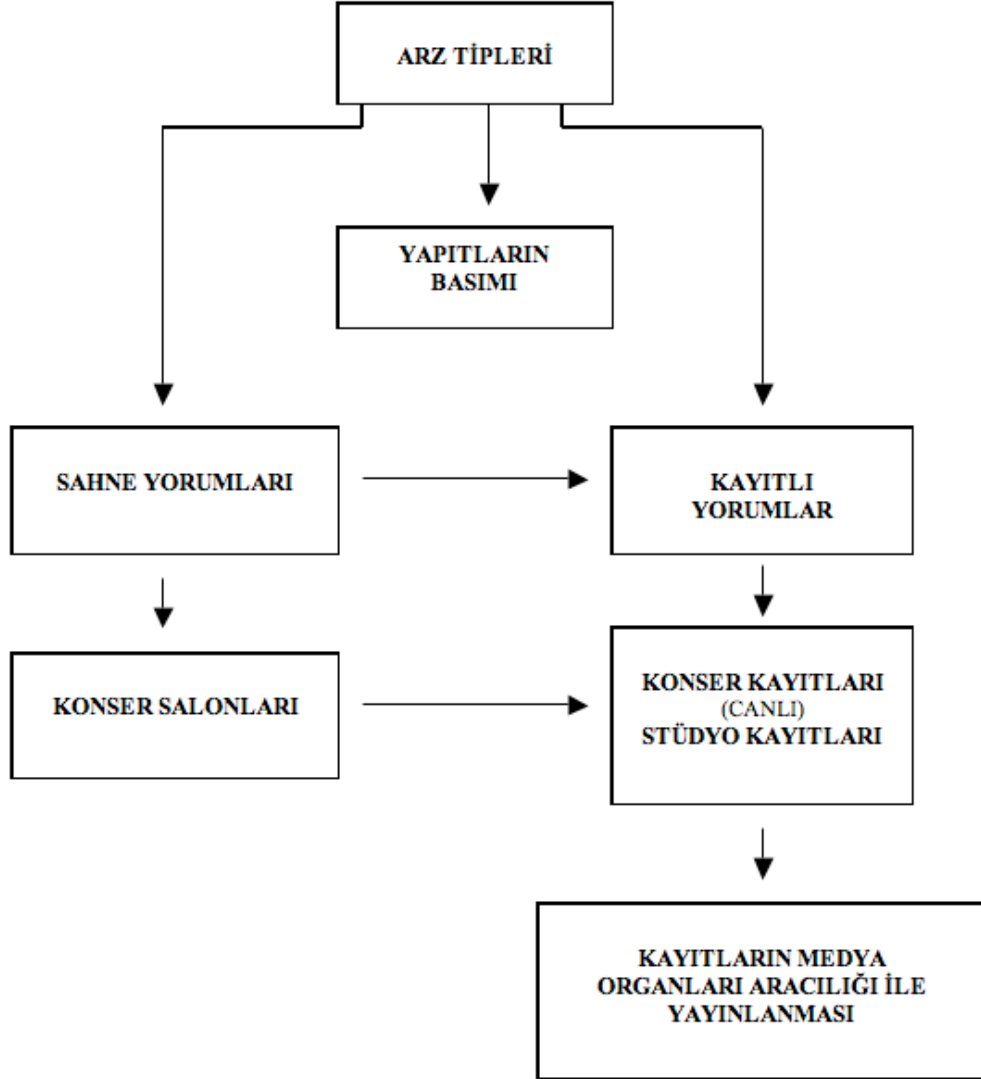
⁷ Piyasa arz eğrisi en az iki farklı piyasa hareketinin değerlendirilerek bir üçüncü eğrinin elde edilmesidir. Toplam değişen arz miktarlarının fiyatla kesiştiği noktaların meydana getirdiği çizgi piyasa arz eğrisidir.

Yukarıdaki bilgiler ışığında müzik etkinliklerini “pazar” yapısına uydurmak, arz ve talep üzerine tartışmak ticarete konu olan diğer alanlara oranla daha güçtür. Bunun başlıca nedeni müziğin işlevlerinin, yararlarının ticari nesnelere göre daha belirsiz olması ile ilişkilidir. Bununla beraber her dönemde bestecilerin yapıtlarına ve genel olarak hem bestecilerin hem yorumcuların hizmetlerine yönelik bir “pazar” ortamı söz konusu olmuştur. Bu pazarın yönelimleri zamanla değişime uğramıştır ve bu değişimler müzik tarihi içinde çeşitli şekillerde ortaya çıkmıştır.

Üretici konumunda olan (arz eden) bestecilerin kariyer alanları çeşitlilik göstermiş, sadece beste yapan kişiler olarak değil çoğu zaman eğitimci, yorumcu ve orkestra şefi olarak da roller üstlenmişlerdir. Bu farklı roller sayesinde bestecilikten elde ettikleri gelirden daha yüksek düzeyde gelir elde etme imkanı bulmuşlardır. Aynı zamanda klasik müzik alanında ekonomik anlamda arzı gerçekleştirenler bestecilerin dışında yorumcular, enstrüman yapımcıları, kayıt ve basım işleri ile toplu olarak üretim yapanlardır. Ancak klasik müzik yapıtının üretimi bağlamında ana üretici kimlik bestecidir.

Estetik nesne olarak müzik yapıtlarına yönelik temel pazar yapısı, çeşitli müzik formları arasında ayrışmayı zorunlu kılar. Müzik özelinde arz tipleri diyebileceğimiz üretim çeşitleri genel olarak aşağıdaki tabloda belirtildiği üzere bir eserin basımı, yorumu, konser ve medya etkinlikleri gibi üretim faaliyetleridir.

Şekil 2.5. Müzik Yapıtlarına Özel Arz Tipleri

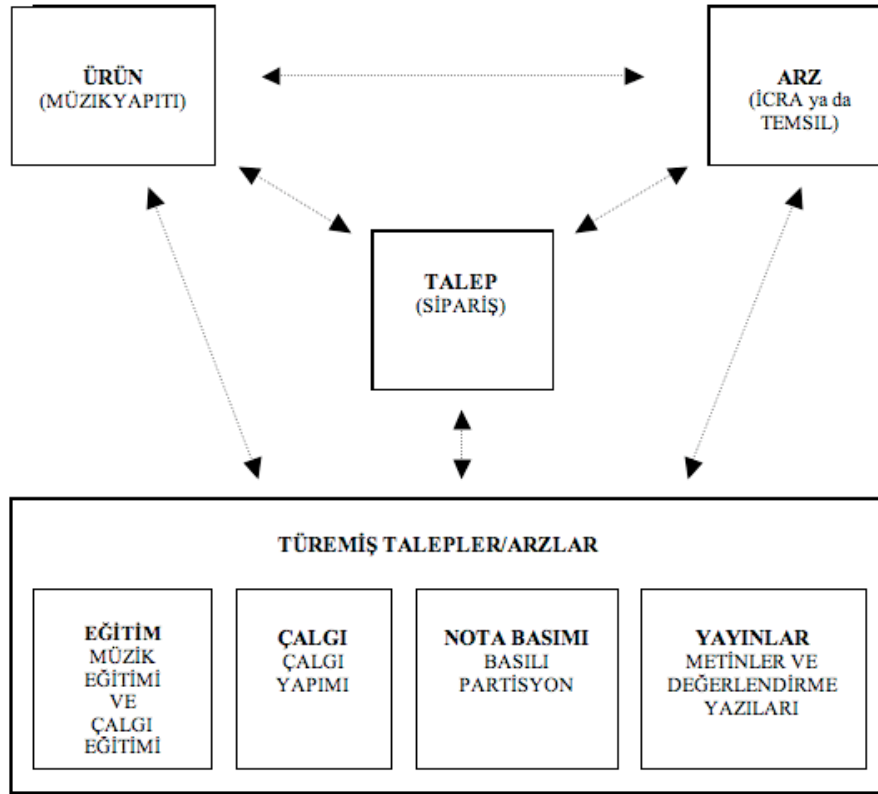
Rolleri zaman zaman değişse de bestecilerin ya da yorumcuların üretim aşamasında ana hedefleri çoğu zaman kâr etme kaygısı ile şekillenmemektedir. Buradaki arz-talep ilişkisi ekonomik tariflerle çelişmektedir. Çünkü sanat ürünlerinin üretimleri (arzı) çoğu noktada talep doğrultusunda üretilmemekte hatta çoğu zaman talepten önce arzın oluşturulduğu görülmektedir. Ancak bunlar bireysel üretim ve tüketimler söz

konusu olduğu zaman geçerlidir. Besteci ve yorumcu dışında bu alandaki diğerk üreticiler bazen talebi gözeterek hareket ederler. Kaset, CD yapımcılığı ve daha genel anlamda medya yayını da talebi gözetten bu organların başında gelmektedir.

Klasik müzik yapıtlarının “tüketimi” ile ilgili özelliklere baktığımızda ise iç içe geçmiş pek çok ürünün birleşiminden oluşan bir ağ karşımıza çıkar. Bu iç içe geçmiş ürünlerin her biri, bir diğerkini üretmektedir. Müzik yorumlandığı, diğerk bir deyişle etkinliğinin gerçekleştiğı anda, bir “tüketim nesnesi” olur. Bir yapıtın yorumlanabilmesi için o yapıtın yazılmış/basılmış olması, yapıtın partisyonunun eğitimli icracılara ulaşmış olması ve yapıtta kullanılan çalgıların da eksiksiz temin edilmiş olması gerekmektedir.

Ekonomik açıdan bir ürünün üretilmesi ya da yaratılmasında kullanılan araçlar için oluşan talep ortamı da birbirini türeten talepler ağı görünümündedir. Buna göre müzik enstrümanlarına ve bu enstrümanların eğitimine olan talep, müzik yapıtının icrası ile doğrudan ilişkilidir. Müzisyenlerin yorumlarının kalitesini arttırma talebi de enstrümanların seçiminde önemli rol oynar. Böylece sadece dinleyicinin talebinin yanı sıra, müzisyenlerin ve bestecilerin de içinde olduğı birbirini takip eden talepler silsilesi karşımıza çıkar. Müzik yapıtlarının basımına duyulan talep de bu ağın içinde yer almaktadır. Ayrıca müziğin yorumlanması da basılı müzik yapıtlarının talebini beraberinde getirmektedir. Oluşan bu talep ortamı statik değil, döngüsel bir talep ağıdır.

Şekil 2.6. Türemiş Talepler/Arzlar

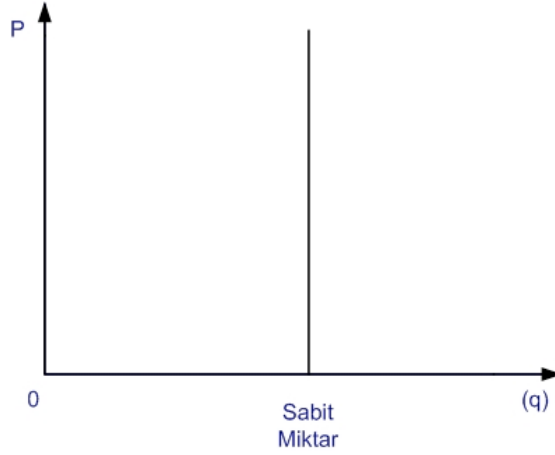

Görüldüğü üzere müzik yapıtları için klasik anlamda ekonomik yasalara uygun bir talep eğrisinin oluşturulması pek mümkün gözükmemektedir. Diğer bir deyişle bir sanat yapıtının ya da yapıtlarının fiyatlandırılmasını genel ekonomik ilkelerle açıklamak güçtür. Talep ve arzın ortaya koyduğu değerler, sanat yapıtlarının öznel nitelikleri ile her zaman uyumlu olmamaktadır. Arz yasasının geçerli olmadığı daha pek çok durum vardır. Örneğin Stradivarius'un⁸ ölümünün ardından yaptığı kemanların fiyatları ne kadar artarsa artsın bunların arz miktarı değiştirilemez. Diğer yandan üretimin arttırılması için yeterli zaman yoksa yine arz yasası geçerli değildir. Örneğin bir konser salonundaki müzik etkinliği için bütün biletlerin satıldığı varsayıldığında, gösterinin olduğu gün dinleyiciler çok yüksek fiyattan bilet almayı talep etseler de salondaki koltuk sayısının arttırmak olanaksız olduğu

⁸ İtalyan çalgı yapımcısı (*luthier*) Antonio Stradivarius'un (1644-1737) 650 çalgısı günümüze ulaşmıştır ve bu çalgılar çok yüksek ücretlerle profesyonel sanatçılar tarafından tercih edilmektedir.

için buradaki arz miktarı arttırılamaz. Bu durum düşey eksene paralel arz eğrisi ile açıklanabilir.

Şekil 2.7. Düşey Eksene Paralel Arz Eğrisi⁹

Genel olarak arz ve talebi etkileyen önemli bir faktör de zamandır. Bazı ürünlerin fiyatları arttığında talep üzerindeki etki de zaman aralığına göre değişir. Özellikle nadir bulunan ve zaman faktörüyle tarihsel bir değer kazanan ürünlerde de talep ortamı değişken nitelikler sergiler. Zaman bir sanat yapının değerini olumlu yönde etkileyebilir. Bu anlamda ortaya çıkan talep tamamıyla zaman faktörünün etkisiyle şekillenmektedir.

Müzik yapıtları özelinde arz ve talep konularını ele aldıktan sonra pazar yapısı içinde klasik müzik etkinliklerinin nasıl şekillendiğini ve geliştiğini incelemek uygun olacaktır.

⁹ Düşeyde fiyat, yatayda miktarın belirtildiği arz eğrisi örnekte belirtildiği gibi bazı durumlarda fiyat ekseninde farklı fiyatlar olsa da arz eksenini sabit miktarı gösterdiği zaman düşey eksene paralel olan dikey bir çizgi oluşur.

2.2 Pazarın Doğuşu ve Gelişimi

Sanat yapıtının alınıp satılması durumu her dönemde varolan bir olgudur ancak sistematik anlamda bu olgu, 16. ve 17. yüzyılda deniz ticaretinin gelişmesi ve öbür kıtaların zenginliklerinin Avrupa'ya aktarılmasıyla başlamış ve bu zenginliklerle sağlanan sermaye birikimi sayesinde Sanayi Devrimi'nin doğuşu hazırlanmıştır. Ticaret bütün ürünlerde olduğu gibi sanatın çeşitli alanlarında da etkisini göstermiştir. Bu anlamda günümüzde ekonomik olarak değerlendirilen yapıtların alınıp satılması durumu, kökenlerini 16. ve 17. yüzyıllarla gelişen ticari kavramlarda bulmaktadır. Bu dönemde yönetici sınıfın yanı sıra aristokrasi, yeni yeni gelişmekte olan burjuva sınıfı ve zengin tüccarlar sanat yapıtını talep eden ve ona maddi anlamda katkı sağlayan kesimler olarak görülür.

Matbaanın ortaya çıkması müzik yapıtlarının alınıp satılması anlamında en büyük basamak olur. Böylece yapıtların partiyonlarının çoğaltılması, alınıp satılması ve bu imkanlar dahilinde bir takım ticari hakların ortaya çıkışı mümkün olmuştur. Bu gelişim müzik yayıncılarının eser üzerinde ticari anlamda söz sahibi olmalarına da imkân sağlar. Yayıncı, yapıtı besteciden satın alır ve aldığı yapıtın partiyonunu çoğaltarak ticari kazanç elde etmeyi hedefler. İlk partiyon basımı Venedik'li bir yayıncı tarafından (Petrucci¹⁰) 1501 yılında gerçekleşir. Bu dönemde diğer basılı yayınlardan farklı olarak müzik alanında eski dönem yapıtlar yerine, güncel yapıtların basılması daha uygun bulunmuştur. Doğal olarak böyle bir oluşum, arz ve talep durumunu da etkileyerek dönemin yeni yapıtlarına yönelik farklı bir pazar yapısının doğmasına neden olur. Ancak partiyon basımı açısından mülkiyetin tam anlamıyla şekillenmediği bu erken dönemlerde, bestecilerin basılı yapıtları

¹⁰ Çoksesli müziğin Gutenberg tekniğiyle gerçekleştirilen ilk basımı Venedik'te Ottaviano Petrucci (1466-1539) tarafından gerçekleştirilir. İlk olarak "Harmonice Musices Odhecaton" isimli bir chanson koleksiyonunu yayımlar. Petrucci dönemin en önemli müzik basımcısı olarak vokal ve çalgısal müziklerden oluşan 59. cilt baskı gerçekleştirmiştir.

üzerinden maddi kazanç sağlamaları mümkün olamamış, daha çok basımevi bu durumdan kazançlı çıkmışlardır.

Besteciler kendi yapıtları üzerindeki haklarını korumak istemişler ve bu amaç doğrultusunda çeşitli arayışlara girmişlerdir. İlk olarak 1703 tarihinde İtalya'da yayıncıların müzik yapıtlarını sınırsız basma hakkı kaldırılmış ve bir süre sonra yapıtın haklarının sahibine geri dönmesi gerekliliği kabul görmüştür. Bu noktada yapıtın yayıncı tarafından kiralanması durumu ortaya çıkmış ve zaman içinde besteciler yayıncılara baskın çıkararak, yapıt sahipliği ile partiyon sahipliğinin birbirinden ayrılmasını sağlamışlardır. Bir yapıt aynı anda birkaç yayıncıya da devredilebilmiştir. Mülkiyet haklarının devri ile ilgili sorunlar çok çeşitli boyutları olan ve günümüzde de tamamıyla çözülmemiş fakat çözülebilmesi amacıyla hâlâ üzerinde çalışılmakta olan bir alandır.

Monarşik düzen içinde yapıta değer biçilmesi de çeşitli şekillerde gerçekleşir. Üretilen yapıtların maddi anlamda değerlendirilmesinden çok besteci ya da müzisyene bir takım olanaklar sağlanarak yardım edilmiştir. Önceleri yapıtların kendi başına bir maddi değeri yoktur. Bestecinin bugünkü gibi belli bir yapıt karşılığındaki emeği satın alınmamış, daha çok, yaptığı mesainin tamamının kiralanması söz konusu olmuştur. Besteci bir hizmetkâr gibi muameleye tabi tutulmuştur. Besteciler yapıtların icra ya da temsillerinde de yer almışlardır. Sonuç olarak verdikleri hizmetler için oluşan pazar, genellikle, ürettikleri müziklerin ortaya çıkardığı pazardan daha geniş boyutlu olmuştur. Zamanla bestecilerin sosyal konumlarındaki değişimlerle paralel olarak ısmarlanan yapıtlar üzerinden çeşitli ödenekler ayrılmaya başlanmıştır. Bu dönemde;

“Zengin tüccarlar da özel olarak orkestralar kiralamaya, verdikleri partiler için dans partiyonları satınalmaya başlarlar. Önce soylular için müzik sipariş ederler: mezmurlar, ayinler, madrigaller vs. Daha sonraları burjuvalar, kendilerine has bir müzik talep ederler...”¹¹

Ekonominin önemli ölçüde değişime uğraması 1700’lü yılların sonlarına rastlar. Bu dönemde makinaların ve buharın üretimde kullanılması “sanayi devrimini” de beraberinde getirmiştir. Adam Smith¹² bu dönemde serbest ticareti savunmuş ve ulusların ticaretlerini serbestleştirerek daha çok zenginleşeceklerini ve diğer taraftan bireysel üretkenliğin toplumsal üretkenliğe dönüşmesinin de serbest bir piyasanın varlığıyla mümkün olabileceğini öne sürmüştür. Smith bugünkü anlamda serbest piyasanın ilk sistematik savunmasını ve tartışmasını yapmıştır. Bir malın piyasada serbest dolaşımını engelleyen unsurların (gümrük vb.) ortadan kalkmasını, öte yandan devletin pazara müdahalesinin de minimum seviyede tutulmasını gerekli görmüştür. Bu görüşe göre fiyat, pazarda etkin bir mekanizmadır ve üretimin miktarını belirlemektedir. Smith’e göre toplum bireylerinin birbirinden bağımsız hatta kopuk olan ekonomik davranışları, analiz edilebilir bir rasyonel kararlar bütünü oluşturur. Smith’in ardından Ricardo¹³ ve diğer klasik ekonomi düşünürleri de onun teorilerini genişletmiş ve güçlendirmişlerdir.

Sanayi devriminin etkisiyle büyüyen ekonomik ortamda arz ve talep şekilleri genel anlamda değişim kaydeder. Herhangi bir ürüne olan talebin fazlaşması, endüstrinin mevcut organizasyon ve donanımını büyük oranda gerilime sokmuş ve daha hızlı üretim ortamının doğması gerekliliğini beraberinde getirmiştir. Daha fazla iş çıkaracak makinelerin araştırılması

¹¹ ATTALI, Jacques, *Gürültüden Müziğe*, 62

¹² *Ulusların Zenginliği* diye anılan yapıtıyla Adam Smith (1723-1790) döneminin ekonomi konusundaki bütün bilgilerini bir araya getiren ilk iktisatçıdır. Hiçbir müdahale piyasa yasalarının işleyişini engellemelidir görüşüyle liberalizmi savunmuştur.

¹³ David Ricardo (1772-1823) A. Smith gibi klasik ekonominin en önde gelen iktisatçılarından biridir. Geliştirdiği kuramlar arasında değer, rant ve uluslararası ticaret kuramları yer almaktadır. Ricardo’nun geliştirdiği emek-değer kuramına göre bir malın değerini, o malın üretiminde kullanılan emek miktarı belirler.

teşvik edilmiştir. Böylece talep, arz yöntemlerinde değişiklikleri zorunlu kılmış ve arzın, yepyeni talepler doğurabileceği üzerinde durulmuştur.

Ekonomiye yön veren bilim adamlarının ortaya çıkmasıyla ve yeni ekonomi kuramlarının öne sürülmesi ile beraber 18. yüzyılda yaşanmakta olan bu yeni ortamda, müziğin koruyuculuğunu üstlenen burjuva kesimi, opera ve konser salonları yaptırarak, ayrıca müzisyen ve opera şarkıcılarının eğitimi için konservatuvarlar açarak sanata desteğini sürdürür. Yaşanan monarşi merkezli sanat koruyuculuğu döneminin ardından, bu pazar ortamının tamamıyla değiştiği ve daha farklı bir pazar etkinliğinin oluştuğu söylenebilir. Pazar merkezli sisteme geçişi simgeleyen önemli bestecilerden biri olan W. A. Mozart serbest çalışma eğiliminde olan ilk bestecilerden biridir¹⁴. Mozart'ın bu seçimi sosyal yapının değişime uğraması ile aynı zamanda sarayların hiçbirinde hak ettiği yeri bulamaması ile ilişkilendirilir.

18. yüzyılın ikinci yarısında yorumcu ve bestecilerin sanatsal üretimlerinin ve etkinliklerinin alınıp satılabilen birer ürün olarak değerlendirilmeye başlandığı görülür. Öncesinde sanatsal üretim belli bir kesime odaklı gelişim sürdürürken, ilk kez 19. yüzyılla beraber geniş kitleler hedeflenmeye başlanır. Kilise ve sarayların “işveren” konumunda olduğu durum, 19. yüzyılın ortalarında kökten değişimlere sahne olur. Kilise ve saraylarda çalışan müzisyen ve bestecilerin sayılarında önemli oranda bir azalma görülür. Bu dönemin ardından yorumcu, müzik öğretmeni ve bestecilerin serbest olarak çeşitli etkinliklerle meşgul olmaları durumu yaygınlaşır. Bütün bu değişimlerin arkasında burjuva kesiminin yaşadığı ekonomik ve politik değişim önemli rol oynar. Avrupa’da soylulara ait sarayların ve dini kurumların oluşturduğu feodal yapıların güç kaybetmeye

¹⁴W.A. Mozart Salzburg döneminde küçük şehir hayatından ve olanakların zayıflığından şikayet emiş ve yapıtlarını duyurabilmek için Avrupa’nın çeşitli merkezlerine seyahatler yapmıştır. Mozart’ın bu seyahatlerde amacı saraylardan birinde iyi bir görev bulmak olur. 1781 yılında *Idomeneo* operasının Münich’teki başarısının ardından ünü tüm Avrupa’da yayılmaya başlar. Salzburg’da başpiskoposun yanındaki görevini terk ederek Viyana’ya gitmeye karar verir. Viyana’da hem piyanist hem de besteci olarak serbest çalışır. Kendisine sürekli gelir sağlayabilecek bir görevi yoktur. İlk yılları çok verimli geçer ancak zamanla çeşitli sebeplerle öğrencileri ve beste siparişleri azalmaya başlar.

başlaması ile saray ve kilise merkezli sistemden daha sivil bir sistem olan “pazar yönelimli sisteme” (piyasa sistemine) geçiş yaşanır.

Pazar yapısı içinde besteci ve alıcı (izleyici/dinleyici) arasındaki ilişkileri düzenleyen araçlar da vardır. Müzik alanında bu araçların “emprezaryo”¹⁵ olarak adlandırıldıkları bilinmektedir. Sanatçının yaratım süreci içinde estetik sorunların dışında farklı konularla meşgul olmaları güç olduğundan emprezaryolar, uzun yıllar çeşitli konularda müzisyenlere/bestecilere yardımcı olmuşlardır. Ancak müzik tarihi içinde pek çok bestecinin kendi ticari ilişkisini kendisinin üstlendiği durumlar da mevcuttur.

Klasik müziğin pazar koşulları içinde değişimi ve gelişimi süresince en temel problem işverenle daha uzun süreli ilişkilerin sağlanması olmuştur. Diğer yandan serbest çalışan müzisyen ve besteciler daha kısa süreli fakat daha çeşitli etkinliklerde yer alarak, iş olanaklarını artırma imkânı bulurlar. Ayrıca bir yapıt ya da yorumunun çeşitli konser dizileri içinde değerlendirilmesi yolu ile ekonomik gelirden de artış sağlanmaya çalışılır. Zaman zaman daha büyük finansal destek arayışlarına da girilir.

2.3 Pazar Yapısı ve Rekabet Ortamı

Günümüz toplumunda klasik müzik, üretim ve tüketim bağlamında diğer müzik türlerinden daha farklı bir durumu işaret eder. Klasik müzik özelinde üç farklı alandan söz etmek mümkündür. Birbirlerinden farklı özellikler sergileyen bu üç alan; senfoni ve oda müziği konserleri, bale ya da modern dans gösterileri ve opera temsilleri olarak karşımıza çıkar.

¹⁵ (İtalyanca impresario), bir sanatçının çalışma programlarını ve anlaşmalarını belli bir yüzde karşılığında düzenleyen, bugünkü menajer tanımına karşılık gelen kavramdır.

20. yüzyılla yeniden şekillenen ekonomik ortam çok sayıda alıcı ve satıcıdan oluşur. Tam rekabet piyasası olarak adlandırılan günümüz piyasalarında hiçbir alıcı ve satıcı ürün fiyatlarının belirlenmesinde tek başına etkili olamaz. Ancak müzik etkinlikleri bağlamında söz konusu olan rekabet her yönü ile ekonomik olmayan niteliksel bir rekabettir. Örneğin bir opera kurumunda her sezon çok sayıda temsil sahneye konmaktadır. Talep açısından ve nitelik açısından her bir temsil birbiri ile rekabet içindedir. Aynı şekilde, bir müzik merkezinde yine bir sezon içinde konserler veren farklı kurumların orkestraları da kendi içinde bir rekabet ortamı yaratmaktadırlar. Bu anlamda opera kurumları, senfoni orkestraları ve dans grupları/kumpanyaları ürünlerinin (yapıtların) sunumu açısından da birbirleri ile rekabet içindedir.

Bir ticari ortamda ürün çeşitlerine göre pazarlar da çeşitlenmektedir. Homojen (türdeş) ürünlerin bir arada bulunduğu pazar yapısı ve farklı yapıdaki ürünlerin oluşturduğu pazar yapısı birbirinden ayrı özellikler sergiler. Birçok üreticinin aynı ürünü ürettiği pazar yapısında alıcılar açısından ürünün kimden alındığı önemli değildir. Bu ürünlerin standartlaştırılması ve değerlerinin biçilmesi nispeten kolaydır. Tek tip ürünlerin pazar yapısında tam anlamı ile bir rekabet ortamından söz edilebilir. Bunun en büyük nedeni bir tek satıcının ya da sınırlı sayıdaki satıcıların tek tip ürünlere yönelik talebi karşılayabilmesinin neredeyse imkansız olmasıdır. Bu durumda pazar fiyatları arz edilen ürünün miktarı ile ilişkilidir.

Farklı yapıdaki ürünlerin oluşturduğu pazarda ise ürünler stil, nitelik ve tasarım açısından kendine özgü özellikler gösterirler. Sanat ürünlerinin oluşturduğu pazar ortamı da bu ikinci tür pazar yapısını işaret etmektedir. Burada talep oluşurken belirleyici olan başlıca unsurlar ürünlerin nitelikleri, öznellikleri ve ayrıcalıklı yapıları olmaktadır. Büyük oranda niteliksel olan rekabet de bu unsurlar üzerinden yürümektedir.

Pazarın farklı bir şekli de kurumların “çoğulcu” (oligopol) yapıda karşımıza çıkmasıdır. Çoğulcu yapıda pekçok küçük şirket ya da organizasyon bir arada varlıklarını sürdürürler. Tam rekabet piyasasının tamamen karşısında yer alan bir piyasa çeşidi de “tekeli” piyasasıdır. Tekelci yapı piyasada bir ürünün tek üreticisi olma durumudur. Bu tek üretici başka şirketlerin kendi alanında faaliyetlerini engelleyebilme yetisine sahip olabilir ve böylece kendi alanında bir “endüstri” oluşturabilir. Tekelcinin sattığı mal homojen bir ürün olabileceği gibi aynı endüstri içinde bir dizi farklılaştırılmış mal da olabilir. Bu durumda, bir endüstride birkaç şirketin ya da organizasyonun bütün sektörü etkileyen baskın yapılar oluşturması söz konusu olabilmektedir.

Klasik müziğe yönelik pazar yapısında da “oligopol” özellikler sergileyen büyük kurumlara rastlamak mümkündür. Ancak pazar değeri belirlemede sanat kurumlarının “oligopol” yapısından söz etmek yine de çok olası değildir. Çünkü pek çok kurum kâr gözetmeksizin varlıklarını sürdürmektedir. Diğer ürünlere yönelik büyük pazarlarda olduğu gibi rekabeti arttıran fiyat stratejileri mevcut değildir.

Görüldüğü üzere sanatçıların yaratımlarından gelir sağlamaları diğer mallara yönelik pazarlarda olduğu gibi formal bir yapı ortaya koymamaktadır. Sanat yapıtlarının pazar koşullarını belirli ekonomik araçlarla ifadelendirmek son derece güçtür. Söz konusu olan göreceli olarak değişen soyut değerlerdir. Çünkü estetik nesnenin niteliğinin alıcı tarafından değerlendirilmesi büyük oranda öznelidir. Alıcının bilgi, deneyim ve kişisel estetik yargıları ile ilişkilidir. Ancak göreceli olarak değişen soyut değerlere sahip bu pazarın işlevine rasyonel değerler üzerinden devam edebileceği bir düzlem de söz konusudur.

Konu müzik olduğunda “pazar yapısı” yapıtların cinsine bağlı olarak şekillenmektedir. Bestecinin üretimi ve icracının ortaya koyduğu yorum, alınıp satılabilen bir “meta” haline gelmektedir. Besteci, estetik bir nesnenin

yaratıcısı olarak aynı zamanda bir metanın üreticisi konumundadır. Meta formlarının çoğu pazarlanabilmektedir. Böylece müziğin “pazarlanabilir bir meta” olması söz konusudur. Bu durum üretimi de doğrudan etkileyerek pazarlanabilir olma, üretimin başlıca amacı haline gelebilmektedir. Diğer taraftan müzik yapıtları temelde estetik kaygı ile üretilirler. Bu estetik kaygı büyük oranda pazarlanabilir olmanın ötesinde sanatsal bir işlevi yerine getirmeyi hedefler. Müzik yapıtlarının pazarlanabilme potansiyeli, her zaman pazarlanabilmeyi gerektiren somut özellikleri içinde barındırmaz. Burada belirtilmesi gereken önemli nokta, bazı müzik yapıtlarının salt ticari amaçla üretililebileceği gibi bazılarının sadece estetik değerleri ön planda tutan, ticari kaygıdan uzak olarak oluşturulabileceğidir. Ayrıca bir müzik yapıtının hem ticari hem estetik kaygıyı birarada barındırabilmesi de olasıdır.

3. SANATTA KURUMSALLAŞMA

Kurumsallaşma kavramı kısaca, bir amaç doğrultusunda organize olmayı ifade etmektedir. Söz konusu amaç, siyasi, ticari, toplumsal, dinsel, sanatsal ve uluslararası bir niteliğe sahip olabilir. Kurum, kurumlaşmak, kuruluş gibi kavramlar kurumsallaşma kavramıyla doğrudan ilişkilidir. Kurum, toplumsal bir ortamda gerçekleşen bir iş ya da girişim düşüncesidir. Gerekli hukuki yetkilerle donanmış bir gücün örgütlenmesiyle de kurum gerçeklik kazanır. Kurumlaşmak, kurum niteliği kazanma ya da müesseseseleşmek kelimeleriyle eş anlamlıdır. Kuruluş ise bir yapıyı ifadelendirir. İşletme, fabrika, ticarethane, müessese gibi eş anlamları vardır.¹⁶ Ticari bir kurum ya da kuruluş bir amaç doğrultusunda organların bir yönetmelik (plan) çerçevesinde konumlanması ile resmi otoriteler (yerel ve merkezi yönetim vb.) karşısında süreklilik arz eden üretici bir birimdir. Bu üretici birim yasalar karşısında tüzel bir kişilik oluşturur.

Diğer bütün organizasyonlar gibi sanat organizasyonları da kendi tarihsel gelişimleri içinde bir kurumsallaşma sürecinden geçerler. Müzikte kurumsallaşmayı küçük çaplı vokal ya da çalgısal gruplardan, orkestralara kadar uzanan, konser salonları, opera evleri ve tiyatroları da kapsayan geniş bir çerçevede değerlendirmek mümkündür. Söz konusu çerçevede yer alan organizasyonlar özel ya da resmi bir şirkete bağlı olarak veya vakıf ve dernekler kurarak kurumsallaşırlar. Bu şekilde yasalar karşısında tüzel kişilik kazanmış olurlar.

¹⁶ Büyük Larousse, cilt 14, 7197

3.1 Müzik Alanında Kurumsallaşma Süreci

3.1.1 Kraliyete Bağlı Saray Orkestraları

Avrupa toplumları kapitalizme¹⁷ (piyasa yapısına) giden yolda uzun bir feodal süreçten geçerler. Her şeyin topraktan kaynaklandığı feodal sistemde, idari otoriteye düşen görev, hiçbir ekonomik işe karışmayarak sadece doğal düzenin temeli olan özel mülkiyeti koruyup kollamaktır. Ortaçağ'da söz konusu olan feodal yapının çözülmesi¹⁸ ancak ticaretin yaygınlaşması ve bu yolla biriken sermayenin dolaşımı ile mümkün olmuştur.

Monarşik yönetim tüm ekonomik etkinliklere müdahale ettiği gibi sanatsal gelişimin de odak noktasında yer alır. Bu müdahalelerin ana amacı, yönetim mekanizmasının menfaatlerinin herşeyin üzerinde tutulması düşüncesidir. Sanatın desteklendiği odaklar öncelikle kilise, yetimhane gibi dini kurumlar, krallıklar ve imparatorluklar olur. İcra edildiği mekânlar da genellikle bu odakların kontrolü çerçevesinde bir kurumlaşma süreci geçirirler. Yazarlar, şairler, tiyatro yazarları, yöneticileri, besteciler, müzisyenler, dansçılar ve şarkıcılar monarşinin desteklediği sanat kurum ve kuruluşlarında çalışma imkânı bulurlar. Sahne sanatları (tiyatro, dans, opera) ve plastik sanatlar da monarşi destekli sistemin birer parçasıdır. Monarşi desteği ile varlığını sürdüren orkestralar yavaş yavaş kurumlaşma yolunda değişimler yaşar. Her bir sarayda küçük ya da büyük çaplı topluluklar kurulur.

¹⁷Değişik ekonomik hareketlerin koordinasyonunu büyük ölçüde serbest piyasada oluşturulan fiyat mekanizmasına bırakan sisteme serbest piyasa düzeni veya kapitalizm denir.

¹⁸ Feodal yapının çözülmesini izleyen dönemde ticari kapitalizm evresi “merkantilizm” olarak adlandırılır. Bu dönem yaklaşık olarak iki yüz yıllık dönemi kapsar.

Temellerinin Ortaçağ'da atıldığını söyleyebileceğimiz saray orkestralarının bütün Avrupa'ya yayılışı 16. yüzyıldan itibaren başlar. Kraliyet orkestraları asillerin prestijini yansıtan önemli topluluklar olarak değerlendirilirler. Çalgı toplulukları genellikle baleler, danslar, operalar ya da daha farklı dramatik sahne eğlenceleri için veya klisedeki törenler için kullanılmışlardır.

Orkestra kavramı çeşitli dillerde farklı şekillerde ele alınmış ancak bütün bu dillerde genel anlamda büyük çalgı topluluklarını ifade etmiştir. Bu tip gruplar İtalya'da *capella*, *coro*, *concerto*, *concerto grosso*, *sinfonia* ya da *gli stromenti* olarak karşımıza çıkar. Orkestra kavramının ilk olarak Roma'da 1679 yılında kullanıldığı bilinmektedir.¹⁹ Fransa'da ise *les violons*, *les concertants*, *les instruments*, *la symphonie* gibi kavramlar çalgısal topluluklar için kullanılmıştır. Almanca konuşulan bölgelerde ise *kapelle* kavramı saray, kilise ve özel müzik kuruluşlarına verilen kapsamı geniş bir isim olup, çalgı toplulukları ile vokal grupların birlikte oluşturdukları grupları da ifade etmiştir. Ayrıca *chor*, *die Musik*, *konzert*, *symphonie*, *die instrumenten* de çalgısal gruplara verilen diğer isimlerdir. Orkestra kavramı Almanya'da ancak 1713 yılından sonra kullanılmaya başlanmıştır. İngilizce'ye de 1700'lü yıllarda Fransızca'dan girmiş ve *consort*, *band*, *company of musick*, *the musick* gibi isimler orkestra kavramından önce kullanılmıştır.²⁰

16. ve 17. yüzyıllarda Londra'da saraydaki müzik hayatı *chapel royal* olarak adlandırılmış ve dini törenlerden sorumlu özel gruplarla devam etmiştir (*chapel royal* 13. yüzyılda şekillenmeye başlar). 16. yüzyıldan itibaren Londra Avrupa'nın önemli bir müzik merkezidir. Gelişen ekonomisiyle zenginleşmiş ve bu zenginlik kiliselerine de yansımıştır. Etkinlikler doğrudan ya da dolaylı olarak hem şehirli hem de saray tarafından desteklenmiştir. Böylece kentin ve kiliselerin müzik hayatı beraber gelişmiştir.

¹⁹ The New Grove Dictionary of Music and Musicians (2001), Cilt:18 "Orchestra", 530

²⁰ A.g.k. 530

İngiltere’de endüstri, 1540-1640 yılları arasında büyük ilerleme kaydeder. Endüstri malları çeşitlendirilmiş, ağır endüstri geliştirilmeye başlanmış ve İngiliz ekonomisinde bir “endüstri devrimi” meydana gelmiştir. Endüstrileşme, 1500’lü yıllarda köylere, çiftliklere yayılmış ancak diğer bölgelerin aksine sanatçıları ve zanaatkarları koruyan ve kollayan kurumlar olan loncalar İngiltere’de uygulanmamıştır. Bu dönem VIII. Henry (1509-1547) ve VI. Edward’ın (1547-1553) yönetiminde olduğu dönemdir. *Chapel royal*’daki grupların sayıları arttırılmış ve bu gruplar Kraliyetin zenginliğinin göstergesi haline gelmişlerdir. VIII. Henry döneminde çoğu müzisyen Kuzey Avrupa ve Almanya’dan İngiltere’ye gelmiş, çalgı müziği alanında önemli gelişimlere katkıda bulunmuştur.²¹ 16. yüzyılda sarayda çok sayıda *consort* vardır. Bunlar parça parça gruplardan oluşmuş ve saraydaki farklı etkinliklerde görevlendirilmişlerdir.

Saray müziğinde en büyük değişim İngiltere’de I. James döneminde (1603-1625) yaşanır. Bu dönemde Prens Henry (1610-1612) ve kardeşi Prens Charles’ın (1616-1625) korumasında müzik kurumları geliştirilir. Daha önce kurulmuş olan saray viol grubuyla genişletilerek Avrupa’da ilk defa bir yaylı çalgılar orkestrası kurulur. Bu oluşum yeni bir gelişimin habercisidir. Çalgıların ayrı ayrı küçük gruplar oluşturmalarının yerine farklı çalgıların bir arada kullanıldığı bir topluluk ortaya çıkar. Ancak yaşanan iç savaş²² (1642-1648) sonunda Kraliyet’in müzik kurumları dağıtılmıştır. Monarşinin restorasyon döneminde (1660) saraydaki dini törenlerin yeniden düzenlendiği ve *chapel royal* üyelerinin bu yeni düzenlemelerle daha geniş çaplı organize oldukları görülür. Londra’nın müzik hayatı II. Charles’ın Restorasyon döneminde (1660) gelişmiş ve zenginleşmiştir.

²¹ Violler VIII. Henry’nin sarayına yaklaşık olarak 1515 yılında Hollandalı Van Wilder adlı müzisyenler tarafından getirilmiştir.

²² İngiliz iç savaşı I. Charles’ın Parlamentonun bazı kararlarını reddedişiyle başlar. Kralın gücü Parlamentonun etkisiyle ortadan kaldırılmış, daha sonra 1645 yılında yaşanan Nabeby Savaşı’yla Kral tekrar eski gücünü elde etmek istemiş ancak 1648 yılında savaşı kaybetmiş ve 1649 yılında idam edilmiştir.

II. Charles döneminde (1660-1685) iç savaş öncesi sarayda kurulan Fransız sarayındaki *Vingt-quatre Violons du Roi*'ya özenerek kurulan viol orkestrası büyürken sarayın müzik hayatındaki rolü de çoğalmıştır. Bu dönemde monarşinin izniyle iki ticari tiyatro kurulmuş ve 1664 yılından sonra da bu tiyatrolarda Londra'daki ilk orkestra konserleri başlamıştır. Her ne kadar saray müzik hayatını zenginleştirmeye çalışsa da savaşlar kraliyetin gelir düzeyinin azalmasına sebep olur. Gelir düzeyi azalan monarşinin koruyuculuk rolü de bu duruma paralel olarak azalır.

Saray müzisyenleri de gelirlerini saray dışı kaynaklardan elde etme yolunu benimserler. Saray dışı kaynaklar yeni gelişen ve ticari potansiyele sahip şehirli kesimdir. Londra'da halka açık ilk konserler *tavern* adı verilen mekânlarda 1672 yılından itibaren gerçekleşir. Bu konserler günlük halk konserleri olarak başlar, önceleri ücretsiz yapılmış daha sonra paralı hale getirilmiştir. Genellikle konserlerde yer alan müzisyenler saray müzisyenliği geleneğinden gelen ve bu saray dışı etkinliklerden önemli kazançlar elde eden müzisyenlerdir.

Sanat koruyucuları açısından hem dini hem de çalgısal müzik alanında önemli bir merkez de Roma'dır. Özellikle dini müzik alanında 1586 yılından beri varlık gösteren *Congregazione dei Musici di Roma* bir çeşit meslek organizasyonu olarak kiliselerin müzik hayatını düzenlemek ve tüm şehrin müzisyenlerini birleştirmek için kurulmuştur. Bu kurum haftalık konserler düzenleyerek aynı zamanda genç müzisyenlere de katkı sağlamayı amaçlamıştır. Çalışanlar her yıl seçimle görevlendirilmişler ve organizasyonun *camerlingue* olarak adlandırılan finans konularıyla ilgilenen bir görevlisi de olmuştur. Bu kurumun müzisyenleri diğer Avrupa şehirlerindeki gibi ücretli çalışmamışlar, hizmetleri kiralanmıştır. Kiralama işlemi *Congregazione* üzerinden yapılmıştır. Bütün bunlara rağmen müzisyenler koruyucuların yanında daha güvenli bir çalışma ortamı bulmuşlardır. İcra olanaklarının çokluğu ve asil koruyucuların kendi yayıncılarını çalıştırabilmeleri sayesinde

Roma’da çalgı müziği alanında çalışan besteciler basım işlerinde de sıkıntı yaşamamışlardır.

16. ve 17. yüzyıllar süresince Avrupa’da balolar, evlilik törenleri gibi sosyal olaylarda her zaman çalgı toplulukları yer almıştır. Özellikle Fransa’da bu etkinliklerin sıklıkla görüldüğü bir ortam doğmuştur. 16. yüzyılda yaşanan genel ekonomik yükselişle paralel olarak etkinliklerin sayısı da artar fakat bu dönem uzun sürmez. 16. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa’da yaşanan dinsel sürtüşmeler ve ortaya çıkan ekonomik bunalım Fransa’yı da büyük ölçüde etkilemiştir. IV. Henry yönetimi (1598-1610) bu etkileri biraz azaltmışsa da 1610 yılından sonra Avrupa’da yarım yüzyıl süren çok büyük savaşlar, çatışmalar ve karışıklıklar meydana gelmiştir. Fransa Krallığı bu durumdan kentlere ve soylulara hâkim olarak çıkmıştır.

17. yüzyılın başlarında Paris, kraliyetin yerleştiği ve buna bağlı olarak da sanatsal koruyuculuğun da merkezi olan önemli bir şehirdir. Müzisyenler saray müzisyeni olarak dini törenlerde görev almışlar, ayrıca saray ve çevresinin özel müzik eğlencelerini de düzenlemişlerdir. Yine aynı dönemde kraliyete bağlı çeşitli müzik grupları küçük vokal gruplar olarak varlık gösterirler. Çok sayıda müzisyenin yer aldığı bu gruplar *Chambre Royal* olarak adlandırılmış ve aristokratların kişisel beğenilerine hizmet etmişlerdir. Diğer taraftan *écurie* adı verilen müzisyenler, halka açık törenlerden sorumlu olmuşlar ve monarşinin istemlerine de uygun çalışmışlardır. 1607 yılında ise on iki violenden oluşan bir topluluk Kraliyet tarafından resmen görevlendirilmiş ve *violons du Roi* olarak adlandırılmıştır.²³ Saraydaki müzisyenlere ek olarak Fransız monarşisi doğrudan pek çok kilise korosunu da hizmetinde bulundurmıştır. Müzik etkinliklerinin çoğaldığı bu dönemde müzik enstrümanı yapımcılığı da oldukça gelişmiştir.²⁴

²³ Bu grup daha sonra *Vingt-quatre Violons du Roi* adını almış ve 1761 yılına kadar varlığını sürdürmüştür.

²⁴ 1540-1610 yılları arasında 70 kadar enstrüman yapımcısı Paris’te varlığını sürdürmüştür.

(The New Grove Dictionary of Music and Musicians (2001), Cilt: 19 “Paris”, 82)

XIV. Louis döneminde (1661-1715) ticaret, maliye ve donanma yeniden düzenlenmiştir. Düzenlemelerin başında Colbert²⁵ yer almış ve gerekli gördüğü her dalda çeşitli teşvikler uygulamıştır. Zanaatkârlara, uzmanlara parasal ödüller vermiş, İngiltere'nin aksine Fransa'da mesleki örgüt olan loncaların²⁶ her alanda kurulmasını sağlamış, tüccar ve zanaatkarların tümünün bu loncalara üye olmalarını zorunlu kılmıştır.

XIV. Louis'nin Colbert yöntemleri ile ülkesini yönettiği dönemde (1661-1683) kraliyete bağlı akademiler ile ilgili geniş kapsamlı bir yapılanma planı uygulanmıştır. Bu akademiler rejimin entelektüel ve sanatsal yaşamının merkezi haline gelmiştir. 1661 yılında sadece *Académie Française* (1635 yılında Richelieu²⁷ tarafından kurulmuştur) saraya bağlı bir kurum olarak görülürken, 1648'de kurulmuş olan *Académie Royale de Peinture et de Sculpture* güzel sanatlar alanında faaliyetlerini sürdürmüştür. Colbert'in yeni yapılanma projeleri kapsamında bunlara beş yeni kurum daha eklenmiştir. 1661'de *Académie Royale de Danse*, 1663'de *Académie des Inscriptions, Médailles et Belles-lettres*, 1666'da *Académie des Sciences*, 1669'da *Académie d'Opéra*, 1672'de *Académie Royale de Musique*, 1671 yılında ise *Académie Royal d'Architecture* kurulmuştur. Çeşitli sebeplerle Fransız ekonomisi 1680'li yıllarda zor bir döneme girdiğinden Colbert projeleri zamanla uygulanamaz hale gelmiştir.

Fransız sarayında çalgısal müzik alanında yaşanan gelişim zamanla tüm Avrupa'ya yayılmıştır. 1653 yılında Jean Baptiste Lully²⁸ bu gelişimlerin başında yer alarak *compositeur de la musique instrumentale* görevini üstlenmiş, sarayda kurulan çalgı grubunun başına getirilmiştir. 17. yüzyılın

²⁵ Devletin gücünün ve ihtişamının kralın zenginliğine bağlı olduğunu düşünen maliye müfettişi Colbert (1619-1683) maliyeyi baştan sona yenilemiştir.

²⁶ Loncalar: Belli bir iş kolunda usta, kalfa ve çırakları içine alan derneklerdir. Sanayi öncesi toplumlar da ürünün kalitesini ve fiyatlarını denetleyerek mesleki planları da yürütmüşlerdir.

²⁷ Kardinal Richelieu (1585-1642), XIII. Louis döneminin hem başbakanı hem de dini lideri olarak, Fransa'nın Habsburg Hanedanlığına karşı gücünü arttırmasını amaç edinmiştir.

²⁸ XIV. Louis'nin sarayındaki en önemli müzisyenlerden biri Jean Baptiste Lully'dir (1632-1687). İtalyan asıllı Lully, *Musique du Roy*'un başına getirilmiş, kralın baleye olan ilgisiyle Fransız saray balesi bu dönemde doruk noktasına ulaşmıştır. Jean Baptiste Molière (1662-1673) ile birlikte "komedi bale" türünde çok sayıda yapıt bestelemiştir.

sonlarında Fransa'daki en önemli orkestra *Académie Royale de Musique*'in içinde kurulan opera orkestrasıdır. Opera orkestrasının üyeleri sıklıkla opera temsillerinden bağımsız olarak konserler vermişlerdir. 1700'lü yıllarda Paris'in hareketli bir konser yaşamı olmuş ve pek çok konser zengin kesim tarafından düzenlenmiştir. 1730'lardan itibaren de Paris'te özel olarak düzenlenen müzik etkinliklerinin çoğu tanınmış sanat koruyucularının evlerinde gerçekleştirilmiştir.

Sarayın desteğiyle Almanya'da oluşturulan ilk saray orkestrasının tarihi 1540'lı yıllara rastlar. Bu orkestra Brandenburg Elektörü II. Joachim döneminde (1535-1571) kurulmuştur. Prusya Krallığı 1700'lü yıllardan itibaren monarşik yapısıyla Almanya'nın yönetiminde yer alır. 1701 yılında Elektör III. Friedrich, Kral I. Friedrich olarak tahta çıkar. Kral I. Friedrich döneminde (1688-1713) 1540'lı yıllarda kurulmuş olan saray orkestrası genişletilir. 1696 yılında yine monarşi desteğiyle *Akademie der Künste* kurularak özellikle plastik sanatlar alanında çeşitli faaliyetler oluşturulmaya başlanır. Bu kurumun kapsamına müziğin dahil edilişi ancak 19. yüzyılda gerçekleşir, ancak I. Friedrich Wilhelm tahta geçişiyle (1713-1740) Prusya'nın askeri gücüne her şeyden çok önem verdiğiinden saraydaki müzik etkinliklerinde büyük ölçüde azalma yaşanmıştır. Prusya'daki monarşinin en verimli dönemi II. Frederich (Büyük Frederich) zamanında (1740-1786) yaşanır. Büyük Frederich müzikle bizzat ilgilenerek müzik etkinliklerini saray yaşamında oldukça önemli bir noktaya yükseltir.²⁹

Büyük Frederich döneminin son zamanlarında monarşi merkezi olan Berlin'de düzenlenen konserlerde profesyonel müzisyenlerin çoğunlukta olduğu göze çarpar. Böylece müziğe yönelik talepler de artar. Dindışı müzik etkinlikleri amatör korolarla gerçekleştirilmeye başlar ve zamanla bu gelenek

²⁹1728 yılında Büyük Frederich dönemin önemli flüt virtüözlerinden Quantz'dan flüt dersleri alır. C.P.E. Bach 1738 yılından itibaren Frederich'in yanında çalışmaya başlar, 1740 yılında Frederich'in kral olmasıyla beraber C.P.E. Bach da sarayın baş klavsencisi olur. Quantz da 1741 yılında Kralın flüt hocası olur ve sarayda düzenli konserler organize eder.

Musikübende Gesellschaft'ın (1749-1763) kurulmasıyla düzenli konsere dönüşür. 1791 yılında koral müzik konserlerinin fazlalaşmasıyla Berlin'de *Sing-Akademie zu Berlin* açılır. 1793 yılında bu kurum *Akademie der Künste*'nin kapsamına alınır.

Berlin'in dışında bir diğer önemli müzik merkezi de Hamburg olmuştur. İlk halka açık konserler katedrallerde gerçekleşmiş ve 1660 yılında *Collegium Musicum*'un kurulmasıyla halka açık konserler yaygınlaşmaya başlamıştır. Girişimci şehirli de konserlerin devamlılığı için çaba sarfetmişlerdir. Şehrin senatosu biletli konserlere izin vermiş ya da bir takım imkanlar sunmuş olmasına rağmen ünlü müzisyenlerin Londra gibi merkezlere gitmelerine engel olamamıştır. 1768 yılından itibaren ise Hamburg'da C. P. E. Bach'ın düzenlediği halka açık konserlerin başladığı görülür ve bu konserler 1770'den J.C. Westphal tarafından düzenli konserlere çevrilir.³⁰

Avrupa kentlerinde saraylardaki çalgı toplulukları birbiriyle paralel gelişimler sergiler. Çalgıların seçimlerinde ortak kararlar göze çarpar. Topluluktan bir üye, genellikle kemancı, topluluğun lideri olarak seçilir. Yaşanan gelişmeler sonucu 1730-1740'lı yıllarda orkestra Avrupa'nın pek çok yerinde bir kurum olarak görülmeye başlar. Orkestra kavramı da bu dönemde yaygın olarak kullanılmaya başlar.

18. yüzyılda Fransızca Avrupa'da eğitimli kesimin ortak dili haline gelmiştir. Kültürel konularda da Paris önemli bir merkezdir. Ancak tüm Avrupa'da 1700'lü yıllarda İtalyan ve Alman müzisyenlerin etkisi büyük olduğundan müzik alanında farklı bir durum yaşanmaktadır. Seçkin bir kültür merkezi olan Paris, İtalyan müzisyenlerin çoğunlukla faaliyet gösterdikleri Londra ve Amsterdam'la benzer özellikler sergiler. İtalyan müzisyenler Viyana'da da önemli ölçüde varlık göstermiş, *kapellmeister* ya da saray müzisyeni olarak görev yapmışlardır. Viyana'da III. Ferdinand (1637-1657)

³⁰ The New Grove Dictionary of Music and Musicians (2001), Cilt: 10 "Hamburg", 720

Habsburglar arasında bestecilikle ilgilenen ilk imparator olmuş, ardından I. Leopold (1657-1705), I. Joseph (1705-1711) ve IV. Charles da (1711-1740) müzik eğitimi alan hatta doğrudan müzik icralarında yer alarak müzik etkinliklerini teşvik eden imparatorlar olmuşlardır. 1683 yılından sonra Habsburg³¹ Hanedanı genişlemiş, Macaristan, İtalya ve Güney Hollanda'ya kadar yayılmıştır. Bu genişlemenin gerçekleştiği I. Leopold döneminde müzik alanında sarayda ikili bir yapılanma görülür. İlki çok sayıda bestecinin gerek dini gerek dindışı yapıtlarını kapsamaktadır. İkincisi ise tiyatro müziği olarak adlandırılmış ve vokal müzik üzerine yoğunlaşmıştır.

1740'lardan itibaren Viyana'da önemli gelişimler izlenmiş, çok sayıda yeni saray inşa edilmesi müzik merkezi olarak Viyana'nın önemini daha da arttırmıştır. Viyana'daki bu gelişimin en önemli sebeplerinden biri Habsburg Hanedanı'nın *residenzstadt*'i³² olmasıdır. Marie Theresa döneminde (1740-1780) Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nda çok sayıda besteci ve yorumcu özellikle kilise müziği alanında çalışmıştır. Ancak saraydaki ücretlerin yetersiz kaldığı durumlarda müzisyenler öğretmenlik yaparak ya da yorumculuk yaparak para kazanma imkânı bulmuşlardır. Bu dönemde sadece aristokrat kesimin katıldığı etkinliklere, bazı durumlarda halktan kişilerin de katılması uygun görülmüş ve böylece sarayın düzenlediği etkinliklere katılmak bilet alabilen zengin halk kesimi için mümkün olmuştur.

Kültür ve sanat alanında Viyana'yı örnek alarak gelişim gösteren İtalya, 18. yüzyılın başlarında (1706) İspanyol hâkimiyetinden kurtulmuştur. Milano kenti de müzik etkinlikleri ve kurumları açısından önemli bir merkez konumuna ulaşır. Önceki dönemde açılan müzik kurumlarına 18. yüzyılda ilaveler yapılmış ve yeni oluşumlar gerçekleşmiştir. Milano Viyana'daki müzik etkinliklerinin yakın takipçisi olmuş, özellikle çalgısal ve senfonik müziğin gelişimine sahne olmuştur. Sammartini³³ ve onun çizgisinde olan diğer

³¹ Habsburg Hanedanı; 13. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar Avrupa'nın çeşitli ülkelerini yönetmiş bir hanedandır.

³² *residenzstadt*; Kraliyetin yerleştiği başkent.

³³ Giovanni Battista Sammartini (1701-1775) Milanolu besteci senfonileriyle tanınmış ve Christoph Willibald Gluck'un de hocası olmuştur.

müziyenlerin de katkısıyla *Accademia Filarmonica* 1758 yılında kurulmuştur. *Accademia Filarmonica* kentin müzik hayatını yakından etkileyerek önemli etkinliklerin gerçekleşmesinde rol almıştır. Söz konusu gelişmeler 1797 yılına kadar devam etmiştir.

3.1.2. Saray Dışında Etkinliklere Katılım

Tüm Avrupa'da kültür hayatı monarşi desteğiyle varlığını sürdürürken Amsterdam'da 17. yüzyıldan itibaren sanat ve müzikle ilgili mali desteğin tümü şehirli kesim (*burghers*) tarafından üstlenilmiştir. Avrupa'nın diğer şehirlerinde ise monarşi desteğinin dönüşüm kaydetmesi daha uzun bir sürede olmuştur. Amsterdam'da şehirli kesimin teşvikiyle oluşan etkinlikler doğal olarak sadece aristokratlar ya da elit kesimle sınırlı kalmamıştır. 1638'de açılan *Schouwburg*'da 1643 yılından itibaren düzenlenen konser etkinlikleri halka açık olarak yapılmış ve bu etkinlikler bilet alan izleyicilere açık olmuştur.³⁴ Böyle bir uygulama Batı'da ilk kez Amsterdam'da gerçekleşmiştir. Şehirli kesimin desteği ile 17. yüzyıl süresince *Collegia Musica* kurulmuş ve düzenlenen etkinlikler, yazılan yapıtlar organizasyonlara katkıda bulunan kişilere ithaf edilmiştir. 1777 yılında *Maatschappij Felix Meritis* (Felix Meritis Derneği) isimli konser etkinlikleri düzenleyen bir dernek kurularak sadece müzik alanını değil ticaret, bilim ve sanat alanlarında da çeşitli faaliyetler yapmıştır. Ancak müzik alanında bu derneğin en büyük katkısı 1788'de kurulan konser salonu olmuştur.³⁵

Viyana ve Paris'te de konser hayatı önceleri büyük oranda monarşi tarafından gerçekleştirilmiştir. Ancak 18. yüzyılın ilk yarısında Kraliyetin dışında da etkinlikler oluşturulmaya başlanmıştır. Paris'te 1725 yılında Anne Danican Philidor tarafından *concert spirituel* adı altında düzenlenen konser dizisi Kraliyetten izin alınarak yapılmış fakat büyük oranda monarşiden

³⁴ The New Grove Dictionary of Music and Musicians (2001), Cilt: 1 "Amsterdam", 518

³⁵ Felix Meritis Derneği, 1884 yılında kurduğu bir orkestrayla Amsterdam'da düzenli konser etkinliklerine destek olur. Ancak 1888 yılında kurulan Concertgebouw Orkestrası'nın ardından derneğin etkinlikleri sona ermiştir.

bağımsız olarak gerçekleşmiş ilk özel girişim olarak karşımıza çıkar. Bu girişimin Berlin’de de benzer bir örneği gerçekleşir. J. F. Reichardt *concert spirituels* konser dizilerini 1783 yılında başlatır. Bu dönemde Avrupa’da halkın aristokratik kesime ve saray kurumlarına duyduğu tepkisel yaklaşım önceki dönemlere oranla daha da yoğunlaşır. Böylece saray çevresi ile halk kesimi arasında ciddi bir kutuplaşma doğar.

Ekonomik dönüşümün bir yansıması da saray müzisyenlerinin saray dışındaki etkinliklerden gelir elde etmeleridir. 18. yüzyılın başlarında besteciler her ne kadar monarşiye bağlı olarak hareket etse de kraliyetin dışında bir takım özel organizasyonlara da katılım sağlarlar. Saray müzisyenlerinin aristokratik yönetici sınıftan elde ettikleri gelir azalmaya başladığı için bu durum onları saray dışı bazı etkinliklerden gelir elde etmeye sevk etmiştir. Saray ve kilise desteğinin yavaş yavaş azalması sonucunda, burjuva kesimin gelişen desteği ve talepleri ile şekillenen bir müzik ortamı doğar. Pek çok besteci ve müzisyeni bu yıllarda serbest çalışanlar statüsünde görebiliriz. Bu gelişim pazar yapısının özgürleşmesi açısından olumlu bir değişim olarak görülebilir. Aynı değişim plastik sanatlar alanında da sanatçı açısından çeşitli güçlükleri de beraberinde getirmiştir.

[Sanatçılar] onlara kötü davranan sanat koruyucularından kurtulduklarına belki bir bakıma sevinmişlerdi. Ama sanatçı bir tek sanat koruyucusu yerine, daha despot efendiler olan müşterileri göğüslemek zorundaydı. Yapıtlarını[...] kârla satmak amacıyla çok düşük fiyat ödeyen aracılara kendini teslim etmek zorundaydı.³⁶

³⁶ Gombrich, *Sanatın Öyküsü*, 328

3.1.3 Sanayi Devrimi ile Şekillenen Burjuva Etkinlikleri

18. yüzyılın ikinci yarısında kraliyete bağlı saray orkestraları kültürel çözülmeler, kişisel tercihler, ekonomik nedenler sebebiyle büyük oranda dağılma gösterir. Ekonomik ortama baktığımızda, monarşik yönetimlerin etkili olduğu uygulamalara tepkilerin ortaya çıktığı görülmektedir. “Sanayi Kapitalizmi”nin doğuşunu işaret eden bu dönem, bireysel çıkarın herşeyin önünde olduğu, özel girişimlerin serbestçe yer aldığı ve rekabeti teşvik eden bir ekonomik ortamın başlangıcını temsil eder. Bu düzen ticari kurallar zinciri içinde gelişmiş bir sistem oluşturmuştur. Öte yandan özel girişimin kendi yararlarını araştırırken, ulusal zenginliğe de katkı sağlayacağına olan inanç da gelişmektedir.

1760’lı yıllarda sanayinin yavaş yavaş fabrika sistemi ile beraber ortaya çıktığı, bu yolla üretimin makineleştiği, iş bölümünün olduğu ve birçok kişinin bir arada çalıştığı bir ortam doğmuştur. Bu ortamda “örgütlenme” gerekliliği ön plana çıkmıştır. Böylece değişen ekonomik çevre aynı zamanda kültürel ve sanatsal değişimi de beraberinde getirmiştir. Bu arada özel girişimlerin katkılarına daha çok ihtiyaç duyulmuştur. Müzisyen ve bestecilerin örgütlenmeleri de bu gelişimlere paralel bir ilerleme gösterir.

Serbest çalışan müzisyen ve bestecilerin bir organizasyon çerçevesinde bir araya gelmeleri her ülkede farklı zamanlarda gerçekleşir. İngiltere’de müzik dernekleri müziğin gelişiminde önemli rol oynayarak halk konserlerinin çoğalmasına katkıda bulunmuşlardır. Konser etkinlikleri ve yardım dernekleri (*charity*) Avrupa’nın hiçbir şehrinde Londra’daki kadar birbirleriyle yakın ilişki içinde olmamıştır.

Bu dönemde kurulan Londra'da kurulan dernekler arasında *Benevolent Society of Musicians*³⁷, *Sons of the Clergy Society* önemli yere sahiptir. Derneklerin çoğu profesyonel müzisyenler tarafından kurulmuştur. Birçok yardım kuruluşu çoğu aynı zamanda konser hayatına da katkı sağlamışlardır. Örneğin *Sons of the Clergy Society* sadece yıllık kilise törenlerini ve törenlerin müziklerini düzenleyip, desteklemek amacıyla kurulmuştur.

18. yüzyılın ikinci yarısında Viyana'da özel konserler düzenlendiği ve bu konserlerin 1771 yılında kurulan *Benevolent Societat* ve 1772 yılında kurulan *Tonkünstler Societat* (Müzisyenler Derneği) tarafından organize edildiği görülür. *Tonkünstler Societat* Viyana'daki müzisyenler yararına çeşitli konser etkinliklerini tertiplemiştir. Bu oluşum konser organizasyonlarının düzenlenmesini sağlayan ilk özerk oluşumdur diyebiliriz. Çünkü *Tonkünstler Societat* kendi kendini yöneten ve bu anlamda monarşiden bağımsız bir kurumdur. Sadece kullandıkları konser salonları kendilerine Kraliyet tarafından sağlanmıştır.

II. Joseph döneminde (1741-1790) ise sarayda düzenlenen pek çok dini törene ve müzik etkinliklerine halkın katılabilmesi sağlanmıştır. Müzik alanında olanaklarının fazlalığıyla dikkat çeken Viyana'da zengin sanat koruyucularının varlığı da müzik etkinliklerinin çeşitlenmesinde ayrı bir önem taşımaktadır. Konserler için özel bir konser salonu bulunmadığından saraylarda ve tiyatrolarda konser etkinlikleri sürdürülmüştür. 1788 yılında Osmanlı İmparatorluğu ile üç yıl süren savaş döneminde Viyana'da ekonomik krizin yaşandığı, hatta bu sebeple II. Joseph'in sanata yönelik desteklerini azaltmak zorunda kaldığı bilinmektedir. Bu gelişmeler sonucunda şehrin müzik hayatı da olumsuz yönde etkilenmiştir. 1792 yılında Fransa ile yaşanan savaş yıllarında da benzer olumsuzluklar yaşanmıştır.

³⁷ *Benevolent*; kâr amacı gütmeyen bir yardım şeklini ifade eder. Bu dernek ihtiyacı olan müzisyenlere ve ailelerine yardımlar yapmıştır.

Fransa'da 1789 devrimi ile birlikte toplum düzeninde yaşanan köklü değişimler doğal olarak sanat kurumlarını ve faaliyetlerini doğrudan etkiler. Fransız devrimi ile yaşanan değişim feodal rejimin yıkılması, kişisel serfliğin kaldırılması, kilise ve toprak sahiplerine getirilen çeşitli ekonomik kısıtlamalarla şekillenmiştir. Büyük çiftçiler, zengin köylüler ve burjuva sınıfı para sahibi olarak, önemli bir atılım gerçekleştirmişler ve hatta burjuva sınıfı gerçek uyanışını bu dönemde ortaya koymuştur.

Devrim ile birlikte burjuva sınıfının etkinlikleri Fransa'da her alanda görülmeye başlar. 1789 devrimi sonrası konserler burjuva kesimine ait özel konser salonlarında tertip edilmiştir. Daha sonraki yıllarda halka açık olarak düzenlenen konserler bağımsız bir görünüm almışsa da bu durum kısa süreli olmuştur. Ulusal bir müzik enstitüsünün açılması da bu yıllarda gerçekleşir. François-Joseph Gossec³⁸, böyle bir enstitünün kurulması için öneri getirmiş ve önerisi kabul edilerek, 1793 yılında *Institut National de Musique*'in kuruluşu gerçekleşmiştir. Ancak ulusalcı hareketlerin hızını kaybetmesi ile enstitü, 1795 yılında konservatuvara dönüşerek varlığını korumuştur. Daha sonra Restorasyon Dönemi³⁹ ile birlikte tekrar Kraliyet Okulu'na dönüşerek, Paris Operası'na eleman yetiştiren bir kurum kimliğine bürünür. 1810 yılına kadar tiyatro binaları konserler için kullanılmış ve gerçek anlamda ilk konser salonu Paris Konservatuarı için 1811 yılında açılmıştır. Konservatuvarın orkestrası, diğer orkestralar ve oda müziği grupları da burada konserler vermişlerdir.

Amsterdam da bu dönemde önemli bir sanat merkezi ve Avrupa'nın gelir düzeyi en yüksek kenti konumundadır. Büyük bir limana sahip olan Amsterdam, aynı zamanda uluslararası ticaret ve finansman gücü sayesinde gelişen bir temel ürünler piyasasıdır. Ülkenin bütün ticari faaliyeti Amsterdam

³⁸ François-Joseph Gossec (1734-1829), 1770 yılında paris'te *Concert des Amateurs* isimli grubu oluşturmuş ve 1773 yılında *Concert Spirituel* konserlerini yeniden organize etmiştir.

³⁹ Fransa'da 1815-1830 yıllarını kapsayan İkinci Restorasyon Dönemi'nde Bourbon Hanedanlığı tekrar Fransa'nın yönetimine geçer.

ve civarında gerçekleştirilmektedir. Amsterdam'lı bankerler Londra ve Paris'teki tüccarlara faizle para vermişler ve 18. yüzyıl boyunca yabancı hükümetlere önemli boyutlarda krediler sağlamışlardır. Ulaşılan ticari zenginlik aristokrat kesime ve burjuvalara önemli imkanlar sağlamıştır. Zengin kesim bilim ve sanatın gelişimi ile yakından ilgilenmiş ve Hollanda plastik sanatlar alanında da sanatın ticari bir değer kazandığı ilk ülke olmuştur.

Diğer taraftan burjuva kesimi İngiltere'de de kuvvetli bir konumdadır. Özellikle burjuva kesiminin denizaşırı ticaret ile parasal anlamda güçlenmesi İngiltere'nin makineleşme hızını da doğrudan etkilemiştir. Ayrıca Londra'da teknik gelişimleri desteklemek amacıyla dernekler de oluşturulmuştur. Royal Society⁴⁰ adı altında monarşik destekle varlığını sürdüren bu dernekler Londra'nın ardından Paris ve Hamburg'da da faaliyet göstermeye başlamışlardır. Böylece uluslararası bilim adamları kurulan dernekler sayesinde birbirleri ile ilişki kurabilmişlerdir.

Zengin burjuva kesimin destekleri ile özellikle Londra, müzik etkinlikleri açısından önemli bir merkez halini alır. Ancak İngiltere'deki müzik etkinlikleri yabancı müzisyenler ve besteciler üzerinde yoğunlaşmıştır. Etkinlikler halkın ve burjuvazinin desteğini kazanmış, aynı zamanda yabancı sanatçılar ve müzisyenler için de verimli bir ortam yaratılmıştır. Avrupa'nın farklı bölgelerinden, çoğunlukla İtalya'dan müzisyenlerin İngiltere'ye geldikleri ve kendilerine sunulan çeşitli imkanlardan yararlandıkları görülür. İngiltere'de halk konserlerinin yanı sıra müzik basımı ve enstrüman yapımcılığı da geliştirilmiştir. Konser hayatı modern bir yapı kazanmıştır ve Prince of Wales gibi önemli koruyucularla da halkın konser hayatı şekillenmiştir.

Fransa ve İngiltere dışında Avrupa'nın pek çok bölgesinde burjuva sınıfının hâkim olduğu bir ilerleyiş görülmektedir. Orta Avrupa'da da burjuva

⁴⁰ Bir çeşit eğitim derneği olan *Royal Society*, II. Charles'ın Restorasyon döneminde 1660 yılında kurulmuştur. Monarşi içinde resmi olarak desteklenen bu kurum ilk olarak felsefe ve bilim adın yapılan çalışmaları desteklemiştir.

kesimi aynı oranda gelişim kaydetmektedir. Prensliklerden oluşan bu bölgelerde sanat henüz saray çevresinin koruması ve desteği altındadır. Ancak gelişen burjuva etkinliklerinin Paris ve Londra'dakilerle benzer nitelikler sergilemeye başladığı görülür. Burjuva kesiminin gelişimi ile sanatçının konumu önemli ölçüde değişim geçirmiş ve sanatçılar değişik estetik kaygılar ve beğeni kriterleri ile karşı karşıya kalmışlardır.

3.1.4. 19. Yüzyılda Yaşanan Değişimler

1800'lü yılların başından itibaren müzik bütünüyle burjuvazinin kontrolü altında gelişim kaydeder. Böyle bir ortamda orkestraların hızla çoğaldığı ve kendine özgü nitelikleriyle farklı bir kültür oluşturduğu söylenebilir. Avrupa'daki orkestraların çoğalışı beraberinde yeni çalgıların gelişimine ve varolan çalgıların geliştirilmesine katkı sağlar. 18. yüzyılın orkestraları büyük oranda sarayların ve asil kültürün bir ifadesiyken, 19. yüzyılın orkestrası halkın müzik yaşamında önemli bir kurum haline gelir. Farklı yerlerde, farklı amaçlar için oluşturulan orkestralar organizasyon ve yorum pratikleri açısından birbirleriyle paralellikler sergiler. Orkestra müzisyenliği bir meslek olarak kabul edilmeye ve diğer müzik türlerinden farklılıklarını ortaya koymaya başlar.

Yeni kurulan konservatuvarlarda orkestra müzisyenleri eğitim alırlar ve oluşturulan müzik dernekleriyle (*society*) ücretler ve çalışma koşulları için yeni düzenlemeler yapılır. Konser etkinliklerinin çoğu kurulan bu dernekler tarafından organize edilmiştir. Profesyonel müzisyenlerin ya da amatör müzisyenlerin kurdukları derneklerde genellikle bir orkestra da kurulmuş ve orkestraların işletilmesi, gelirinin arttırılması hatta konser salonlarının inşa edilmesi, kiralanması gibi pek çok konu derneklerin faaliyetlerinin kapsamında değerlendirilmiştir. Söz konusu organizasyonlar arasında 19. yüzyılda en önde gelen kurumlar 1813 yılında Londra'da kurulan *Philharmonic Society* ve 1825 yılında Paris'te kurulan *Société des Concerts du Conservatoire* olur. 1842

yılında faaliyetlerine başlayan *Vienna Philharmonik* de aynı zamanda saray operasında da çalışan profesyonel müzisyenlerin kurduğu bir birliktir. 1853'de kurulan Budapeşte Filarmoni, 1868'de Zürih'te kurulan *Tonhalle* Orkestrası, 1887 tarihli Berlin Filarmoni, 1888'de Amsterdam kurulan *Concertgebouw* orkestralarının hepsi konser derneği olarak kurulmuşlardır. Diğer orkestraların çoğu önemli orkestra şeflerinin girişimiyle kurulmuştur.⁴¹

Kraliyet sarayının ya da asil bir koruyucunun gücünü ve zenginliğini yansıtmaktan öte 19. yüzyılda genişleyen orkestralar yurtseverliğin ve bağlı olduğu şehrin hem kültürel hem parasal zenginliğinin bir göstergesi haline gelir. Boyutları ve kullandıkları pek çok unsurla sivil toplumun kapasitelerini ve zenginliğini temsil ederler. Konser orkestraları 19. yüzyılın başından itibaren kendi müziklerine ve kendi mekânlarına sahip, bağımsız organizasyonlar olarak çalışmaya başlarlar. Yönetim yapıları ve gelirleri düzenlenen sürekli konser etkinlikleriyle sağlanır, büyük çoğunluğu da bulunduğu şehir tarafından destek görür. Bu dönüşüm Avrupa'nın her bölgesinde farklı şekillerde gerçekleşmiş ve her kurum kendine özgü nitelikler sergilemiştir.

İngiltere'ye bakıldığında 19. yüzyıl süresince koruyuculuk sistemini temel alan konser hayatının yavaş yavaş değişime uğradığı görülür. Koruyuculuk sosyal anlamda gelişmiş bir sınıfla şekillenmiş, yorumcuların ve repertuarların seçimi bu beğenin devamı olmuştur. Ancak bu durum da zamanla değişerek yerini izleyicinin beğenisine bırakmıştır. Uluslararası solistlere rağbet artarak, repertuarlar genişletilmiştir. Konser etkinliklerinin her türü çoğalarak bilet fiyatları düşük gelir gruplarını içine alacak şekilde yeniden düzenlenmiştir. Dolayısıyla koruyuculuğun şekli de bireysel çabalardan müzik alanındaki kurumlara ve devlet yardımlarına doğru yönelmiştir. 1800'lü yıllarda İngiltere'de 1813'de kurulan *Philharmonic Society*

⁴¹ Paris'te Jules Padeloup, *Concert Populaire*'i 1861-1884 yılları arasında yönetmiş ve Charles Hallé, Manchester'da 1857 yılında hâlâ kendi ismiyle anılan bir orkestra kurmuştur.

ve 1832'de kurulan *Sacred Harmonic Society* halka açık konser etkinliklerini düzenlemişlerdir.

Filarmoni Derneği,⁴² müzisyenler tarafından kurulmuş ancak eski örneklerine göre radikal farklılıklar içermiştir. Dinleyicilerin sosyal statülerinden dolayı değil sanatsal etkinliklere katılmak için bir araya gelmeleri bu değişimin özünü oluşturur. Aristokrat dinleyici sayısı azalır. Filarmoni Derneği'nin sanatsal idealleriyle paralel olarak oda müziği konserleri de artar. Ancak diğer yandan oda müziği konserlerinin çoğunun koruyucuların evlerinde gerçekleştirildiği ve böylece geleneksel koruyuculuk sisteminin izlerini taşıdığı görülür. 19. yüzyılın ilk yarısı İngiltere'de yaşanan bu yeni düzenleme döneminde yüksek sanat olarak değerlendirilen klasik müzik konserlerinin gelişimi ticaretin gelişimiyle dönüşüm yaşar. Profesyonel müzisyenler rekabetçi pazar yapısında kendilerine yeni imkânlar bulmaya başlarlar.

1823 yılında Londra'da açılan *Royal Academy of Music* ile öğrencilerin yapıtları da halka açık konserlerde yorumlanmaya başlar. 1834 yılında da sadece İngiliz bestecilerinin yapıtlarının konserlerde yer alması için *Society of British Musicians* kurulur. 1850'li yıllarda Filarmoni Derneği bir kriz dönemine girer. Dernek 1852 yılında ikiye ayrılarak *New Philharmonic Society* kurulur. Bu dernek zengin amatör müzisyenler tarafından kurulur ancak söz konusu girişim 1879'da son bulur. 1870'li yıllarda İngiltere'de çok sayıda dernek kurulmuştur. *Royal Albert Hall Choral Society* (1871), *London Musical Society* (1878) bunların arasında yer alır. Çalgısal müzik alanında faaliyet gösteren diğer bir dernek de *People's Concert Society*'dir (1878).

Almanca konuşan ülkelere baktığımızda ise müzik alanında yaşanan kurumsal değişimin özellikle 1814-1848 yıllarını kapsayan *Biedermeier*⁴³

⁴² Filarmoni (*Philharmonie*), amatör ya da profesyoneller tarafından konserler düzenlemek amacıyla kurulmuş müzik derneğidir. Etimolojik köken olarak Yunanca *philein* ya da *philos* (sevgi) kökünden gelen *phil-harmonic* (armoni/uyum sever), Fransızca *philharmonique*, İtalyanca *filarmonico* olarak adlandırılmaktadır.

⁴³ Biedermeier kavramı 1850'lerde Ludwig Eichrodt (1827-1892) tarafından yazılan bir roman kahramanı ile ilişkilidir. Bu kahraman burjuva kesiminin karikatürize edilmiş halini simgelemektedir.

dönemiyle hız kazandığı görülür. Bu dönem 1815 yılında Viyana Anlaşması ile 1848 yılındaki devrim yıllarında özellikle Avusturya ve Güney Almanya açısından farklı bir kültürel dönüşümü işaret eder. Burjuva kesiminin ifade ettiği yeni bir estetik yönelimin geliştiği görülür. Bu dönem süresince önemli müzik ve tiyatro merkezleri kurularak, besteci ve yorumcuların iş olanakları artmıştır.

Hamburg 19. yüzyılda da Kuzey Almanya'nın önde gelen ticaret merkezidir. 1828 yılında Hamburg'da ilk profesyonel orkestranın kuruluşu gerçekleşir. Kurulan *Philharmonische Konzertgesellschaft* ile kenti ziyarete gelen şefler için düzenlenen konserler kentin konser hayatını canlandırır. Ancak bütün bu etkinliklere rağmen Berlin her zaman müzik etkinlikleriyle Hamburg'un önünde yer almıştır.

Berlin'de 1800'lü yıllarda kraliyet orkestraları özel konserler de vermektedir. *Musikalische Divertissements* (1808-1811) ve amatör bir orkestra olan *Philharmonische Gesellschaft* (1826) *Sing-Akademie* konserlerine katılmaktadır. Özel orkestraların sayılarında da önemli bir artış yaşanır. Bunların arasında Josef Gung (1843-1848), Karl Liebig (1843), *Orchesterverein Euterpe* önemli yere sahiptir. *Bilsesche Kapelle* de 1867 yılında kurulmuş ve daha sonra *Philharmonische Orchester* (1882) olarak etkinliklerini sürdürmüştür.

19. yüzyılda yaşanan ekonomik sıkıntılar sebebiyle Almanya'da halka açık müzik konserleri azalmış ancak ev konserleriyle müzik yaşamı sürdürülmüştür. Yüzyılın ilk yarısında Mendelssohn ve Nicolai aileleri özel konserler düzenleyen ailelerin başında gelir. Ayrıca Joseph Joachim ve Clara Schumann da özel oda müziği konserleri düzenlemişlerdir.

Amsterdam’da 19. yüzyılda halka açık konserlerin sıklıkla düzenlendiği çok hareketli bir konser hayatı vardır.⁴⁴ Yüzyılın sonuna doğru şehrin kültürel ortamı yenilenen ekonomik gelişimin olumlu sonuçlarıyla şekillenmiştir. 1882 yılında Concertgebouw Ltd. yeni bir konser salonu inşaa ettirmiş ve bu konser salonunda 1888 yılında sürekli bir orkestra kurularak *Concertgebouw Orchestra* (*Concertgebouworkest*) adını almıştır. Bu orkestra daha sonra kraliyete bağlanarak isminin başına *Kraliyet* (*Koninklijk*) ibaresi getirilmiştir.

Fransa’da 1830-1849 yılları arası Temmuz Monarşisi dönemi olarak adlandırılır. Bu dönemde bestecilere çeşitli törenler için yapıtlar ısmarlanmıştır. Bu yapıtların önde gelenleri arasında Berlioz’ün 1837 tarihli *Grande Messe des Morts* (Requiem) ve 1840 tarihli *Symphonie funébre et Triomphale* yer alır. 1848 yılına gelindiğinde II. Cumhuriyetçiler tarafından monarşi sonlandırılmış ve bu süreç 1870 yılına kadar sürmüştür. 19. yüzyılın sonlarında Fransa’da III. Cumhuriyet olarak adlandırılan dönemde Paris’in bir müzik merkezi olarak önemi daha da artmıştır. Ülkenin sosyal, politik ve mali açıdan geniş imkanlara sahip elit kesiminin yaşadığı bir yer olarak Paris, sanat koruyucularının bestecilerinin, yorumcuların, enstrüman yapımcılarının, yayıncıların, eleştirmenlerin ve müzik öğretmenlerinin bulunduğu hareketli bir müzik hayatına sahip olmuştur.

19. yüzyılla birlikte müzik kurumlarının oluşturulması açısından önemli bir dönem de Viyana’da yaşanır. Sosyal ve ekonomik destek açısından monarşi müzik alanında eskisi gibi etkili olmadığından, 17. ve 18. yüzyıl süresince şekillenen bireysel aristokratik sanat koruyuculuğu önemli ölçüde gelişir. Halka yönelik müzik etkinliklerini temsil eden bir kurum olarak *Gesellschaft der Musikfreunde* 1814 yılında kurulur. *Gesellschaft der Musikfreunde*, konserleri destekleyen, arşiv çalışmaları yapan ve 1817 yılından itibaren de konservatuvarı maddi anlamda destekleyen bir kurumdur.

⁴⁴ Amsterdam’da 1840-1841 yılları arasında 500 konser ve çok sayıda opera etkinliği düzenlenmiştir. (The New Grove Dictionary of Music and Musicians (2001), Cilt: 1, “Amsterdam”, 518)

1843 yılında *Wiener Männergesangverein* kurularak çeşitli saraylarda halka açık konser etkinlikleri düzenlenir.

1870 yılında ise Viyana'nın en önemli konser salonu olan *Musikverein* açılır. 1848 yılında yaşanan devrim⁴⁵ hareketlerinde Viyana'daki konservatuvarın kapatıldığı ancak 1851 yılında yeniden açıldığı ve bu dönemde konser hayatının ciddi anlamda kesintiye uğradığı görülür.

Viyana merkezi şehir olarak halka açık konserlerin çoğaldığı, 1831 yılında da halka açık ilk konser salonunun açıldığı yerdir. Ticari anlamda enstrüman yapımcılığı da bu dönemde gelişmeye başlar. Ignaz Bösendorfer 1828 yılında Viyana'da piyano yapım şirketini kurar. Piyano yapımcılığı gelişerek yaygınlaşır ve hatta burjuva kesimin evlerinde düzenledikleri etkinliklerde başrolü alır. Sadece dinleyici rolünün yanı sıra aileler çocuklarının müzik eğitimi almalarını da teşvik ederler. Bu dönemde neredeyse Avrupa'daki tüm burjuva ailelerinin evlerine piyano aldıkları, çocuklarının müzik eğitimine ağırlık verdikleri görülür.

1850-1860 yıllarında çalgısal müzik alanında İtalya'da yeni bir dönüşüm gerçekleşir. Saraydaki *cappelle* İtalyan Krallığının kurulmasıyla dağılır ve yerine tüm İtalya'da filarmoni dernekleri ve diğer özel birliklerin kurulduğu görülür. Bu kurumların üyeleri aristokratlar ya da zengin burjuva sınıfıdır. 1864 yılında *Societ  del Quartetto*⁴⁶ Milano'da kurulur ve tüm İtalyan şehirlerinde de benzer oluşumlar göze çarpar.

İtalyan şehirlerinde Viyana'nın bir müzik merkezi olarak etkisi uzun yıllar hissedilir. Floransa'da 19. yüzyılın başında (1815 yılında) Viyana

⁴⁵ Fransa'da monarşinin çöküşünü işaret eden 1848 Şubat devrimi Avrupa'nın pek çok kesiminde ayaklanmalara yol açarak özellikle İtalya ve Almanya'daki Avusturya egemenliğini derinden sarsmıştır. Viyana'da işçiler ve üniversite öğrencileri I. Ferdinand'ın bir kurucu meclis toplanmasını sağlamışlardır. 1849 yılında kendine bağlı devletlerdeki ayaklanmaları bastıran Prusya Kralı Friedrich-Wilhelm yeniden bir Alman İmparatorluğu düşüncesine geri dönmüştür.

⁴⁶ 1872 yılında La Scala orkestrası *Societ  del Quartetto*'nun düzenlediği etkinliklerde konserler vermeye başlar.

Anlaşmasıyla Floransa ile Viyana arasında yakın ticari ve kültürel ilişkiler kurulmaya başlar. Böylece Floransa’da diğer İtalyan kentlerine göre daha farklı bir müzik yaşamı gelişmeye başlar. Çalgısal müzik operadan daha çok ilgi görür. 1828 yılında açılan bir piyano fabrikasında Viyana’lı işçiler çalışmıştır.⁴⁷ 1830 yılında da *Societa Filarmonica*’nın kurulmasıyla çalgısal müzik gelişim kaydeder. Oda müziği konserlerinin sayısında artış yaşanır.

Genel olarak yaşanan kültürel değişimin bir göstergesi olan orkestralar 19. yüzyılda iki ana gruba ayrılmaktadırlar. Tiyatro ve konser orkestraları olarak iki ayrı kategori oluşturan bu kurumların etkinlik alanları açısından birbirlerinden farklıdır. Tiyatro orkestraları tiyatrolara ve operalara eşlik ederler ve çoğunlukla her tiyatronun tek bir orkestrayı tüm etkinliklerinde kullandığı görülür. Bazı tiyatrolar (Viyana, Berlin ve St. Petersburg’dakiler gibi) sarayın bir parçası olarak hizmet verirler ve bu anlamda orkestralar, saray orkestraları, çalışanları da kraliyetin çalışanı konumundadır. Düzenlenen konser dizileri sınırlı bir zamanı aldığından, bir konser orkestrasında çalmak müzisyenlerin geçiminin sadece küçük bir bölümünü karşılamıştır. Bu nedenle konser orkestraları pek çok yerde tiyatro orkestralarıyla elemanlarını paylaşmışlardır. Yine bu dönemde farklı orkestra şekillerinin de ortaya çıktığı görülür. Salon orkestraları, café orkestraları ve dans orkestraları gibi topluluklar oluşturulur.

19. yüzyılda müzisyenlerin, bestecilerin bir araya geldiği, ortak kararlar aldıkları, hatta estetik görüşlerini tartışabildikleri çeşitli platformlar oluşmuştur. Bu değişim sadece müzik alanı ile sınırlı değildir; aynı zamanda plastik sanatlar ve mimari alanlarında da gözlenir. Birbirine destek olan sanatçılarla çok sayıda sanatçı birliği kurulmuş, müzik alanında da filarmoni derneklerinin yaygınlaştırılmasına destek sağlanmıştır. Bir diğer olumlu sonuç da yeni araçların ortaya çıkışına sebep olmasıdır. Bunun sonucunda entelektüel

⁴⁷ The New Grove Dictionary of Music and Musicians (2001), Cilt: 9, “Florence”, 8

emprezaryolar, sanatçıların haklarını korumak ve ticari ilişkilerini düzenlemek amacıyla etkili bir konuma yükselmişlerdir.

3.1.5 Kurumsallaşma Sürecinde Opera

17. yüzyıl ile birlikte müzisyenlerin statüsünün değiştiği, Mediciler, Esteler, Gonzagalar gibi zengin tüccar ailelerin katkıları ile de çeşitli sanat etkinliklerinin desteklendiği görülür. Mutlakiyetçi otoritelerin yanı sıra farklı kesimlerden gelen siparişlerle ve aracılardan katkısı ile genişlemeye müsait bir pazar doğmuştur. İşte bu dönemde dindışı müzik etkinlikleri arasında, oda müziği ve orkestra yapıtlarına oranla daha geniş çaplı ve organizasyonu daha masraflı bir tür olarak opera, Floransa'da Medici ailesinin desteği ile doğar. İlk opera bestecileri arasında Jacopo Peri, Giulio Caccini, Emilio de'Cavalieri Floransa'daki büyük Dükalık Sarayı'nın çalışanlarıdır. Floransa'da düzenlenen pek çok opera etkinliği Medicilerin ve diğer yönetimlerin merkezinde oluşmuştur.⁴⁸ 17. yüzyılda halkın ilgisine paralel olarak saraydaki etkinlikler ve saray dışındaki etkinlikler, (yarı-özel etkinlikler) dini kurumların da ortaklığıyla sürdürülmüştür. İlk denemelerin ardından 1607 yılında Monteverdi'nin *Orfeo* operası, Mantua'daki Gonzaga ailesinin sarayında sahnelenir ve kısa süre içinde bu sanat bütün İtalya'ya yayılır.

17. yüzyılın ikinci yarısında İtalya'da ve diğer merkezlerde operalar genellikle tiyatrolarda sahnelenmiştir. Bu tiyatrolar *accademia* adı verilen bir çeşit şirketin işlettiği kurumlardır. *Accademia*'ların en önemlisi 1648 yılında Floransa'da kurulan *Accademia degli Immobili*'dir.⁴⁹ Roma'da ise opera etkinlikleri 1650-1670 yılları arasında Barberini ve Rospigliosi ailelerinin koruyuculuğunda gelişim kaydeder. Rospigliosi ailesinden X. Clement Roma'da halka açık ilk tiyatroyu 1671 yılında açmış ve *Teatro Tordinona* isimli bu tiyatroda opera etkinlikleri sahnelenmiştir. Tiyatro kısa bir süre açık kalmış,

⁴⁸ Örneğin ilk opera Peri'nin *Euridice*'si (Rinuccini'nin librettosu üzerine yazılmış ve bazı kesitleri de Caccini'ye aittir) politik anlamda çok önemli bir düğün töreni olan Marie de Medici ile Fransa Kralı IV. Henry için 1600 yılında yazılmıştır.

⁴⁹ *Accademia degli Immobili* 1652 yılında *Accademia degli Infuocati* adını almıştır.

Papalık tarafından 1674 yılında kapatılmıştır. Ancak Roma'lı asiller operaları desteklemek istediklerinden kendi saraylarında ya da şehrin dışında opera etkinlikleri düzenlemek için çeşitli girişimlerde bulunurlar. Açık havada yapılan etkinliklerin çoğu ücretsiz olarak halka açık olmuştur. Diğer taraftan saraylarıdaki etkinliklere katılan besteci ve müzisyenlere, kalacak yer imkânı da sağlanmıştır. Koruyucuların bir kısmı da düzenlenen etkinliklere haftanın bir günü halkın da katılımına izin vermişlerdir. Bu etkinlikler genellikle *accademies* olarak adlandırılmıştır.⁵⁰

Opera sanatının kendine özgü niteliklerinden ötürü kurumlaşma süreci diğer müzik türlerine oranla daha erken yıllarda gerçekleşir. Operaların sahnelenmesi ve finansmanın sağlanması oldukça sistematik bir örgütlenme çerçevesinde gelişmiştir. Sahne üzeri, sahne gerisi, sahneleme ve librettosunun oluşumu süreçleri son derece organize bir etkinliği ortaya koymaktadır. “Opera” teriminin yaygın kullanımından önce bu çeşit sahne etkinliklerinin tümü “tiyatro” kavramının içinde değerlendirilmiştir. İçinde opera sahnelenen ilk tiyatro ve aynı zamanda halka açık ilk müzik tiyatrosu olan *Teatro San Cassiano*, 1637 yılında Venedik'te kurulmuştur. *San Cassiano*'nun ardından Napoli ve Milano'da da başka tiyatrolar açılarak, 17. yüzyılın sonunda İtalya'da kurulmuş olan opera evlerinin sayısı on altıya çıkmıştır. Yine aynı dönemde İtalyan kentlerindeki tiyatroların bazıları sadece opera temsillerine tahsis edilmeye başlanmıştır.

İtalya'da operanın böyle ilgi ve destek görmesi daha kuzeydeki Avrupa kentlerini de etkiler. 1620'li yıllarda Viyana'da, 1667'de Dresden'de, 1678'de Hamburg'da, 1672'de ise Paris'te operalar kurulur. Ancak bu dönemde Paris'te opera sahnelenen tiyatrolarda estetik zevklerin değişimi ve kraliyet desteğinin de azalması ile birlikte bir gerileme dönemi yaşanır. Paris'te açılan tiyatro dönemin İtalyan asıllı opera bestecisi Jean-Baptiste Lully tarafından *Académie Royale de Musique* (Kraliyet Müzik Akademisi) olarak isimlendirilir.

⁵⁰ 17. yüzyılda Roma'da Kardinaler Benedetto Pamphili ve Pietro Ottoboni ayrıca Polonya'lı Maria Casimira ve İsveç Kraliçesi Christina başlıca sanat koruyucularıdır.

Bütün bu oluşumlar yarı özel yarı monarşik kimliklere sahiptir. Opera sahnelenen tiyatrolar kraliyet desteği almakla birlikte bağımsız çalışan kurumlardır. Bu kurumlarda aynı zamanda kraliyetin düzenlediği etkinlikler de yapılmıştır.

Monarşinin gücünü sürdürdüğü ülkelerde gösteriler, sadece devletin etkili olduğu bölgelerde veya devletin sıkı kontrolü altında halka açık olur. Bu yüzden Fransa'da 1725'e kadar ücretli bir müzikli gösteri [...] yapabilmek için Kraliyet Müzik Akademisi'nden izin almak gerekti.⁵¹

1680'li yıllarda ticari kazançla sağlanan verimli ortamıyla Hamburg, yabancıların sıklıkla ziyaret ettiği bir opera merkezidir. Kilise otoritelerin karşı çıkmasına rağmen 1678 yılında ilk Alman opera şirketi Hamburg'da açılır.⁵² Burada ilk yıllarda gezici opera şirketleri genellikle İtalyan operalarını sahneye koymuşlardır.

17. yüzyıldan itibaren Hollanda deniz ticaretinin ve taşımacılığının geliştiği, buna paralel olarak burjuva sınıfının etkili olduğu bir ülkedir. Bu dönemde Hollandalılar Doğu ticaretinin büyük bölümünü ele geçirmişlerdir. 1680'lerde ise Baharat Bölgesi tekeli ellerine almışlardır. Doğal olarak müzik sanatının gelişimi bu ülkede büyük ölçüde zengin tüccar kesim tarafından desteklenmiştir.

Amsterdam şehri ekonomik hayatın ve kültürel yaşamın merkezinde yer almış, kültürel faaliyetlerinin büyük kısmı da şehirli kesimin bizzat katkısıyla şekillendirilmiştir. Bu gelişimlerin olumlu sonuçları kısa zamanda opera alanında görülmeye başlar. *Schouwburg* adındaki tiyatro 1638 yılında açılmış ve opera etkinlikleri düzenleyen bu kurum kısa zamanda Amsterdam'ın kültür merkezi haline gelmiştir. Halka açık operaların

⁵¹ Jacques ATTALI, *Gürültüden Müziğe*, 67

⁵² Bir hukukçu, daha sonra da Senatör olan Gerhard Schott ve müzisyenler N. A. Strungk, J. W. Franck, Johann Theile ve J. A. Reincken'in öncülüğüyle bu girişim gerçekleşir.

sergilendiği bu mekanda tüm dinleyiciler bilet alarak etkinliklere girebilmişlerdir. Ayrıca çeşitli hayır kurumları da bu etkinliklerin sergilenmesi için mali destek sağlamışlardır. 1680’de de Amsterdam’da yeni bir opera binası açılmış, buradaki etkinlikler de halka açık olarak düzenlenmiştir. Ancak çeşitli finansman problemleri sebebiyle bu kurum 1882 yılında kapatılmak zorunda kalmıştır. 1770’lerden sonra opera ve konser etkinlikleri düzenleyen çok sayıda derneğin ortaya çıktığı ve böylece *Schouwburg*’un tekelinin kırılmak istendiği gözlenir.⁵³

Diğer taraftan İtalya’daki opera şarkıcıları uzun yıllar İtalya dışında da önemli etkinlikler gerçekleştirirler. Özellikle İngiltere 1700’lü yılların başından itibaren İtalya’dan gelen yüksek ücretli şarkıcıları kendi kurumlarında çalıştırarak önemli ölçüde İtalyan opera geleneğinin etkisi altında kalır. Bu dönemde operalar Londra’da kurulan çok sayıda şirket tarafından sahnelenmiştir. 1708 yılında *Vanbrugh* şirketinin yaptırdığı *Vanbrugh Theatre*’da ilk olarak sadece opera etkinlikleri düzenlenmiş fakat şirket kısa süre sonra iflas etmiştir. Londra’da operanın gelişiminde resmi bir şirket olarak *Royal Academy of Music* (Kraliyet Müzik Akademisi) önemli yer tutmaktadır. I. George 1719 yılında *Royal Academy of Music*’ın kuruluşuna izin vermiş fakat kraliyetten sağlanacak desteği azaltmıştır. 1711 yılında Haendel Londra’ya gelmiş, burada sahnelen ilk operası *Rinaldo* çok başarı kazanmış ve Haendel 1719 yılında kurulan *Royal Academy of Music*’in başına getirilmiştir. Haendel mali gelirini saray dışı kaynaklardan da sağlamaya çalışan ilk bestecilerden biri olur. Yardım amaçlı pek çok müzik etkinliğinin düzenlenmesi amacıyla girişimlerde bulunmuş ve oldukça etkili olmuştur. Bu dönemde opera ticari tiyatroların ve emprezaryoların elinde şekillenmiştir. Çoğu zaman tek bir kişinin desteğiyle de operalar sahnelenmiştir.⁵⁴

Fransa’da opera genellikle adını *Académie Royale de Musique*’den almaktadır. Diğer yandan operaların sahnelenmesi için bir şirket tarafından

⁵³ Bunların bazıları *Collège Dramatique et Lyrique* (1781-1782) ve *Théâtre Français* (1788-1853) adlı operalardır.

⁵⁴ 1740’larda Lord Middlesex ve 1790’larda Bedford ve Salisbury bu isimlerden bazılarıdır.

kullanılan tiyatro binası da opera olarak adlandırılmıştır. Tiyatrolar sık sık yangınlara maruz kalmış ve yeniden yapılmıştır. Paris'in başlıca opera şirketi bazı siyasal sebeplerle çeşitli isim değişikliklerine uğramış olan *Opéra* şirkettir.⁵⁵ Ayrıca *Comédie-Français* ve *Comédie-Italienne*, opera sahneleyen şirketlerin başında gelmektedir. Bu yıllarda Paris'te bale gösterileri de opera kadar popüler olmuştur.

18. yüzyıl sonlarında Paris Operası gösterişli bir durumda olmakla beraber önemli mali sıkıntılar da yaşamaktadır. Aynı Paris Operası gibi *Comédie-Italienne* de 18. yüzyıl süresince finans problemleri ile karşı karşıya kalır. *Opéra Comique* ise etkinliklerine yüzyılın ortalarına kadar devam eder ancak yedi yıl aranın ardından 1752 yılında tekrar açılır. Paris'te Devrim sırasında ve sonrasında kraliyetin opera üzerindeki yönetimi, uzun tartışmalar sonucunda 1790 yılında belediyeye devredilir. Hatta 1791'den itibaren kabul edilen bir yasa ile isteyen herkesin halka açık bir tiyatro kurması mümkün olmuştur. Meclis bu dönemde besteci haklarını da devrim yasalarına ilave ederek mevcut telif haklarını bir sisteme bağlamış olur.

1740 yılında Büyük Frederich'in Berlin'de Prusya monarşisinin başına geçmesiyle kraliyete bağlı yeni bir opera inşa edilir. 1742 yılında tiyatronun yapımı tamamlanır. Önceleri sadece saray çevresi ve misafirleriyle sınırlı tutulan bu etkinlikleri, Kralın emriyle bütün askerler izleyebilmiş hatta bazı şehirli halk da opera etkinliklerine katılabiliştir. Büyük Frederich operalarla yakından ilgilenmiş, librettoların seçimiyle, kostümlerin tasarımıyla, sahneye koyuluşuyla hatta bazı operalarda bazı bölümlerin yazılımla bizzat ilgilenmiştir. 1745'te Büyük Frederich Postdam'da küçük bir tiyatro inşa ettirir. Bu tiyatrodaki gezici opera kumpanyaları hem kraliyet hem de asiller için komik operalar sahnelemeye başlar. Bu dönem İtalyan müzisyenlerin Berlin'deki etkileri büyük olmuştur. Ancak daha sonra Almanca operaların rağbet gördüğü bir dönem yaşanmaya başlar. 1786 yılında II. Friedrich Wilhelm'in ilk *singspiel*

⁵⁵ 1791'de *Théâtre de l'Opéra*; 1794'te *Théâtre des Arts*; 1804'te *Académie Impériale de Musique* ve 1814 yılından sonra *Académie Royale de Musique* adlarını almıştır.

tiyatrosunu kuran C. T. Döbbelin'e maddi yardım sağladığı görülür. Bu oluşum 1786 yılında *Nationaltheater*'in açılışıyla ulusal bir kimlik kazanır. *Nationaltheater* 1806'daki Fransız işgaline kadar Berlin'de gelişimini sürdürür.

1742 yılında açılan ve 1788 yılında yenilenen Berlin'deki *Königliches Opernhaus*'da (Kraliyet Operası) önceleri sadece Kraliyete açık olan etkinlikler bilet alan şehirli kesime de açılmıştır. 1806-1807 yıllarındaki Fransız işgali döneminde bu kurum ve diğerleri kapatılmak zorunda kalır. 1807 yılında Kraliyet operası ve *Nationaltheater* birleşerek *Königliche Schauspiele* adını alarak etkinlikler herkese açık hale gelir. III. Frederick Wilhelm döneminde Kraliyet Operası'na yapılan mali destek arttırılır. Sahne ve kostümler daha gerçekçi ve dramatik uygulamalara doğru gelişim kaydeder.⁵⁶

Avrupa'nın çeşitli merkezlerinde operalar kraliyetten alınan izinlerle sahnelenebilmiştir. Sahnelenen yapıtlar elektörler, dükalıklar vb. tarafından finanse edilmiş ve kontrolü sağlanmıştır. Bu kontroller bazı durumlarda son derece sıkı bir şekilde gerçekleşmiş ve dönemin birçok operasına çeşitli sansür uygulamaları yapılmıştır. Avrupa'nın pek çok kentinde de uygulama bu şekilde olmuştur. Opera evleri yerel yönetimler ve hazineden sağlanan parasal desteklerle inşa edilmiş ve parasal kaynağı sağlayan yönetimler çoğu zaman programları ve bazı estetik tercihleri de etkileyebilmişlerdir. Bunların dışında yaşanan savaş ve işgal ortamları da sanat merkezi olan şehirleri doğrudan etkilemiştir. Örneğin 1790 yılına kadar diğer İtalyan şehirlerine oranla Floransa opera temsillerinin sıklıkla yapıldığı bir yerdir. Ancak Fransız işgali döneminde (1800-1814) kentin müzik yaşamı olumsuz yönde etkilenecek, pek çok tiyatro kapatılmış, halka açık konserler yasaklanmış ve müzisyenlerin çoğu şehirden ayrılmıştır.

⁵⁶ The New Grove Dictionary of Music and Musicians (2001), Cilt: 3, "Berlin", 374

18. yüzyılın ikinci yarısında İtalya'nın kültür merkezleri arasında Milano opera temsilleri açısından öncü bir konumdadır. 1771'den itibaren opera ve tiyatro etkinliklerin sayısında önemli artış yaşanır. İmparatoriçe Maria Theresa'nın oğlu olan Arşidük Ferdinand'ın yönetimi döneminde bu değişim yaşanmıştır. En önemli girişim 1778 yılında yaptırılan *Teatro alla Scala*'nın inşa edilmesidir. Bu kurum kısa bir zamanda İtalya'nın en önemli opera merkezi haline gelmiştir. 19. yüzyılda da İtalyan müzik hayatını etkilemeye devam etmiştir. Hatta Avusturya imparatoru II. Joseph'in 1793 yılında taç giyme töreni için düzenlenen etkinlikler *La Scala*'da yapılmıştır. 1797 yılında Avusturya egemenliğinin son bulmasıyla Napolyon yönetimi sırasında da kutlama etkinlikleri yine bu kurumda düzenlenmiştir.

Tiyatro ile opera 19. yüzyılın başında birbirinden ayrılır ve türler arasındaki bu ayrım daha kesin sınırlarla belirlenir. Bu dönemde burjuva kesiminin operaya desteği oldukça artar. Opera şarkıcıları çok popüler olur. Etkinlik sayısında da ciddi bir artış yaşanmaktadır. Gösteriler birbirleri ile rekabet içinde gelişim kaydederken, İtalyan operası uzun yıllar diğer operalardan daha çok ilgi görmüştür. Bu dönemde Milano, imkânları gelişen orta sınıfın etkinlikleriyle modern bir kent görünümü kazanmıştır.

İtalya, 1815 yılında Avusturya kontrolüne geri dönerek Viyana'yla bağları, kültürel ilişkileri yeniden kuvvetlendirir ve bu gelişimler kültürel etkinlikleri üst sınıfın desteklediği bir ortamla sonuçlanır. Yüzyılın başında İtalyan operasının en önemli merkezi *La Scala* olur. *La Scala* ilk yıllar bir tiyatro şirketi tarafından idare edilmiş daha sonra 1918 yılına kadar katılımcı tiyatro sahiplerinden ve devletten sağlanan maddi yardımlarla yönetilmiş, sonraları bilet gelirlerinden, empozaryolardan ve sanat koruyucuları gibi kaynaklardan beslenmiştir. 19. yüzyıl süresince Milano İtalya'nın en önemli basım merkezidir. Giovanni Ricordi sanatla yakından ilgili bir girişimci ve aynı zamanda da bir koruyucu olarak hem bestecileri desteklemiş hem de desteklediği bestecilerin yapıtlarının basımını sağlamıştır. 1814'te *La*

Scala'nın özel basımcısı olarak burada yorumlanan müziklerin basım haklarına da sahip olmuştur.

Daha önceki dönemlerde de görülen empozaryolar, konser/temsil sezonlarını düzenleyen, şarkıcı ve kompozitörleri ayarlayarak temsillerin gerçekleşmesini sağlayan en önemli araçlardır. Bu araçlar genellikle gelirlerini tiyatro sahiplerinden sağlamışlar, aynı zamanda yerel yönetimlere de bağlı olabildiği için şehrin belediyesinden de gelir elde etmişlerdir. Empozaryoların sayısında 19. yüzyılın ilk yarısında önemli bir artış yaşanmıştır.⁵⁷ Ancak düzenli repertuvarın oluşması, yeni yapıtların daha az sahnelenmesi ve yayıncıların telif üzerindeki kontrollerinin güçlenmesine bağlı olarak empozaryoların rolleri azalmıştır. Rekabet fazlaşmış, kar marjları düşmüş ve en önemlisi daha fazla dinleyiciye ulaşmak için arena tipi tiyatroların sayısı artmıştır.

İtalya'da yaşanan gelişmeler sırasında İngiltere'deki bazı tiyatrolarda 19. yüzyılın başında mali krizler yaşanır. Krizin nedeni dışarıdan, özellikle İtalya'dan gelen şarkıcı ve müzisyenlere yüksek ücretler ödeniyor olmasıdır. Krize rağmen müzik etkinliklerine önem verilerek yeni tiyatrolar inşa edilmiştir. Bu tiyatroların önde gelenleri *Lyceum* (1809), *English Opera House* (1816), *Royal Coburg*'dur (1818). Diğer taraftan 1837 yılında *Licensing Act* ile tiyatrolar patent kanunu kabul edilmiştir. Böylece 1830'lu yıllarda patentli tiyatrolar ile küçük tiyatrolar arasında patent yüzünden finans problemleri yaşanmıştır. Daha sonra *Theatre Regulation Act* 1843 yılında kabul edilerek yeni yasal düzenlemeler yapılmış ve böylece patentli tiyatroların oluşturduğu "monopolist" yapının giderilmesi amaçlanmıştır.

⁵⁷ Fransa'da Louis Véron, İtalya'da Alessandro Lanari ve *La Scala*'da çalışan Bartolomeo Merelli dönemin en ünlü empozaryolarıdır.

3.1.6 Amerika’da Opera ve Senfoni Orkestralarının Kuruluşu

Avrupa’da orta sınıfın (burjuva kesimin) doğuşu kilise ve aristokrasi dışında sanat işverenlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Aynı dönemde Amerika’ya baktığımızda ise gerçek anlamda bir aristokrat sınıfın varlığının söz konusu olmadığını görürüz. Ancak halka açık konserleri tertipleyen ve yönlendiren bir orta sınıf karşımıza çıkar. Halka açık ilk konserler 1720’li yıllarda düzenlenmeye başlar. 1730’lu yıllar ise ilk operaların sahnelendiği yıllardır. Sahnelenen operalar maliyeti yüksek barok operalardan çok İngiliz “balad opera” ismi ile anılan sahnelenmesi güç olmayan operalardır.⁵⁸

Amerika’da opera New York’un güneyinde ve Boston gibi merkezlerde kurulmaya başlar. Bu dönemde iki önemli opera şirketi etkinlikler düzenlemektedir. Bu şirketlerden ilki İngiliz kökenli *William Hallam’s London Troupe*’dur. Bu opera şirketi daha sonra adını *Old America* olarak değiştirir ve New York’da etkinlikler gerçekleştirmeye devam eder. Diğeri ise *The Wignell-Reinagle* ismi ile anılmıştır. Konser ve operaların sahnelenmesinde çok sayıda göçmen müzisyen yer almış ve bu müzisyenler bulundukları bölgenin halkı tarafından çok destek görmüştür. 1783-1812 yılları arasında bu destek ticari anlamda çok sağlamlaştırılmıştır.

18. yüzyılın sonlarına doğru Amerika’nın pekçok önemli merkezinde müzik yayıncılığının da geliştiği görülmektedir. Bu anlamda Avrupa ile bir paralellik söz konusudur. 19. yüzyılda Avrupa’da basımı yapılmış yapıtlar, Amerika’da tekrar basılmış ve yayınlanmıştır.

⁵⁸ İlk olarak John Gay’in bestelediği 1728 tarihli *The Beggar’s Opera* 1730’lardan itibaren Amerika’nın çeşitli eyaletlerinde sahnelenmeye başlar. (H. W. HITCHCOCK, *Music in the United States*, 30)

Amerika'daki senfoni orkestraları ilk olarak 19. yüzyılın sonunda kurulmaya başlar. Bu kurumlara yerel yönetimlerin çeşitli etkinlik yerlerini bağışladıkları görülür. Bunun sebebi zengin müteşebbislerin konser salonları ya da sanat merkezleri yaptırmalarına destek olmaktır. İlk özerk orkestra New York Filarmoni, 1842 yılında profesyonel müzisyenlerin kurduğu bir dernek olarak etkinliklerine başlar. Boston Senfoni Orkestrasının kuruluşu ise 1881 yılında gerçekleşir. Söz konusu orkestralar “devamlı orkestra” (*permanent orchestra*) statüsünde konserler vermişlerdir. Abonelik sistemi geliştirilerek, orkestra gelirlerinde devamlılık sağlanabilmiştir.

Bu arada 1820 yılında, bir başka destek sağlama girişimi de Philadelphia'da gerçekleşir. Bir tür müzik vakfı olan *Musical Fund Society* (Müzik Fonu Derneği) adı altında bir dernek kurulur. Bu dernek koro ve orkestra organizasyonlarına hizmet etmiş ve büyüyerek günümüze kadar ulaşmış bir kuruluştur. Yine aynı yıl Philadelphia'da *Philharmonic Society* (Filarmoni Derneği) de çalışmalarına başlar.

1820 ile 1865 yılları arasında Amerika'da diğer müzik etkinlikleri içinde operanın daha az yer tuttuğu görülmektedir. İlk opera merkezi New Orleans'dır. Burada çoğunluğun Fransız kültürü etkisinde olması nedeniyle Fransız operaları sıklıkla sahnelenmiştir.⁵⁹ Kurulan müzik toplulukları, korolar ve orkestralar büyük oranda Avrupa'dan gelen göçmen besteci ve müzisyenlerin katkıları ve çabaları ile oluşmuştur. Eğitim alanında da göçmen eğitimciler önemli yer tutmuştur.

1900'lerde Amerika'da pekçok şehirde “Civic Center” (Halk Merkezi) açılmaya başlamıştır. Bu merkezlerin çoğunda konserler ve opera temsilleri için kullanılan geniş dinleti salonları yer almıştır. Bütün bunlara ek olarak yerel

⁵⁹ 1796 yılından itibaren New Orleans'da Fransız operaları sahnelenmeye başlamıştır. 1805-1806 sezonunda aralarında Monsigny, Grétry, Boieldieu, Méhul ve Paisello gibi bestecilerin operaları sahnelenmiştir. 1827-1833 yılları arasında da Boston, Philadelphia ve Baltimore'da New Orleans'dan gelen opera gruplarının yine Fransız operaları sahneledikleri bilinmektedir.

yönetimler, dini kurumlar, eğitim kurumları ve kâr amacı gütmeyen diğer organizasyonlar çeşitli vergilerden muaf sayılmışlardır. Uygulanan vergi muafiyeti çoğu zaman yüksek miktarlara ulaşmıştır. Amerika'nın başlıca müzik birliği olan *AFM-American Federation of Musicians* (Amerikan Müzisyenler Federasyonu) 1913 yılında çalışmalarına başlamış ve müzik etkinliklerinin düzenlenmesi için gerekli parasal kaynak vatandaşlar tarafından oluşturulan gruplar ve hayırseverler tarafından sağlanmıştır. Bu bağlamda bir devlet desteği söz konusu değildir. Büyük konser salonları da bu şekilde inşa edilmiştir.⁶⁰

Yaklaşık olarak 1929 yılında başlayan ve 1936 yılına kadar devam eden Büyük Kriz'de (*Great Depression*)⁶¹ müzik kurumları birer birer kapanmaya başlar. Opera sadece New York ve San Francisco'da varlığını sürdürebilir. Konser etkinliklerinde ciddi oranda azalma yaşanır ve bu durum en büyük darbeyi yeni gelişmekte olan çağdaş müzik etkinliklerine vurur. Çağdaş müzik etkinliklerini desteklemeyi sürdüren birliklerin ilki Büyük Kriz'den önce 1921 yılında *International Composers' Guild* adı altında Edgard Varèse'in girişimiyle kurulmuştur. Ancak kriz döneminde bu birliğin çalışmaları durma noktasına gelmiş ve bu nedenle 1928 yılından itibaren *Pan American Association of Composers* (1928-1934) adıyla çalışmalarını sürdürmüştür. Kriz döneminde konser etkinliklerini düzenleyen müzik kurumları açıkça yeni müzik konserlerini destekleyemeyeceklerini bildirdikleri için⁶² bu birliğin Amerika ve Amerika dışında çağdaş müzik etkinliklerini sürdürmeye devam etmesi önemli bir girişimdir. Amerika'da büyük oranda kriz döneminin de etkisiyle II. Dünya Savaşı sonuna dek (1945-1946) etkinlikler önemli bir duraklama evresine girer.

⁶⁰ Bu şekilde kurulan Philadelphia'da; *Academy of Music*, 1857, Cincinnati'de; *Music Hall*, 1878, Chicago'da; *Auditorium*, 1889, Boston'da; *Symphony Hall*, 1900, New York'da; *Carnegie Hall*, 1891, *Opera House* ise 1882 yılında faaliyet göstermeye başlar.

⁶¹ Great Depression: 24 Ekim 1929 yılında bir borsa paniğiyle patlak veren bu ekonomik bunalım 1930'ların Amerika'sını derinden etkiler. Ne hükümetin ne de yardım kuruluşlarının çabalarıyla yoksulluğun hafifletilmesi mümkün olmaz. 1933 yılında başa gelen F. D. Roosevelt, ekonomik hayatı yeniden düzenleme girişiminde başarılı olur.

⁶² 1932 yılında Philadelphia Orkestrası tartışmalı olan yeni müziği yorumlayamayacaklarını açıklar. Çağdaş müziğe yönelik eleştiriler salt finansman odaklı olmanın ötesinde de çeşitli estetik boyutlar barındırmaktadır.

Büyük Kriz'in sona ermesinden üç yıl kadar sonra II. Dünya Savaşı patlak verir. Savaşa katılmasına rağmen Amerika savaşın olumsuz gelişmelerinden en az etkilenen ülkedir. 1930'lu yıllarda özellikle ekonomik sebeplerle ve savaş öncesi yükselen Nazizmin etkisiyle Amerika'ya Avrupa'dan çok sayıda sanatçı göç etmiştir. II. Dünya Savaşı'nın ardından Amerika'da hızlı değişimler gerçekleşmeye başlar. Amerika sanatın öncülüğüne siyasi, sosyal ve ekonomi açılarından hazır bulunduğu için bu yıllarda önemli bir gelişim kaydetmiştir. Böylece gerek plastik sanatlar, gerekse müzik alanında modern sanatın merkezi New York olmuştur. Sanat yapıtlarına yönelik pazar yapısı genişlemiştir. Teknolojik yeniliklerin de etkisiyle ortaya çıkan endüstriyel ortam zamanla müzik sanatının üretim ve tüketim koşullarını önemli ölçüde değiştirmiştir. Bu noktada kurumsallaşma sürecinde de önemli bir dönüşüm yaşanır.

3.2 Kurumsallaşma Sürecinde Müzik Endüstrisi ve Müzik Sektörünün Gelişimi

1850'li yıllardan itibaren birçok endüstri dalında makineye dayalı üretim kendini kabul ettirmeye başlar. Endüstriyel gelişimi bu dönemde açılan çeşitli fuarlarda izlemek mümkündür. Yüzyıl süresince kurumsallaşma açısından önemli bir konumda yer alan Viyana'da 1873 yılında yaşanan ekonomik krize rağmen aynı yıl bir Dünya Fuarı açılmıştır. Almanya'da bu gibi fuar etkinlikleri olmamasına rağmen büyük bir endüstrileşme sürecine girilmiştir. Bu yıllarda müziğe mali destek sağlayan kesimin sanayi ile uğraşan entellektüel aileler olduğu görülür.

1900'lü yıllara gelindiğinde müzik alanında da endüstrileşmenin etkileri gözlenmeye başlar. Radyolarda müzik yayını başlar, elektrik ile çalışan

fonograflar müziğin röprodüksiyonunu (yeniden üretimini) olanaklı kılarak evlerde dinlenebilir hale getirir. 1889 Paris Fuarı'nda, fonograf ticari anlamda çok ilgi görür. Fonografin dışında gramafon, plak ve radyonun da geliştirildiği bir piyasa ortamına doğru değişim yaşanmaya başlar. Bu dönem dünya piyasalarının birleştirilmeye çalışıldığı bir dönemdir. Teknolojik gelişmeler endüstrileşmiş batılı ülkeler tarafından elde edilmeye başlar.

1900'lü yılların ilk çeyreğinde özel girişimlerin etkileri Amerika'da da çok net bir şekilde izlenebilmektedir. Bağımsız olarak müzik kaydı yapabilmek için çok sayıda özel şirket kurulmuş ve bunun sonucu olarak geniş boyutlu bir fonograf endüstrisi gelişmiştir. Endüstri, bu anlamda müziğe yönelik pazar yapısının çok farklı bir düzeye ulaşmasına sebep olmuştur.

Senfoni, opera ve bale gibi alanlarda 1900'lü yılların başında özellikle Batı Avrupa ve Amerika'da gelişen teknolojik yeniliklerle birlikte mevcut kurumsal gelişimin yanı sıra sektörel bir değişim de ortaya çıkmıştır. 1929 yılından önce Amerika'da çıkan ve daha sonra dünyanın diğer ülkelerine de sıçrayan ekonomik krizin ardından, devlet ekonomik hayata daha çok girmiş ve azalan talebi gidermede etkili olmaya çalışmıştır. Bu yıllarda devlet ekonomik faaliyetlerin en önemli aracı haline gelmiştir. Böylece karmaşık sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu zorlu yıllarda Avrupa'daki sanat/müzik kurum ve kuruluşları varlıklarını sürdürürken daha küçük çaplı yapılara ayrılmışlardır. Bu sırada devlet gerek sınırlı gerekse daha geniş müdahalelerle kontrolü eline alarak, bir anlamda "tekel" yaratmıştır. Bu tekelin kırılması özel girişimlerin tekrar güçlenmesi ile mümkün olmuştur.

I. Dünya Savaşı öncesinde Londra'da koro, orkestra, solo ve oda müziği *St. James Hall*, *Royal Albert Hall*, *Crystal Palace* ve daha küçük salonlarda varlığını sürdürmüştür, ancak organize bir senfoni orkestrası henüz oluşturulmamıştır. Ucuz konserlerin başlaması beraberinde daha fazla talep oluşturduğundan yüksek ücretli müzisyenlerin sayısı artmıştır. Konser

salonları halkın yeni eğlence formlarını sahnelerken klasik müziğin de diğer etkinlikler gibi pazarlanabileceği deneyimini elde etmiştir. Koruyuculuğun ve mali desteğin olmadığı bu ortamda eğlence kültürünün bu saygın şekli bir tüketim aracı örneği olur. Yüzyılın başında büyük orkestraların sayısında da hızlı bir artış yaşanır. *London Symphonic Orchestra* (1904) *Royal Albert Hall Orchestra* (1905), *New Symphonic Orchestra* ve *Beecham Symphonic Orchestra* (1909) arka arkaya kurulan orkestralardır. Ancak çok sayıda müzisyenin çalıştığı bu kurumlarda müzisyenlerin iş garantileri henüz sağlanmamıştır.

Bu dönemde Paris'te üç önemli kurum bulunmaktadır. Bunlar *Opéra*, *Opéra Comique* ve Paris Konservatuarı'dır. Her üç kurum da *Chambre des Députés*'nin (Millet Meclisi'nin) fonlarından mali destek almıştır. I. Dünya Savaşının olumsuz koşulları sebebiyle müzik hayatının durma noktasına geldiği 1914 yılında ise *Opéra* kapatılmış ve ancak 1919 yılında savaş sonrası yeniden açılabilmiştir. Orkestra müziğinde ise iki önemli kurum karşımıza çıkar. Bunlardan ilki 1928 yılında kurulan *Orchestre Symphonique de Paris* diğeri ise 1930'larda varlık gösteren *Société Philharmonique de Paris*'dir.

Paris'te pek çok müzik okulu olmasına rağmen en önemlileri 1853 yılında kurulmuş olan *Ecole Niedermeyer*, 1894'te kurulan *Schola Cantorum* ve 1919 yılında Paris Konservatuarı'nın öncüsü olarak açılan *Ecole Normale de Musique*'dir. Okulların yanı sıra Fransa'da müzik dernekleri de ayrı bir önem taşımıştır.⁶³

Paris'i farklı bir konumda tutan nedenlerin başında müzik dünyasıyla politik ortamın birbiri ile bağlantısıdır. Yönetim sağladığı fonlarla sosyal kurumları teşvik etmiş ve bu destek artarak yıllarca devam etmiştir. 1878, 1889, 1900, 1931 ve 1937 yıllarında düzenlenen uluslararası fuarlarda bu

⁶³ *Association des Chanteurs de St.Gervais* (1892) özellikle 18. yüzyıl müzikleriyle ilgilenmiştir. Kurulan diğer dernekler arasında *Société Nationale de Musique* (1871-1939), *Société Musicale Indépendante* (1909-1935), *Ars Nova* (1963) ve *Ensemble Intercontemporain* (1976) daha çok çağdaş müzik alanında çalışmışlardır.

desteğin sonuçları gözlenebilmiştir. 1900 yılındaki fuar “müzik tarihi”, 1937 yılı ise “radyo sanatı” teması üzerine şekillendirilmiştir. Fransa’da devlet yardımının diğer bir etkisi de teknolojik yeniliklere yöneliktir.⁶⁴

Viyana’da ise 1900 yılında *Wiener Konzertverein* ve yeni müzik derneği olan *Wiener Konzerthausgesellschaft* kurulur ve bu kurum özellikle I. Dünya Savaşı’nın ardından Viyana’nın müzik hayatında önemli bir rol oynar. I. Dünya Savaşı’nın olumsuz koşullarına rağmen 1921 yılında kurulan *Wiener Sinfonie Orchester* ve 1933 yılında oluşturulan *Wiener Symphoniker*, yaşanan siyasal ve ekonomik kriz döneminin öncü kurumları olmuşlardır. 1918’de monarşi kökenli kurumların şekil değiştirdiği Avusturya’da opera, değişimi en yakın yaşayan kurumdur. Viyana’da saray operası (*Hofoper*) olarak etkinliklerini sürdüren kurum, artık devlet operası (*Staatsoper*) olarak bir devlet kurumu haline dönüştürülür.

I. Dünya savaşı’nın ardından bütün Avrupa ülkelerinde ve Amerika’da devletlerin ekonomik hayata katkısı derece derece değişime uğramıştır. Yatırımlar üretim yapılan alanlara kaydırılarak tüketimi teşvik eden bir yapılanma ortaya çıkmıştır. Bu ortamda devlet, özel girişimi özendirmek ve desteklemek için ekonomiye girişimci olarak destek sağlamıştır. Bu yolla ekonomi içinde yönetimin etkinliği hızla artış göstererek, ekonomi karma yapılı bir özellik kazanmıştır.

1920’li yıllar ekonomik alanda grevlerin yaşandığı, önde gelen bankaların iflas ettiği olumsuz koşullar ortaya koymuştur. Diğer yandan aynı yıllarda kayıt stüdyoları tüm müzik piyasasını kökten değiştirmeye başlarlar. Teknik yenilikler kayıt olanaklarını kolaylaştırır. 1926-1927 yıllarında klasik müzik kayıtlarında bir patlama yaşanır. Kayıt şirketlerinin sayıları çoğalır. 1924’te MCA (*Music Cooperation of America*) Chicago’da kurulur.

⁶⁴Fransa’da teknolojik yeniliklere sağlanan teşvik 1889 tarihinde Paris’te inşaa edilen *Eiffel* Kulesi ile sembolize edilmektedir.

Almanya'da da DG (*Deutsche Grammophon*) polydor şirketini açarak yurtdışı dağıtımları yönlendirir. İngiltere'de ise *Decca* 1929 yılında kurulur.

İki dünya savaşı arasında kalan bu dönemde de Viyana, yine Avusturya'nın kültür merkezidir. 1933 yılından sonra da Nazi Almanyasından kaçan pek çok müzisyen Viyana'ya gelmiştir. Savaş yıllarında müzik kurumlarının çoğunun faaliyetleri durdurulmuş hatta Viyana'daki opera da tasfiye edilerek bir Nazi kurumu haline getirilmiştir. Savaş yılları süresince opera sadece rejim sempatzanı olan bestecilerin yapıtlarını sahnelemiştir.

1945 sonrası operalar Viyana'da *Theather an der Wien* ve *Volksoper* adlı iki kurum tarafından sahnelemiştir. *Theather an der Wien* 1945-1955 yılları arasında *Staatsoper*'in etkinlikleri için kullanılmış ancak 1955 yılında kapatılmıştır. 1962 yılında yeniden açılan bu kurum, belediye tarafından da finanse edilmiştir. Diğer opera kurumlarına göre *Staatsoper*, hem yerel yönetimlerin hem de devletin desteğini aldığı için finansman sıkıntısı çekmeyen bir kurum görünümündedir. *Staatsoper*'in orkestra elemanlarından oluşturulan Viyana Filarmoni Orkestrası da bu dönemde düzenli konserler vermiş ve bu konserlerde abonelik sistemi uygulanmıştır.

Diğer Avrupa şehirleriyle sanata destek anlamında önemli bir gelişim gösteren Amsterdam'da devlet desteğiyle oluşturulan ilk opera olan *Stichting de Nederlandse Opera* 1946 yılında kurulmuştur. Bu yıllarda müziğe yönelik destek sağlayan ve konserler düzenleyen derneklerin sayılarında da bir artış yaşanır. 1945'de kurulan *Gaudeamus Vakfı* çağdaş müzik ve genç bestecileri destekleyen kurumların başında gelir.

Film ve radyo endüstrilerinin gelişimi de müzisyenlere yeni imkânlar sağlamıştır. İlk radyo orkestrası *Berliner Funk-Orchester* 1923 yılında Almanya'da radyo yayınlarına başlar. (Bu orkestra isim değiştirerek *Rundfunk-Sinfioniorchester* adıyla günümüze kadar ulaşmıştır) Hamburg'da da bir yıl sonra 1924 yılında Hamburg Radyosu kurulur ve *Norag-Orchester* adıyla da bir radyo orkestrası oluşturulur. Bu orkestra 1945 yılında savaş sonrası bir senfoni orkestrası haline gelir. BBC Senfoni Orkestrası'nı⁶⁵ model alarak kurumsal bir değişim yaşar. 1951 yılında radyo yayınlarında yeni düzenlemeler yapılır ve orkestra da yeniden organize edilerek *Norddeutscher Rundfunk-Sinfonie Orchester* adını alır.

Fransa'da ise radyo orkestrası *Orchestre National de la Radiodiffusion* 1945 sonrası yeniden organize edilmiş ve yeni orkestraların bünyesine alınmasıyla hacmi genişletilmiştir. 1948 yılında Fransa'da müzik araştırmaları radyo çalışmalarının önemli bir parçası haline gelir ve 1958 yılında Pierre Schaeffer'in başkanlığında *Groupes de Recherches Musicales* kurulur. Bu oluşumla beraber elektro-akustik müzik araştırmaları kurumsal bir çerçeveye kavuşur. 1967 yılında *Orchestre de Paris, Société des Concerts de Conservatoire*'in yerine kurulur. Bu yeni oluşum devlet yardımının yanı sıra Paris Belediyesi'nin de desteği ile şekillenmiştir. Aynı şekilde 1968 yılında *Journées de Musique Contemporaine, Semaines Musicales Internationales de Paris*, 1972'de *Festival d'Automne*, 1975'de ise IRCAM'ın (*Institut de Recherche et Coordination Acoustique/Musique*) kuruluşu gerçekleşmiştir.

Teknolojik olanakların hızlı gelişmesi kayıt teknolojilerini de olumlu yönde etkiler. Teknolojik olanakların artışıyla ticari radyo istasyonları da hızla çoğalır ve müzik geniş kitlelere teknoloji sayesinde kolayca ulaşır. Kayıt teknolojilerinin gelişimi ile paralel olarak müzik alanında farklı sektörlerle karşılaştırılabilecek boyutta bir dönüşüm söz konusudur. Bu yeniliklerin başında fonografin yanında resimleri hareketlendiren aletlerin icadı ve

⁶⁵ BBC Senfoni Orkestrası Londra'da 1930 yılında kurulmuştur.

hareketli resimlerin (animasyon) seslendirilmesi, televizyonun ticari anlamda satışa sunulması gelmiş, uzun-çalarların, daha sonra audio tape sistemlerinin, ev tipi video kayıt cihazlarının, CD (*compact disc*), DAT (*digital audio tape*) ve benzeri olanakların yaygınlaşması ile sektörel anlamda önemli bir büyüme yaşanmıştır.

Bu alandaki gelişmelerin sonuçları hem alıcılar (dinleyiciler/izleyiciler) hem de üreten kişiler için çok radikal değişimleri ifade eder. Daha önce var olmamış büyüklükte bir pazar ortaya çıkar. Sadece canlı icralardan ve nota satışlarından ibaret olan pazar, teknolojik imkânlarla paralel olarak büyüyerek endüstrileşme yoluna girer. Yapıtlardan doğan hakların korunmasına yönelik çeşitli yasal uygulamalar da 20. yüzyılın ilk yarısında netlik kazanmaya başlar. Daha geniş pazarlar etkinliklerin de çoğalması anlamına gelmektedir. Birçok besteci ve yorumcu büyük kitlelerle buluşabilme imkânına erişir. Böylece müzik bir eğlence unsuru olarak orta sınıfa sunulmuş olur. Artık ciddi anlamda parasal getiriler de söz konusudur.

20. yüzyılın ikinci yarısında yaşanan değişiklikler de eserlerin kayıt edilmesiyle ilişkilidir. Yapılan kayıtlar sürekliliği ve kaliteyi içinde barındırır. Böylece canlı konserler de kaydedilerek farklı bir formatta piyasaya sunulur. Burada yorumcunun etkinliği teknoloji sayesinde orijinalinden tamamen bağımsız olarak pazarlanabilen bir ticari meta olmuştur. Böylece kayıtlardan elde edilen kazançlar, orkestraların da konser dışında farklı gelir kaynaklarına ulaşmalarını sağlar. Ancak bilet gelirleri yavaş yavaş düşmeye başlar, çünkü kayıtlı yorumlar daha ucuz olarak elde edilebilmektedir.

Bütün bu gelişimlerin sonucu olarak II. Dünya Savaşı sonrası müziğin kapitalist sistemde meta halini alması hızlanmıştır. Kapitalin artması ile özellikle müziğe yönelik bazı lokal pazarlar uluslararası boyut kazanmaya başlar. Seri üretim (*mass production*) sayesinde üretim artar. Diğer taraftan kitle iletişim araçları sayesinde büyük bir pazar oluşturan popüler müzik 20.

yüzyıldaki müzik pazarının tanımını kökten değiştirir. Popüler müzikler kitlesel tüketim, kitlesel iletişim ve kitle eğlencesinin ortaya çıkışıyla bağlantılı olarak gelişmiş ve yaygınlaşmıştır. Popüler müziğin bazı kategorilerini oluşturan ve genellikle ezilen sosyo ekonomik sınıfın ürünü olarak görülen blues, caz, rock, ragtime ve çeşitli dans müzikleri, teknolojik olanaklarla büyük dinleyici kitlelerine ulaşır. Popüler müzik, kayıt teknolojilerinin eğlence müziğini çevreleyen ticari örgütlenmeleriyle de etkileşim içinde olur. Başlangıçtaki popülerlik radyo ve televizyonun hızlı gelişimiyle ilgilidir fakat zamanla her çeşit pazarlama formuna uyum sağlayarak yaygınlaşır.

Klasik müzikte ise iki alanda etkili bir değişim yaşanmaktadır. İlki konser salonlarının sayısının ve icra olanaklarının artması, diğeri ise buna bağlı olarak müzisyenlerin iş olanaklarında önemli bir artış yaşanmasıdır. Bu dönemde devletin sanata sağladığı destek de başka bir boyut kazanır. İngiltere'ye baktığımızda sanatta devlet destekli bir sistemin hemen savaş sonrası kurulduğu görülür.⁶⁶ 1948 yılında çıkarılan *Local Government Act* ile İngiltere'de sanat girişimleri yerel yönetimler tarafından da desteklenmeye başlar. Böylece orkestra kurumları ve festival etkinliklerine yeni bir destek şekli sağlanmış olur.

Ses kayıt aletleri 1950'li yılların başlarında yaygın kullanıma geçmiştir. Bu sayede plaklar kopyalanabilmiş, radyo yayınları kaydedilebilmiş ve kayıt sistemi seri hale gelmiştir. Teknik kalite de zaman içinde değişerek gelişim kaydetmiştir. 1955'de özel kullanım için ilk ses kayıt aletleri 1970'te ise ilk mini kaset kaydediciler ve bunun yanında video kayıt cihazları piyasaya çıkmıştır. Özel sektörden ve doğrudan halktan destek gören sanat 1970'lerde kurumsal anlamda bir yükselişe geçer. Özellikle Amerika'da bale ve modern dans alanlarında hızlı bir gelişim görülür. Amerika'da 1970'den 1997'e kadar sahne sanatlarının gelişimi aşağıdaki tabloda belirtilmektedir.

⁶⁶ Sanata devlet destekli sistem Britanya Sanat Konseyi (*Arts Council of Great Britain*) ismi ile 1945 yılında kurulur.

Tablo 3.1. Sahne Sanatları (Amerika, 1970-1997)⁶⁷

TEMSİL ÇEŞİDİ	1970	1980	1990	1996	1997	Değişim (%) 1980-90	Değişim (%) 1990-97
Opera Temsilleri							
Temsil Sayısı		1.789	2.283	2.521	2.397	27.6	5.0
İzleyici Sayısı (milyon)		2.46	4.14	4.34	4.33	68.3	4.6
Senfoni Konserleri							
Konser Sayısı (klasik müzik)		21.306	18.074	18.543			-13.0
İzleyici Sayısı (milyon)		27.4	26.7	23.2			
Konser Sayısı (çağdaş müzik)			27.263	28.887	26.906		-1.3
İzleyici Sayısı (milyon)			33.1	31.1	31.9		-3.6
Modern Dans Topluluklarının (Company) Sayısı	102	289	345	343		19.4	-0.6
Bale Topluluklarının (Company) Sayısı	279	287	283	274		-1.4	-3.2

1970'lere kadar stüdyo orkestraları film, radyo ve televizyon için kayıtlar yaparak önemli bir gelir alanı yaratırlar ancak 1970'lerden sonra elektronik aletler daha yaygın kullanıma geçerek orkestraların ve diğer müzisyenlerin çalışma alanlarını bir anlamda kısıtlamış olur. Diğer yandan konser orkestralarının sayısında önemli bir artış yaşanır. Oda orkestraları da bağımsız kuruluşlar olarak kurumsal bir kimlik kazanırlar.⁶⁸

1980'li yıllardan sonraki dönem “serbest piyasa ekonomisi” olarak adlandırılan bir dönemdir. Serbest piyasa ekonomisi, özel girişimlere ve

⁶⁷ HAILBRUN, J.- GRAY, M.C., *The Economics of Arts and Culture*, s.19

⁶⁸ 1926 yılında Basel Oda Orkestrası, 1948 yılında İngiliz Oda Orkestrası ve 1952 yılında Moskova Oda Orkestrası kurumsal kimlik kazanan oda orkestralarıdır.

serbest rekabete dayanan bir ekonomik modeli ifade etmektedir. Bu sistem, rekabete dayalı bir fiyat mekanizmasının hâkim olduğu, devletin müdahale ve yatırımlarının minimum düzeyde tutulduğu bir sistemdir. Böyle bir serbest rekabet sisteminde devlet, piyasa ekonomisi içindeki görevlerini çok geniş bir çerçevede yerine getirmeyi amaç edinir. Bu anlamda serbest piyasa ekonomisi, siyasal, sosyal ve kültürel yaşamın merkezinde devletin yer aldığı devletçi anlayışın dışında bir sistem tanımlamaktadır. Bir başka deyişle serbest piyasa ekonomisi modelinde devlet, merkezdeki konumu ile dolaylı ya da dolaysız olarak siyasal, sosyal, kültürel ve hatta ekonomik ortama müdahalede bulunabilmektedir ancak bu müdahalelerin asgari düzeye indirilmesi hedeflenmiştir.

Ekonomik alanda serbest rekabeti ve özel teşebbüsleri teşvik eden serbet piyasa yapısında müzik etkinlikleri de farklı bir piyasa düzeni sergiler. Ortaya çıkan piyasa, besteci ve yorumcunun yanı sıra müzik yayıncıları, radyolar ve kayıt araçları üreten özel şirketlerin de beraber oluşturdukları çok çeşitli gelir gruplarını kapsamına almaktadır. Ancak 1980'li yıllarda özel girişimlerle kurulan çok sayıda plak şirketinin varlığı söz konusudur. Bu şirketlerin boyutlarının çok genişlediği ve hatta sektörün belli başlı şirketlerinin diğer küçük kuruluşları kendi bünyesine aldığı görülür. Her ne kadar serbest piyasa ekonomisinden bahsedilmekteyse de, bu piyasa içinde bazı tekелci oluşumların da yer aldığı görülmektedir.

Örneğin önde gelen plak şirketlerinden *Universal*, *Deutsche Gramophon*'u satın alarak neredeyse tüm klasik müzik kayıtlarını kendi bünyesinde toplamıştır. *Sony* de yine aynı dönemde klasik müzik alanında güçlü bir şirket olarak varlığını sürdürmüştür.

Küçük markaların yanı sıra beş girişimci, bugün müzik piyasasının beşte dördünü, Amerikan piyasasının ise onda dokuzunu kontrol etmektedir: EMI, Warner, Bertelsman, Vivendi-Universal ve Sony.⁶⁹

Kayıt endüstrisinin hızla kendisini yenileyip, geliştirmesi ve kitlelere yaygınlaştırılması CD, DVD, mp3 vb. yoluyla kayıtlı müzik piyasası tiyatro, opera, dans gösterileri ve senfoni konserlerinin canlı icralarına olan talebi doğrudan etkilemektedir. Çünkü geniş halk kitleleri çok daha ucuza, zamandan da tasarruf ederek, talep ettiği icralara kolaylıkla ulaşabilmektedir. Ancak kayıtlı yapıtların, canlı icraların yerini tutmadığı konusunda da çeşitli tartışmaların olduğu görülür.

20. yüzyılda görülen önemli bir gelişim de Avrupa kaynaklı klasik müziğin, orkestraların ve orkestra kültürünün Doğu Asya'ya kadar yayılmasıdır. 19. yüzyılda da Hong Kong'daki Avrupalı topluluk konserleri, amatör orkestraları desteklemişlerdir. Şangay'da da bir Belediye Orkestrası kurularak Avrupalı müzisyenler getirilmiştir. Japonya'ya orkestra müziğinin girişi Meiji Restorasyon döneminin bir parçası olarak gerçekleşir. 1926 yılında Yeni Senfoni Orkestrası (NHK) Tokya'da kurulur. 1973'te Hong Kong Filarmoni ve 1979'da Singapur Senfoni Orkestrası kurulur.⁷⁰

Diğer yandan çağdaş müzik ile ortaya çıkan sanatsal yenilikler genelde izleyici/dinleyici kitlesi tarafından çok rağbet görmemekte ve bu noktada bir talep eksikliği yaşanmaktadır. Ancak müzik tarihine bakıldığında dinleyiciler özellikle kendi dönemlerinin müziğine daha fazla ilgi duymuşlar ve çağdaş yapıtlara daha duyarlı olmuşlardır. Klasik müziğin ve daha da önemlisi çağdaş müziğin yaşadığı dinleyici sorunu pek çok tartışmanın konusunu teşkil etmekte ve özellikle “gençlerin bu çeşit müziğe ilgilerinin kaybolması ile açıklanmaktadır”.⁷¹

⁶⁹ Jacques ATTALI, *Gürültüden Müziğe*, 138

⁷⁰ The New Grove Dictionary of Music and Musicians (2001), Cilt: 18, “Orchestra”, 546

⁷¹ PETERSON, Richard, A. (1990) “Audience and Industry Origins of the Crisis in Classical Music Programming: Toward World Music”, 207-227

Tablo 3.2. Klasik Müzikte Kurumsal Gelişim

TARİH	KURUMSAL GELİŞİM	EKONOMİK BAĞLAM/ DURUM VE OLAYLAR	TEKNOLOJİK/ BİLİMSEL GELİŞMELER	TARİHSEL OLAYLAR
16. Yüzyıl	Almanya'da ilk saray orkestrasının kuruluşu gerçekleşti. (1540) Roma'da bir çeşit meslek organizasyonu olan <i>Congregazione dei Musici di Roma</i> kuruldu. (1586)	Londra iç ve dış ticarete önem kazandı ve dokuma endüstrisinin yanı sıra tüketim malları ve ağır endüstri geliştirildi. (1540-1640)	J. Gutenberg matbaayı makinalaştırdı. (1450)	Hindistan'a ulaşmak amacıyla yola çıkan Christoph Colomb Amerika'ya ayak bastı. (1492) Tudor Hanedanı VIII. Henry İngiltere tahtına çıktı. (1509-1542) Fransa'da I. François Dönemi (1515-1547) Martin Luther 95 tezini Wittenberg Şatosunun kapısına astı. (1517) Kanuni Sultan Süleyman Belgrad'ı fethetti. (1521) Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Viyana Kuşatması (1529) Almanya'daki dini karışıklıklar Augsburg Barışıyla son buldu. (1530-1555) Brandenburg Elektörü II. Joachim dönemi (1535-1571) İngiltere'de toplumsal ve dinsel ayaklanmalar oldu. (1549) Saint-Barthélemy Katliamı (1572)

17. yüzyıl	Londra'da saraydaki müzik kurumu <i>chapel royal</i> olarak adlandırıldı. (1600'lü yıllar)	Amsterdam Borsası yeniden kuruldu. (1592)	Galileo, cisimleri otuz kez büyüten bir teleskop yaptı. (1592)	Fransa'da IV.Henry Dönemi (1589-1610)
	Fransa'da sarayda vokal gruplar <i>royal chamber</i> yer aldı. (1610 yılından sonra)	İngiliz Doğu Hindistan Kumpanyası kuruldu. (1600)	Teleskop icat edildi. (1608)	Stuart Hanedanı I.James İngiltere tahtına çıktı. (1603)
	<i>Teatro San Cassiano</i> İtalya'da halka açık opera sahnelendi. (1637)	Amsterdam Bankası kuruldu. (1609)	John Napier logaritma cetvelini icat etti. (1614)	XIII. Louis dönemi (1610-1643)
	Amsterdam'da <i>Schouwburg</i> açıldı. (1638)	Çeşitli alanlarda finansör olarak İtalyanların önemi arttı. (1650'lere kadar)		Otuz Yıl Savaşı (1618-1648)
	<i>Schouwburg</i> 'da ilk olarak halka açık düzenli konser etkinlikleri başladı. (1643)		Torricelli, barometreyi icat etti. (1643)	İngiltere'de İç Savaş dönemi (1642-1649)
	Hamburg'da <i>Collegium Musicum</i> 'un kurulmasıyla halka açık konserler yaygınlaşmaya başladı. (1660)		C. Huygens, Galileo'nun fikirlerini temel alarak hassas bir sarkaçlı saat tasarladı. (1656)	Westfalen Antlaşması sonucu Kutsal Roma Germen İmp. ikiye bölündü (1648)
	<i>Académie Royal de Danse</i> (1661), <i>Académie Royale de Musique</i> (1671) Fransa'da kuruldu.	Fransa'da XIV.Louis, mali düzenlemelerin başına Colbert'i getirdi. (1661-1683)	<i>Royal Society</i> Londra'da kuruldu. (1660) Bilimsel çalışmaları destekleyen bir dernek olarak faaliyetlerini sürdürdü.	İngiltere'de I. Charles idam edildi. (1649) II.Charles İngiltere'de tahta çıkması – Restorasyon dönemi (1660) Fransa'da XIV.Louis dönemi (1661-1715)

18. yüzyıl	<i>Académie Royale de Musique</i> J.B.Lully'nin yönetiminde çalışmalarını sürdürdü. (1672) Amsterdam'ın ilk halka açık opera binası açıldı. (1680) J.Kuhnau tarafından Leipzig'de <i>Collegium Musicum</i> kuruldu. (1688) Çar Büyük Petro ile Rusya'da ilk halka açık konserler verilmeye başlandı. (1718) <i>Royal Academy of Music</i> Londra'da Haendel'in müzik direktörlüğünde faaliyetlerini sürdürmeye başladı. (1719) St.Petersburg'da ilk opera tiyatrosu açıldı. (1723) <i>Musikübende Gesellschaft</i> Berlin'de düzenli konserler verilmeye başladı. (1749-1763)	Hollanda ticari faaliyetleri ve endüstrileşmede atılım gerçekleştirdi. (1650-1700) Londra büyük ticaret şirketlerinin genel merkezi oldu ve 1694 yılında İngiltere Bankası kuruldu. İngiltere'de Sanayi Devrimi (1750)	Fransa'da <i>Académie des Sciences</i> kuruldu. (1666) Newton ilk aynalı teleskopu yaptı. (1668) T. Savery ilk buhar makinesini yaptı. (1698)	Hollanda-Fransa Savaşı (1672-1679) Rusya'da Büyük Petro dönemi ve batılılaşma hareketleri başladı. (1682-1725) Osmanlı İmparatorluğu'nun II. Viyana Kuşatması (1683) Prusya Kralı I. Friedrich dönemi (1688-1713) İngiltere – Fransa Savaşı (1689-1713) İngiltere'de Kraliçe Anne dönemi (1702-1714) I. Osmanlı Rus Savaşı (1736-1739) II.Frederick Prusya Kralı oldu. (1740) Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nda Marie Theresa dönemi (1740- 1780)

	Hamburg'da C.P.E. Bach'ın halka açık konserleri başladı. (1768) A.D.Philidor tarafından Paris'te <i>Concert Spirituel</i> konser dizileri başlatıldı. (1725-1790) <i>Tonkünstler Societat</i> Viyana'da konserler düzenlemeye başladı. (1772) St.Petersburg'da haftalık konserler düzenleyen ilk Rus müzik derneği kuruldu. (1772) Amsterdam'da halka açık ilk konser salonu açıldı. (1777) Berlin'de <i>Sing-Akademie zu Berlin</i> açıldı. (1791) Paris Konservatuvarı'nın kuruluşu gerçekleşti. (1795)	İngiltere, otoritesine ve ticaret tekeline karşı ayaklanan Amerikan kolonilerine savaş açtı. (1763-1773) A.Smith'in "Ulusların Zenginliği" adlı çalışması ile ekonomi politığın temelleri atıldı. (1776) İngiltere-Hollanda savaşı Hollanda'da ticaretin yıkımına yol açtı. (1780-1784)	J.Watt buhar makinesini geliştirdi. (1769-1787) Güneş sisteminin dokuzuncu gezegeni Uranüs keşfedildi. (1781) M.J. d'Abbans ilk buharlı gemiyi yüzdürdü. (1783)	Avrupa'da Yedi Yıl savaşları (1756-1763) Büyük Katherina Rusya'nın Çariçesi oldu. (1762) İkinci Osmanlı Rus Savaşı (1768-1774) II.Joseph Avusturya İmparatoru oldu. (1780) İngiltere- Hollanda Savaşı (1780-1784) Osmanlı İmp.- Avusturya Savaşı (1788-1791) Bastille olayları – Fransız Devrimi (1789) Napolyon Savaşları (1792-1815)

19. yüzyıl	Paris Konservatuvarı'nın halka açık konser salonunun açılışı yapıldı. (1811) <i>Royal Philharmonic Society</i> İngiltere'de düzenli konserler vermeye başladı. (1813) <i>Société des Concerts du Conservatoire</i> Paris'te kuruldu. (1825) <i>Philharmonic Society of New York</i> kurulduktan sonra aynı yıl New York Filarmoni Orkestrası'nın da kurulması (1842) , <i>New York Academy of Music</i>, opera temsillerine başladı. (1852) Paris'de Ecole Niedermeyer kuruldu. (1853)	Almanya'da endüstrileşme eğilimi güçlendi. (1840'lardan itibaren) Fransa'da İkinci İmparatorluk dönemi ekonomi açısından bir kalkınma dönemi olur. Bankalar kuruldu ve sanayi devrimi Fransa'ya ulaştı. (1860'lar) Paris'te büyük fuarlar açıldı. (1855) (1867) Viyana Fuarı (1873)	Raylar üzerinde giden ilk buharlı lokomotif yapıldı. (1804) Basım endüstrisi buhar gücünü ilk kez kullandı. (1814) İlk buharlı yolcu treni yapıldı. (1825) J. Niepce tarihteki ilk fotoğrafı çekti. (1826) Kağıt imal makineleri ile basım maliyetleri düşürülmeye başlandı. (1830) Faraday, elektriğin mekanik olarak nasıl üretilbileceğini buldu. (1831) A. Bell, ilk telefonu icat etti. (1876) T. Edison, Scott'ın geliştirdiği cihazın üzerine Phonograph'ı üretti. (1877)	Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu yıkıldı. (1806) Viyana Kongresi (1814-1815) Fransa'da Monarşinin çöküşü. (1848) Fransa'da İkinci İmparatorluk dönemi. (1852) Amerika'da "civil war" dönemi (1861-1865) Rusya'da serflik kaldırılarak yoğun bir sanayileşme başladı. (1861)

20. yüzyıl	Boston Senfoni Orkestrası kuruldu (1881)		Emile Berliner gramofonu geliştirdi. (1887)	
	New York'da Metropolital Opera House açıldı. (1883)	Paris Fuarı (1889)	T. Edison akkor lambayı buldu. (1878)	
	<i>Association des Chanteurs de St.Gervais</i> kuruldu. (1892)	Amerika'da ekonomik kriz dönemi (1890)	Daktilo makinelerinin kullanımına başlandı. (1875)	
	Schola Cantorum Paris'te kuruldu. (1894)		H. Hertz elektromanyetik dalgaların varlığını gösterdi. (1885)	
			Daimler şirketi dört tekerlekli akaryakıtla çalışan otomobil üretimine başladı. (1890)	
			Paris'te Lumiere Kardeşler hareketli filmlerden oluşan bir gösteri yaptı. (1895)	Kraliçe Victoria İngiltere tahtına çıktı. (1897)
	<i>Wiener Konzertverein</i> kuruldu. (1900)	Amerika'da ekonomik açıdan ilerleme dönemi yaşandı. (1900-1915)	V. Poulson, modern teybin öncüsü bir cihaz yaptı. (1898)	
	<i>American Federation of Musicians</i> kuruldu. (1913)		G. Marconi ilk telsiz telgraf sinyallerini yolladı. (1901)	
	<i>Ecole Normale de Musique</i> Paris'te açıldı. (1919)		Wright Kardeşler ilk motorlu uçağın uçuşunu gerçekleştirdi. (1903)	I.Dünya Savaşı (1914-1918)
				Rusya'da Ekim Devrimi (1917)

	Viyana'da <i>Wiener Sinfonie Orchester</i> kuruldu. (1921) İlk radyo orkestrası <i>Berliner Funk-Orchester</i> kuruldu. (1923) Hamburg Radyosu kuruldu ve <i>Norag-Orchester</i> oluşturuldu. (1923) <i>Orchestre Symphonique de Paris</i> kuruldu. (1928) <i>Société Philharmonique</i> Paris'te konserler düzenlemeye başladı. (1930) <i>Wiener Symphoniker</i> kuruldu. (1933)	1920'li yıllar ekonomik alanda grevlerin yaşandığı, önde gelen bankaların iflas ettiği olumsuz koşullar ortaya koydu. Dünya Ekonomik Buhranı (1929) Ekonomik buhranın ardından Amerika'da devlet ekonomik faaliyetin en önemli aracı haline geldi. (1930'lu yıllar) İngiltere'de ekonomik kriz dönemi (1931) 1929 bunalımından etkilenen Viyana'da en önemli bankacılık kuruluşu (Kreditanstalt) kapandı. (1931)	Üç elektrotlu lamba bulunarak, elektriksel kayıt yolu açıldı. (1908) Sessiz filmler geliştirildi. (1920) Londra-New York arası ilk telefon görüşmesi yapıldı. (1923) Elektrik disk kayıt sistemlerinde kullanılmaya başlandı. (1924) J. L. Baird ilk televizyon görüntüsünü başarıyla iletti. (1926) Sesin filmin bir kenarına optik olarak kaydedilmesi. (1930) 78 devirle çalışan vernikli plaklar gelişti. (1930) BBC yayınlarında bir manyetik bant kaydedici kullanıldı. (1932)	Nazi Almanya'sından kaçan pek çok müzisyen çeşitli ülkelere sığındı. (1933)

		Amerika'da <i>New Deal</i> dönemi (1933)		Amerika'da Roosevelt Dönemi (1933-1945)
		J.M. Keynes ekonomik bunalım döneminde "İstihdam, Faiz ve Para Genel Teorisi" adlı yapıtını yayınladı. (1936)	İlk manyetik bant kaydetme cihazı üretildi. (1935)	Almanya'da III. Reich iktidarında Hitler bütün iktidarı elinde topladı. (1933)
	Viyana'da Devlet operası etkinlikleri için <i>Theater an der Wien</i> kullanılır. (1945-1955)		Stereo kayıt tekniği Almanya'da geliştirildi. (1940)	II.Dünya Savaşı (1939-1945)
	Hollanda'da <i>Gaudeamus</i> Vakfı kuruldu. (1945)	Uluslararası Para Fonu (IMF) kuruldu. (1945)	Kayıt teknolojilerinin Gelişimiyle müzikte sektörel anlamda önemli bir dönüşüm yaşandı. (1945 sonrası)	ABD ve SSCB arasında Soğuk Savaş Dönemi (1947-1962)
	Amsterdam'da ilk devlet destekli opera <i>Stichting de Nederlandse Opera</i> kuruldu. (1946)		Transistör icat edilerek elektronik devrelerin daha çok küçülmesi sağlandı. (1948)	
	Müzik araştırmaları radyo çalışmalarının önemli bir parçası haline geldi. (1948)	Kapitalin fazlaşmasıyla özellikle müziğe yönelik bazı yerel pazarlar uluslararası boyut kazanır. (1950'ler)	Amerikan Columbia Şirketi kırılmaz plastik plak geliştirdi. (1948)	
	Hollanda'daki <i>Concertgebouw</i> Orkestrası özerk bir kimlik kazandı. (1952)			
	Fransa'da Pierre Schaeffer başkanlığında <i>Groupes de Recherches Musicales</i> kuruldu. (1958)	Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) kurulmasını öngören Roma Anlaşması imzalandı. (1958)	Stereo sistemin oluşturulması. (1958)	Doğu Alman otoritelerinin Berlin duvarını inşa ettirmesiyle kent ikiye bölündü. (1961)

	<i>Société des Concerts de Conservatoire</i>'ın yerine <i>Orchestre de Paris</i> kuruldu. (1967) IRCAM'ın kuruluşu gerçekleşti. (1975)	Sanayileşmiş ülkelerde başlıca iktisadi göstergeler bozulmaya başladı. (1974-1975) Avrupa Para Sistemi (EMS) yürürlüğe girdi. (1979) Serbest piyasa ekonomisiyle serbest rekabet ve özel teşebbüsler teşvik edildi. (1980'li yıllar) Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) kuruldu. (1991) Avrupa pazarlarında tam bir birleşme gerçekleşir. (1992)	Philips firması kaset teknolojisini piyasaya sürdü. (1963) Aya ayak basıldı. (1969) Avrupa Uzay Kuruluşu (ESA) kurularak, Avrupa'da bilimsel işbirliğinin etkin bir hale getirilmesi amaçlandı. (1975) 1980'li yıllarda dijital kayıt teknolojisi geliştirilmeye başlar. Philips ve Sony şirketleri compact disc'i (CD) çıkardı. (1982) İlk dijital ses bantları (DAT) üretildi. (1987)	İngiltere, İrlanda, Danimarka Avrupa Topluluğu'na katıldı. (1973) İki Almanya'nın Birleşmesi (1990) Körfez Savaşı (1990-1991) Avrupa Birliği'nin kurulmasını sağlayan anlaşma imzalandı. (1992)

4. TÜRKİYE’DE KLASİK MÜZİK VE KURUMSALLAŞMA

Müzik sanatına yönelik bir pazarın oluşumu batılı toplumlarda 16. yüzyılda şekillenmiş ve serbest bir kimlik kazanması 19. yüzyılda gerçekleşmiştir. Çeşitli toplumsal, siyasal ve ekonomik koşulların değişimi ile müzik sanatı pazar koşulları içinde değerlendirilebilmiştir. Ülkemizde ise benzer bir gelişim daha geç bir dönemde gerçekleşir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde müziğe ve plastik sanatlara yönelik saray himayesi biçiminde gerçekleşen bir destek sistemi söz konusu olmuştur. Ancak bu dönemde sınırları belirli bir pazar yapısından söz etmek mümkün değildir. Aynı şekilde bugünkü boyutu ile sanatta kurumsallaşma süreci de başlamamıştır. Bu anlamda toplumsal, ekonomik ve siyasal koşullar bu tip gelişimlere zemin hazırlayamamıştır. Bu çerçevede en önemli kırılma noktası Cumhuriyetin ilanı olmuştur. Cumhuriyet döneminde yaşanan modernleşme süreci sanatın bütün alanlarında etkisini göstermiştir.

4.1 Cumhuriyet Öncesi

Türk toplumu tarihsel olarak Avrupa toplumlarından farklı bir siyasi ve ekonomik yapı içinde gelişmiştir. Türkiye’nin Osmanlı’dan gelen geleneği ve devraldığı miras, Batıda gelişen ve oradan gelen sermaye, piyasa gibi kavram ve ilişkilere yabancısıdır. Batının serbest piyasaya yönelmesi, daha önce de belirtildiği gibi uzun bir feodal süreçten geçerek gerçekleşir. Merkezi devletin veya hükümdarın sahip olduğu hakların mutlak olmadığı, bazı şartlar altında kısıtlanabileceği fikirleri Avrupa’da filizlenmeye başlamıştır. Tarihte ilk defa “parlamento” fikri -bugünkü anlamda olmasa da- bu fikirlerin gelişmesi sonucundadır. Feodal yapı zaman içinde Batıda merkezi otoriteye karşı yükümlülüklerini yerine getirerek, özerkliğini koruyan ve ticaret yaparak ayakta

duran kentlerin gelişimini sağlamıştır. Burjuvazi denilen sınıf bu kentlerde gelişmiştir. Ticaret için gerekli olan sermaye de yine bu kentlerde birikmeye başlamıştır. Batıda iktidar yetkisini metafizik kaynaklardan alan yönetimler yerine, bu yetkiyi ülke vatandaşlarının ortak rızalarından alan iktidardarların var olmaya başlaması ile de toplumda bir “sosyal kontrat” kavramı oluşmaya başlar. Sonraları bu kavram bir teoriye⁷² dönüşmüştür.

Sermayenin merkezi önce Avrupa sonra da Amerika olmuştur. Merkezi oluşumundan sonra sermaye kendi ekonomik gücünü diğer ülkelere kabul ettirmeye başlar. Yapılan ticari alışverişin yararı sermaye merkezi ülkelerinin lehine olur ve Batının sermaye birikimi hız kazanır. Süreç içinde bazı ülkeler sömürgeleştirilir.

Osmanlı İmparatorluğu ise geçmişteki islam imparatorluklarının Selçukluların ve bir ölçüde Bizans İmparatorluğu’nun mirası üzerinde şekillenmiştir. Doğu toplumlarında temel özellik toprağın devlet mülkiyetinde olmasıdır. Hükümdarın kişiliğinde simgeleşmiş olan teokratik yanı güçlü bir devlet, diğer tarafta sadece yükümlülükleri olan bir köylü tabakası toplumu oluşturur. Toplumda ara tabaka ve sınıflar yoktur. Osmanlı toplumunda da toprak devletin mülkiyetindedir ve mutlak devlet anlayışı vardır.

16. yüzyıldan sonraki Osmanlı tarihi, merkezi Avrupa olan sermaye ekonomisinin olumsuz etkileri ile karşılaştığı dönemi simgeleri kapsar. İç yapısında önemli değişimler yaşar. Giderek Batıya bağımlı olmaya başlar. Avrupa’nın siyasi baskılarıyla (ucuz gümrük tarifelerinin kabul ettirilmesi gibi) geleneksel üretim sistemi çökertilmeye başlar.

⁷² Sosyal Kontrat Teorisi: Liberal Siyasi Doktrin’in önemli bir kavramıdır. Liberal Siyasi Doktrin’e göre toplumun örgütlenmesi iki ana esasa dayanır. İlki birey haklarının toplumun temel niteliği olarak tanınması ve devlet otoritesi karşısında teminat altına alınması; ikincisi ise bireyin devlet karşısında belli temel haklara sahip olduğudur. Teori genel olarak bu hakları garantiye alacak şekilde toplum yapısının oluşturulması temeline dayanmaktadır. 18. yüzyıldan itibaren Batı ülkelerinin anayasalarında bu doktrin yer almıştır. Bu doktrinin ikiyüz yıl süresince gelişip kendini tamamlaması 20. yüzyılın başlarına kadar sürer. Serbest piyasanın ekonomi kuramı bu doktrinin devamı olarak gelişimine başlar.

Osmanlı toplumunun yaşadığı ilk ve büyük dönüşüm “tanzimat”la⁷³ yaşadığı dönüşümdür. Böylece “tanzimat” ile birlikte yeni bir örgütlenme ve Batı’ya uyum dönemi yaşanır. Askeri ve siyasi alanda kurumsal gelişme Avrupa’daki örneklerle göre örgütlenir. Diğer taraftan kapitülasyonlar devam etmektedir. Böylece 1881 yılına kadar uzanan süreç, maliyenin yabancı devletlerin denetimine girmesi ile sonuçlanır. Öte yandan merkezi bürokrasi giderek yabancı azınlık temsilcileri ile yapılan iş birlikleri sonucu ekonomik ve kültürel olarak bir sınıfsal değişime uğramaya başlamıştır. Yukarıda değinildiği gibi Osmanlı İmparatorluğu geleneksel anlamda sınıfları olan bir toplum değildir. Merkez dışında da güç odaklarının gelişmesine izin verilmediğinden sivil toplum örgütlenmesi de görülmez. Halk çiftçi ve yönetici konumunda olmuş ancak ticaret, sanayi ve bankacılık gibi piyasa faaliyetleri azınlıklara bırakılmıştır. Genel olarak ekonomik konulara ve sivil toplum kurumlarına Cumhuriyet döneminde olduğu kadar ilgi gösterilmemiştir denilebilir.

Sanata destek ve kurumsallaşma bağlamında, Cumhuriyetten önceki dönemlerde bu sürecin izlerini bulmak mümkündür. Avrupa’da sanayi devriminin gelişme dönemi olan 18. yüzyılın sonlarına kadar Osmanlı ekonomisi kendi kendine yetebilmektedir. Üretim mekanizması yeterli kapasite ile varlığını korumakta ve üretim ile oluşan sanayi tamamen özel teşebbüs elinde şekillenmektedir. Bu düzen kendi içinde bir gelenek ortaya koymuştur. Tüccarlar ve esnaf “gedik” ya da “yeddi vahit” denilen birliklere bağlı çalışmışlardır. Ancak İmparatorluk askeri gücünü yitirdiğinde ekonomik sistem de gerilemiştir.

Avrupa devletleri ile Osmanlı’nın kültürel etkileşimi özellikle müzik alanında çeşitli şekillerde gerçekleşmiştir. Pek çok kaynakta Fransa Kralı I. François’nın 16. yüzyılda minnettarlığını sunmak amacı ile bir oda müziği grubunu Osmanlı Sarayına gönderdiği belirtilmektedir.⁷⁴ Buna benzer kültürel

⁷³ 1839 yılında Tanzimatı gerçekleştiren Abdülmecit döneminde (1839-1861) önemli değişiklikler yapıldı. Milliyetleri ve dinleri ne olursa olsun tüm vatandaşlarını kanun karşısında eşit sayan ilkenin benimsenmesi de bu değişimlerin arasında yer alır.

⁷⁴ Emre ARACI, **Ahmed Adnan Saygun**, 23

ilişkiler vesilesi ile saraya gönderilen enstrümanlar ve düzenlenen benzer etkinlikler sınırlı da olsa Batı tarzı müziğin etkileşimi için bir zemin oluşturmuştur denilebilir. Bu etkileşimin sonuçları batı müziğinde daha yoğun bir şekilde izlenebilmektedir. Bu anlamda Osmanlı müziğinin batı müziği üzerindeki etkileri de incelenebilmektedir.⁷⁵

Yaşanan bu süreç, sanat yapıtlarındaki değişimle birlikte, yapıtlara olan taleplerde de değişimi beraberinde getirmiştir. Bu dönemde Avrupa kaynaklı klasik müziğin ciddi anlamda saraya girdiği görülmektedir. Sultan II. Mahmud döneminde “batılılaşma” hareketleri kapsamında yeniçeri ocağı ve mehterhane kapatılarak, mehterhanenin yerine 1826 yılında “Mızıka-i Hümayun” adı altında bir müzik okulu kurulmuştur.⁷⁶ Daha önceki dönemlerde de benzer oluşumların izlerini görmek mümkündür. Mızıka-i Hümayun kurulmadan önce müzik eğitimi “Enderun” adı verilen okullarda yapılmıştır. Bando ise yeniçeri ocağına bağlı mehterhanedir. Padişah III. Selim döneminde Avrupa standartlarına uygun olarak kurulan bir askeri kurum olan Nizam-ı Cedid ile beraber bir bando grubu kurulmuştur.⁷⁷

1826 yılında kurulan “Mızıka-i Hümayun”un amacı ise bandoda görev alacak olan yeni müzisyenlerin yetiştirilmesi olur. Mızıka-i Hümayun’un başına İtalyan besteci Gaetano Donizetti’nin büyük ağabeyi Giuseppe Donizetti⁷⁸ getirilmiş ve bu yolla Batı tarzı müzik eğitiminin batılı bir uzman tarafından üstlenilmesi söz konusu olmuştur. Böylece bando eğitiminde ilk sistematik çalışmalara başlanmış olur. Donizetti hem bando elamanlarını yetiştirmiş, hem

⁷⁵ Osmanlı müziğinin batı müziği ve sanatı üzerine etkileri *oryantalizm* ya da *egzotizm* olarak tanımlanan bir eğilim olarak açıklanmaktadır.

⁷⁶ Emre ARACI, **Ahmed Adnan Saygun**, 23

⁷⁷ III. Selim döneminde İmparatorluğa davet edilmiş olan Fransız subayların yönetiminde kurulan Nizam-ı Cedid içerisinde bazı Osmanlı vatandaşları enstrüman eğitimi almışlardır. Aralarında Vaybelim Ahmet Ağa ve Trampetçi Ahmet Usta gibi isimlerin bulunduğu bu kişiler Türk Bandosu’nun ilk hocaları olmuşlardır. (ALANER, B. “İmparatorluk Döneminden Cumhuriyet Türkiye’si’ne Çoksesli Müzik Kurumlarının Öyküsü”, 6)

⁷⁸ Giuseppe Donizetti (Bergam 1788 – İstanbul 1856) II. Mahmud Döneminden sonra Sultan Abdülmecid döneminde de 28 yıl boyunca görevde kalmıştır. Donizetti “Mahmudiye Marşı”nı da II. Mahmut için bestelemiştir.

de saray çevresine müzik dersleri vermiştir. Bu yıllarda Osmanlı Sarayı'na Avrupa'dan çok sayıda tanınmış besteci konuk olmuş ve konserler vermiştir.⁷⁹

Diğer yandan saray dışında Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli bir bölümünü teşkil eden gayri müslimler de söz konusu etkileşimin farklı bir boyutunu temsil etmektedir. Klasik müzik alanında kurumsal düzeyde henüz bir gelişimin oluşmadığı İstanbul'da, gayri müslim azınlığın düzenlediği konserler, genellikle daha kapalı bir çevrede gerçekleşmiştir. Rum, Yahudi, Ermeni ve diğer azınlıkların etkinlikleri kendi topluluklarına hitabeden bir çevrede gerçekleşmiştir. Azınlıklar müzik, dans ve şan dersleri alarak da klasik müziğe olan ilgilerini sürdürmüşlerdir. Bu etkinliklerin arasında Naum Kardeşler, emprezaryo olarak Pera'daki tiyatrolarında opera temsilleri düzenlenmişlerdir. 1840 yılında Bosco adında bir İtalyan tarafından yapılan tiyatroda ilk kez Türkçe'ye çevrilerek operalar sahnelenmeye başlar. Bu tiyatro 1944 yılında Tütüncüoğlu Michael Naum Efendi'ye devredilmiştir. Ayrıca azınlıkların kurdukları opera şirketleri de ayrı bir önem taşımaktadır. Bunların arasında Dikran Çuhacıyan, Güllü Agop, Küçük İsmail ve Minakyan'ın oluşturdukları opera şirketleri yer almaktadır.⁸⁰

İstanbul'un yanı sıra İzmir de İmparatorluğun önemli bir merkezi olarak özellikle gayri müslim azınlıkların sayısı ile dikkat çekmektedir. İzmir'de halkın toplandığı çeşitli mekânlarda, özel girişimlerle, ticari anlamda klasik müzik etkinliklerinin düzenlendiği görülmektedir. Aynı zamanda önemli bir liman kenti olan İzmir, ticari faaliyetleri ile değişik ülkelerden gelen pek çok kişi ile alışverişi olan ve bu anlamda kültürel iletişimi kuvvetli bir ortam oluşturur. Avrupa'dan davet edilen kumpanyalar ve tanınmış müzisyenler sıklıkla bu özel konserlerde sahne almışlardır.

⁷⁹ Osmanlı Sarayına konuk olan yabancı müzisyen ve besteciler arasında F. Liszt (1847) ve H. Vieuxtemps da yer almıştır.

⁸⁰ İtalya'dan gelen opera grupları Bosco, Naum ve Beyoğlu Fransız Tiyatrolarında operalar sahnelemişlerdir. Bu dönemde opera ve operetleriyle besteci ve orkestra şefi Dikran Çuhacıyan (1836-1898) ilk Osmanlı opereti olan *Arif'in Hilesi*'ni 1872, *Leblebici Hohor Ağa*'yı i ise 1875 yunda bestelemiştir. Çuhacıyan'ın opera ve operetleri Gedikpaşa ve Aziziye Tiyatrosu ve Beyoğlu Fransız Tiyatrosu'nda sahnelenmiştir.

Görüldüğü üzere, Batı tarzı klasik müzik, azınlıklar dışında saray çevresi ve zengin zümre tarafından benimsenmiştir. Ancak müzik eğitimi veren kurumlar arasında Sanayi Mektepleri'nin bu olguyu biraz değiştirdiği söylenebilir. 1880'li yıllarda faaliyete geçirilen ve genellikle kimsesiz çocukların gönderildiği Sanayi Mektepleri gibi mesleki eğitim veren kurumların bünyesinde oluşturulan bandolar⁸¹ gençlerin müzik eğitimine katkıda bulunmuştur. Öğrenciler hem zanaat öğrenmiş, hem de bandoda çeşitli çalgılar çalmayı öğrenerek çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Sanayi Mekteplerinin bandoları düzenli konserler tertipleyip, sadece İstanbul'da değil, bulundukları diğer bölgelerde de müzik hayatını zenginleştirmişlerdir.

Plastik sanatlar alanında da Cumhuriyet döneminden önce çeşitli kurumsal faaliyetler yavaş yavaş gelişmeye başlar. 1883'de kurulmuş olan Sanayi-i Nefise Mektebi ilk güzel sanatlar okuludur. Kuruluşundaki resmi adı, kuruluş fermanındaki şekliyle Mekteb-i Sanayi-i Nefise-i Şahane'dir.⁸² Yine güzel sanatlar alanında 1909 yılında Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nin kuruluşu çok önemli bir değişimin habercisidir.

1908 yılı aynı zamanda II. Meşrutiyet'in⁸³ ilan edildiği ve bu sebeple toplumsal alanda önemli dönüşümlerin kaydedildiği bir dönemdir. Bu dönemde Osmanlı Ressamlar Cemiyeti sarayın desteğiyle gelişimini sürdürmüştür.⁸⁴

⁸¹ Mızıkacı Hümayun'un dışında kurulan bandoların başında 1891 yılında Tophane Sanat Okulu'nun bünyesinde kurulan Tophane Mızıkası gelmektedir. 1889'da da Tersane Sanayi Okulu'na bağlı olarak Sıbyan Mızıkası adlı bir topluluk kurulmuştur. (B. ALANER, 11)

⁸² Sanayi-i Nefise Mektebi, Paris'te hukuk ve resim öğrenimi görmüş Osman Hamdi Bey'in, II. Abdülhamit tarafından Sanayi-i Nefise Mektebi Müdürlüğü'ne tayin edilmesiyle resmen kurulmuştur. Okulun adı, resmi yazışmalarda ve dönemin arşiv belgelerinde Sanayi-i Nefise Mekteb-i Âlisi olarak geçer. (http://tr.wikipedia.org/wiki/Sanayi-i_Nefise_Mektebi)

⁸³ II. Meşrutiyet (1908), Osmanlı siyasi hayatında parlamenter düzenin hayata geçirildiği dönemi işaret eder. Özgürlük ve anayasayı savunarak II. Abdülhamid rejimini deviren İttihat ve Terakki, iktidar partisi olarak tanınmaya başlar. Tek parti durumuna gelen İttihat ve Terakki'nin siyasal hayattaki olumsuz yanı baskı ve terör yöntemiyle muhalefeti sindirmesi olmuştur.

⁸⁴ 1921'de "Türk Ressamları Cemiyeti" olarak adını değiştiren birlik, 1926'da, zamanın Güzel Sanatlar Genel Müdürünün girişimleri ile resim, heykel, müzik, edebiyat, tiyatro ve mimari şubelerini içeren Türk Sanayi-i Nefise Birliği'ni kurmuştur. 1929 yılından itibaren de Güzel Sanatlar Birliği adı ile faaliyetlerini sürdürmüştür.

Cumhuriyet'in ilanından önce tiyatro ve geleneksel Türk müziği alanında eğitim faaliyetleri Dar-ül Elhan'da sürdürülmüştür. 1916 yılında yürürlüğe giren Musiki Encümeni ve Darülelhan Talimatnamesi ile kuruluş çalışmaları başlatılan bu kurum, 1917 yılında faaliyetlerine başlar. Maarif Encümenine bağlı olarak kurulan ve çalışmalarını sürdüren bu kurumun başlıca hedefi müzik öğretmeni yetiştirmek olur.⁸⁵

Müzik etkinliklerinin ancak I. Dünya Savaşının ardından daha sürekli bir hal aldığı bilinmektedir. Aynı yıl Mızıka-i Hümayun orkestrası konserler vermek üzere turneye çıkarak Kızılhaç yararına etkinlikler sunmuş ve daha sonra aynı orkestra İstanbul'da *Union Française*'de düzenli konserler vermeye başlamıştır.⁸⁶

4.2 Cumhuriyetin İlanından Sonra

1923 -1929 yıllarını içine alan süre Cumhuriyet ile birlikte ülke ekonomisinin yeniden yapılandırıldığı yıllardır. Bu yıllarda devlet, ekonomik etkinliklere dolaylı ve dolaysız müdahalelerde bulunmuştur. Cumhuriyetin kuruluşunda hedef olarak Batı medeniyetinin ilerisine geçilmesi⁸⁷ planlandığı için Batı'nın ekonomik yapısı model olarak alınmış, devlet ve özel sektörün bir arada yer aldığı karma ekonomik kalkınma politikası uygulanmıştır.⁸⁸ Burada amaçlanan devletin özel girişimleri desteklemesi, girişimin yeterli olmadığı alanlarda devlet yatırımlarının devreye konulmasıdır. Planlı bir devletçilik anlayışıyla hareket edilmiş ve günümüze kadar süregelen KİT'ler (Kamu

⁸⁵ Dar-ül Elhan'ın "dört yıllık öğretim programında Doğu ve Batı müziğinin çeşitli konuları karma olarak bir araya toplanmış, bu arada Türk musikisine büyük ölçüde önem verilmiştir."(TONGUR, Hikmet, Medeniyeti Getirenler, Cemal Reşit Rey, "Kuruluşunun Ellinci Yılında İstanbul Belediye Konservatuarı", Orkestra Dergisi Yayınları, 1973)

⁸⁶ Emre ARACI, **Ahmed Adnan Saygun**, 27

⁸⁷ Mustafa Kemal Atatürk'ün 10. Yıl Nutku'nda belirttiği gibi; "Yurdumuzu, dünyanın en mamur ve medeni memleketleri seviyesine çıkaracağız. Milletimizi en geniş refah, vasıta ve kaynaklarına sahip kılacağız. Milli kültürümüzü, muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız".

⁸⁸ ŞAHİN, Hüseyin (1995), *Türkiye Ekonomisi*, Bursa, Uludağ Üniversitesi Yayınları

İktisadi Teşkilatları) vasıtası ile “devlet ağırlıklı ekonomi modeli” bu yıllardan itibaren gündeme girmiştir.

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte sağlanan önemli teşvikler sonucu devletin sanata desteği, gerek üretim gerekse arz-talep ilişkisi bağlamında radikal girişimlerle artmıştır. İlk olarak, Cumhuriyet döneminde müziğin gelişimi, eğitimi ve yaygınlaştırılması amacı ile önemli çalışmalar gerçekleştirilmeye başlanır.

Cumhuriyetin ilanından bir yıl sonra, 1924 yılında 430 sayılı yasa ile kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu (Eğitimin Birleştirilmesi Hakkında Kanun) eğitim ve öğretimde büyük değişimlerin yaşanmasına neden olur. Yine aynı yıl yürürlüğe giren Musiki ve Temsil Akademisi Kanunu da özellikle müzik alanında bir devrimin habercisidir.

Müzik alanının yanı sıra plastik sanatlar alanında da kurumsal açıdan hızlı bir dönüşüm yaşanmaktadır. Cumhuriyetin kurulmasından sonra güzel sanatlar alanında eğitim faaliyetini sürdüren Sanayi-i Nefise Mektebi, 1928'de Güzel Sanatlar Akademisi'ne dönüştürülür. Ardından 1929 yılında kurulan Müstakil Ressam ve Heykeltıraşlar Birliği⁸⁹ ile sanatsal ve kurumsal alanda gelişim devam eder.

Müzik alanında da filarmoni derneğine benzer bir oluşum olarak Musiki Yurdu adlı bir müzik derneği kurulmuştur. A. Adnan Saygun da bu derneğin üyelerindendir. Dernek bünyesinde bir orkestra oluşturulmuş ve 1925-1926 yıllarında bu orkestra çeşitli konserler vermiştir. Amatör bir ruhla kurulan bu derneğin çalışmaları kısa bir süre devam etmiştir.

⁸⁹ Müstakil Ressam ve Heykeltıraşlar Birliği'ni kuran sanatçıların çoğu Avrupa'da eğitim almış ve Avrupa'da yaşadıkları ortamı Türkiye'de de oluşturmayı hedeflemişlerdir. Zeki Kocamemi, Ali Çelebi, Refik Epikman, Hale Asaf, Muhittin Sebati, Fahri Arkunlar, Şeref Akdik ve Elif Naci çalışmalarıyla grupta yer almışlardır.

Diğer taraftan müzik öğretmenlerinin yurt içinde yetiştirilebilmeleri için 1924 yılında Musiki Muallim Mektebi açılır. 1925 yılında açılan devlet sınavları ile öğretmen ve sanatçı olarak yetiştirilmek üzere Paris, Berlin, Prag, Budapeşte gibi Avrupa'nın önemli merkezlerine yetenekli öğrenciler gönderilmeye başlanır. 1928 yılında aynı sınav tekrar edilir. Yurtdışına gönderilen öğrenciler arasında Ulvi Cemal Erkin, Ahmet Adnan Saygun, Necil Kazım Akses ve Hasan Ferit Alnar yer almaktadır. Daha sonra Türk Beşleri olarak anılacak olan bu besteciler, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde İstanbul, İzmir gibi şehirlerde aldıkları özel müzik dersleriyle kendilerini yetiştirmişlerdir. Cemal Reşit Rey kendi olanakları ile diğerleri ise devlet olanaklarıyla yurtdışında eğitim alırlar. Avrupa'ya gönderilen gençler geri döndüklerinde Ankara'da Musiki Muallim Mektebi'nin öğretmen kadrolarına atanırlar. Bunlar arasında Ulvi Cemal Erkin, Ahmet Adnan Saygun, Ferhunde Remzi (Erkin), Necdet Remzi Atak, Mahmut Ragıp Gazimihal, Ekrem Zeki Ün, Halil Bedii Yönetken sayılabilir. Diğer taraftan Cemal Reşit Rey de bu yıllarda İstanbul'da Dar-ül Elhan'da piyano ve kompozisyon hocası olarak çalışmaktadır.

Padişah II. Mahmut döneminde (1808 - 1839) İstanbul'da bulunan Mızıka-i Humayun topluluğu 1922 – 1924 yılları arasında Makam-ı Hilâfet Muzikası adı ile görevine devam etmiştir. Bu topluluğun üyeleri Cumhuriyet'in ilanından sonra Ankara'ya getirilmiş (1924) ve "Riyaset-i Cumhur Musiki Heyeti"⁹⁰ olarak Cumhurbaşkanlığı makamına bağlanmıştır. Bu topluluk 1932 yılında Riyaset-i Cumhur Filarmoni Orkestrası adını almış ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında çeşitli yurtdışı turnelerine gönderilmiştir.

⁹⁰ Bu orkestra 2021 sayılı yasa ile Cumhurbaşkanlığı makamına bağlanmıştır. Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı olarak çalışmayı sürdüren orkestra 1932 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanarak Riyaseti Cumhur Filarmoni Orkestrası adını almış, 1957 yılından itibaren de 6940 sayılı yasa ile Riyaseti Cumhur Senfoni Orkestrası adı ile faaliyetlerini sürdürmüştür. 1951'e kadar orkestranın idari ve sanat otoritesi tek şefte toplanmıştır. Orkestra sanatçıları 1951'de kendilerine bir yönetim kurulu seçmişlerdir ve bu yönetim şekli 1957'de Kuruluş Özel Yasası ile resmileşmiştir.

1926 yılında Maarif Vekaleti'nin⁹¹ aldığı bir kararla Türkiye'deki bütün okullarda alaturka müzik eğitimi kaldırılarak yerine Batı müziğini temel alan bir eğitiminin verilmesi uygun görülmüştür. Aralarında Dar-ül Elhan'ın da bulunduğu geleneksel Türk müziği eğitimi veren tüm özel okullarda alaturka eğitim yasaklanır.⁹² Uygulanan bu yasak, büyük oranda geleneksel Türk müziği eğitiminin yaygınlığına bir tepki olarak doğar. Batı müziğinin sadece belli kesim tarafından benimsenen bir müzik olduğu ve öğrenim yöntemlerinin geleneksel Türk müziğinden büyük farklılıklar içermesi sebebi ile yaygınlaştırılmasının güçlüğü göz önünde bulundurularak yasaklama kararı alındığı söylenebilir.

1927 yılından itibaren de Dar-ül Elhan belediyeye bağlanarak Belediye Konservatuvar'ına dönüştürülmüştür. Geleneksel Türk müziği alanındaki çalışmalar sınırlı da olsa bu kurumun bünyesinde sürdürülmüştür. Dar-ül Elhan'da Rauf Yekta Bey'in başkanlığında Alaturka Musiki Tasnif ve Tesbit Heyeti adı altında oluşturulan bir grup geleneksel Türk müziği alanında çalışmalarını devam ettirmişlerdir. Cemal Reşit Rey bu dönemde Dar-ül Elhan'da yaşanan değişimi şöyle belirtmektedir:

Musa Süreyya Bey ile tarihi bir layiha [önerge] hazırladık ve Encümene sunduk. Darülelhan isminin kaldırılmasını, yerine Konservatuvar isminin kullanılmasını, ayrıca, Maarife bağlı bütün mekteplerde müzik tahsilinin eski tarz usulleriyle [...] değil, solmizasyon denilen usulle [...] yapılmasını teklif ettik. Bu teklifimiz kabul edildi ve Türk müziği tedrisatına son verildi.⁹³

⁹¹ 2 Mart 1926'da kabul edilen, "Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun" Tevhid-i Tedrisat (Öğretimin Birleştirilmesi) Kanununun ilkelerinin ışığı altında eğitim hizmetlerini düzenlemiştir ve 1926 yılından sonra Maarif Vekaleti yerine Milli Eğitim Bakanlığı ismi kullanılmaya başlanmıştır.

⁹² Dar-ül Elhan'ın yanı sıra Terakk-i Musiki, Gülşen-i Musiki, Darüt-talim-i Musiki, Darülfeyz-i Musiki, Darül Musiki-i Osmani Mektepleri ve Üsküdar Musiki Cemiyeti 9.Aralık.1927 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı emri ile geleneksel Türk müziği alanındaki eğitimlerini sürdüremezler. (SOMAKÇI, Pınar, "Müzikte Doğu-Batı Etkileşimi" Cumhuriyet Döneminde Askeri Müzik ve Gelişimi Sempozyumu, K.K.Basımevi, Ankara, 2003, 75)

⁹³ Evin İLYASOĞLU, **Cemal Reşit Rey**, 67

Müzik reformlarında kaydedilen gelişimin sergilenebilmesi amacıyla ilk opera siparişi Atatürk'ün emri ile A. Adnan Saygun'a verilmiştir. Özsoy operası (1934) bu sipariş neticesinde yazılmış bir yapıttır. Yine Atatürk'ün emri ile Riyaset-i Cumhur Filarmoni Orkestrası'nın şefliğine Saygun getirilmiştir (1934).

1930'lu yıllar devletin her alanda atılımlar gerçekleştirdiği ve sanayinin kalkınması için çeşitli yatırımlarda bulunduğu bir dönemdir. Fakat 1929-1930 yıllarında yaşanan dünya ekonomik bunalımının etkileri genç Türkiye Cumhuriyetinde de hissedilmeye başlamıştır. Bu durum devletin ekonomik hayata daha fazla etkisi olması gerekliliğini de beraberinde getirir. Böylece 1933 yılından itibaren ekonomi ve hukuk alanlarına devletçilik adı ile geçmiş olan yeni bir politik değişim ortaya çıkmıştır. Devlet çeşitli alanlara kurumsal desteğin yanı sıra, kendisi kurumlar kurarak ekonomik hayata doğrudan katkıda bulunmayı hedeflemiş, ancak bu kurum ve kuruluşların daha sonra özel sektöre devredilmesi de planlanmıştır. Devlet ekonomik alandaki bütün gelişimleri yaptığı yatırımlarla desteklemeyi sürdürmüştür.

Cumhuriyet'in kuruluşu ile şekillenmeye başlayan müzik devrimi yukarıda belirtildiği gibi bütünüyle devlet eli ile yönlendirilmiştir. Konservatuvar ve orkestraların dışında halkevleri, korolar, tiyatrolar ve radyolar devlet desteği ile yeni yeni geliştirilmekte olan sanat kurumlarının başlıcaları arasında yer alırlar. 1932 yılında kurulan halkevleri ve köylerde kurulan halkodaları Atatürk reformlarını destekleyen kurumlar olarak varlık göstermişler ve bu merkezlerde güzel sanatlar, spor, müzik, edebiyat ve tarih gibi alanları içine alan geniş kapsamlı eğitim çalışmaları yürütülmüştür. Pek çok halkevinde düzenli konserler tertiplenmiştir.

1934-1935 eğitim yılında, Atatürk'ün emri ile bir müzik kongresi düzenlenir. Kongreye zamanın Türk müzisyenleri ve yurtdışındaki eğitimlerini tamamlayarak Ankara'ya dönen genç müzik uzmanları katılırlar. Kongrenin

sonunda “Türkiye Devlet Musiki ve Tiyatro Akademisinin Ana Çizgileri” başlıklı bir rapor hazırlanır.

1939-1945 yılları Avrupa’da II. Dünya Savaşı’nın yaşandığı yıllardır. Savaşa katılmayan Türkiye yine de savaşın olumsuz sonuçlarından etkilenir. Üretim düşer. Vergisel gelir kayıplarına uğranır. Tasarlanan kalkınma planlarının uygulanması güçleşir fakat güçlüklerle rağmen pek çok alanda Cumhuriyet döneminde gelişimi sürdürülen çalışmalar devam etmiştir.

Bu yıllarda müzik ve eğitim alanında faaliyet gösteren sanatçı, müzik adamı ve bilimadamı kimliğine sahip çok sayıda yabancı uzman Türkiye’ye gelerek Cumhuriyetle birlikte gerçekleşen müzik devriminin değişiminde rol almıştır. Söz konusu yabancı uzmanlar II. Dünya Savaşı’nın Avrupa’da yarattığı olumsuz şartlardan kaçarak Türkiye’ye gelmişler ve Konservatuvar ve orkestralarda sözleşmeli olarak görevler almışlardır.

1934-1937 yılları arasında Paul Hindemith, yurdumuza birkaç kez gelerek Ankara Konservatuvarı’nın kuruluş planlarına yardımcı olur. Hindemith’in önerisi ile pek çok Alman sanatçı Ankara’da bu çalışmaların içinde yer almıştır. Carl Ebert de bu sıralarda Konservatuvarda çalışmalar yapan bir diğer isimdir. Bu iki uzmanın yanı sıra Lico Amar ve Joseph Marx’tan da Türk müziğinin geliştirilmesine yönelik raporlar hazırlamaları istenmiştir. Eduard Zuckmayer (piyanist) ile Ernst Praetorius (orquestra şefi) hayatlarının sonuna dek Ankara’da hizmet veren yabancı uyruklu müzisyenler arasında yer almışlardır.

Ankara Devlet Konservatuvarı’nın kuruluş çalışmaları 1936 yılına dek sürmüştür. Atatürk 1935’de Büyük Millet Meclisi’nde yaptığı bir konuşmada “Ulusal Musikimizi modern teknik içinde yükseltme çalışmalarına bu yıl (1935)

daha çok emek verilecektir”⁹⁴, diyerek Konservatuvar kuruluş çalışmalarının önemine işaret etmiştir.

Başta sadece müzik bölümü açılmış olan Konservatuvar, kuruluşunun ardından sahne sanatları bölümünü de kapsamına alır. Böylece Musiki Muallim Mektebi, içeriği değiştirilerek Konservatuvar yapısına dönüştürülmüştür. Kuruluş çalışmalarının sona erdiği yıl, ünlü Macar besteci Bela Bartok, Türkiye’ye gelerek halk müziği ile ilgili araştırmalar yapmıştır. 1938-1940 yılları arasında da Ankara Radyosu’nun batı müziği bölümü kurulmuş ve aynı zamanda profesyonel korolar oluşturulmaya başlanmıştır. Yine bu yıllarda opera bölümü ilk mezunlarını verir. Müzik alanında çeşitli yarışmalar da (Cumhuriyet’in 10. Yılı Marş Yarışması gibi) bu dönemde düzenlenmiştir.

1930’lu yıllarda Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü kurularak müzik alanında gerçekleştirilen ilerlemeler bu kurumun denetimine bırakılmıştır. Plastik sanatlar alanında ise 1933-1937 yılları arasında devlet desteği ile çeşitli sergiler düzenlenmiştir. “İnkılap Sergileri”, 1937-1938 yıllarında devam eden “Birleşik Sergiler”, 1938 yılında düzenlenen “Yurt Sergileri” ile özellikle Türk milli sanatının geliştirilmesi hedeflenmiştir.

Özellikle 1940’lı yıllarda sanat ve müzik alanında resmi çalışmalar yetenekli gençlerin eğitimini amaçlayan hukuki düzenlemeleri de beraberinde getirmiştir (1948 tarih 5245 sayılı “İdil Biret ve Suna Kan’ın Yabancı Memleketlere Müzik Tahsiline Gönderilmesine Dair Kanun”).⁹⁵ Yine 1940’lı yıllarda Ankara’da A. Adnan Saygun, Musiki Muallim Mektebi’nden bazı eski öğrencileri bir araya getirerek, Türk Müzik Birliği Korosu’nu kurmuştur. Ses ve

⁹⁴GÜLTEKİN Oransay, **Batı Tekniğiyle Yazan 60 Türk Bağdar**, 9

⁹⁵ Özel yetenekli çocukların yetiştirilmesi ve çağdaş anlamda uluslararası düzeyde başarılar kazandırılması için Atatürk’ün isteğiyle, 1925 yılında yurtdışında eğitim olanağı oluşturulmuştur. Bu uygulama, 1929 yılında yürürlüğe giren 1416 sayılı yasayla belirginlik kazanmış, 1943 yılında yürürlüğe giren 4489 sayılı yasayla biraz daha genişletilmiştir. 7 Temmuz 1948 tarihinde 5245 sayılı “İdil Biret ve Suna Kan’ın yabancı memleketlere müzik tahsiline gönderilmesine dair kanun” ile İdil Biret ve Suna Kan Fransa’ ya Paris Konservatuvarı’ na gitmişlerdir. 1956 yılında 6660 sayılı yasayla işlemin kapsamı genişletilmiştir.

Tel Birliğı olarak da bilinen bu grup, Ankara’da özel bir şirket sahibi olan Cenap And⁹⁶ tarafından desteklenmiş ve bu hareketten yaklaşık otuz yıl sonra “Sevda Cenap And Vakfı” 1973’de kurulmuştur.

Öte yandan İstanbul’da, Cemal Reşit Rey önderliğinde bir yaylı sazlar orkestrası 1927 yılından itibaren varlığını sürdürmektedir. Bu orkestra 1943 yılında İstanbul Belediyesi’nden temin edilen kadrolarla, Konservatuvar Yaylı Sazlar Orkestrası adı ile kurumsal bir kimlik kazanır. İstanbul Valiliği’nin 1945 yılında Konservatuvar bütçesine bir senfoni orkestrası ödeneği ilave etmesi ile altmış kişiden oluşan Yaylı Sazlar Orkestrası, Cemal Reşit Rey yönetiminde düzenli konserler veren bir senfoni orkestrası haline dönüşür.

1940’lı yıllarda İstanbul’da sanat etkinlikleri açısından son derece önemli bir oluşum gerçekleşmektedir. Devlet desteği ile geliştirilen müzik atılımları ilk kez özel bir çaba ile yönlendirilmeye başlar. 1944 yılında Filarmoni Derneği’nin kurulması bu oluşumun en önemli adımlarından biridir. Cemal Reşit Rey, Konservatuvar öğretim elemanları ve İstanbullu pek çok müziksever biraraya gelerek Filarmoni Derneği’ni kurarlar. Filarmoni Derneği’nin kuruluş amaçları şunlardır;

“Memleketimizde musiki kültürünün yayılmasına yararlı her türlü girişim ve çalışmalarda bulunmak derneğin başlıca amacı olup, bu maksadın sağlanması için müzikolojik araştırmalar yaptırmak, oda musikisi, orkestra ve koro konserleri, müzikal temsiller vermek veya verdirmek, kurslar ve konferanslar düzenlemek, değerli Türk kompozitörlerini teşvik etmek ve İstanbul müzikseverlerinin gerek duyduğu bir müzik evinin kurulmasına çalışmaktır.”⁹⁷

⁹⁶ Cenap And, Cumhuriyetin yurtdışında inşaat mühendisliği, ticaret ve ekonomi eğitimi gören ilk işadamlarından biridir. Atatürk’ün önerisiyle 1929 yılında ilk Türk özel şarap üretim tesisi olan Kavaklıdere şaraplarını kurmuştur. Eşi Sevda hanım ise ilk milletvekillerinden Tunalı Hilmi Bey’in kızıdır ve annesi İsviçreli olan Sevda hanım ile Cenap bey İsviçre’de tanışmışlardır. 1965 yılında o zamanki adıyla Sevda-Cenap And Müzik Tesisi’nin kuruluşu gerçekleşmiş ve 1973 yılında bu tesis vakfa dönüştürülmüştür. (F. Ali, “Müzik Mabedi Bir Ev” *Esquire Dergisi*, Ocak 1995)

⁹⁷ Evin İLYASOĞLU, **Cemal Reşit Rey**, 209

Filarmoni Derneği devletin bünyesinde gelişen Şehir Orkestrası'nın belediyeye geçiş sürecindeki en önemli basamaktır. 1945 yılındaki gelişimle Konseratuvar Orkestrası olarak kuruluşunda Valiliğin ayırdığı bir bütçe olduğundan bu kurumu bir sivil-devlet kurumu olarak değerlendirmek mümkündür. Filarmoni Derneği'nin katkısı ile Şehir Orkestrası çok sayıda konserler düzenler. Bugünkü anlamda özel sektörün sponsorlukları henüz gündeme gelmemişken, Filarmoni Derneği pek çok konser gerçekleştirilmiştir. Derneğin iç yapısında "Kontiya" isimli bir "konser tertip şirketi" oluşturularak konser düzenleme, davet ve yemekler gibi faaliyetler de bu şirketin bünyesinde yer almıştır. Böylece sadece özel katkılarla yürüyen, devlet ve belediye desteği olmaksızın işleyen bir sistem oluşturulmuştur. Dernek genç yeteneklere çok değer vermiş, çoğu zaman genç sanatçılara yönelik yarışmalar düzenleyerek onları ödüllendirmiştir. Böylece çeşitli alanlardaki sanatçıların birbirleri ile tanışmalarını sağlayan bir ortam yaratılmıştır. Orkestraya yurtdışından çalgılar yine Dernek tarafından getirtilmiştir. Filarmoni Derneği'nin çalışmalarıyla hem orkestraya hem de dönemin sanat yaşamına çok boyutlu bir destek sağlanmıştır.

1949 yılına gelindiğinde İstanbul Radyosu yayın hayatına başlar. Cemal Reşit Rey yönetimindeki Şehir Orkestrası aynı zamanda İstanbul Radyosu'nun da orkestrası olur. Yurtdışından aralarında Alfred Cortot, Yehudi Menuhin, Jacques Thibaut gibi isimlerin de bulunduğu ünlü solistler getirtilmiş ve çok sayıda resital ve orkestra konserleri verilmiştir.

Filarmoni Derneği en başta "sanatta uluslararasılık" kavramının ilk örneklerini gerçekleştirir. Farklı ülkelerden gelen orkestraların yurtiçi turnelerini düzenleyerek, bu alanda bir ilke imza atar. Bu çalışmalar 1962 yılına kadar bütün hızı ile devam eder, ancak İstanbul Belediyesi'nin bu yıllarda aldığı bazı kararlar ile orkestranın çalışmaları sınırlandırılır. Dernekle belediye arasında bir takım sorunlar başgösterir.

1949 yılında özel bir yasa ile çalışmalarına başlamış bulunan Ankara Devlet Opera ve Balesi ile bu kurumun kolu halinde kurulan İstanbul Devlet Opera ve Balesi'nin kadro ihtiyacını, devlet konservatuvarından mezun olan sanatçılarla karşılayabilme imkanı elde edilmiştir.

4.3 1950'li Yıllar ve Sonrası

1950'li yıllar ekonomik kalkınma açısından değişikliklerin yaşandığı bir dönemdir. Devlet yatırımları artar ve özel girişimler teşvik edilmeye başlanır. Ekonomik alanda “serbestleşme” fikrine ağırlık verilir. Özel sektöre verilen bu önem ile dış ekonomik ilişkilerin de geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılır. Genel olarak Türkiye ekonomisindeki radikal değişimin, 1950 sonrasında yaşandığı görüşü yaygındır.⁹⁸ Ancak bu değişim daha önceki dönemlerde temelleri atılan yaklaşımların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Sanayiye geçiş dönemi üretimin özel kesim tarafından üstlenilmesi ile hız kazanmıştır. Özel sektör yatırımları miktar olarak artış kaydetmiştir.

Özel girişimin sanayiye yöneldiği bu dönemde Ankara'nın sanata desteğinin azaldığı görülür ve kamuoyu ilgisinin azalmaya başladığı gözlenir.⁹⁹ Bu dönem ülke çapında çok sayıda halkevi ve halkodasının hükümet tarafından kapatıldığı dönemdir. Özel sektör de kültür ve sanat alanlarına fazla ilgi göstermemiştir. Sanata devlet desteğinin azalması sonucu özellikle müzik alanında sivil girişimlerin filizlenmekte olduğu görülür. Mali desteğini kendi kaynaklarından alan bu girişimler, dernek vasfıyla faaliyetlerini sürdürme gayreti içinde olurlar.

⁹⁸ KEPENEK, Yakup (1994) **Türkiye Ekonomisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 81

⁹⁹ 1950 yılında yaşanan yönetim değişikliği ile iktidara gelen hükümet “gerek örgün ve yaygın eğitimde, gerekse tekeline elinde bulundurduğu iletişim araçlarını da çoksesliliğin topluma benimsetilmesi ve yaygınlaştırılmasına yönelik uygulamayı sürdüremedi. (Dz.Bnd.Yb. Sait AYDÖNER, “Cumhuriyet Döneminde Çoksesli Müzik” **Cumhuriyet Döneminde Askeri Müzik ve Gelişimi Sempozyumu**, Ankara, 2003, s.387)

1952 yılında Ankara’da devletten yardım talep etmeyen hatta hiçbir yerden yardım beklemeyen küçük bir grup, “Helikon” adı altında bir dernek kurar. Derneğin kurucuları Bülent-Selma Arel, Rasin-Zerrin Arsebük, Bülent-Rahşan Ecevit’tir. 1953 yılında bu derneğe bağlı olarak Helikon Yaylı Sazlar Orkestrası da kurulur ve çalışmaları üç yıl sürer. Kendi görüşlerine göre:

Başkentin sönükleşen sanat ve kültür yaşamına yeni bir soluk katabilmek için bu derneğe gereksinim vardır. Dernek müzik dersleri, müzik ve resim üzerine konferanslar, resim çalışmaları, atölye çalışmaları, belgesel sanat filmleri ile çağdaş sanatı desteklemeyi amaç edinmiştir.¹⁰⁰

Helikon Derneği’nin çalışmalarının ardından yine Ankara’da bir başka dernek faaliyete geçer. Ancak bu dernek, diğerleri gibi sanatçı ve müzisyenlerden çok meslek dışı kişiler tarafından oluşturulur. Böylece Ankara’da 1957 yılında ilk defa doğrudan müzik mesleğinin içinde olmayan öğrenciler tarafından (Hukuk, Siyasal Bilgiler, Dil-Tarih-Coğrafya gibi fakültelerin öğrencileri) Üniversiteliler Müzik Derneği isimli bir dernek kurulmuş ve kurulduğu yıl Ankara’da bir müzik festivali düzenlenmiştir. Festivalin amacı Türk bestecilerinin eserlerini gündeme getirmektir. Bu amaçla toplam üç sene süren festival etkinliklerinin her birinde Türk bestecilerinin eserlerinin çalınmasına özen gösterilir. Ancak 1960’ların değişen siyasal yapısı ile Üniversiteliler Müzik Derneği’nin çalışmaları aksamaya başlar ardından da sona erer.

5245 sayılı “İdil Biret ve Suna Kan’ın Yabancı Memleketlere Müzik Tahsiline Gönderilmesine Dair Kanun”a ek olarak 1956 yılında müzik eğitimine yönelik bir kanun daha çıkarılmış ve 6660 sayılı bu yasa ile üstün

¹⁰⁰ Filiz ALİ, *Elektronik Müziğin Öncüsü Bülent Arel*, 33 (B.Ecevit)

yetenekli çocukların sanat eğitimlerine çeşitli kolaylıklar getirilmesi amaçlanmıştır.

Ankara ve İstanbul'daki değişimlerin yanı sıra İzmir'de de müzik alanında çeşitli etkinlikler olduğu göze çarpar. İzmir'deki Müzik Okulu 1957 yılında konservatuvara dönüştürülür. 1975 yılında da İzmir Devlet Senfoni Orkestrası kurulur ve yine bu yıllarda Ankara'da Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'nın kuruluşuna ilişkin yasa kabuledilir.

1960-1980 yılları arasında ekonomi alanında planlı bir kalkınma dönemine girilir. Planlı kalkınma yöntemleriyle özel girişimlerin yönlendirilmesi düşünülmüştür. Böylece kalkınma hızını hükümetin belirlediği bir düzen planlanmıştır. Bu yolda Özel İhtisas Komisyon'ları kurulmuştur. Bu komisyonlarda çeşitli sektörlerden uzmanlar yer almıştır.¹⁰¹

Özel girişimlerin yönlendirilmesinin düşünüldüğü bu yıllarda müzik alanında devletin merkeziyetçi yapısı sürmektedir. 1961 yılında İstanbul Belediyesi'ne bağlı olarak Şehir Operası kurulur. Operanın kurulması ile otuz kişilik bir kadro Şehir Orkestrası'ndan Opera Orkestrası'na geçer. Böylece Cemal Reşit Rey'in kuruculuğunu üstlendiği ve yıllarca büyük başarılarla imza atmış olan Şehir Orkestrası parçalanmış olur. 1960'lı yıllarda pek çok etkinlik gerçekleştiren İstanbul Şehir Operası, 1970 yılında kurulan Opera ve Bale Genel Müdürlüğü kapsamına alınarak Devlet Opera ve Balesi adı ile etkinliklerini sürdürür. Maddi açıdan İstanbul Belediye'sine bağlı olan Şehir Orkestrası, 1972 yılında belediyeden devlete geçerek Devlet Senfoni Orkestrası adı ile Kültür Bakanlığı'na bağlanır.

Ankara Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak İstanbul'dan sonra 1983 yılında İzmir Devlet Opera ve Balesi Müdürlüğü, 1992 yılında Mersin Devlet Opera ve Balesi Müdürlüğü ve 1999 yılında da Antalya

¹⁰¹ DPT (1923) Planlama nedir? Niçin Yapıyoruz? Ankara, 24

Devlet Opera ve Balesi Müdürlüğü kurulmuştur. Farklı şehirlerde ve farklı yıllarda kurulmuş olan şehir radyoları (İstanbul, Ankara vb. gibi) 1964 yılında bir kanun ile TRT (Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu) çatısı altında birleştirilir. Aynı zamanda bütün radyo ve televizyon yayın organları bu kurum altında toplanır. Bu yıllarda Ankara’da müzik çalışmaları TRT Ankara Radyosu, 1964’te kurulan TRT Madrigal Korosu ve üniversite koroları ile devam etmektedir. TRT ilk olarak Türk bestecilerine eserler ısmarlamaya başlamıştır.

1971 yılında ise Devlet Sanatçısı Kanunu ¹⁰² yürürlüğe girmiş ve bu kanun ile devlet sanatçısı ünvanı almaya hak kazanan sanatçılar Devlet kurumlarında da dersler vermeye başlamışlardır.

Ankara’da gerçekleşen ilk festival organizasyonunun ardından, 1970’li yıllardan sonra kurulan çeşitli vakıflar sayesinde Türkiye’de uluslararası festivaller düzenlenmeye başlar. 1967 yılında kurulan İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı’nın desteği ile Cumhuriyetin ellinci yılında, 1973’te, İstanbul Festivali gerçekleştirilir. Böylece Türkiye’de ilk kapsamlı özel sektör yardımı bu tarihte söz konusu olmuştur. Ankara’da ise 1940 yılında kurulan Ses ve Tel Birliği adlı dernek 1973 yılına gelindiğinde vakıf kimliğine bürünmüş ve “Sevda-Cenap And Müzik Vakfı” adı altında Ankara Müzik Festivali düzenlenmesinde başrolü üstlenmiştir. İzmir’de ise benzer bir festival etkinliği 1985 yılında kurulan İzmir, Kültür, Sanat ve Eğitim Vakfı’nın desteği ile gerçekleşmiştir. Uluslararası Eskişehir Festivali ise 1987 yılında kurulan Zeytinoğlu Eğitim, Bilim ve Kültür Vakfı tarafından 1995 yılından itibaren düzenlenmeye başlamıştır.

1980’li yıllar özellikle sanata devlet desteğinin yavaş yavaş azalmaya başladığı yıllardır. Bu yıllardan itibaren özel girişimin sanata desteğindeki

¹⁰² 1971 yılından itibaren Kültür Bakanlığı’nın tavsiyesi ve Cumhurbaşkanlığı’nın onayı ile Türkiye’yi dışarıda temsil eden kişilere devlet sanatçılığı ünvanı verilmektedir. Devlet Sanatçılığı Kanunu yürürlüğe girdikten sonra Devlet Sanatçısı ünvanı ilk olarak Ahmed Adnan Saygun’a verilmiştir.

değişen durumunu anlayabilmek için öncelikle ekonomik koşullardaki farklılıkları ortaya koymak gerekmektedir. 1980-1995 yılları serbest piyasa ekonomisi'ne geçişin gerçekleştiği dönemdir. 1982 yılında değiştirilen Anayasa'nın 48. maddesine göre maddesine göre "özel teşebbüs hürriyeti"nin kapsamı çizilmiştir. Özel girişimlerde bulunmak serbestleşerek, herkese dilediği alanda çalışma olanağı sağlanmıştır. Özelleştirme politikası 1983 yılından itibaren karma ekonomi modelinin yerini almaya başlamıştır. Bu gelişimler rekabete dayalı serbest piyasa düzenini hedefleyen bir yaklaşım içinde olmuştur. Fakat söz konusu amaçlar doğrultusunda alınan krediler sonucu dış borçlanma artmış ve yatırımlara ayrılan kaynaklar dengeli dağıtılamamıştır. Böylece verimli yatırımlar yapılamayarak, sanayileşme güç kazanamamıştır. Özel girişimlerin teşviki ile müzik alanında da önemli değişimler kaydedilmiştir. Kısaca devlet bazı faaliyetlerden uzaklaşamamıştır.

1990'lı yıllardan günümüze dek özel sektör ve kamu kuruluşları tarafından desteklenen çok sayıda festival etkinliği gerçekleşmiştir. Yapı Kredi Sanat Festivali, Bilkent Uluslararası Anadolu Festivali, Cemal Reşit Rey Konser Salonu'nun düzenlediği seri etkinlikler bunlardan bazılarıdır. Ayrıca Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak da çeşitli festivaller yapılmaktadır. İlk opera-bale festivali olan Aspendos Uluslararası Opera ve Bale Festivali 1994 yılında düzenlenmiş ve 1998 yılında bu festival uluslararası bir boyut kazanmıştır. 2003 yılında ise yine genel müdürlüğe bağlı olarak ilk kez Bodrum Uluslararası Bale Festivali gerçekleşmiştir.

1990'lı yıllarda ülkenin ekonomik durumuna bakıldığında; yatırım harcamalarında kısıtlamalara gidildiği, kamu harcamalarının kontrol altına alınamadığı, bazı ek vergilerin getirildiği görülmektedir. Devlet bir takım ekonomik önlemler içeren uygulamaları yürürlüğe koymuş ve kalkınmada umudunu "yap-işlet-devret" modelini uygulayabilecek özel yatırımcılara bağlamıştır. Sonuç olarak devletin toplumsal önemi açısından eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik konularında yoğunlukla yer alması ve bu görevleri tam

yapabilmesi için üretim alanından hızla elini çekmesi, özelleştirmeye ağırlık vermesi ve rekabetçi piyasa koşullarını sağlaması yönünde hareket etmesine karar verilmiştir.

Günümüzde Kültür Bakanlığı'na bağlı orkestranın altı adet olduğu görülür. Bu orkestralar, Cumhurbaşkanlığı Senfoni, İstanbul Devlet Senfoni, İzmir Devlet Senfoni, Çukurova Devlet Senfoni, Antalya Devlet Senfoni ve Bursa Bölge Devlet Senfoni Orkestrasıdır. Resmi, yarı-resmi ya da özel kuruluşların desteğindeki orkestralar, Bilkent Akademik Senfonik Orkestrası, Cemal Reşit Rey Senfoni ve Opera Orkestrası, Borusan Filarmoni Orkestrası, Akbank Oda Orkestrası, Milli Reasürans Oda Orkestrası, Tekfen Karadeniz Filarmoni Orkestrası, İstanbul Oda Orkestrası ve Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Senfoni Orkestrası'dır.

Görüldüğü üzere ülkemizde müzik alanında kurumsallaşma süreci Cumhuriyet dönemiyle şekillenmeye başlamış ve büyük oranda devletin himayesinde varlık göstermiştir. Uygulanan “devlet ağırlıklı ekonomi modelinin” sanat alanındaki izleri kamu kurumlarının yapısında doğrudan izlenebilmektedir. Cumhuriyetin kuruluşuyla müzik alanında kapsamlı bir program uygulanarak, eğitim ve kurumsal gelişim adına önemli atılımlar gerçekleşmiştir. Klasik müzik alanında yapılan çalışmaların tümü Cumhuriyet programının başlıca aktörleri olarak devrimsel bir nitelik kazanmıştır. 1950'li yıllarla devlet yatırımlarının sanayi alanına yönelmesi, yine bu alanda özel girişimlerin teşvik edilmesi sonucu sanata ve müziğe devlet desteği büyük oranda azalmıştır. Ancak bu yıllarda sivil girişimlerin artmasıyla farklı bir gelişim kaydedilir. Günümüzde de devlet kurumlarının yanı sıra yerel yönetimden ve sivil kuruluşlardan beslenen sanat kurumları varlıklarını sürdürmektedirler.

Tablo 4.1. Klasik Müzikte Kurumsal Gelişim (Türkiye)

TARİH	KURUMSAL GELİŞİM	EKONOMİK BAĞLAM DURUM VE OLAYLAR	TARİHSEL OLAYLAR
19. yüzyıl	Mehterhane kapatılarak Mızıkâ-i Hümayun adı altında sarayda bir müzik okulu kuruldu. (1826) Giuseppe Donizetti'nin (1788-1856) Osmanlı Sarayında "Osmanlı Devleti Muzikaları Umum Mürebbesi" olarak görevlendirildi. (1828) Bandolara müzisyen yetiştirmek amacıyla Harbiye ve Muzika Mektepleri açıldı. (1831) Naum Kardeşler Pera'da opera temsilleri düzenledi. (1830) Mızıkâ-i Humayun'un başına Naum Tiyatrosunda şef olarak çalışan İtalyan Callisto Guatelli (Guatelli Paşa) atandı. (1861-1899) Dikran Çuhacıyan'ın opera ve operetleri Gedikpaşa, Aziziye Tiyatrosu ve Beyoğlu Fransız Tiyatrosu'nda sahnelendi. (<i>Arif'in Hilesi</i>, 1872, <i>Leblebici Hohor Ağa</i>, 1875)	Baltalimanı Ticaret Anlaşması imzalandı. (1838) Tanzimat Dönemi (1839) Maliye yabancı devletlerin denetimine girdi.	II. Mahmud Dönemi (1808-1839) II. Mahmud'un askerî reformları ve Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması (Vakai Hayriye) (1826) Abdülmecit Dönemi (1839-1861) Abdülaziz'in Dönemi (1861-1876) Kanun-i Esasî'nin kabulü ve ilanı I. Meşrutiyetin başlangıcı oldu. (1876)

20. yüzyıl	Sanayi Mektepleri bünyesinde bandolar oluşturuldu. (1880) Sanayi-i Nefise Mektebi ilk güzel sanatlar okulu olarak kuruldu. (1883) Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nin kuruldu. (1909) Musiki Ercümeni ve Darüelhan Talimatnamesi ile Darüelhan'ın kuruluş çalışmaları başladı. (1916) Dar'ül Elhan fiilen kuruldu. (1917) Musiki ve Temsil Akademisi Kanunu kabul edildi. (1924) Musiki Muallim Mektebi açıldı. (1924) Muzika-i Humayun Makam-ı Hilafet Mızıkası olarak görevine devam etti. (1922-1924) Makam-ı Hilafet Mızıkası, Riyaset-i Cumhur Musiki Heyeti olarak Cumhurbaşkanlığına bağlandı. (1924) A. A. Saygun'un da üye olduğu Musiki Yurdu adlı bir dernek kuruldu ve bünyesinde bir orkestra oluşturuldu. (1925- 1926) Dar'ül Elhan Belediyeye bağlanarak Belediye Konservatuvarına dönüştürüldü. (1927)	Ekonominin yeniden yapılandırılması, karma ekonomik kalkınma politikası uygulanması. (1923-1929) İzmir İktisat Kongresi (1923)	İkinci Meşrutiyet'in ilanı. (1908) I. Dünya Savaşı (1914-1918) Türkiye devletinin rejiminin Cumhuriyet olduğu kabul edildi ve Gazi Mustafa Kemal Paşa Cumhurbaşkanı seçildi. (1923) Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edildi. (1924)

	Cemal Reşit Rey önderliğinde İstanbul'da bir yaylı çalgılar orkestrası kuruldu. (1927) Devlet sınavları açılarak öğretmenler ve sanatçılar yetiştirilmek üzere Avrupa'ya gönderildi ve (1925) ve aynı sınav 1928'de de tekrar açıldı. Sanayi-i Nefise Mektebi, Güzel Sanatlar Akademisine dönüştürüldü. (1928) Mustakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği kuruldu. (1929) Gülhane Parkının Alay Köşkünde ilk opera cemiyeti kuruldu. (1930) Riyaset-i Cumhur Musiki Heyeti'nin orkestra bölümü Riyaset-i Cumhur Filarmoni Orkestrası adıyla Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlandı. Bando bölümü ise Riyaset-i Cumhur Armoni Muzikası adıyla Milli Savunma Bakanlığına bağlandı. (1932) Devlet desteğiyle İnkılap Sergileri, Birleşik Sergiler, Yurt Sergileri düzenlendi. (1933-1938) Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü 2287 sayılı kanunun 1. maddesine göre kuruldu. (1933) İlk Müzik Kongresi düzenlendi. (1934) A. A. Saygun'un "Özsoy" operası ilk ulusal Türk Operası olarak sahnelendi. (1934)	Dünya ekonomik bunalımının etkileri Türkiye Cumhuriyeti'nde de hissedilmeye başladı. (1929-1930) Devletin ekonomik hayata daha fazla etkisi olmasıyla devletçilik olarak adlandırılan yeni bir politik değişim yaşandı. (1933)	Halkevleri ve Halkodaları kuruldu. (1932) Köy Enstitüleri'nin kurumlaşması gerçekleşti. (1936)

	Ankara Devlet Konservatuvary'nın kuruldu. (1936) Avrupa'daki olumsuz savaş koşulları nedeniyle pek çok uzman Türkiye'ye geldi. (1939-1945) Ankara Radyosu Batı Müziği Bölümü kuruldu. (1938-1940) Daha sonra Ses ve Tel Birliği olarak bilinen Türk Müzik Birliği Korosu A. A. Saygun'un girişimiyle kuruldu. (1940) Cemal Reşit Rey'in kurduğu orkestra "Yaylı Çalgılar Orkestrası" adını aldı. (1943) İlk özel girişim olarak İstanbul Filarmoni Derneği kuruldu. (1944) İstanbul Valiliği Konservatuar'ın bütçesine bir senfoni orkestrası ödeneği ilave edildi ve C.R. Rey'in kurduğu orkestra bir senfoni orkestrası haline dönüştü. (1945) 5245 sayılı Idil Biret ve Suna Kan'ın Yabancı Memleketlerde Eğitimi ile ilgili kanun kabul edildi. (1948) İstanbul Radyosu yayın hayatına başladı. (1949) Avrupa'daki olumsuz savaş koşulları nedeniyle pek çok uzman Türkiye'ye geldi. (1939-1945) Ankara Devlet Opera ve Balesi özel bir yasa ile kuruldu. (1949)	Savaş nedeniyle tasarlanan kalkınma planlarının uygulanması güçleşti. (1939-1945) II. Dünya Savaşı'nın getirdiği ekonomik şartlarda bir önlem olarak Varlık Vergisi Uygulaması başladı. (1942)	II. Dünya Savaşı dönemi (1939-1945) Çok partili dönem (1946-1960)

Devlet desteği olmaksızın ilk özel girişim olan Helikon Derneği Ankara'da kuruldu. (1952) Helikon Yaylı Sazlar Orkestrası kuruldu. (1953) 6660 sayılı yasa ile üstün yetenekli çocuklara çeşitli kolaylıklar getirildi. (1956) Üniversiteliler Müzik Derneği ile Ankara'da ilk müzik festivalinin düzenlenmesi. (1957) İzmir'deki müzik okulu Konservatuvara dönüştü. (1957) İstanbul Belediyesine bağlı olarak Şehir Operası kuruldu. (1961) TRT çatısı altında İstanbul, Ankara vb. şehir radyoları birleştirildi. (1964) İstanbul Kültür Sanat Vakfı kuruldu. (1967) Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü kuruldu. (1970) İstanbul Şehir Operası, Opera ve Bale Müdürlüğü kapsamına alındı. Devlet Opera ve Balesi adı ile etkinliklerini sürdürdü. (1970) Devlet Sanatçısı Kanunu yürürlüğe girdi. (1971)	Devlet yatırımları arttırıldı ve özel girişimler teşvik edildi. Özel girişimin sanayiye yöneldiği bu dönemde devletin sanata desteği azaldı. (1950'li yıllar) Türkiye Sınai Kalkınma Bankası kuruldu. (1950) Ekonomi önemli ölçüde dışa bağımlı hale geldi. (1946-1960) Ekonomide planlı kalkınma dönemi; özel girişimlerin yönlendirilmesi; Kalkınma hızını hükümetin belirlediği bir düzen benimsendi. (1960-1980)	Demokrat Parti Dönemi (1950-1960) Askerî Darbe, 27 Mayıs (1960) Adalet Partisi Dönemi (1965-1969) 12 Mart Muhtırası (1971)

İstanbul Şehir Orkestrası, Devlet Senfoni Orkestrası adıyla Kültür Bakanlığına bağlandı. (1972) İKSV'nin katkılarıyla ilk İstanbul Müzik Festivali gerçekleşti. (1973) Sevda Cenap And Vakfı'nın kuruldu. (1973) İzmir Devlet Senfoni Orkestrası kuruldu. (1975)	Kıbrıs çıkartmasının ekonomik ve siyasi yaşamdaki etkilerinin başlangıcı. (1974) 1980'li yıllar sanata devlet desteği azaldı. Türk ekonomisi hızla dışa açıldı. (1980 sonrası) Serbest piyasa ekonomisine geçiş dönemi. (1980-1995) Anayasa'nın 48. maddesine göre özel teşebbüs hürriyetinin kapsamı çizildi. (1982) Özelleştirme politikası karma ekonomi modelinin yerini almaya başladı. (1983)	Yeniden çok partili yaşama dönüldü. (1973) Askerî Müdahale Dönemi 12 Eylül (1980) Anavatan Partisi Dönemi (1983-1991) Belediye sınırları içinde büyük şehirlerde yeni bir yönetim örgütü olarak büyük Şehir belediyeleri kuruldu. (1984) Tam üyelik için Avrupa Topluluğu'na başvuruldu. (1987) DYP-SHP Koalisyonu (1991-1996)
İzmir Devlet Opera ve Balesi Müdürlüğü kuruldu. (1983) İzmir'de Kültür Sanat ve Eğitim Vakfı'nın desteğiyle müzik festivali düzenlendi. (1985) Eskişehir'de Zeytinoğlu Eğitim, Bilim ve Kültür Vakfı kuruldu. (1987)		

21. yüzyıl	Akbank'ın bünyesinde yer alan Akbank Sanat Merkezi (1993), 1991 yılından beri düzenlediği Akbank Caz Festivali ve 1992 yılında kurulmuş olan Akbank Oda Orkestrası ile sponsorluk faaliyetlerini yürütmesi. İlk opera-bale festivali olan Aspendos Uluslararası Opera ve Bale Festivali düzenlendi. (1994) Yapı Kredi Bankası, Yapı Kredi Kültür Sanat'ı kurdu. (1994) Zeytinoğlu Eğitim, Bilim ve Kültür Vakfı Uluslararası Eskişehir Festivalini düzenlemeye başladı. (1995) Borusan Grubu Borusan Kültür ve Sanat Merkezi bünyesinde Borusan Oda Orkestrası, müzik kütüphanesi ve yayıncılık hizmetleriyle faaliyetlerini başlattı. (1998) Antalya Devlet Opera ve Balesi kuruldu. (1999) İş Bankası'nın bünyesinde İşsanat Kültür Merkezi kuruldu. (1999) Bodrum Uluslararası Bale Festivali ilk kez düzenlendi. (2003)	Özel yatırımcılarla özelleştirme ağırlık kazandı. (1990) 2002 Şubat Krizi	Refahyol Hükümeti (1996-1997) Anasol Hükümeti (1997-1999) Türkiye'nin AB adaylığı statüsü resmen onaylandı. (1999) Ecevit Hükümeti (1999-2002) AKP Dönemi (2003-)

5. FİKRİ MÜLKİYET HAKKININ MÜZİK ALANINDAKİ GELİŞİMİ

Klasik müzik etkinliklerinin çeşitli boyutlarının ele alındığı çalışmanın bu bölümünde, yasal ve mali haklar çerçevesinde telif hakkının hukuki düzenlemedeki yeri incelenmeye çalışılacaktır. Bir müzik yapıtının ve etkinliğinin pazar ortamında yer alması doğal olarak çeşitli yasal ve mali hakları beraberinde getirir. Mülkiyet hakkının sanat yapıtına uygulanması ile ortaya çıkan “teklif hakkı” tarihsel gelişim sürecinde de çeşitli aşamalar kaydetmiştir. Yapıtların pazar ile buluşması telif hakkı çerçevesinde önemli oranda denetim altına alınarak, doğabilecek mali kazançların hukuki çerçevede sağlanabilmesi ve elde edilebilmesi amaçlanmaktadır. Telif kazançlarından doğan vergisel ayrıcalıklar da teşvikler ve vergi istisnaları olarak düzenlenen haklardır. Söz konusu haklar her ülkede farklı gelişim sergilemiştir hatta bölgesel olarak değişik işleyişlere sahip olmuştur.

Ortak kararların alınması gerekliliği ekonomik, endüstriyel ve teknolojik gelişimlere paralel olarak, olanakları artan iletişim ağlarında daha ileri boyutlara ulaşmıştır. Avrupa devletleri arasında ve daha sonra pek çok ülkenin katılımı ile oluşan uluslararası sözleşmeler ile telif hakkı ve buna bağlı mali haklar alınan ortak kararlar ile korunmaya çalışılmıştır. Ancak uluslararası sözleşmeler hukuki içeriği ilgilendiren çeşitli konuların çözümünü ve düzenlenmesini, üye ülkelerin inisiyatifine bırakmıştır.

Ülkemizde telif hakkı yasası olarak bilinen Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (FSEK) da diğer ülkelerdeki hukuki uygulamaları temel alarak, kendi iç dinamiğinde yaptığı değişikliklerle, bu alandaki yasal düzenlemeleri bir araya getirmiştir. Ayrıca günün şartlarına göre yeniden düzenlenmeye çalışılan FSEK, sanatçı ve sanat yapıtlarını korumayı ve kollamayı hedefleyen başlıca hukuki düzenlemedir.

5.1 Telif Hakkının Genel Tanımı

Yazılmış, kaleme alınmış eser anlamına gelen “telif” kavramı¹⁰³, hukuk terimi olarak kelime kökeninden daha kapsamlı bir tanımı ifade etmektedir. Hukuk literatüründe, “eser” olarak nitelendirilen yaratıcı çalışma ürünleri üzerindeki hakkı belirtmek amacı ile “telif hakkı” ve “fikri haklar” terimleri kullanılmaktadır. Bu iki terim, kişinin eseri nedeniyle sahip olduğu ve yasalar çerçevesinde korunan hakların tümünü kapsamaktadır. Fikri haklar terimi, telif hakkını ve sınai hakları¹⁰⁴ içine alan kapsamı geniş bir tanımdır. Fikri haklar arasında yer alan “telif hakkı” ise bir sanat ya da düşünce ürünü yaratan kimsenin, bu ürün üzerindeki haklarının tümünü kapsamaktadır.

Hukuk literatürde telif hakkı terimi yerine farklı terimler de kullanılmaktadır ve bu anlamda söz konusu kavramlar üzerinde birlik sağlanamadığı görülmektedir. Telif hakkı kavramı yerine çoğu zaman “fikri mülkiyet”, “fikri mülkiyet hakkı”, “entelektüel mülkiyet” ve “fikri hak” tanımlamaları kullanılır. Ancak uygun olan terimin “mülkiyet” yerine “hak” olması gerektiği konusu özellikle Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (World Intellectual Property Organisation) yayınlarında sıklıkla vurgulanmıştır.¹⁰⁵ Ayrıca telif hakkı, kapsamına giren hak ve değerlerin oluşturduğu bir bütün olduğundan kelimenin çoğul olarak kullanılması da söz konusu değildir. Bununla beraber telif hakkının konusunu oluşturan değerlerden ve yetkilerden çoğul olarak söz etmek mümkündür.

Eser sahiplerine, eserlerinden farklı kişilerin haksızca yararlanmalarını önlemek amacı ile hukuk alanında fikri haklar tanınmıştır. Eser sahipleri

¹⁰³ Telif; arapça ülfet’ten türemiş olup, fiil olarak kitap ya da yazı yazma, eser kaleme alma anlamına gelmektedir. İsim olarak ise yazılmış, kaleme alınmış eserler anlamındadır. (Büyük Larousse, 22.cilt, 11390).

¹⁰⁴ Buluşlar ve bu buluşlarla ilgili tasarımlar ve ürünler sınai hakların konusunu oluşturur.

¹⁰⁵ Mehmet YÜCE, “Fikri Haklar ve Bunların Telif Kazancı İstisnası Karşısındaki Durumu”, 93.

dışında diğer kimselerin bu fikir ürünlerinden yararlanmalarını engellemek amacı ile de çeşitli koruyucu önlemler getirilmiştir. Söz konusu eser ya da fikir ürünleri, modern hukuk sistemleri tarafından, hukuki düzenlemelere konu olabilecek şekilde “gayri maddi mal” olarak tanımlanmıştır. Gayri maddi mal, yaratıcı insan zekâsının bir ürünü olup, üzerinde cisimlendiği maddi mallardan ayrı bir hukuki varlığa ve iktisadi değere sahip olan mallardır.¹⁰⁶

5.2 Telif Hakkının Müzik Alanındaki Gelişimi

Tarihsel Süreç – Uluslararası Düzenlemeler

Telif hakkı ya da fikri mülkiyet hakları gibi kavramların var olup olmadığı ve varsa nasıl bir kurala bağlanacağı ekonomi ve hukuk alanındaki en eski ve en zor tartışmalardan birini oluşturur. Telif hakkı özelinde, çeşitli maddi ve manevi hakları kanun yolu ile düzenleyen ilk uygulamalar, 18. yüzyılın başlarında ortaya çıkar. Müzik alanında bestecilere ve basımevlerine tanınan fikri mülkiyet hakları, bestecilerin elde ettiği gelir imkanlarını doğrudan etkilemeye başlar. Yayıncıların mali durumları da bu sebeple uzun yıllar istikrarlı olmamıştır. Örneğin 17. yüzyılda Roma’da diğer tüm Avrupa şehirlerine nazaran basım ücretleri daha fazla olmuştur. Yayıneveleri için müzik bir ek iş konumunda olmuş ve bu sebeple uzun yıllar kompozitörler yapıtlarını aynı yayınevinden bastıramamışlardır. 19. yüzyıldan önce Avrupa’da bestecilerin yapıtlarını kendi mülkiyetleri olarak kontrol altında tutmaları pek mümkün olmamıştır.

¹⁰⁶ Mehmet YÜCE, “Fikri Haklar ve Bunların Telif Kazancı İstisnası Karşısındaki Durumu”, 70.

Bestecilerin iznini almaksızın müzik yapıtlarının kopyalarını çıkartanlar, uzun yıllar bu kopyaları satmışlar, hatta pek çok yayınevi yapıtları sahibinin onayı olmaksızın basmayı sürdürmüştür. Örneğin George Friedrich Haendel 1710 yılında Londra'ya geldiğinde John Walsh isimli bir yayıncının 17. yüzyılın sonuna dek bestecilerin iznini almaksızın pek çok yapıtını yayınladığını öğrenir. Hatta Haendel İtalya'dayken bestelediği yapıtların Walsh tarafından, kendinden izin alınmaksızın yayınlandığına da şahit olmuştur.¹⁰⁷ Bir diğer örnek de Felix Mendelssohn'a aittir. 1830'ların sonlarında Mendelssohn, 1. *Senfonî*'sinin bir transkripsiyonunun Leipzig'deki Probst şirketi tarafından izinsiz basıldığını öğrenmiştir. Yapılan görüşmelere rağmen Mendelssohn, Probst şirketinin yayını durduramamıştır.¹⁰⁸

Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Yasaların zayıflığı ve hatta bu anlamda geliştirilmiş hukuki uygulamaların eksikliği sebebi ile uzun yıllar bu örneklerle benzer sorunlar hiçbir cezai uygulama ile karşılaşmamıştır. 1930 – 40'larda bilgisayar yazılımı ve ilaç ürünlerinin üretimlerine yönelik geliştirilen “sahiplenme” iddiaları ile “kopyalama” ve “patent” kavramları yasalarda yer almaya başlamıştır. “Telif” hakkını çalma, korsanlık (intihal) kavramı da bu anlamda yasalar karşısında suç teşkil etmiştir.

5.2.1 İlk Telif Yasası: *Statute of Anne*

İlk modern telif (*copyright*) yasası, 1709 yılında İngiliz Parlamento'su tarafından kabul edilmiştir. Sonraları bu yasa “Statute of Anne” (Kraliçe Anne Nizamnamesi) olarak tanımlanmıştır. Kanunun önsözünde basım ve yayıncıları kapsamına alan uygulamadan söz edilmektedir:

¹⁰⁷ Christopher HOGWOOD, *Handel*, 64

¹⁰⁸ F. Bartholdy MENDELSSOHN, *A Life in Letters*, 107

[Bu Kanun] kitaplar ya da diğer yazılı materyeller, bunların yazarları ya da mülkiyetine sahip kişilerin izni olmaksızın kendilerinin ya da ailelerinin zarar görmelerini engellemek amacı ile... [yürürlüğe konmuştur].¹⁰⁹

İngiltere’de “Act Anne” ya da “Statue Anne” başlığı ile yürürlüğe giren bu kanunla edebi eserlerin ve bilimsel çalışmaların korunması ve desteklenmesi söz konusu olmuştur. Anlaşıldığı üzere bu ilk kanun, öncelikle yazarları kapsamına almıştır. Buna göre basım hakları özellikle kitaplarda yirmi yıl süre ile koruma altına alınmış ve ayrıca gelecekte basımı yapılacak kitaplara da on dört yıl koruma sağlanmıştır. Çeşitli cezai uygulamalar da bu anlamda yasanın içeriğinde yer almıştır.

Başlangıçta bu yeni yasal uygulama basılmış müzikleri kapsamına almamaktadır. Ancak bu konudaki netlik, kompozitör Johann Christian Bach’ın durumu ile gündeme gelmiştir. Johann Sebastian Bach’ın en küçük oğlu olan J.C. Bach ve Carl Friedrich Abel, Londra’da bir konser dizisi hazırlamışlardır. Bu dönemde (18. yüzyılın başında) genel olarak besteciler, basılı yapıtlarını koruma altında tutabilmek için Kraliyet imtiyazını (özel hak – ayrıcalık) tercih etmişlerdir. Abel ve J.C. Bach’ın da Kraliyet tarafından kendilerine tanınan imtiyazları vardır. Ancak söz konusu Kraliyet imtiyazı Abel için 1774, Bach için ise 1777 yılında sona ermektedir. Özel imtiyazları göz ardı eden Londralı basımevi sahibi James Longman, iki bestecinin de partisyonlarını kanunsuz olarak yayınlamaya başlar. İşte bu dönemde J.C. Bach’ın “Statute of Anne” kapsamında yapıtlarını koruma altına alabilecekleri ortaya çıkar. J.C. Bach ve Abel’in yapıtlarının “Statute of Anne” kapsamı içinde değerlendirilmesini öneren avukatının savunması şu yolla gerçekleşmiştir:

¹⁰⁹ 8Anne, c.19 (1709)

Parlementonun koyduğu Yasa oldukça geniş kapsamlıdır. Kitaplar ve diğer yazıları kapsamına almaktadır. Bu durum mektupları ya da sözleri (dili) sınırlamamaktadır. Müzik bir bilimdir; yazılı olabilir; ve fikirlerin iletiminde bir şekildir... Bir kişi müzik yapıtını icra edebilir fakat kopyaları çoğaltarak, kendi amacı doğrultusunda kullanarak yaratıcının kazancını (kârını) çalma hakkına sahip değildir. Fikrimiz şudur ki; müzik yapıtı Kraliçe Anne'in 8. Nizamnamesi kapsamı dahilinde bir yazı şeklidir¹¹⁰

Böylece J.C. Bach ve diğer besteciler sonuç olarak "Statute of Anne" ile koruma altına alınmışlardır. Bu anlamda Abel ve J.C. Bach yasal prosedürden yararlanarak, telif haklarına yönelik ilk korumayı alan besteciler olmuşlardır.

¹¹¹ Hatta bu koruma müzik yapıtlarının telif hakları kapsamına katılması açısından önemli bir adım olarak değerlendirilir.

Plastik sanatlar 1734 ve 1814 yıllarında yeniden yapılan düzenlemelerle aynı kanunun kapsamına alınmıştır. 19. yüzyılın sonlarına doğru ise (1882-1888) tiyatro yapıtları üzerindeki haklar da bu kanunun içeriğine girmiştir. Söz konusu değişikliklere uğrayan kanun 1911 yılında yürürlükten kaldırılmış ve yerini daha kapsamlı bir kanuna bırakmıştır. En son düzenlemeleri ile 1957 yılında uygulamaya koyulan "Copyright Act" önceki yasalarda belirtilmeyen konuları da kapsamına almıştır.

¹¹⁰ F. M. Scherer, *Quarter Notes and Bank Notes*, 175

¹¹¹ David HUNTER, "Music Copyright in Britain to 1800", 278

5.2.2 Telif Hakkının Yayılışı

İngiltere'nin ardından 18. yüzyılda Fransa'da da fikri hak alanında çeşitli hukuki düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir. Fransa'da devrim sırasında Anayasa Meclisi, besteci haklarını koruyan yasaları devrim yasalarına ilave ederek telif haklarını bir sisteme bağlamıştır. Eser ve eser sahiplerini koruyan kanunlar ise ancak 1789 Fransız Devrimi'nden sonra gerçekleşmiştir.

Yayıncılar ve besteciler için oluşan ve hızla gelişen piyasanın denetimi ile ilgili düzenlemeler ilk defa Fransa'da yapılır. Yapıt sahiplerinin haklarının nasıl garantiye alınabileceği sorunu bu noktada ortaya çıkar. 1791 tarihli bir yasa ile sanatçının sanat yapıtından doğan hakkına ve buluş sahibinin buluşundan doğan hakkına "mülkiyet hakkı" adı verilmiştir. Bundan dolayı hak sahiplerine istekleri üzerine on ya da on beş yıllık bir süre için patent hakkı tanınmıştır. Bu hakların yasalarla korunması neticesinde yapıt sahipleri ilk defa doğrudan yapıtları üzerinden kazanç elde etmeye başlarlar. 1793 yılında 1791'deki yasa daha da genişletilir.

Fransa'da 1793'de genişletilen telif yasası 1810 tarihinde bir ceza kanunu ile yeniden düzenlenir. Ayrıca bu yeni düzenlemeler ile müzisyenlere ve bestecilere tanınan haklar ressamalara, yazarlara ve diğer sanatçılara da tanınır. Tanınan mülkiyet hakkının süresi konusunda da bir belirleme yapılarak bu hakkın eser sahibinin yaşam süresi ile eşit olması ve beş yıl süresince de mirasçılarının yapıtları üzerindeki haklarının onaylanması karara bağlanır. Ancak bu düzenlemenin denetim yetersizliği sorunu nedeni ile uygulanması pek mümkün olmaz. Sorun aynı zamanda etkinlik alanlarının fazlalığı ile doğrudan bağlantılıdır. Çünkü besteciyle konser düzenleyen kişi ya kişilerin karşı karşıya gelmeleri her zaman mümkün olmamaktadır ve bu anlamda

kendiliğinden işleyen bir denetim mekanizmasının varolabilmesi olanaksız gibi görünmektedir.

18. yüzyılda İtalya’da ise etkili bir telif yasası yoktur. Yapıtları için bestecilere verilecek miktarlar bütün faaliyetleri kapsadığı için toplu ödemelerin yapılması uygun görülmüştür. Bu sistem dahilinde herhangi bir müzik etkinliğinin başarısının kazanılan miktarı etkilemesi gibi bir durum söz konusu değildir. Etkinliklerin düzenlendiği mekânların sahipleri ve emprezaryolar yorumlanan müziklerin ya da sahnelenen operaların partiyonları üzerindeki tüm hakları ellerinde tutmuşlar ve böylece kullanım haklarına da sahip olmuşlardır.

Almanya’da ise intihale (korsanlığa) karşı bir takım haklar koruma altına alınmasına karşılık, bu türlü bir hırsızlığı caydırıcı yasalar uzun yıllar çıkarılmamıştır. Böylece yapıtların çeşitli bölümleri rahatlıkla kopyalanabilmiştir.

Telif hakkı özelinde oluşturulan yasal uygulamalar genellikle bölgesel olarak etkili olmuştur. Milli düzeyde koruma sağlayan bu uygulamaların bütün Avrupa’ya yayılışı çok güç gerçekleşmiştir. İlk girişim müzik yayınevleri tarafından başlatılır. 19. yüzyılın başında, ünlü müzik yayıncıları arasında yer alan “Breitkopf und Hartel” Alman yayıncılar arasında saygın bir konumdadır. Bunun başlıca nedeni izinsiz kopyalamalara karşı yazar ve yayıncıları koruyan önlemler almasıdır. Diğer Alman yayınevleri, Avusturyalı müzik basımcıları ve Leipzig’deki yayıncılar 1829 yılında bir araya gelirler. Ortak kararlar sonucu; basımlarını gerçekleştirdikleri yapıtları “bildirme” gibi bir karar alırlar ve bu karar sayesinde yetmiş dört yıl sonra 1903 yılında yüz binden fazla müzik yapıtı kayıtlı hale gelir.¹¹²

¹¹² F. M. Scherer, *Quarter Notes and Bank Notes*, 176

İlk telif yasalarında müzik yapıtının tanımlanmasında ciddi problemler yaşanmıştır. Örneğin Giaccinto Rossini'nin yapıtlarından izinsiz alıntılar yapıldığı saptanmasına karşın, besteci açtığı davaların hiçbirini kazanamamıştır. Çünkü mahkemeler, üzerinde basit değişiklikler yapılan melodik düzenlemeleri yeni bir yapıt olarak değerlendirmişlerdir.

19. yüzyılın başında yaşanan bütün gelişmelere rağmen, besteciler hâlâ yapıtlarının yorumları üzerinden herhangi bir gelir elde edememişlerdir. Partisyon satışı da yeterli kazanç elde etmelerini sağlayamamıştır. Böylece pek çok besteci sadece yorumcu kimlikleri ile gelir elde etmiştir. Bu dönem aynı zamanda yorumcu ve besteci kimliklerinin hızla birbirinden ayrıldığı bir dönüşüm sürecini de başlatır. Böylece besteci ve yorumculara tanınan hakların tekrar gözden geçirilmesi ihtiyacı doğar. 1825 yılında dönemin tanınmış bestecilerinden bir grup, Frankfurt'ta *Bundesversammlung* başlıklı bir toplantı düzenlerler. Yayınladıkları manifestoda; birbirlerinden ayrılan Alman devletlerine tek bir telif hakkı kanunu ortaya koymaları için çağrıda bulunurlar. Nepomuk Hummel başkanlığında hazırlanan bildiri, Ludwig van Beethoven, Carl Czerny, Ludwig Spohr, Ferdinand Ries, Ignaz Moscheles, Carl Maria von Weber, Friedrich Kalkbrenner ve Johann Pixis tarafından da imzalanır.¹¹³

Bundesversammlung kapsamında telif sorununun çözülebilmesi amacı ile çeşitli komiteler kurulmuş ve bildiriler yazılmıştır. 1837 yılında üye devletlerin rehberliğinde telif haklarına yönelik tedbir kararları kanunlaştırılır. Bu uygulamalar daha önce Prusya'da geliştirilmiş telif hakkı kanunu örnek alınarak oluşturulur. Böylece 1794 yılında Prusya'da kabul edilmiş olan telif tedbirleri yeniden ele alınır ve 15 yıl içinde Baden ve Saxonya'da kabul edilir. Diğer Alman devletleri ise ancak "Bundesversammlung" kapsamında 1837 yılında telif tedbirleri uygulamasına katılmış olurlar. Tam bir birleşme ise yeni Alman Krallığı (Reich) ile 1870 yılında gerçekleşir.

¹¹³ Karl BENYOVSKÝ, J.N. Hummel, 131-133

Bir diğ er uygulama da 1844 yılında İngiltere’de görülür. 1846 yılında Prusya ve Saxonya ile İngiltere arasında Telif uygulamaları açısından bir paralellik söz konusu olur. Alınan ortak kararlara 1852 yılında Fransa ve Hanover de katılır. Bu arada Fransa’da 1850 yılında önemli bir girişim söz konusudur. Bu girişim besteciler, yazarlar ve yayıncılardan oluşan bir sendikanın kurulmasına karar verilmesidir. Böylece Müzik Yazarları, Bestecileri ve Yayıncıları Sendikası (SACEM, Société Auteurs, Compositeurs, et Éditeurs de Musique) kurulur.¹¹⁴ Fakat burjuva kesimi parasal anlamda tüm yetkiyi eline geçirdiği için böyle bir kuruluşa olumlu yaklaşmaz. Tepkisel bir yaklaşım sözkonusu olur.

Fransa, telif haklarının yargı yolu ile korunduğu ilk ülke olmuştur. Bütün Avrupa da SACEM’i kendisine örnek almış, çok sayıda dernek kurulmuştur. Bu dernekler konser salonlarında ve opera evlerinde yorumlanan yapıtların listelerini kurumlardan alarak, yapıt sahibinin bağımsız bir kazanç elde etmesini sağlamışlardır. Buna karşın pek çok ülkede yapıt sahipleri iktidar politikalarının mağduru da olabilmıştır. 1886 yılına gelindiğinde ise endüstrileşmiş devletler (Amerika hariç) ortak bir kanun çerçevesinde birleşmeye karar verirler.

Bütün milli telif hakkı kanunları, müzik yapıtlarının icralarının sahipleri tarafından kontrol edilebilmesine izin vermektedir. Hatta yayınlanmış yapıtların tekrar basımlarında da aynı şey söz konusudur. İngiltere’deki kanun ancak 1842 yılında yorum haklarını da içine alan bir cezai uygulama ortaya koymuştur.

Çeşitli kısıtlamaların olduğu Fransa’daki hukuki uygulamaların, ancak İngiltere ile aynı tarihte, 1957 yılında kapsamlı bir düzenlemeye ulaştığı

¹¹⁴ Paris’te hafif müziğin dinlendiği mekanlar café concert’lerdir. Café concert’lerde kazanılan gelirin bir kısmı bir hayır kuruma ve yazarlar derneğine bağışlanmak zorundaydı. 1850’de bir komedyen ve bir yayıncı café sahibine açtıkları davayı kazanarak, ilk telif hakları derneği olan SACEM’i kurdular. 1866’da SACEM, 160 üyesine 380.000 fr.’lık telif dağıtmıştır. Bu tarihte SACEM’in üye sayısı 4000’dir (Gülper Refiğ, ders notları).

görülmektedir. 1957 yılında uygulamaya giren “Loi sur la propriété littéraire et artistique” de (Edebi ve Sınai Mülkiyet Hakkında Kanun) edebiyat alanına da yönelik ve yazarları koruyan hükümlere de yer veren bir kanundur.

Diğer taraftan Alman devletleri arasında ilk önce Prusya’da 1837 yılında bilim ve sanat eserlerini koruyucu nitelikleri olan bir kanun ortaya çıkar. 1876, 1901 ve 1907 yıllarında bazı değişikliklere uğrayan ve kapsamı genişletilen bu kanun, son olarak 1965 yılında “Gesetz über Urheberrecht und Verwandte Schutzrechte” (Telif Hakkı ve Komşu Hakların Korunması Hakkında Kanun) başlığı ile yürürlüğe girer. İsviçre hukukunda fikir ve sanat eserlerini koruyan kanun ise İngiltere, Almanya ve Fransa’ya göre daha geç bir tarihte gerçekleşir. Her türlü fikir ve sanat eserini kapsamına alan kanun 1884 yılında kabul edilir ve Bern Anlaşması uyarınca 1896, 1908 ve 1948 yıllarında bir takım değişikliklere uğrar.

5.2.3 Eserlerin Dolaşımı: Bern Sözleşmesi

Uluslararası düzeyde eser ve eser sahiplerini koruyan ayrıca eserlerin farklı ülkelerdeki dolaşımına kolaylık getiren hukuksal düzenlemeler uzun bir süre ikili anlaşmalar yolu ile gerçekleşmiştir. Esere yönelik herhangi bir haksızlığı önlemek amacı ile bazı ülkeler iki taraflı anlaşmalar yolu ile çeşitli sorunları gidermeye çalışmışlardır. Günümüzde de fikri haklar ile telif hakkı konuları uluslararası boyutlu hukuk alanlarından biridir ve çeşitli düzenlemelere rağmen uluslararası haksızlığa en müsait alanlar arasında yer almaktadır. Bu tür haksızlıkları önlemek amacı ile öncelikle “Bern Sözleşmesi” ve “Welturheberrechtsabkommen - Universal Copyright Convention” (Dünya Telif Hakları Sözleşmesi) çerçevesinde eser ve eser sahiplerini korumaya yönelik önemli adımlar atılmıştır.

Diğer yandan Avrupa Topluluğu Anlaşması'nda da fikri haklar öncelikli bir konumda ele alınmaktadır. Başlıca kurallardan biri malların AB topluluğu içinde serbestçe dolaşmasıdır ve bu anlamda fikri haklar, mutlak haklar arasında kabul edilerek böylece eser sahibinin izni doğrultusunda eserin serbestçe ya da sınırlı bir biçimde dolaşımı mümkün olmuştur. Bu konuda önemli bir düzenleme de İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 27. maddesindeki şu hükümde bulunmaktadır:

“Herkesin sahibi bulunduğu her türlü ilim, edebiyat ve sanat eserinden doğan manevi ve maddi menfaatlerinin korunma hakkı vardır.”¹¹⁵

“Bern Sözleşmesi”¹¹⁶ 1886 yılında ilk olarak Avrupa devletleri'nin katılımı ile imzalanmıştır. Bu sözleşmenin ana amacı fikri hakları genel çerçevede, uluslararası platformda korumak ve bu yolla bir birlik oluşturmaktır. Birliğe katılan üye ülkeler arasında standart bir fikir ve sanat hukuku oluşturma'nın ötesinde kültürel çalışmaların yaygınlaştırılmasına yönelik kolaylıklar da getirilmiştir. Böylece ülkelerin kendi iç hukuk düzenlerini bozmadan, bir eserin, taraf olan diğer bir ülkede yayınlanması kolaylaştırılmış ve ayrıca sözleşme kuralları çerçevesinde eser ve eser sahibinin hakları korunmuştur. Sözleşmede öngörülen koruma “eserleri yayımlanmış olsun veya olmasın, üye ülkelerden birinin uyruğu olan eser sahiplerine”¹¹⁷ uygulanmaktadır. Sözleşme uyarınca “koruma süresi eser sahibinin hayatı boyunca ve ölümünden sonra elli yıl devam eder”.¹¹⁸ Sözleşmede “Gelişmekte Olan Ükelere İlişkin Özel Hükümler” başlıklı bir ek bölüm de yer almaktadır.

Bern Sözleşmesi 1967 yılında Stokholm'de düzenlenen Konferansta değişikliğe uğramış ve bünyesinde Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (*World*

¹¹⁵ GÖKYAYLA, Emre, K. (2000), **Telif Hakkı ve Telif Hakkının Devri Sözleşmesi**, 36.

¹¹⁶ “Edebiyat ve Sanat Eserlerinin Korunmasına İlişkin Bern Sözleşmesi” 24.07.1971 tarihli Paris metni. (12.07.1995 S.22341)

¹¹⁷ BernS. 3.a

¹¹⁸ A.g.s. 7. (1)

Intellectual Property Organisation)¹¹⁹ adını taşıyan örgütü kuran sözleşme de kabul edilmiştir. Sözleşmede belirtildiği üzere, birlik; “devletlerin ortaklaşa çabaları ve gerekirse diğer uluslararası teşkilatlarla işbirliği içerisinde bütün dünyada fikri mülkiyetin himayesini geliştirmeyi ve diğer birlikler arasında idari işbirliği sağlamayı” hedeflemiştir.¹²⁰ Ayrıca örgütün amaçları arasında bütün dünyada fikri hakların tanınması, korunması ve korunmanın teşvik edilmesi yer almaktadır.

5.2.4 Diğer Uluslararası Sözleşmeler

Amerika’da telif hukuku İngiliz hukuk sistemi örnek alınarak düzenlenmiştir. Amerika’da söz konusu alanda 1978 yılında yürürlüğe giren kanun uygulanmaktadır. Bu kanunda, eser sahibinin, yapıt üzerindeki hakkı genellikle kişilik ve mülkiyet hakkı çerçevesinde ele alınmıştır. Amerika, uluslararası düzeyde eser ve eser sahiplerinin haklarını koruyan Bern sözleşmesini, çok geç bir tarihte, 1989 yılında kabul etmiştir.

Amerika kıtasında, fikri hakları konu alan ilk sözleşme 1889 yılında yedi Güney Amerika Devleti tarafından imzalanan Montevideo Sözleşmesi’dir. Latin Amerika ülkeleri tarafından kabul edilen bu sözleşme hükümlerine ABD ve Avrupa ülkeleri taraf olmamışlardır. Böylece Latin Amerika ülkeleri ile ayrı sistemlerin uygulanması söz konusu olmuştur. 1952 yılında bu farklılığı gidermek amacı ile UNESCO öncülüğünde Cenevre’de Dünya Telif Hakları Sözleşmesi imzalanmıştır. Dünya Telif Hakları Sözleşmesi’ndeki eser ve eser sahiplerinin haklarını koruma hükümleri, Bern Sözleşmesi ile karşılaştırıldığında daha zayıf görünmektedir. Amerika ve Rusya’nın taraf olduğu bu sözleşme hükümlerine Türkiye taraf değildir ve bu anlamda, taraf

¹¹⁹ “Dünya Fikri Mülkiyet Teşkilatını Kuran Sözleşme” 14.07.1967 tarihinde Stokholm’da imzalanan metin (RG. 19.11.1975 S. 15417)

¹²⁰ DFMTS 3. I/II

olan ülkelerdeki fikir ve sanat hukuku alanındaki gelişmelerle doğrudan ilişki kurulması güçleşmektedir.

Fikri haklar çerçevesinde uluslararası anlaşmalardan biri de 1961 yılında Roma’da imzalanan Roma Anlaşması’dır.¹²¹ Türkiye, Roma Anlaşması’na 1995 yılından itibaren taraf olmuştur. Anlaşma kapsamında yorumcu sanatçıları ve radyoların ses kaydı ile ilgili malları imal eden kuruluşların haklarını koruma amaçlı çeşitli hükümler yer almaktadır. Sözleşme uyarınca yorumcu sanatçı kavramı “fikir ve sanat eserini canlandıran, anlatan, söyleyen, oynayan veya icra eden aktörleri, şarkıcıları, müzisyenleri, dansçıları ve diğer kişileri” ifade etmektedir.¹²² Sözleşme uyarınca yorumcu sanatçılar için sağlanan koruma yirmi yıllık süreden az olmamalıdır.

5.3 Müzik Endüstrisi ve Telif Haklarında Dönüşüm

Müzik endüstrisinin gelişimi ve müzik kayıtlarının oluşturduğu piyasa ortamı aynı zamanda telif hakkında da bir dönüşüme işaret etmektedir. Bir müzik yapıtı ya da konserin kaydı onun saklanması ve korunması anlamına da gelmektedir. CD ve CD kaydedicileri de endüstriyel anlamda kullanıma geçmiş ve bu hızlı teknolojik gelişimler sonucunda müzik endüstrisi, kendi kendisinin rakibi durumuna gelmiştir. Bu rekabet neticesinde birbirinden farklı uygulamalar ortaya çıkar. Radyo yayınlarının kişisel amaçla kopyalanması mümkün olur. Kopyalanan eser bir başkasına hediye de edilebilir. Bu uygulamalar kişisel amaca hizmet ettiğinden dolayı telif yasaları açısından herhangi bir yasaya aykırılık durumu söz konusu değildir. Yasalar bu şekilde

¹²¹ RomaS. 26.10. 1961 tarihli Sözleşme S.4116 RG.12.07.1995

¹²² RomaS. 3.a

kayıt dolaşımına izin vermektedir. Ancak bir kopyanın ticarileştirilerek çoğaltılması yasalara aykırı bir durum teşkil etmektedir.

Teknolojinin getirdiği hızlı dolaşım neticesinde yapıt sahiplerinin ve yayıncılarının bir takım kazanç ya da kayıpları söz konusu olmaya başlar. Bu kayıpları engellemek üzere bazı yasalar çıkarılır. Uygulamada kayıt araçlarına ve okuyucularına bir miktar vergi konularak kayıplar karşılanmaya çalışılmıştır. Diğer bir deyişle korsanlığın (intihalin)¹²³ yol açtığı zarar bu şekilde kapatılmaya uğraşmıştır.

1985 yılında Fransa’da uygulamaya konan bir yasa ve 1992 tarihinde Amerika’da yürürlüğe giren yasalar uygulanan vergiler konusunda ilk örnekleri teşkil eder. Ancak günümüzde teknik gelişmelerde yaşanan hız sebebi ile, vergilendirmeler korsanlık konusunda çok yetersiz kalmaktadır. Bazı ülkeler ise, kapalı ya da açık biçimde korsan kayıtların dolaşımına belli oranda izin vermektedir. Bilgisayarın ve internet ortamının yaygınlaşması ile birlikte korsan faaliyetler farklı boyutlarda değişerek, bir anlamda kolaylaşmıştır. Ancak özellikle internet üzerinden kayıtların ticari ya da gayri ticarî dolaşımını yasal anlamda kontrol edebilmek imkansız hale gelmiştir. Dolayısı ile korsanlık yapmak için gereken teknik alt yapıyı da yine eserlerin büyük pazarlar oluşturacak kadar yaygınlaşmasını da sağlayan endüstrinin kendisidir.

¹²³Hukuk literatüründe “korsanlık” bir hakkı izinsiz olarak kullanma anlamına gelmektedir. (Büyük Larousse, 13.cilt, 6998) İntihal ise başkasının malını çalma, sahiplenme anlamına gelir. Edebiyatta çalıntı kelimesi ile eşanlamlıdır. Başkasının yazısını ya da şiirini değiştirmeden alıp, kendisininmiş gibi gösterme olarak tanımlanır. (Büyük Larousse, 11.cilt, 5724)

5.4 Türkiye’de Fikir ve Sanat Hukuku Alanında Gelişmeler

Osmanlı Dönemi’nde telif hakkını konu alan ilk hukuk metni, basılan eserlerin denetim altına alınmasını öngören “Encümen-i Daniş Nizamnamesi”dir. 1850 tarihli bu nizamname, eserin incelenmesinden sonra telif hakkı ödeneceğini belirtmektedir. Belli bir denetim mekanizması olarak değerlendirilebilecek olan bu uygulamanın hemen ardından, gerçek anlamda telif hakkını konu alan ilk düzenleme Hakkı Telif Nizamnamesi’dir.¹²⁴ 1857 tarihli bu nizamnamede basılı örnekler tükenene kadar eserin basımını yapan kişiye tekel hakkı tanınmıştır. Anlaşılabileceği üzere bu ilk uygulama basılı eserleri ve yayıncılık haklarını temel aldığından plastik sanatlar ve müzik gibi alanlarda telif hakkı düzenlemeleri henüz oluşturulmuş değildir. Fikir ve sanat hukukunu bir bütün olarak ele alan ilk düzenleme ise 1910 tarihli “Hakkı Telif Kanunu”dur. Eser sahiplerinin haklarının korunmasını hedefleyen bu Kanunda da eser kavramı sınırlı bir çerçevede ele alınmıştır.

Lozan Anlaşması’nın 24 Temmuz 1923’de kabul edilmesi ile birlikte Türkiye’nin Bern Sözleşmesi’ne dahil olması öngörülmüştür. Böylece Türkiye, 1886 tarihli Bern Sözleşmesi’ne katılmayı kabul etmiş, fakat yabancı eserlerin Türkçe’ye çevrilmeleri halinde telif hakkı ödememeyi şart koşturmuştur. Bern Sözleşmesi’ne taraf olan diğer ülkeler bu şartı kabul etmemiş ve bu nedenle Bern Sözleşmesi’ne katılım sağlanamamıştır. Ancak 1951 yılında 5777 sayılı Kanun’un kabul edilmesi ile Bern Sözleşmesi’ne katılmak için Bakanlar Kurulu’na yetki tanınmıştır. Bu yetkiye dayanarak, Türkiye 1848 yılında Bern Sözleşmesi’nin değiştirilen şekline katılım sağlayabilmiştir.

Günümüzde fikir ve sanat eserleri üzerindeki hakları konu alan, diğer bir deyişle telif hakkını düzenleyen 5846 sayılı kanun, 05.12.1951 tarihinde kabul edilerek (31.12.1951 tarih ve 7981 sayılı Resmi Gazetede

¹²⁴ TUSİAD, Fikri Haklar Bülteni-1, 2

yayımlanarak) yürürlüğe girmiştir. Ek olarak, kanunların uygulanmalarına yönelik bazı düzenlemeleri belirten çeşitli yönetmelikler ve tüzükler de çıkarılmıştır.¹²⁵ Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, 07.06.1995 tarih ve 4110 sayılı kanun ile önemli ölçüde değişikliğe uğramıştır. Fikri hukukla ilgili bir diğer önemli Kanun da 3257 sayılı, 1986 yılında yürürlüğe giren Sinema. Video ve Müzik Eserleri Kanunu'dur. Söz konusu kanun, günümüzde pek çok yönü ile eleştirilere hedef olmaktadır.

5.5 FSEK'in Genel Çerçevesi ve Yasa Değişiklikleri ile Bugünkü Durumu

5846 sayılı kanun beş bölümden oluşmuştur. Birinci bölümü fikir ve sanat eserlerinin tarifine ayrılmıştır. Yine aynı bölümde kanunun amacı, kapsamı ve kanundaki tanımlar yer alır. Kanunun birinci maddesinde belirtildiği üzere, kanunun amacı:

“Fikir ve sanat eserlerini meydana getiren eser sahipleri ile bu eserleri icra eden veya yorumlayan icracı sanatçıların, seslerin ilk tespitini yapan fonogram yapımcıları ile filmlerin ilk tespitini gerçekleştiren yapımcıların ve radyo-televizyon kuruluşlarının ürünleri üzerindeki manevi ve mali haklarını belirlemek, korumak, bu ürünlerden yararlanma şartlarını düzenlemek, öngörülen esas ve usullere aykırı yararlanma halinde yaptırımları tespit etmektir.”¹²⁶

¹²⁵ “Eser Sahibinin Haklarına Komşu Haklar Yönetmeliği” (RG. 16.11.1997 S. 13172) “Fikir ve Sanat Eserleri Sahipleri Meslek Birlikleri ve Federasyonu Hakkında Tüzük” (RG. 28.04.1986 S. 19091) “Fikir ve Sanat Eseri Sahipleri Meslek Birlikleri Tip Statüsü” (RG. 11.08.1986 S. 19192) “Fikir ve Sanat Eseri Sahiplerinin Verecekleri Yetki Belgesi Hakkında Yönetmelik” (RG. 04.09.1986 S. 19211) “Fikir ve Sanat Eserlerinin İşaretlenmesine İlişkin Yönetmelik” (RG. 16.11.1997 S. 23172) “Fikir ve Sanat Eserlerinin İşaretlenmesine İlişkin Yönetmelikte Yapılan Değişiklikler” (RG. 10.03.1998 S. 23282) “Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca Ödenecek Telif ve İşlenme Ücretleri Hakkında Yönetmelik” (RG. 09.01.1996 S. 22518)

¹²⁶ FSEK, m.1 Amaç

Görüldüğü gibi FSEK'in kilit kavramı "eser"dir ve bu bağlamda kanunda sözü geçen haklar ancak bir "eser" üzerindeki hakları içermektedir. FSEK'in kapsamına giren korumalardan ancak bu kanun uyarınca yapıt niteliği taşıyan ürünler yararlanabilmektedir. 5846 sayılı FSEK'in 1. maddesine göre yapıt, "sahibinin hususiyetini taşıyan ve aşağıdaki hükümler uyarınca ilim ve edebiyat, musiki, güzel sanatlar veya sinema eserleri sayılan her nevi fikir ve sanat mahsulüdür". Bu fikir ve sanat ürününün eser sayılabilmesi için:

- 1- Eserin sahibinin özelliğini taşıması gereklidir. Ona ait ve ona özgü bir çalışma olması gerekir.
- 2- Ürünün, ilim ve edebiyat eserleri, müzik eserleri, güzel sanat eserleri ve sinema eserleri gruplarından birine dahil olması gerekir.
- 3- Sunulan eserlerin, kanunda sayılan eser niteliğini haiz olup olmadığını değerlendiren yetkili organ Kültür Bakanlığı Fikir ve Sanat Eserleri Dairesi Başkanlığı olup, bu kuruma eserin tescil edilmesi gereklidir.¹²⁷

Kanunun 1/A maddesi ise "Kapsam" başlıklıdır, buna göre:

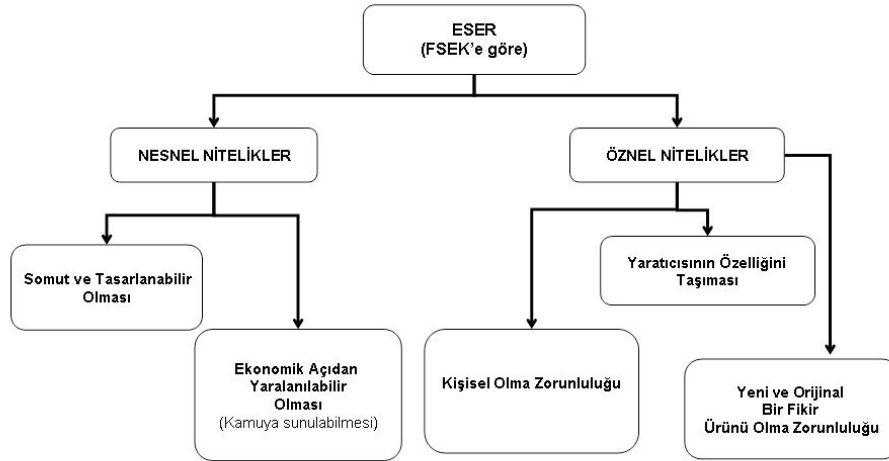
Bu Kanun fikir ve sanat eserlerini meydana getiren eser sahipleri ile bu eserleri icra eden veya yorumlayan icracı sanatçıların, seslerin ilk tespitini yapan fonogram yapımcıları ile filmlerin ilk tespitini gerçekleştiren yapımcıların ve radyo-televizyon kuruluşlarının ürünleri üzerindeki manevi ve mali haklarını, bu haklara ilişkin tasarruf esas ve usullerini, yargı yollarını ve yaptırımları ile Kültür Bakanlığı'nın görev, yetki ve sorumluluğunu kapsamaktadır.¹²⁸

FSEK'e göre eser kavramı belli sınırlamalar çerçevesinde ele alınmaktadır. Buna göre fikir ürünü ancak bir vasıta (araç) ile dışarı aksettirildiğinde eser niteliği taşımaktadır.

¹²⁷ Selman TUNAL, "Müzik Endüstrisinde Telif Haklarının İfa Edilmesine İlişkin Sorunlar" 74-78

¹²⁸ FSEK, madde1/A

Şekil 5.1. FSEK'e Göre Eser Kavramı

Dışarıya aksettirilme ya da diğer bir deyişle başkalarına ulaşma yolu sabit-belirlenmiş ya da sabit olmayan şekillerde de gerçekleşebilir. Örneğin söz ya da sesle nakledilen yapıtlarda, kitap gibi belirli, sabit bir araç söz konusu değildir ancak icraya dayanan bu tip eserler de FSEK'in kapsamına girmektedir. Bu durumda yorum (performans), eylemi ifade eden bir araç konumundadır. Ayrıca eser üzerindeki hakkın, dışarı aksettirilmesini sağlayan araçtan bağımsız bir niteliği vardır. Bu noktada fikri ürün ile fikrin dışarıya yansıtılmasında kullanılan aracın birbirinden ayırt edilmesi gereğine işaret eden yorumlar mevcuttur. "Hukukun esas aldığı fikri ürün, maddileştirildiği araçtan ayırt edilmesi gereken gayri maddi bir varlığa sahiptir. Zira eser, cisimlendirilen, şekillendirilen bir fikirdir".¹²⁹

Fikrin dışarı yansıtılmasında söz konusu olan araç kaset, CD ya da kağıt vs. gibi elle tutulur bir eşya ise söz konusu haklar aynî hakların kapsamına girmektedir. Bu eşyaların üzerindeki fikir emeğini nitelendiren unsurlar ise fikri hakların kapsamında değerlendirilmektedir. FSEK

¹²⁹ Mustafa, Reşit BELGESAY, *Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu Şerh*, 14

çerçevesinde bir fikir ve sanat ürününün eser olarak kabul edilmesi için, bazı nesnel ve öznel nitelikler barındırması gerekmektedir. Nesnel olarak fikir ürününün ekonomik açıdan yararlanılmaya elverişli olması gerekir. Kamuya sunulabilmesi ve yararlanılabilir olması önemlidir. Ancak, ekonomik açıdan yararlanılmaya elverişli olma durumu, eserin niteliğine yönelik bir özellik belirtmemektedir. Genel olarak bakıldığında fikir ve sanat ürünleri çoğunlukla bu amaca hizmet etmek için ortaya koyulmamaktadır. Fikir ve hukuki uygulamalar açısından eserin meydana getiriliş amacının ve ekonomik işlevinin hiçbir önemi yoktur. Ancak FSEK’te eser sahibinin kişisel ve manevi haklarının yanında ekonomik menfaatleri de korunmaktadır.

Kanuna göre eser niteliği taşımada öncelikli olan bir diğer nesnel unsur da fikir ve sanat ürününün somut ve tanımlanabilir olmasıdır. Eserin öznelliği, sahibinin özelliğini taşıması durumu da bir diğer unsuru oluşturur. İlk maddede yer aldığı şekli ile “eser sahibinin hususiyetini taşıyan” yapıtlar kanundaki koruma imkanlarından faydalanabilirler. Eserin yaratıcısının mutlaka bir kişi olma zorunluluğu vardır ve bu anlamda bütünü ile bilgisayar kullanımı ile oluşturulan yapıtlar, çeviriler vs. eser olarak kabul edilmemektedir. Ancak bilgisayar ya da benzeri elektronik aletlerin araç olarak kullanılması yolu ile ortaya çıkan sanat ürünü eser olarak değerlendirilebilir. Bu noktada salt elektronik ortamda, bilgisayar programlarının yönlendirdiği, diğer bir deyişle oluşumunda salt elektronik ortamın dışarıdan müdahale olmaksızın kullanıldığı ürünler, eser niteliği taşımamakta, dolayısı ile söz konusu koruma ve ayrıcalıklara sahip olmamaktadır.

Eser sahibinin “hususiyetini taşıma” bağlamında bir diğer önemli özellik de eserin yeni ve orijinal bir fikir ürünü olması gerekliliğidir. Böylece ortaya koyulan fikir ürününün yeni bir eser olup olmadığının belirlenmesi ayrıca önem taşımaktadır. Başkasının eserini kendine mal etme gibi bir durumda FSEK’te yer alan koruyucu hükümlerin hiçbirisi geçerli değildir.

FSEK uyarınca eser türleri belli kategoriler içinde ele alınmaktadır. Bu kategorilere uyan sanat ürünleri eser sayılmakta ve Kanundaki haklardan yararlanmaktadırlar. Başka eserlerden faydalanılarak oluşturulmuş ve özgünlüğü olan eserler de bu kapsama girmektedir. Diğer taraftan eser niteliği taşıyan bazı sanat ürünleri ise bu kanunda sayılan kategoriler dışında kaldığı için FSEK'teki haklardan yararlanamamaktadır. Genel olarak eser niteliği taşıyan ürünler, kanunun birinci bölümünün B fıkrasında dört ana başlık altında sıralanmaktadır. Bu sıralama fikir ve sanat eserlerinin çeşitleri başlığı altında yapılmıştır:

1. **İlim ve Edebiyat Eserleri:** Her hangi bir şekilde dil ve yazı ile ifade olunan eserlerdir. Her biçim altında ifade edilen bilgisayar programları ve bunların hazırlık tasarımları, yazılı koreografi eserleri, pandomimalar, sözsüz sahne eserleri, fotoğraf eserleri vb. gibi eserlerdir.
2. **Musiki Eserleri:** Her çeşit sözlü ve sözsüz bestelerdir.
3. **Güzel Sanat Eserleri:** Estetik değere sahip olan tablolar, her türlü resimler, desenler, oymalar, heykeller, kabartmalar, mimarlık eserleri, el işleri, küçük sanat eserleri, tekstil, moda tasarımları, fotografik eserler, slaytlar, grafik eserler, karikatür eserleri vb.
4. **Sinema Eserleri:** Her nevi bedii, ilmi, öğretici veya teknik mahiyette olan veya günlük olayları tespit eden filmler, sinema filmleridir.¹³⁰

Bu kategorilerin dışında kalan, işleme eser ya da toplama eser gibi tanımlamalar da eser kavramı içinde sayılmaktadır. İşleme eser tanımlaması ile birlikte beş kategori olarak belirtilen yapıtların çeşitli alt gruplar altında sıralandığı görülür ancak müzik yapıtları için alt grup ya da gruplar yer almamaktadır. Eser türlerinin ayrımında tek bir yol izlenmesi beklenirken, her bir alan için farklı yöntemlerle ayrımların yapıldığı görülmektedir. İlim ve edebiyat eserlerinde ifade aracı olan dil esas alınmış, bilimsel ve teknik nitelikler şeklinde ayırım yoluna gidilmiştir. Sinema eserlerinde içerik ve ifade

¹³⁰ FSEK B/I madde 2-3-4

aracı esas alınarak yapılan ayrımlar yer almaktadır. Güzel sanatlar eserlerinde ifade aracının yanı sıra estetik nitelik de önem taşımaktadır. Müzik eserlerinde ise önemli olan ifade şeklidir.

FSEK’te ikinci bölüm eser sahibine ayrılmıştır. Bu bölümde genel olarak eser sahibi şöyle tarif edilmiştir:

Bir eserin sahibi onu meydana getirendir. Bir işlenmenin ve derlemenin sahibi, asıl eser sahibinin hakları mahfuz kalmak şartı ile onu işleyendir. Sinema eserlerinde; yönetmen, özgün müzik bestecisi, senaryo yazarı ve diyalog yazarı eserin birlikte sahibidirler.¹³¹

Eser sahiplerinin birden fazla oluşu ve eser sahipleri arasındaki birlik konusu ele alınmıştır. Buna göre birden fazla kişinin katılımı ile meydana getirilen eser, ayrılmaz bir bütünü oluşturuyorsa, “eserin sahibi onu vücuda getirenlerin birliğidir”.¹³² Eserin sahibinin adının belli olmadığı durumlar ise kanunun 11 ve 12. maddelerde belirtilmektedir. Buna göre; “eser sahibi belli olmadıkça, yayımlayan ve o da belli değilse çoğaltan, eser sahibine ait hak ve salâhiyetleri kendi namına kullanabilir”.¹³³

¹³¹ FSEK. 2.Bölüm A/I

¹³² a.g.ka. 2.Bölüm A III/10

¹³³ a.g.ka.2.Bölüm B II/12

5.5.1 Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu Uyarınca Telif Eser Üzerindeki Haklar

FSEK'in üçüncü bölümünde fikri haklar düzenlenmiştir. Bu haklar genel olarak kanunda şöyle tarif edilmiştir:

Fikir ve sanat eserleri üzerinde sahiplerinin mali ve manevi menfaatleri bu Kanun dairesinde himaye görür. Eser sahibine tanınan hak ve salâhiyetler [yetkiler] eserin bütününe ve parçalarına şamildir.¹³⁴

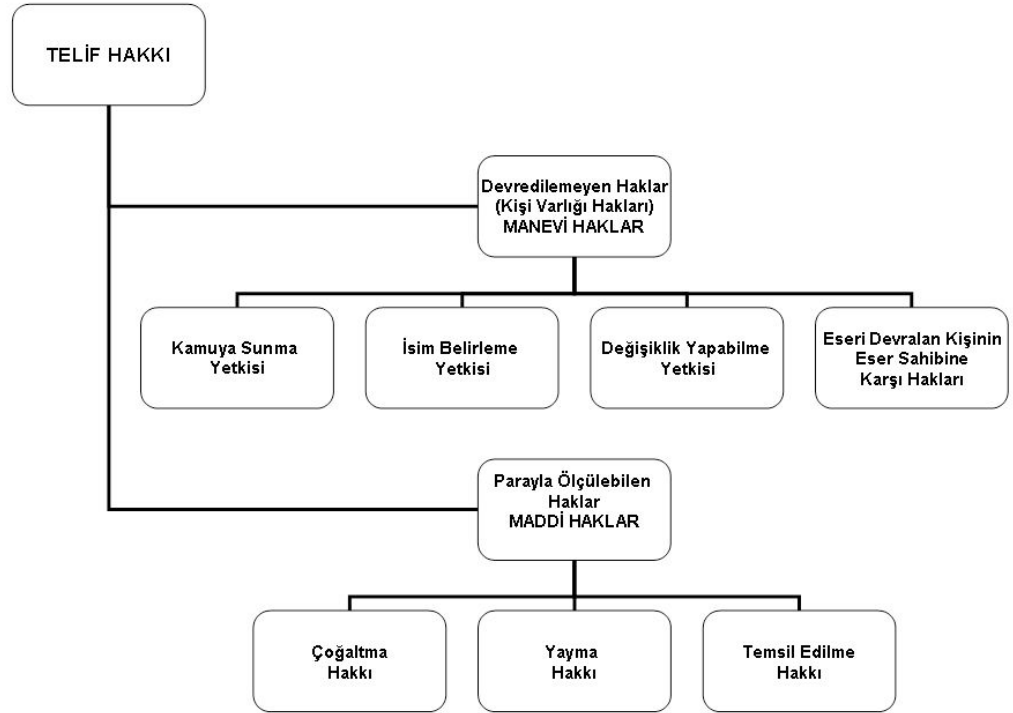
Telif hakkı, özel hukuktan doğan, özel hukukta yer alan haklar arasındadır ve bu anlamda, Anayasa'da düzenlenmiş haklardan biri değildir. Telif hakkının konusunu herhangi bir eser üzerindeki gayri maddi hak oluşturmaktadır. Eserin dışarıya yansıtılmasına aracılık eden maddi cismin ise telif hakkı söz konusu olamaz. Bu noktada eserin dışarıya yansıtılmasına, tanıtılmasına aracılık eden cisim, telif hakkının değil, mülkiyet hakkının kapsamına girmektedir. Çünkü telif hakkı, fikrin biçimlendiği maddede değil, onun o şekilde biçimlenmesini sağlayan gayri maddi mal üzerinde mevcuttur.¹³⁵ Diğer bir deyişle, telif hakkı, fikrin üzerinde biçimlendiği maddi varlık üzerinde değil, fikrin kendisi üzerinde bulunmaktadır. Ancak eser sahipliğinden kaynaklanan manevi ve mali haklar, telif haklarının kapsamında yer alır.

Telif hakkı, hem manevi hem de maddi yönleri bulunan çifte karakterli bir hak niteliğindedir. Hak, eserin ortaya çıkması ile kendiliğinden kazanılır ve kişinin ölmesi üzerine FSEK'te belirtilen sürenin geçmesi ile sona erer.

¹³⁴ FSEK. 3.Bölüm A/I

¹³⁵ GÖKYAYLA, Emre, K. (2000), *Telif Hakkı ve Telif Hakkının Devri Sözleşmesi*, 122

Şekil 5.2. Devredilen ve Devredilemeyen Haklar

FSEK’te yer alan manevi haklar dört ana başlık ile belirtilmiştir. Bunlar; kamuya sunma (FSEK, m.14), ismin belirlenmesi (FSEK, m.15), eserde değişiklik yapılmasını yasaklama ve değişiklik yapma hakkını saklı tutma (FSEK, m.16) ve eser sahibinin zilliyet ve malike karşı olan haklarıdır (FSEK, m.17). Eserin kamuya sunulması diğer bir deyişle fikir ürününün, herhangi bir yapının kitlelere tanıtılması bir kere gerçekleşen hukuki bir eylemdir. Kamuya sunulması FSEK uyarınca hiçbir prosedüre bağlı değildir ancak Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunu’nun 5. maddesi uyarınca kayıt ve tescil zorunluluğu vardır. Bu zorunluluk, ticari dolaşımın sağlanması için aranmaktadır.

Bu bağlamda eseri kamuya sunma, sunuş zamanının, sunulma tarzının belirlenme yetkisi ve ayrıca eserin içeriği hakkında bilgi verme yetkisi de eser

sahibinin manevi hakları arasında korunma altına alınmıştır. FSEK'in üçüncü bölümünde belirtildiği gibi; "Bir eserin umuma arz edilip arz edilmemesini, yayımlanma zamanını ve tarzını münhasıran eser sahibi tayin eder" ve henüz tanıtılmamış bir eser ise "eserin muhtevası hakkında ancak o eserin sahibi malumat verebilir".¹³⁶ Eser sahibinin izni alınmış olsa bile kişisel haklarına zarar veren ya da "eserin mahiyet ve hususiyetlerini bozan her türlü değiştirmelere muhalefet hakkını muhafaza eder".¹³⁷ Malik ve zilliyet vasfıyla yapıtın haklarını devralanlar da eser sahibinin haklarına saygılı olmak ve gerektiğinde yeniden kullanmasına izin vermek zorundadırlar.

Yapıtın çoğaltma, yayma, işleme, temsil edilme gibi hakları, parayla ölçülebilen haklar arasında yer aldığından "malvarlığı hakları" çerçevesinde ele alınır. Manevi ve maddi yönleri ile telif hakkından doğan hakların bazıları devredilebilir haklar olmakla birlikte bir kısmı da devredilemeyen haklardır. Manevi yönü oluşturan hakların devredilmesi mümkün değildir ancak maddi hakların devredilmesi mümkündür. Manevi haklar ise sadece eser sahibinin ölümü durumunda mirasçılara geçebilir. Telif hakkı özellikle manevi yönü ile "mutlak haklar" arasında yerini almaktadır. Mutlak haklar, genel anlamda zaman aşımına uğramayan, her zaman ileri sürülebilen hakları ifade eden bir kavramdır. Böylece eser sahibi FSEK tarafından getirilen hukuki korumanın yanı sıra tamamlayıcı olarak diğer kanunlarda öngörülen (Medeni Kanun, Borçlar Kanunu ve Ticaret Kanunu) mutlak haklarla ilgili talep hakkına da sahiptir.

Telif hakkı kavramı, mutlak haklar arasında nitelendirilen "kişilik hakkı", "aynı hak" ve "sınai haklar" gibi kavramlarla yakın ilişkili olup, bazı yönleri ile bütünüyle farklı noktaları işaret etmektedir. Kişilik hakkı, çeşitli manevi yönlerini kapsamı dolayısı ile telif hakkı ile karşılaştırıldığında, kişilik hakkı kapsamında yer alan değerlerin, fikir ürünlerinden ayrı ve bağımsız olarak

¹³⁶ FSEK, 3.bölüm II/1 (m.14)

¹³⁷ A.g.ka. 3.bölüm II/3 (m.16)

nitelendirildiği görülmektedir. Bir diğer farklılık da, kişilik hakkının maddi anlamda ölçülmesi mümkün olmadığı halde telif hakkında ekonomik değer ön planda olmasıdır. Daha pekçok farklı noktası ile kişilik hakları telif haklarından ayrı bir konumda yer almaktadır. En genel tanımı ile kişinin sahip olduğu mutlak hakka kişilik hakkı; maddi mallar üzerinde sahip olunan haklara “aynî hak”, gayri maddi mallar üzerindeki mutlak hak ise “fikri hak” olarak tanımlanmaktadır. Gayri maddi mallar üzerinde söz konusu olan fikri haklar çerçevesinde telif hakkı ve sınai haklar da yer almaktadır. Telif hakkı ve sınai haklar arasındaki en temel ayrım sınai hakların genellikle sanayi ve teknik ile ilgili olmasıdır.

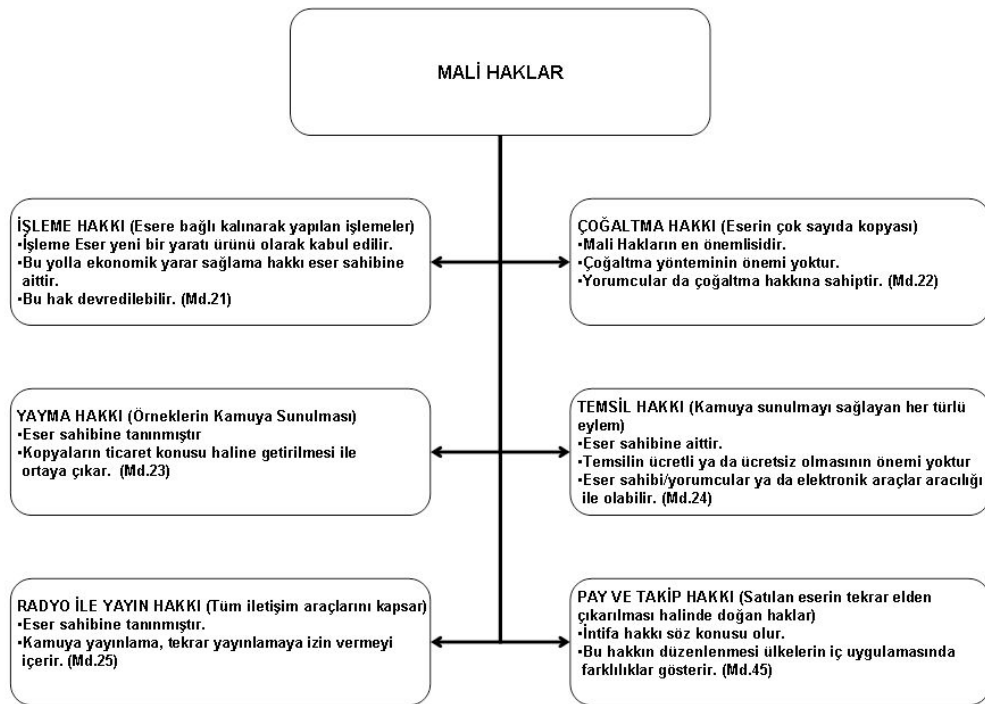
Kanunun dördüncü bölümü “Sözleşme ve Tasarruflar” başlığını taşımaktadır. Eser sahipleri veya mirasçıların kendilerine tanınan hakları başkalarına devretmeleri bu bölümde düzenlenmiştir. Beşinci bölüm “Hukuk ve Ceza Davaları” başlığı altında fikir ve sanat yapıtları üzerindeki manevi ve mali haklarla, bu yapıtları yorumlayan sanatçıların, yorum ve temsili tespit eden yapımcıların ayrıca bunları yayınlayan radyo-televizyon kuruluşlarının hakları ve fikri emekleri, FSEK’in 5. bölümünde düzenlenen hukuk ve ceza davaları ile korunmuştur.

5.5.2 Telif Hakkı ve Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu Kapsamında Mali Hakların İncelenmesi

Eser sahibinin maddi yönde kazanç elde etmesini sağlayan hakların tümü mali haklar kapsamında değerlendirilebilir. Mali haklar aynı zamanda eser sahibine, eserinden gerek kendisinin yararlanabilmesi gerekse de yararlanmak isteyenler için talep edebilme yetkisini ifade etmektedir. Tarihsel açıdan bakıldığında telif hakkı özelinde manevi hakların, mali haklardan sonra koruma altına alındığı görülmektedir. Mali hakların ilk uygulama alanı ise matbaa imtiyazı ve baskı hakkı gibi edebi yapıtların kapsamında gelişmiştir.

Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na göre eserin kamuya sunulmuş olması mali hakların söz konusu olabilmesi için bir zorunluluktur. Kamuya sunulmuş olma diğer bir deyişle “alenileşme” zorunluluğu tartışmalı bir durumu işaret etmektedir. Kanunda belirtildiği şekli ile; “Henüz alenileşmemiş bir eserden her ne şekil ve tarzda olursa olsun faydalanma hakkı münhasıran eser sahibine aittir. Alenileşmiş bir eserden eser sahibine münhasıran tanınan faydalanma hakkı, bu kanunda mali hak olarak gösterilenlerden ibarettir”.¹³⁸ FSEK’nda belirtilen mali haklar altı ana başlık olarak sıralanmaktadır:

Şekil 5.3. Mali Haklar

Eserin İşlenmesi: Bir eseri işlemek yolu ile faydalanma hakkı eser sahibine aittir. Kanunda belirtilen şekli ile işleme kavramı, orijinal esere bağlı kalınarak yapılan tüm müdahaleleri kapsamına almaktadır. Bu yolla ortaya

¹³⁸ FSEK. 3.bölüm III/1 (m.20)

ıkan eser de bağımsız, yeni bir yaratı ürünü olarak kabul edilmiştir. Böyle bir ortaya çıkarma yetkisi ve bu eserle ekonomik yarar sağlama hakkı yine, eser sahibine aittir. Eser sahibi bu hakkı kendisi kullanabileceğı gibi başkasına da devredebilir. Bu durumda en önemli nokta eserden ekonomik kazanç elde edileceğı durumlarda sözleşme yapılmasının gerekli olduğudur. İşleme hakkının devredilmesi kanunda iki yönden sınırlandırılmıştır. Öncelikle işlemenin türü ile sınırlandırılmıştır. Diğer bir deyişle hangi işleme türünün yapılacağı belirtilmeli ve onunla sınırlı kalmalıdır. İkinci olarak yeniden işleme yapılması eser sahibinin izni ile gerçekleşmelidir. İşleme eseri tekrar işlemeyi üçüncü bir kişi de talep edebilir. Böyle bir durumda hem asıl eser sahibinin, hem de işleyenin izni gerekmektedir.

Eserin oğaltılması: Çoğaltma hakkı mali hakların en önemli olanıdır. Kanunda söz konusu olan çoğaltma kavramının özel bir anlamı vardır. Bir eserin çok sayıda kopyasını ifade eden çoğaltma kavramı, kanundaki özel anlamı ile eserin tek bir kopyasını dahi çoğaltma olarak nitelendirmektedir. Çok geniş anlamda ifadelendirilen çoğaltmanın hangi yöntemle yapıldığının bir önemi yoktur. En belirgin özellik eserin kalıcı bir cisme tespit edilmesi, kayıt edilmesi durumudur. Bu anlamda bir eserin ya da işlemelerinin kısmi olarak ya da tamamı ile çoğaltılma hakkı da eser sahibine verilmiştir. Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanununa (SVMEK) göre ise çoğaltma hakkı, Kültür Bakanlığı'nca kayıt ve tescil ettirilmiş olan kayıtlı müzik eserlerini çoğaltmak için işletme belgesi almış olan kişiye aittir. Komşu hak sahipleri de (örneğin yorumcular) oğaltma hakkına sahiptirler.

Eserin Kamuya Sunulması (Yayma): oğaltılmış örneklerin kamuya sunulması eseri yayma işlemi olarak değerlendirilmiştir. Bu nokta benzer görünse de bir eserin temsil yoluyla ve radyo ile yayım hakkından ayrı bir durumu ifade eder. Temsil ve radyo ile yayım, eserin doğrudan kamuya sunulmasını ifade etmektedir. Oysa yayma hakkı, çoğaltma ile elde edilen kopyaların dağıtımını, satışını ya da herhangi bir şekilde ticaret konusu

yapmayı ifade etmektedir. Doğal olarak yayma hakkı da eser sahibine tanınmıştır. Yurt dışında çoğaltılmış kopyaların yurt içinde yayma hakkı ve yurt dışına yayılmasını yasaklama hakkı da yine eser sahibine aittir.

Temsil Hakkı: Eserin doğrudan doğruya kamuya sunulmasını sağlayan her türlü eylem “temsil” kavramı altında değerlendirilmektedir. Eserin orijinalinin, işleminin doğrudan doğruya ya da herhangi bir elektronik aletle genel yerlerde temsil edilmesi hakkı da eser sahibine aittir. Kanunda yer aldığı şekli ile okumak, çalmak, oynamak ve göstermek gibi her türlü eylem temsil olarak ele alınmaktadır. Temsilde eserin dışarıya doğrudan iletilmesi söz konusudur. Bu iletimi eser sahibinin kendisi yapabileceği gibi, bir yorumcu ya da yorumcular topluluğu da gerçekleştirebilir. Ayrıca bir elektronik alet aracılığı ile de bu eylem gerçekleştirilebilir. Çoğaltma ve yayma işlevinden farklı olarak, eserin sabit bir cisme kaydedilme zorunluluğu yoktur. Temsil etmede önemli olan kamuya sunulması durumudur. Sunumun dar bir kitleye karşı gerçekleştirilmesi “temsil” olarak nitelendirilmemektedir. (Ancak bu noktada yanlış bir anlatım söz konusu olabilir. Çünkü kitlenin niteliğinden daha çok eserin sunulma amacı önemlidir. Diğer bir deyişle eser temsil edilme amacı ile dar bir kitleye sunuluyorsa; bu eylem de temsil olarak değerlendirilmelidir). Bu anlamda temsilin ücretli ya da ücretsiz olmasının bir önemi yoktur. Ayrıca ticari amaçlı sinema ve kaydedilmiş müzik eserlerinde temsil hakkı, Kültür Bakanlığı’nda kayıt ve tescil işlemini yaptırmış kişiye aittir (FSEK Md. 8/I). Tamamıyla eğitim ya da yardım amaçlı yapılan temsiller ise serbest bırakılmıştır. Bern Sözleşmesinin 11/I hükmünde belirtildiği gibi; “musiki eserlerinin sahipleri: 1. Eserlerini minahiki [seri olarak] bir şekilde tekrarlamaya yarayan aletler ile bunların kaydedilmesine; 2. Böylece kaydedilmiş eserlerin bu aletler vasıtası ile umuma çalınmasına müsaade etmek hususunda inhisari [tekel şeklinde] hakka sahiptirler.”¹³⁹

¹³⁹ K. Emre, GÖKYAYLA, *Telif Hakkı ve Telif Hakkının Devri Sözleşmesi*, 172

İlim, edebiyat ve kaydedilmiş müzik eserlerinin kamuya açık yerlerde çalınması ya da gösterilmesi ancak söz konusu aracın (cismin ya da medyanın) işaretlenmiş (bandrollenmiş) olması halinde serbesttir (FSEK. Md. 41/I).

Radyo ile Yayın Hakkı: Eser sahibine tanınan, bağımsız bir mali hak olarak düzenlenmiş haklardan biri de radyo ile yayın hakkıdır. Radyo ile yayınlama özünde temsili bir eylemdir. Ancak kanunda yer aldığı şekli ile daha geniş bir kapsamı vardır. Eserin radyo ile yayınlanması buna benzer tüm iletişim organlarını ifade eden bir kapsamda kullanılmaktadır. Radyo ile yayın hakkı üç değişik yetki alanını ifade etmektedir. Eser sahibi, eserin radyo vb. aletlerle kamuya yayınına, tekrar yayınlanmasına ve aynı zamanda başka bir yerde de tekrarlanmasına izin verme yetkisine sahiptir (FSEK. M.25).

Pay ve Takip Hakkı: Eser sahibine tanınan haklardan biri olarak pay ve takip hakkı mali niteliği olmasına rağmen kanunda mali haklar arasında değerlendirilmemiştir. Konuya ilişkin hüküm, 45. maddede hükümete tanınan yetkiler arasında yer almaktadır. Pay ve takip hakkı, genel olarak eser sahibi tarafından bir başkasın satılan eserin, alıcı tarafından tekrar elden çıkarılması durumunda doğan hakkı ifadelendirmektedir. Örneğin müzik eserlerinin bestecinin el yazısı ile yazmış olduğu notaların asılları pay ve takip hakkına konu olabilir. Bu hak ilk olarak 1920 yılında Fransa’da çıkarılan bir kanun ile kabul edilmiştir. Ancak İngiltere ve Amerika’da hala tartışılan bir konudur. Günümüzde bazı ülkelerde telif haklarının bir bütün olarak veya kısım kısım devredilemeyeceği görüşü benimsenerek kanunlarda yerini almıştır. Eser sahibi ancak bir başkasına eserden yararlanabilmesi için intifa haklarını kullanıma verebilir. Buna karşın, İsviçre hukuku “telif hakkının bütünüyle devredilmesinin imkansız” olduğu şeklindeki Alman görüşü yerine “telif haklarının devredilebileceği” görüşünü benimsemiştir.

Bern sözleşmesi de yazarlarla bestecilerin el yazısı ile yazılmış orijinal eserlerinin sahibi tarafından yapılan ilk devir işleminin ardından yapılan satış işlemlerinden pay alma konusunda bazı açıklamalar getirmiştir. Buna göre eser sahibinin (mirasçılarının ya da ilgili kurumların) devri mümkün olmayan bir hakka sahip olduğu belirtilmektedir. Ancak pay ve takip hakkının düzenlenmesi Bern Sözleşmesine göre üye Devletlerin iç uygulamalarında bırakılmıştır.

Tablo 5.1. Telif Hakkının Tarihsel Süreci

K A N U N L A R ve Anlaşmalar						
YIL	İngiltere	Fransa	Almanya	Diğer	Türkiye	İçeriği/Niteliği
1709	<i>Statute of Anne</i>					“Kraliçe Anne” Nizamnamesi olarak tanınan bu yasa ilk modern telif yasası olarak bilinmektedir. Basım ve yayıncıları kapsamına almıştır.
1777	<i>Statute of Anne</i> ’in yeniden düzenlenmesi					J.C. Bach ve C. F. Abel bu yasayla telif haklarına yönelik ilk korumayı alan besteciler olurlar.
1789		Besteci Haklarını koruyan düzenlemeler				Devrim sırasında Anayasa Meclisi besteci haklarını konu alan yasaları devrim yasalarına ilave ederek telif haklarını bir sisteme bağlar.
1791		Mülkiyet Hakkını konu alan telif yasası				Çıkarılan bu yasayla sanat yapıtından doğan haklar ilk olarak “mülkiyet hakkı” çerçevesinde değerlendirilmiştir.
1810		Telif yasasıyla ilişkili Ceza Kanunu				1791’deki telif yasasının, 1793’te kapsamı genişletilmiş ve 1810’da çıkarılan ceza kanunuyla müzisyen ve bestecilere tanınan haklar genişletilmiştir.
1825			Frankfurt’ta düzenlenen <i>Bundesversammlung</i> toplantısı sonunda oluşturulan Telif Kanunu hakkında bildiri.			J. N. Hummel, L. van Beethoven, C. Czerny, L. Spohr, F. Ries, I. Moscheles, C. M. von Weber gibi besteciler Alman devletlerine tek bir telif kanunu uygulamaları için çağrıda bulunurlar.
1829			Leipzig Yayınevleri Akti/Anlaşması (Avusturya)			Avusturyalı müzik basımcıları ve Leipzig’deki yayıncılar bir araya gelip bu anlaşmayı onaylayarak yapıtları “bildirme” kararı alırlar.
1837			Telif hakkına yönelik tedbir kararları kanunlaştırılır.			<i>Bundesversammlung</i> kapsamında telif sorunlarının çözülebilmesi için çeşitli

						komiteler oluşturulur ve Alman devletleri ortak kararları uygulamaya başlar.
YIL	İngiltere	Fransa	Almanya	Diğer	Türkiye	İçeriği/Niteliği
1850					Encümen-i Daniş Nizamnamesi	Osmanlı Dönemi'nde telif hakkını basılı eserler üzerinden konu alan bu ilk nizamnamede eserin incelenmesinin ardından telif hakkı ödeneceği belirtilmiştir.
1850		SACEM'in kurulması				Besteciler, yazarlar ve yayıncılardan oluşan bir sendikanın kurulmasına karar verilir.
1857					Hakk-ı Telif Nizamnamesi	Gerçek anlamda telif hakkını konu alan bu düzenlemede basılı örnekler tükenene kadar eserin basımını yapan kişiye tekel hakkı sağlanmıştır.
1884				İsviçre'de yürürlüğe giren Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu		İngiltere, Almanya ve Fransa'ya göre fikir ve sanat eserlerini kapsamına alan kanun İsviçre'de daha geç bir tarihte oluşturulur. 1896, 1908, 1948 yıllarında bu kanun değişikliklere uğrar.
1886	Bern Sözleşmesi					Bu sözleşmeyle eser ve eser sahiplerinin haklarının sözleşmeye taraf olan ülkelerde kendi iç hukuk düzenleri bozulmadan korunabilmesi amaçlanmıştır.
1889				Montevideo Sözleşmesi		Yedi Güney Amerika devleti tarafından kabul edilen bu sözleşmeyle birlikte telif hakkı konusunda ayrı bir uygulama ortaya çıkar. ABD ve Avrupa devletleri bu sözleşmeye katılmamışlardır.
1910					Hakkı Telif Kanunu	Fikir ve Sanat hukukunu bir bütün olarak ele alan bu ilk düzenlemede eser kavramı sınırlı bir şekilde ele alınmıştır.

YIL	İngiltere	Fransa	Almanya	Diğer	Türkiye	İçeriği/Niteliği
1948					Bern Sözleşmesi'ne katılım	Türkiye ilk olarak 1923 yılında Bern Sözleşmesi'ne katılmayı kabul etmiş ancak yabancı eserlerin Türkçe'ye çevrilmesi halinde telif hakkı ödememe şartı getirilmiştir. Ancak bu şart diğer ülkeler tarafından kabul edilmemiştir. 1948 yılında Bern Sözleşmesinin değiştirilen şekline katılım sağlanmıştır.
1951					5856 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu	Telif hakkını düzenleyen bu yasanın yanı sıra konuyla ilgili çeşitli yönetmelikler ve tüzükler de çıkarılmıştır.
1952	Dünya Telif Hakları Sözleşmesi					UNESCO öncülüğünde Cenvre'de imzalanan bu sözleşmede, Avrupa devletlerinin yanı sıra Amerika ve Rusya'da taraf olmuştur.
1957	Copyright Act					1734-1814 yıllarında plastik sanatlar da Statute of Anne'in kapsamına alınmış daha sonra tiyatro da bu kanunun içeriğine girmiş ve 1911'de yürürlükten kaldırılmış, yerine daha kapsamlı bir telif yasası olarak Copyright Act yürürlüğe girmiştir.
1957		Edebi ve Sınai Mülkiyet Hakkında Kanun				İngiltere ile aynı tarihte Fransa'da da bu kanunla kapsamlı bir düzenlemeye ulaşılr.
1961	Roma Anlaşması					Bu anlaşma, yorumcu sanatçıları ve radyo ses kaydıyla ilgili malları imal eden kuruluşların haklarını korumak amacıyla imzalanmıştır.
1965			Telif Hakkı ve Komşu Hakların Korunması Hakkında Kanun			1837 yılında kabul edilen , 1901, 1907 yıllarında değişikliklere uğrayan telif yasasının kapsamı genişletilir.

YIL	İngiltere	Fransa	Almanya	Diğer	Türkiye	İçeriği/Niteliği
1967	Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (World Intellectual Property Organisation)					Bern Sözleşmesi değişikliğe uğramış ve bünyesinde Dünya Fikri Mülkiyet Örgütünü kuran sözleşme kabul edilmiştir.
1978				Amerika’da Fikir ve Sanat Eserleri Hakkında Kanun		Büyük oranda İngiliz hukuk sisteminin etkisinde kalınmıştır. Eser sahibinin eser üzerindeki hakkı genellikle kişilik ve mülkiyet hakkı olarak değerlendirilmiştir.
1986					3257 sayılı Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunu	Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’nun yanı sıra bu kanunda fikri hukukda çeşitli uygulamaları içermektedir.
1989				Amerika Bern sözleşmesine taraf olur.	.	Eser ve eser sahiplerinin haklarını uluslararası düzeyde koruma altına alan Bern sözleşmesi çok geç bir tarihte kabul etmiştir.
1995					4110 sayılı kanun	Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu 4110 sayılı yasayla önemli ölçüde değişikliğe uğramıştır.
1997					Komşu Haklar Yönetmeliği	Yorumcu sanatçıları konu alan hukuki uygulamaları kapsamaktadır.

5.5.3 Müzik Yapıtlarında Tanımlardan Kaynaklanan Sorunlar

FSEK’te 3. madde olarak yer alan *Musiki Eserleri*, maddi olmayan nitelikleri ile güzel sanat yapıtlarından ayrılan sözlü ve sözsüz besteler şeklinde değerlendirilmektedir. Kanunda belirtildiği şekli ile “musiki eserleri, her nevi sözlü ve sözsüz bestelerdir” (FSEK II/3) Sözlü eserlerin metinleri de

bu kanun tarafından koruma altındadır. Müzik eserinin “duyguya hitap etmesi” tanımlaması bu yapıtları, kanun uyarınca edebiyat ve bilim eserlerinin doğrudan zekâyâ hitap etmelerinden ayırmaktadır. Ayrıca müzik eserlerinin görsel/plastik sanatlardan farkı da müzik eserinin görsel değil, işitsel olması durumu olarak açıklanmaktadır.

Diğer alanlardan ayrı olarak, ifade aracının belirleyici kriter olarak alındığı müzik eserlerinde, “ses” eser niteliği kazanma yönünden başlıca unsurdur. Sesin insan sesi ya da bir araç tarafından sağlanması farklılık teşkil etmemektedir. Ses dışında belirtilen diğer üç öge ise melodi, ritim ve armonidir. Ancak bu öğelerin bir müzik yapıtında bir arada bulunma şartı aranmamaktadır.

Kanun kapsamında söz konusu olan yapıtın notaya alınmış olup olmaması önem taşımamaktadır. Ayrıca yazı ya da kaset gibi sabit bir şekilde kayıt edilmiş/tespit edilmiş olması da zorunlu değildir. Eserlerin uzunluğu ve kısalığı da önem taşımamaktadır. Ancak çok küçük ses kümeleri, motifler ve birkaç akor, müzik eseri olarak sayılmamaktadır. Müzik yapıtının uzunluğu ya da kısalığının yanı sıra, basitlik ve karmaşıklığına göre bir ayırım yoluna gidilmesi de farklı bir tartışma konusunu oluşturmaktadır. Eserin kanun kapsamına girmesi için bütünlük taşıması şartı da söz konusu ayırımın gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ancak müzik yapıtının korunması bakımından ele alındığında, yapıtın her bir parçasının aynı korumadan yararlanabilmesi durumu ortaya çıkmaktadır. Diğer bir deyişle eserin parçalarının, herhangi bir kesitin başka yerlerde kullanılmasını önlemek için çeşitli tedbirlerin alınması zorunludur. Herhangi bir kesitin kullanılması durumunda zarara uğrayan eserin bütünüdür. Bu anlamda müzik yapıtını bir bütün olarak ele alan görüş dahilinde, eserin korunması için gerekli olan önlemlerin de alınması düşünülmektedir.

Genel anlamda en basitinden en karmaşığına, yaratıcısının özelliklerini taşıyan bütün müzikler için hiçbir tür ayırımına gidilmeksizin aynı haklar geçerlidir. Bu anlamda cisimlendirilmemiş olması, açık bir zemin oluşturmaktadır. Müzik yapıtları arasında düzey açısından son derece farklı bir durum söz konusu olmaktadır, belki de kanunda daha net bir şekilde belirtilmesi gereken özellikler, nitelikler bulunmalıdır; sözgelimi çeşitli tür ayırımlarına gidilmelidir. FSEK’te genel bir ifade ile müzik yapıtları “içeriğı seslerle ifade edilen ve kulak aracılığıyla algılanabilen”¹⁴⁰ bütün ürünleri kapsamına almaktadır. Eserin telif hakkına konu olabilmesi için tescil edilme zorunluluğı aranmamakta, eserin meydana getirilmesi yeterli olmaktadır.¹⁴¹

Eser sahibinin özelliğini taşıyan her yeni eser, bağımsız bir bütündür. Ancak bazı eserler tamamı ile bağımsız değildir. İçeriğinde farklı yapıtların etkisi ya da doğrudan kullanımı görülmektedir. Bu gibi eserler de “işleme eserler” olarak FSEK’in sunduğı korumalardan faydalanabilmektedir. İşleme eser kavramı, bağımsız bir eserin başka bir biçime dönüştürülmesini ifade etmektedir. İşleme eser oluşturulurken referans alınan eserin aslına sadık kalınması zorunluluğı vardır. Bunlara ek olarak işleme eserin de sahibinin özelliğini taşıması zorunlu bir durumdur. FSEK’inn 6. maddesinin 4. bendinde işleme eserler arasında “Musiki Aranjman ve Tertipleri” de yer almaktadır. Bir müzik eserinin aslına sadık kalmak kaydıyla yapılan parafraz ve varyasyonlar, başka bir forma dönüştürme, çok sesli veya tek sesli hale getirme, tek çalgı için bestelenmiş bir eseri orkestra için hazırlama gibi haller de işleme eser kategorisine girmektedir. Ancak işleme eser niteliğı kazanabilmesi için sahibinin özelliğini taşıması koşulu vardır. Kolayca oluşturulabilecek işlemler örneğın yapıtın seslerinin ya da tonunun değiştirilmesi gibi uygulamalar yeni bir esere yol açma niteliğı taşımamaktadır.

¹⁴⁰ Nuşın AYİTLER, **Hukukta Fikir ve Sanat Ürünleri**, 5

¹⁴¹ Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunu’nun 5. maddesinin birinci fıkrası ile 8. maddesinin ikinci fıkrasında eserlerin telif hakkına konu olabilmesi için tescil edilmeleri şartı konulmuştur. Kanun uyarınca tescil edilmeyen eserler ticari olarak kullanılamaz. Ancak bu madde Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunu’nun tartışmalı bir hükmüdür. Bu noktada FSEK ile çelişkili bir durum ortaya çıkmaktadır aynı zamanda tescil ile telif hakkı arasında da gerekli olmayan bir bağlantı kurulduğı görülmektedir. Ayrıca Bern Sözleşmesine göre de telif hakkının tescil ile doğrudan bir bağlantısı bulunmamaktadır.

Bern Sözleşmesi kapsamında da müzik yapıtları özelinde çeşitli hükümler bulunmaktadır. Yapıtların tekrarı durumunda dramatik-müzik ve müzik eseri sahipleri “eserlerinin her türlü yöntem ve araçla toplum önünde icrasına ve toplum önündeki icranın her türlü iletimine izin verme hususunda inhisari hak sahibidirler”.¹⁴² Ancak sözleşmede belirtildiği üzere 1928 ve 1948 tarihinde Brüksel’de imzalanan sözleşmelere uygun şekilde “bir Birlik ülkesinde yapılan müzik eserinin kayıtları, o ülkenin bu sözleşme ile bağlantı kurmalarından itibaren iki yıl içinde müzik eseri sahibinin izni olmaksızın çoğaltılabilir”.¹⁴³

5.5.4 Yorum ve Yorumcuların Korunması

FSEK kapsamında doğrudan eser olmayan fikir ürünleri de özel olarak koruma altına alınmıştır. Kanunun altıncı bölümünde 80-87. maddeleri arasında yer alan bölümde sanat ya da fikir ürünlere ait düzenlemeler yer almaktadır. Bu düzenlemeler arasında özellikle verimin himayesi ilkesi, yorumcu sanatçıların haklarını düzenleyen bir maddedir. Ayrıca rekabet yasağı ilkesi kapsamında da işaret, ses ya da resim ve bunları nakletmeyi sağlayan araçlar koruma altına alınmıştır.

Verimin himayesi ilkesi kapsamında yorumcu sanatçıların fikir (yaratı) ürününe katkıları değerlendirilmiş ve katkının korunması hedeflenmiştir. Verimin himayesi kavramı “komşu haklar” ile paralel niteliktedir. Varolan bir eserin yorumlanması ile ortaya bağımsız olmasa da farklı bir fikir ürünü çıkmaktadır. Literatürde yorumcunun getirdiği katkının işleme niteliğinde olduğu savunulmuştur ancak Türk Hukuk sistemine göre yorumcu sanatçının yorumu komşu hak olarak değerlendirilmiştir. Özellikle müzik yapıtları bağlamında yorumcu sanatçının konumu diğer sanat dallarına oranla daha önceliklidir. Yorumcunun eserin sahibi olmadığı vurgulanmış ancak yorumcu sanatçının bütünüyle koruma dışında bırakılması da uygun bulunmamıştır. Bu

¹⁴² BernS. 11/1

¹⁴³ BernS. 13/2

konu ile ilgili olarak 1997 yılında “Eser Sahibinin Haklarına Komşu Haklar Yönetmeliği” çıkarılmıştır.¹⁴⁴

Bu yönetmelikte komşu hak kavramı; “Eser sahibinin haklarına zarar vermeden ve onun rızası ile bir eseri özgün biçimde icra eden veya icrasına katılan, bir icrayı ya da sesleri ilk defa tespit eden, yayınlayan gerçek ve tüzel kişilerin münhasıran [kendine özel] sahip oldukları; icrayı tespit etme, çoğaltma, kiralama, telli-telsiz her türlü araçla yayınlama ve kamuya açık yerlerde temsil suretiyle bundan faydalanma haklarını” içermektedir.¹⁴⁵

Eseri yorumlayan eser sahibi olduğu durumlarda ayrıca korumaya gerek duyulmamıştır. Ancak bir başka kişi olarak yorumcu sanatçı, eser sahibi ile eserden maddi anlamda yararlanacaklar (eseri kaydeden, basan ya da yayınlayan) arasında bir aracı konumdadır. Bu nedenle söz konusu koruma telif hakkı ile paralel bir koruma değildir. Komşu haklar üzerinde yapılan düzenlemeler XX. yüzyılın başında gündeme gelmiştir. Bu konuda ilk hukuksal düzenleme 1901 tarihli Alman telif hakkı kanununa 1910 yılında eklenen bir madde ile gerçekleşmiştir. Bu düzenlemede yorumcu sanatçının hakkı, kişilik hakkı olarak kabul edilmiş ve bu anlamda eser sahibinden daha değerli bir konuma getirilmiştir. 1961 yılında kabul edilen Roma Anlaşması ile de eseri yorumlayan sanatçının yorumu sebebi ile hakkı olduğu düşünülmüştür.

Komşu haklar, 4110 sayılı kanunla yapılan değişiklikle ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Yapılan değişikliklere göre, yorumcu sanatçının yorumundan faydalanma hakkı bütünüyle kendisine aittir. Söz konusu haklar arasında, yorumu kaydetme, çoğaltma, herhangi bir ticari faaliyete dönüştürme ve yayınlanma hakkı bulunmaktadır. Herhangi bir eserin yorumu genellikle, konusu eser tekrarı olan bir sözleşmeye dayanılarak yapılır. Yorum bu sözleşme ilişkisine bağlı olarak hizmet ya da vekalet bağlamında yapılır. Yorumcu, yorumladığı eserin başkası tarafın yorumlanmasını engelleyemez. Eser sahibi yorumun ses ya da resim tekrarına yarayan bir medya aracı üzerine kaydedilmesine ve çoğaltılmasına izin verdiği takdirde eserin ticari amaçla kullanılmasına da izin vermiş sayılmaktadır.

¹⁴⁴ KomHakY. RG., 16.11.1997, S. 23172

¹⁴⁵ KomHakY. 1. Bölüm (m.4/a)

Kanunun 80. maddesinde belirtildiği gibi, yorumcunun uygun bir bedel karşılığında, sözleşme ile haklarını yapımcıya devredebileceği hükme bağlanmıştır. Bu anlamda yorum şeklinin de ayrı bir önemi bulunmaktadır. Örneğin söz konusu yorum, bir orkestra ya da koro gibi geniş çaplı bir topluluğun yorumu olduğunda orkestra şefi yapımcıya yorum haklarını devredebilmektedir, diğer bir deyişle sadece şefin izni yeterlidir. Ancak topluluğun sponsorluğunu üslenen bir girişimcinin varlığı durumunda, yorum haklarının yapımcıya devredilebilmesi için bu girişimcinin de izninin alınması gerekmektedir. Birden fazla yorumcunun katılımı ile gerçekleşen bir temsilde ise yorumculardan her biri üstlendiği kısmın sahibi sayılmaktadır. Yorumlanan eserin ayrılmaz bir bütün oluşturması durumunda da bir ortak yapım söz konusudur. Bu durumda yorumcular birlikte hareket edebilirler ya da içlerinden birine yetki verebilirler. Ancak herhangi bir haksızlık durumunda kanunda belirtildiği gibi; “icracı sanatçılardan her biri birlik menfaatlerine tecavüz edildiği takdirde tek başına hareket edebilir”.¹⁴⁶

4110 sayılı yeni düzenlemelerle birlikte, komşu haklar üzerindeki koruma eser sahibi ile neredeyse aynı süreyi işaret etmektedir. Yorumcu sanatçının hakları yorumladığı eser yayınladığı tarihten itibaren yetmiş yıl geçerlidir. Yapımcının hakkı da aynı şekilde yorumun, eserin yayınlanış tarihinden sonra yetmiş yıl geçerlidir. Aynı şekilde yayın kuruluşlarının hakkı da yine yetmiş yıldır. Roma sözleşmesinde ise komşu hakkın korunma süresi yirmi yıl olarak belirlenmiştir.

Eser sayılmayan bazı fikir ürünleri haksız rekabet yasağı çerçevesinde de korunmaktadır. Bunların arasında sesleri kaydetmeye yarayan araçlar da yer almaktadır. Sesi ya da resmi bir araç üzerine kaydeden ya da ticari amaçla çoğaltan kişi ondan faydalanılmasını, çoğaltılmasını ve yayınlanması yasaklayabilir (FSEK. Md. 84/I). Bu amaçla çoğaltma yolu ile kazanç elde eden kişilerin hakları korunmak istenmiştir. Buna göre bir müzik stüdyosuna

¹⁴⁶ KomHakY. 2.Bölüm (m.11)

sahip kişinin, kaydedip kamuya sunduğu ürünün korunması söz konusudur. Müzik yapım şirketleri tarafından elde edilen telif hakkı süre ile sınırlı bir hak değildir, bu nedenle yapımcılar tarafından her zaman kullanılabilir niteliktedir.

Komşu hak sahibinin iznini gerektirmeyen bazı istisnai durumlar da vardır. Eserin tanıtımı ya da bilimsel araştırmalar amacı ile yapılan tespitler ve çözümlemelerle birlikte sunuşlar, söyleşiler, konuşmalar gibi bilgilendirme amaçlı toplantılar da izin gerektirmemektedir. Ayrıca “özel kullanım için hazırlanmış ve herhangi bir ortak kullanım amacı taşımayan çoğaltmalar ve evde yapılan kayıtlar” da aynı kapsamda değerlendirilmektedir.¹⁴⁷

5.5.5 Meslek Birliklerinin Kurulması

FSEK’in meslek birliklerinin kurulması ile ilgili maddeleri 4. bölümde yer almaktadır. Bölümün başlığı “Hükümete Tanınan Yetkiler” olup 42 ve 47. maddeleri içermektedir. FSEK (5846) 4110 sayılı Kanun ile değiştirilmeden önce, diğer bir deyişle kanunun ilk halinde, meslek birliklerinin eser sahipleri tarafından kurulmadığı takdirde bu birliklerin hükümet tarafından kurulacağı ifadesi yer almıştır. Ancak gerek eser sahipleri gerekse hükümetler tanınan bu yetkiyi kullanmamıştır.

1995 yılında 4110 sayılı kanunla çeşitli değişiklikler yapılmış ve hükümete verilen yetki de bu kanun ile kaldırılmıştır. Bu sebeple Türkiye’de uzun yıllar sanat alanında meslek birlikleri kurulamamıştır. Yenilenmiş hali ile FSEK’te başta da belirtildiği üzere, 4. bölüm “Hükümete Tanınan Yetkiler” başlığını taşısa da bu ibare eski kanun zamanından kalmış bir ibaredir. Yeni kanuna göre eser sahipleri ile komşu hak sahiplerinin maddi ve manevi menfaatlerini ortak olarak kullanabilmek ve korumak amacı ile meslek

¹⁴⁷ KomHakY. 5. Bölüm (m.24/b)

birliklerinin kurulmasına izin verilmiştir. Anlaşılacağı üzere, doğrudan hükümete tanınmış bir yetki söz konusu değildir.

Meslek birlikleri Kültür Bakanlığı'nca hazırlanan tüzük ve tip statülere uygun olarak kurulur ve Bakanlar Kurulu'nca onaylanması zorunludur. Tüzükte meslek birliğinin alanı da belirtilmelidir. Birlikler şube de açabilirler, ayrıca kanunda belirtildiği üzere, aynı alanda birden fazla birliğin kurulması da mümkündür. Diğer taraftan kurulan birliklerin bir üst birlik kurarak “federasyon” oluşturmaları da mümkündür. Birlikler ve Federasyonlar özel hukuka tâbi (FSEK) tüzel kişilerdir. Üyeleri kâra veya zarara iştirak etmezler, sermaye koymazlar, hatta meslek birliğinin hukuki sorumluluklarına katılımları da söz konusu değildir. Bundan dolayı meslek birlikleri “dernek” niteliğindedir. Çünkü FSEK'in 42/6 maddesinde dernekler kanununda yer alan bazı hükümlerin meslek birliklerine ve federasyonlara da uygulanacağı yer almaktadır.

Yukarıda belirtilen çerçevede Türkiye’de kurulmuş bulunan ve müzik alanında faaliyet gösteren meslek birlikleri; Müzik Eserleri Sahipleri Grubu (MSG), Türkiye Musiki Eseri Sahipleri Meslek Birliği (MESAM), Radyo Televizyon Yayıncıları Meslek Birliği (RATEM), Müzik Yorumcuları Birliği (MÜYORBİR) ve Bağlantılı Hak Sahibi Fonogram Yapımcıları Meslek Birliği (MÜYAP)’dır.

Bu birliklerden MSG, 1999 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile merkezi İstanbul’da olmak üzere kurulmuştur. Amacı; “müzik eserleri sahiplerinin hak ve menfaatlerini yasal olarak korumak, gözetmek ve müdaafa etmek amacı ile hak sahiplerinin tüm yerli ve yabancı müzik eserlerinin kullanımından doğan telif haklarının toplanmasını sağlamak ve bu yolla elde edilecek gelirleri mevzuatın öngördüğü esas ve usuller kapsamında, hak sahipleri adına takip ve tahsil etmek ve hak sahiplerine alıp, dağıtmaktır.”¹⁴⁸ MESAM da MSG ile

¹⁴⁸ MSG, içtüzük

benzer amaçlar güden bir birliktir. Diğer birlikler gibi yaptırım gücünü FSEK ve tüzüğünden almaktadır.

MÜYORBİR yorumcuların haklarını kanun ve tüzük çerçevesinde korumayı ve kollamayı amaç edinen bir diğer meslek birliği olarak karşımıza çıkar. MSG'nin kuruluş amaçlarına benzer bir şekilde bu birlik de telif hakları alanında üyelerinin haklarını korumayı, ücretlerin dağıtımını sağlamayı hedeflemektedir. MÜYAP ise 2000 yılında kurulmuş olan bir birliktir. Amacı; “yorum ürünü olan sesleri veya sair sesleri ilk defa tespit eden, eser sahipleri ile yorumcu sanatçılardan mali hakları kullanma yetkisini devir alan fonogram yapımcılarının ortak çıkarlarını korumak ve haklarını izlemek”tir.¹⁴⁹ RATEM de 2001 yılında 41 radyo ve televizyon kuruluşunun, temsilcilerinin Kültür Bakanlığı Telif Hakları ve Sinema Genel Müdürlüğü'ne müracaatlarıyla tüzel kişiliğini kazanmıştır. Buna bağlı olarak radyo ve televizyonlarda çalınan eserlerin telif haklarını konu alan çalışmalar yapmak üzere kurulmuştur.

Söz konusu birlikler zaman zaman bir araya gelerek Kültür Bakanlığı ile koordinasyon içinde çalışmalarını yürütmektedirler. Ortak çalıştıkları ticari kurumlarla bağlantılı olarak Ticaret Odası'nın katılımı ile bu alanın sorunlarına yönelik çalışmalar yapmaktadırlar.

5.5.6 Vergi İstisna, Muafiyet ve İndirimleri

Kamu gelirleri arasında özel bir yeri olan verginin, kamu harcamalarını finanse etmek olan mali amacı yanında, ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal içerikli bazı amaçları da söz konusudur. Bu çerçevede devletin örgütlenmesindeki siyasi yapı ve toplumsal ihtiyaçların öne çıkardığı bazı faaliyetlerin belli bir düzeye gelebilmesi için, devlet, bu unsurlara ya gelir transferinde bulunarak (mali destek, bağış) ya da hukuki alacağından vazgeçerek (istisna, indirim) bir takım maddi ve manevi destekler sağlayıp

¹⁴⁹ MÜYAP, içtüzüğü

onları himaye etmektedir. Bu anlamda istisna kavramı, vergilendirilmesi gereken bir konunun kısmen ya da tamamıyla, süreli ya da süresiz, şartlı ya da şartsız olarak vergi dışında tutulmasını ifade etmektedir. Genel olarak istisnalar, eser sahiplerinin bürokratik işlemlerle zaman kaybetmesini önleyen vergisel imkanlardır.

5421 sayılı GVK'nın 18. madde gerekçesinde; telif kazançları istisnasının amaçları şöyle vurgulanır: “Memleketimizin ilim ve kültür sahasında yapmaya mecbur olduğu hamleler göz önünde tutularak, yeni vergi sistemi kurulurken bu sahada çalışanları teşvik edecek hükümler derpiş edilmiştir[...]” Söz konusu istisna kapsamında eser sahipleri ve kanuni mirasçılarının telif kazançları gelir vergisinden muaf tutularak bu bağlamda devletin kültürel, sanatsal etkinliklere desteğinin dolaylı ancak önemli bir yolla gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.

İstisnadan yararlanabilmek için eserin serbest meslek faaliyeti çerçevesinde meydana getirilmiş olması zorunluluğu vardır. Hiçbir ticari organizasyon içinde yer almaksızın , kişinin doğrudan doğruya bireysel olarak yarattığı fikir ve sanat ürünlerini değerlendirmesi sonucu elde ettiği kazanç serbest meslek kazancı olarak adlandırılmaktadır.

Telif kazançları ile ilgili istisna, 193 sayılı GVK'nın “Serbest Meslek Kazançlarında İstisna” başlıklı 18. maddesinde düzenlenmiştir. Bu madde günümüze kadar kapsam ve içerik bakımından birçok değişikliğe uğramıştır. 01.01.1950 tarihinde yürürlüğe giren 5421 sayılı GVK'nın telif kazançları ile ilgili 18. maddesinde bir istisna da “bestekârların nota halindeki eserlerinden elde ettikleri kazançlar vb. gelir vergisinden müstesna tutulacaktır. Maddenin son fıkrasında belirtildiği gibi; “yazılı yapıtların tefrika halinde satılması, temsil, icra gibi suretle değerlendirilmesi karşılığında alınan bedel ve ücretler de istisnaya dahil olacağı tasrih olunmuştur” şeklinde yer almıştır.

Eser yaratma faaliyetini serbest meslek faaliyeti çerçevesinde yürüten kişilerin, 04.12.1985 tarih ve 3239 sayılı Kanun'un yürürlüğe girdiği 01.01.1986 tarihine kadar serbest meslek kazanç defteri tutmak ve kazançlarını bu defter üzerinden hesaplayarak yıllık gelir vergisi miktarını bildirme zorunlulukları olmuştur. Ancak eser yaratma işi, süreklilik taşımasa bile elde edilen kazanç yine serbest meslek kazancı olarak değerlendirilmiştir. 01.01.1986 tarihinden sonra uygulamaya konulan 04.12.1985 tarih ve 3239 sayılı kanun ile telif kazançlarına belli bir istisna miktarı getirmek yerine, telif kazançlarının tamamı ile istisna kapsamına alınması tercih edilmiştir. Ancak bu istisna ile telif kazancı sahiplerinin vergi yükünü hafifletmek değil, onları defter tutmak ve belge düzenlemek gibi bürokratik yükümlülüklerden kurtarmak amaçlanmıştır.

Söz konusu düzenleme ile telif kazançları sayısal bir tutarla sınırlı olmaksızın vergi dışı tutulurken, 4369 sayılı yasa ile getirilen sınırlama ile kısmi bir istisnaya dönüştürülmüştür. 4369 sayılı yasanın geçici 7. maddesine göre, 01.01.1999 - 31.12.2008 tarihleri arasında uygulanmak üzere o yılın gelir vergisi tarifesinin birinci ve ikinci gelir dilimlerinin toplamını aşmayan (1999 yılı için 7 milyar lira) telif kazançlarına istisna uygulanması, bu miktarı aşan telif kazançlarının ise verigiye tâbi tutulması söz konusu olmuştur. Ancak beraberinde bir takım sorunlar getiren bu uygulama 4444 sayılı yasa ile değiştirilmiş, 01.01.1999 tarihinden itibaren geçici 7. madde kaldırılarak, telif kazancı elde edenlerin herhangi bir sınıra tabii olmaksızın beyanname verme zorunluluğu kaldırılmış ve 01.01.2000 tarihinden itibaren serbest meslek kazançlarında telif istisnasının kapsamı genişletilmiştir. Söz konusu kanun ile, teknolojik gelişmeler dikkate alınarak, telif kazancı istisnası telif eserlerinin yayınlanacağı yerler arasına bilgisayar ve internet ortamı ile CD ve disketin de eklenmesi kararlaştırılmıştır.

4444 sayılı Yasa ile 193 sayılı GVK'nın 18. maddesi, "bestecilerin ve kanuni mirasçılarının, temsil, icra ve teşhir sureti ile değerlendirilmeleri;

gazete, dergi, bilgisayar ve internet ortamı, radyo, televizyon ve videoda yayınlanmak sureti ile elde ettikleri kazanç; nota halindeki, eserlerini satmak veya bunlar üzerindeki haklarını devretmek ve kiralamak sureti ile elde edilen hasılat; temsil, icra gibi suretlerle değerlendirilmesi karşılığında alınan bedel ve ücretler Gelir Vergisinden istisnadır” şeklinde değiştirilmiştir.

Eser sahipleri ve onların kanuni mirasçılarının telif hakkından yararlanabilmesi için fiilen söz konusu işlerle uğraşmaları zorunluluğu yoktur. Telif geliri elde eden kimselerin yukarıda da belirtildiği gibi Vergi Usul Kanunu (VUK) açısından defter tutma ve yıllık beyanname verme gibi yükümlülükleri bulunmamaktadır. Ancak eser sahipleri ve kanuni mirasçılarının dışında, üçüncü kişilerin herhangi bir şekilde eser üzerinden elde ettikleri kazançları vergi istisnası kapsamına girmemektedir. Ayrıca bu kazançların (eserin alımı ya da satımı gibi) ticari bir organizasyon içinde yapılması durumunda ortaya çıkacak kazanç ticari kazanç sayılmaktadır ve doğal olarak vergiye tabii tutulmaktadır. Herhangi bir hizmet sözleşmesine dayanarak eser meydana getiren, diğer bir deyişle elde ettiği gelir ücret sayılan hizmet sahibinin yaptığı iş de vergi istisnası kapsamının dışındadır. Bununla beraber kurum ve kuruluşların fiilen sanat ürünü ortaya koyamayacağı kabul edildiğinden, telif kazancı istisnalarından yararlanmaları söz konusu değildir. Bir diğer önemli nokta da FSEK’na göre komşu haklar kapsamında değerlendirilen yorumcu sanatçıların neden vergi istisnasından yararlanamayacağıdır. İstisnanın amacının ilim ve kültür alanında faaliyet gösterenleri teşvik etmek olduğu düşünüldüğünde, kişilerin gerek yalnız başına gerekse birlikte gerçekleştirdikleri sanatsal ürünlerin tamamının söz konusu istisnadan yararlanması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

GVK’nın 18. maddesinde yer alan istisna hükmüne bakıldığı zaman, telif gelirinin yurtdışında ya da yurtiçinde elde edilmiş olması konusunda herhangi bir ayırım yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla telif hakkı ister Türkiye’de ister yabancı ülkelerde elde edilsin, bu kazançlar gelir vergisi

dışında değerlendirilmektedir. Bu anlamda yurtdışında elde edilen telif geliri de vergi istisnası kapsamına girmektedir.

Yurtdışında elde edilen telif gelirleri konusunda iki farklı görüş bulunmaktadır. GVK'nun 86. maddesinde tam mükelleflerin hangi hallerde beyanname vermeyecekleri açıklanırken, yabancı ülkelerde elde edilenler hariç tutulmuştur. Nitekim, 202 sayılı kanunla yürürlükten kaldırılmış olan 5421 sayılı GVK'da yapılan değişiklikler arasında yurtdışında elde edilen telif gelirlerinin vergiden muaf olması ile ilgili açık bir hükmün yer almasına rağmen sonradan bu hükmün kaldırılmış olması bu kazançların bundan böyle istisnadan yararlanamayacağı anlamına geldiğinden, mükellefler bu gelirlerini beyan edecek ve üzerinden hesaplanan vergiyi ödeyeceklerdir. İkinci görüşe göre, eserlerini yurtdışında değerlendirmek yolu ile telif kazancı elde eden eser sahipleri ve bunların kanuni mirasçıları GVK'nın 18. maddesindeki istisnadan yararlanacaklardır.¹⁵⁰

5.6 Meslek Örgütleri Üzerine Değerlendirme ve Bir Öneri

Çoksesli müziğin gelişimi, beraberinde çeşitli kurum ve oluşumları hayata geçirerek senfoni ve filarmoni orkestraları, bale, opera, oda müziği grupları, opera-bale, tiyatro ve radyo orkestraları ve korolar gibi yapılanmaların ortaya çıkışını sağlamıştır. Bu yapılanmalar zaman zaman saray ya da devlet kurumu olarak varlıklarını sürdürmüşler, kimi zaman da tek başlarına gerek özel, gerekse kamu merkezli çalışan kurum ve kuruluşlar olmuşlardır. Müzik etkinliklerinin gerçekleşebilmesini olanaklı kılan da bu yapılanmalardır ve varlıklarını bestecilere ve yorumculara borçludur. Bu nedenle, müzik yapıtlarından ve bu yapıtların dinleyici ile buluşmasında aracı

¹⁵⁰ Nazmi KARYAĞDI, “Yurt Dışında Telif Kazancı Elde Eden Kişilerin GVK Karşısındaki Durumları”, 140-150

olan etkinliklerden doğan haklar, uzun yıllar besteciler ve yorumcularla ilişkilendirilmiştir.

Yorumcular ve besteciler kademeli olarak yapıtlardan ve etkinliklerden doğan maddi ve manevi haklarını bireysel olarak elde etme çabası içinde olmuşlar, ancak zaman içinde, kurulan meslek birlikleri ve derneklerle ortak tavır sergileyebilme olanağını elde etmişlerdir. Özellikle 18. yüzyılda monarşi destekli sanat koruyuculuğunun şekil değiştirdiği görülmüş, bu değişimle, Avrupa’da serbest çalışan müzisyenler haklarını ve çalışma düzenlerini saptamak ve kendi menfaatleri doğrultusunda çalışmalarını yapabilmek için örgütlenmeleri gerektiğini fark etmişlerdir. Birlikte oluşturdukları faaliyetleri çeşitli dernek ve birlikler yolu ile gerçekleştirebilmişlerdir. Kraliyete bağlı filarmoni dernekleri, özel teşebbüslerle kurulan dernekler ve birlikler, değişen sosyal ve ekonomik koşullarla paralel olarak çoğalmışlar ve şekil değiştirmişlerdir. Dernekler birliklere dönüşmüş, zamanla meslek mensuplarının haklarını ve iş koşullarını düzenleyen yasalar oluşturulmuş, hatta sendikalar kurularak, bu alanda işlev görmeye başlamıştır.

20. yüzyılla birlikte iş çevrelerinin oluşturduğu birliklere benzer geniş çaplı örgütlenme düzeni, Amerika ve Avrupa’da özellikle müzik alanında faaliyet göstermeye başlar. İngiltere’de *Musician’s Union – Britain* (Müzisyenler Birliği) büyük bir müzisyen organizasyonu olarak, 1893 yılında çok çeşitli müzik türlerini ve her yaştan müzisyeni kapsamına alan bir yapıda kurulmuştur;

1. Kariyer hakkında ve mesleki konularda tavsiyelerde bulunmak
2. Hukuki danışmanlık hizmetleri sunmak;
3. Mesleki hakların korunması için çalışmak;
4. Vergi konularında danışmanlık yapmak;
5. Çeşitli konularda bireysel danışmanlık hizmeti vermek olmuştur.¹⁵¹

¹⁵¹ Musicians’ Union web sayfası

Bu birlik öncelikli olarak orkestra müzisyenlerini korumayı amaçlamıştır. Müzisyenlerin çalışma şartları bir standartta oturtulmuş ve birlik 1946 yılında İngiltere’de müzik alanında çalışan hemen hemen tüm sanatçıları kendi çatısı altına toplayabilmiştir. Günümüzde ise bu birlik çok sayıda müzisyeni bünyesine almıştır. Avrupa ve Amerika’da neredeyse tüm profesyonel orkestralarda çalışan müzisyenler bir birliğin üyesidir. Birlikler müzisyenlerin anlaşmalarında, kiralanın hizmetlerinde, çalışma koşullarında ve mesleki güvenleri açısından önemli bir rol oynar. Prova ve konser planları, kayıt koşulları, seyahatler, yardımlar, sponsorluklar ve daha pek çok konu birliklerin kuralları ve kontratlarıyla güvence altına alınmıştır. Amerika’da da benzer yapılanmalar AFM (*American Federation of Musicians* - Amerika Müzisyenler Federasyonu), AGMA (*American Guild of Musical Artists* – Amerika Müzisyen Sanatçılar Loncası/Sendikası), USA (*United Scenic Artists* – Birleşmiş Sahne Sanatçıları) gibi kurumlardır. Bu birlikler büyük oranda müzik ve sahne sanatları alanında çalışan profesyonel sanatçıları bir araya toplayan birliklerdir. Benzer müzisyen birlikleri Avrupa’nın pekçok ülkesinde de birbirine yakın görevler üstlenmişlerdir. Mesleki uygulama alanında, birliklerin önemli ölçüde söz sahibidir ve sanatçı ile çalıştıkları kurum arasındaki ilişkileri mali anlamda düzenlemektedirler. Çalışma koşulları ve kurallarını da belli bir standartta oturtmak için gayret göstermektedirler.

Ülkemizde de Osmanlı döneminin ardından Cumhuriyetle birlikte yeniden şekillenen çoksesli müzik ortamı, genel olarak devletin himayesi altına girmeye başlamış ve sanatçılar büyük oranda kamu kurum ve kuruluşlarının bünyesinde iş imkanı elde etmişlerdir. Klasik müzik alanında meslek mensuplarının bir araya gelerek oluşturdukları derneklerle sınırlı da olsa çeşitli müzik etkinlikleri düzenlenmiştir. Bu alanda çalışanlar uzun yıllar kamu kurumları bünyesinde görev yaptıkları için mesleğin serbest faaliyeti çok sınırlı olmuştur. Buna paralel olarak dernek ve birliklerin sayısı da çok azdır. İlk özel girişimlerden 1944 yılında İstanbul’da kurulan Filarmoni Derneği ve

1952 yılında Ankara’da oluşturulan Helikon Derneği bu alanın örneklerindendir.

1951 yılında kabul edilen 5846 tarihli Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu kapsamında (4110 sayılı kanunla değişiklik yapılmadan önce) meslek birliklerinin kurulması teşvik edilmiştir. Hatta meslek mensupları tarafından bu birliklerin kurulmaması halinde hükümet tarafından kurulması esası hükme bağlanmıştır. Uzun yıllar kanundan doğan bu yetki ne resmi otoriteler ne de sanatçı meslek mensupları tarafından kullanılmıştır. Ancak 1990’lı yılların sonunda telif hukunda yapılan yeni düzenlemeler kapsamında, meslek mensuplarının ortak menfaatlerini koruma ve kollamayı amaçlayan meslek birliklerinin kurulabilmesi için önemli adımlar atılmış ve sonuç olarak özellikle telif alanında çalışan bazı müzik birlikleri (MESAM, MÜYAP, MÜYORBİR gibi) faaliyet göstermeye başlamışlardır.

Söz konusu meslek birlikleri FSEK’in 1999 yılında değişen “meslek birliklerinin kuruluş” usulünü gösteren 42/1 maddesine göre kurulmuşlardır. Aynı zamanda Kültür Bakanlığı’nın hazırlamış olduğu ve Bakanlar Kurulu’nca da onaylanan tüzük ve tip statülerine uygun olarak faaliyet göstermeye başlamışlardır. Bu birlikler, bir “kamu meslek kuruluşu” niteliği taşımayan, özel hukuka tabi tüzel kişilerdir. Diğer taraftan Dernekler Kanunu’nda yer alan bazı hükümlerin (42/6) meslek birliği ve federasyonlara uygulanacağını belirtmesi de bu birliklerin birer dernek niteliği taşıdığının göstergesidir.

Ülkemizde bir meslek birliği, gücünü iki farklı hukuki dayanaktan alabilmektedir. Bir yanda dayanağını özel hukuktan alan meslek birlikleri vardır. Diğer yanda ise dayanağını Anayasa hukukundan alan meslek birlikleri vardır. Bu iki oluşumun çeşitli yaptırımlar bağlamında birbirinden ayrıldığı önemli noktalar mevcuttur. İkinci tür meslek birlikleri “Kamu Meslek Kuruluşları” olarak adlandırılırlar. 1982 Anayasası’nın 135. Maddesinde bu

kuruluşların yapısı ve işleyişi ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Buna göre bir “Kamu Meslek Kuruluşu”:

1. Bir yasa ile kurulur.
2. Belli bir mesleğin mensuplarını içine alır.
3. Belirlenen şartları taşıyan tüm meslek mensuplarının bu kuruluşlara katılma zorunluluğu vardır.
4. Katılım olmadan mesleki faaliyette bulunma olanağı yoktur.
5. Kendi mensupları tarafından seçilen organlarla yönetilir. Seçimler yargı gözetiminde yapılır.
6. Siyasi partiler meslek kuruluşlarının seçimlerinde aday gösteremezler.
7. Meslek kuruluşları, kuruluş amaçlarının dışında etkinlikte bulunamazlar.
8. Meslek kuruluşları üzerindeki Devletin idari ve mali denetimine ilişkin kurallar yasa ile düzenlenir.
9. Özel bütçeleri vardır. Gelirleri üye ödentileri, yaptıkları hizmet karşılığı aldıkları ücretler ve para cezalarından oluşmaktadır.¹⁵²

Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının amacı; “belli bir mesleğe mensup olanların, müşterek ihtiyaçlarını karşılamak, mesleki faaliyetlerini kolaylaştırmak, mesleğin genel menfaatlere uygun olarak gelişmesini sağlamak, meslek disiplini ve ahlakını korumak”tır.¹⁵³

Ülkemizde kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları çoğunlukla “oda” ya da “meslek birliği” olarak nerdeyse tüm meslek dallarında faaliyetlerini sürdürmektedirler. Mühendisler Odası, Mimarlar Odası, Tabibler Birliği, Eczacı Odaları, Noter Odası, Ziraat Odaları, Barolar, Mali Müşavirler Odaları, Sanayi Odası, Ticaret Odaları gibi kuruluşlar bünyesinde mimarları, doktorları, mühendisleri, mali müşavirleri, tüccarları, sanayicileri, avukatları ve noterleri bir araya getirmiştir. Bu odalar meslek mensuplarını bir çatı altında toplayarak, mesleki faaliyetlerini sağlamayı, ihtiyaçlarını karşılamayı,

¹⁵² Şeref GÖZÜBÜYÜK, *Yönetim Hukuku*, 174-175

¹⁵³ a.g.k. 174

sorunlarını çözmeyi ve gerekli durumlarda denetlemeler yapmayı amaçlamaktadır. Mesleğin onurunu korumayı hedefleyen çalışmalar yapmayı öncelikli olarak görev edinmişlerdir.

Görüldüğü üzere, kamu meslek kuruluşu statüsündeki bu birlik ve odaların mesleki anlamda yaptırım gücü de vardır. Bu gücü kuruluşlarına temel oluşturan kanundan alırlar. Ancak ülkemizde müzik sanatı alanında böyle bir yapılanmanın boşluğu göze çarpmaktadır. Aynı şekilde sahne sanatlarından tiyatro ve güzel sanatlar alanına da benzer bir boşluk bulunmaktadır. Bu noktada güzel sanatlar ve sahne sanatları alanında çalışan sanatçı meslek mensuplarını bir çatı altında toplayabilecek bir kurumun oluşmamış olmasının beraberinde getirdiği önemli sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Meslek mensuplarının beraber hareket etmeleri için hukuki ve ekonomik güce ulaşmalarını sağlamak, toplum içinde daha etkin hareket etmelerini temin etmek maksadı ile tüm sanatçıların ortak bir şemsiye altında toplandığı bir birliğin oluşturulması gerektiği açıktır. Bu bağlamda oda ya da birlik yapılanmasının kaçınılmaz bir ihtiyaç haline geldiği anlaşılmaktadır. Bu noktada söz konusu yapılanmanın önemini kısaca belirtmek yerinde olacaktır.

Kamu meslek kuruluşu olan odalar özel kanunlar ile ve bu kanunlara uygun olarak çıkartılan yönetmelikler ile kurularak yönetildikleri için aynı zamanda özerk kuruluşlardır. Söz konusu kanunun uygulayıcısı konumundadırlar. Bu noktada mesleğin uygulanmasında da etkin rolleri vardır. Bu etkin rol, kendilerine kanunla verilmiş olan yaptırım gücüdür.

Değişen siyasal yapıların (hükümetlerin) olası müdahaleci tutumlarından etkilenmemek için Kamu Meslek Kuruluşları adı altında meydana gelen bu örgütler (oda ya da meslek birliği adı altında) özel kanunlar

ile kurulup, bu kanunlara dayanarak özerk çalışma yaptıkları için pek çok açıdan çeşitli faydaları olan demokratik kuruluşlardır.

Devlete danışmanlık yapan, aynı zamanda baskı grubu oluşturarak çeşitli yaptırımlar getirebilen bu kurumlar, bir denetim mekanizması da kurabilir. Aynı zamanda mesleki faaliyetlerinde üyelerinin çıkarları doğrultusunda çeşitli kurumlar karşısında karar alabilen tüzel kişiliklerdir. Diğer bir deyişle mesleki alana katkı sağlayabilecek her türlü etkinliği üstlenmek ve üyelerinin haklarını bu doğrultuda savunmak ana amaçları olarak karşımıza çıkar. Faaliyet alanında hem ekonomik anlamda hem yasal hem de kültürel açıdan doğrudan katkısı olabilecek bir yapılanma olarak görülebilir.

Bu kurumlar meslek içi eğitim konularını da ele alarak, mesleğin çeşitli konularında konferanslar, paneller, toplantılar ve konserler de düzenleyebilmekte ya da düzenlenmesine yardımcı olabilmektedirler. Bunlara ek olarak yayınları (bülten, dergi, gazete, online hizmetler vs.) aracılığı ile üyeleri arasında etkin bir iletişim ağı kurmayı amaçlarlar. Meslekle ilgili güvenilir ve geniş çaplı bilgiler ancak böyle bir kurumun çatısı altında temin edilebilir. Yarışmalar ya da daha farklı etkinliklerin de bu kurumun bünyesinde gerçekleşmesi mümkündür. Görüldüğü üzere söz konusu kurumların faaliyet alanları oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır. Yukarıda belirtilenlere ek olarak müzik alanında (sahne sanatları da dahil olmak üzere) kurulabilecek olan bir Kamu Meslek Kurumu'nun olası amaçları ve etkinlik alanları şöyle sıralanabilir:

1. Müzik ve sahne sanatları alanında kamu ya da özel kurum ve kuruluşlarda görev yapanların (müzisyen, besteci, müzik eleştirmeni, tiyatro, bale, opera sanatçıları vs.) ortak ihtiyaçlarını karşılamak ve mesleki alanda çalışmalarını kolaylaştırmak;

2. Meslek onurunu korumak ve kollamak; üyelerinin menfaatlerini korumak;
3. Meslek mensuplarının gerek birbirleri ile gerekse halk ile ilişkilerinde meslek “ahlâkı”nı gözönünde bulundurmak ve meslek disiplinini korumak;
4. Mesleğin ulusal ve uluslararası alanda gelişimini sağlamak amacı ile çeşitli faaliyetlerde bulunmak ve bu faaliyetlerin yaygınlaştırılmasını sağlamak amacı ülke ve kamu çıkarları çerçevesinde çalışmalar yapmak;
5. Mesleğin hukuki mevzuatı ile ilişkili çalışmaları yakından takip ederek, bu kararların alınmasında aktif olarak söz sahibi olmak. Telif hakkı başta olmak üzere müzik ve sahne sanatları alanını meşgul eden hukuki yapılanmanın işlevini yerine getirip getirmediğini denetlemek;
6. Mesleğin çıkarlarını hedefleyerek, resmi makamlarla işbirliği yaparak yardım ve önerilerde bulunmak, kültürel tanıtımda müzik ve sahne sanatları alanının gerekliliğini anlatmak;
7. Müzisyenler, besteciler ve müzik alanında çalışmalar yapan üyelerin iletişimini ve dayanışmasını sağlamak;
8. Alanın özel problemlerini saptayarak, konservatuvar ve müzik okulları ile işbirliği yapmak ve müzik eğitime yönelik özendirici faaliyetlerde bulunmak;
9. Arşiv çalışmaları yaparak ülkenin bu alandaki kaynak eksikliğinin giderilmesine yardımcı olmak;

10. Sunulabilecek danışmanlık hizmetleri ile sponsorluk etkinliklerine katkı sağlamak ve bu etkinliklerin veri tabanını oluşturmak amacı ile hem alanın boşluğunu hem de denetimini mümkün kılmak. Ayrıca kurum olarak sponsorluk aktiviteleri yapmak;

Birlik ya da odaların yapılanmasında genelde tüm üyelerin temsil edildiği bir genel kurul yer almaktadır. Genel kurul, üyelerin kendi serbest iradeleri ile oluşturdukları bir kuruldur. Genel kurul tüm üyelere açık özgür bir ortamdır. İkinci organ yönetim kuruludur. Genel kurul üyeleri tarafından seçilir. Yönetim kurulunun başlıca görevi odanın sevk ve idaresini sağlamaktır. Bir anlamda odanın düzenini sağlamak ile görevlendirilirler.

Oda ve birliklerde Genel Kurul ve Yönetim Kurulu'nun yanı sıra Onur Kurulu ve Denetleme Kurulu da bulunmaktadır. Oluşturulacak bu organların üyelerin statüleri ile doğrudan bağlantısı bulunmaktadır. Bünyesinde asil üyelik, özel üyelik, geçici üyelik gibi tanımlarla birbirlerinden ayrılan farklı statüde üyelikler barındırabilmektedir.

Meslek birliği ya da oda olarak faaliyet gösterecek bu kurumun asil üyelerinde, konservatuvar ya da dengi bir eğitim kurumunun en az lisans devresinden mezun olunması şartının aranması uygun görülebilir. Özel üyelik ya da Onur üyeliği kategorisinde ise mesleğe özel katkıda bulunanların (uluslararası düzeyde uzun yıllar ülkeyi temsil eden ya da çeşitli ödüller alan sanatçıların) yer alması olanağı vardır. Bir diğer üyelik kategorisi de yabancı uyruklu sanatçılara yönelik oluşturulabilecek olan "geçici üyelik" statüsüdür. Bu üyelerde de çeşitli kriterlerin aranması mümkündür. Oda ya da birliğin genel kurulunu başta belirtilen asil ve özel üyelere seçmek gerekmektedir. Genel kurulda bulunacak olan delege sayısı üye sayısının yüzde üçü oranında olmalıdır.

Yukarıda belirtilen yönetim yapılanması dışında oda ya da birliğin organları müzik alanındaki çeşitli grupların farklı faaliyetlerine göre şekillenmektedir. Diğer bir deyişle meslek içinde farklı özellikler sergileyen grupların birlikte oluşturdukları komisyon ve komitelerin varlığı söz konusudur. Komisyonlar ve komiteler; yönetim kurulu kararı ile belli konularda inceleme yapmak üzere oluşturulurlar. Bu anlamda Kamu Meslek Kurumu tanımlaması altında bulunan oda ya da birliklerin çok geniş bir alanda faaliyet gösterebilmesi mümkün olmaktadır. Komitelerin ihtiyaca göre arttırılması da mümkündür.

Uluslararası Örnekler

Dünyadaki müzisyen federasyonlarını ve birliklerini bir çatı altında toplayan FIM (*Fédération Internationale des Musiciens* – Uluslararası Müzisyenler Federasyonu) 1948 yılında kurulmuştur ve son haliyle dünya çapında 72 birlik bu kuruluşta toplanmış bulunmaktadır. Her kıtadan pek çok ülke federasyonun üyesi olmuştur ancak ülkemiz bu federasyonda yer almamaktadır. Üye ülkelerden bazıları İngiltere (*British Musicians Union*), Amerika ve Kanada (*Federation of Musicians of the United States and Canada*), Japonya (*Musicians' Union of Japan*), Fransa (*Union National de Syndicats d'artistes musiciens de France*), Finlandiya (*Finnish Musicians' Union*), Çekoslovakya (*Union of the Czech Republic's*) ve Bulgaristan'dır. (*Union of Bulgarian Musicians and Dancers*) Bir sivil kuruluş olan FIM, tüm kamu kurumları ile sürekli bağlantılı olarak çalışmalarını sürdürmektedir. Pek çok devlet tarafından tanınmaktadır.

Bu federasyonun ana amacı, üye birliklerde organize olmuş müzisyenlerin sanatsal, sosyal ve ekonomik etkinliklerini sağlamak ve korumak için çeşitli faaliyetlerde bulunmaktır. Bunları yerine getirmek için aşağıda sayılan hedefleri belirlemişlerdir;

1. Dünyadaki müzisyen federasyonlarını ve birliklerini bir çatı altında toplamak;
2. Ulusal ve uluslararası düzeyde sanatçı haklarını korumak;
3. Diğer uluslararası organizasyonlar ile üye birliklerin çeşitli anlaşmalar yapmasını sağlamak;
4. Müzisyenlik mesleği ile ilgili bilgileri ve istatistik verileri toplamak, üye birliklerdeki bilgileri de temin ederek bir veri tabanı oluşturmak;
5. Üye birliklere materyal destek sağlamak;
6. Uluslararası kongre ve konferanslar düzenlemek ve ev sahipliği yapmak;
7. WIPO (*World Intellectual Property Organisation* - Dünya Fikri Haklar Örgütü) ile yakın ilişki içinde olmak;
8. UNESCO ve ILO (*International Labour Office*) ile işbirliği içinde olmak
9. Sanatçı haklarını korumak vb.

Söz konusu federasyonun sayılan belli başlı amaçlarının yanı sıra üye birliklere getirdiği pek çok faydalar da vardır. Türkiye’de oluşturulabilecek bir Müzik ve Sahne Sanatları Birliği’nin, sözü geçen “Uluslararası Müzisyenler Federasyonu”nun (FIM) üyeleri arasında yer alması ile üyelerin hakları da uluslararası düzeyde korunabilecektir. Uluslararası etkinliklerin düzenlenmesi ve mesleki iletişimin sağlanması adına da önemli bir girişim yapılmış olacaktır.

6 - MÜZİK ETKİNLİKLERİNDE SPONSORLUĞA BAKIŞ

6.1 Sponsorluk Kavramı

Genel olarak sponsorluk kavramı reklam ve promosyon gibi terimlerle beraber anılan bir kavramdır. Sponsor; hem sportif bir gösterinin, hem de kültürel içerikli bir yarışmanın giderlerinin tümünü ya da bir bölümünü, adının o gösteri ya da yarışma sırasında anılması karşılığında ödemeyi kabul eden özel ya da tüzel, kamusal kişi ya da kuruluştur. Bu anlamda sponsorluk temel olarak bir kurum ya da kuruluşun kâr amacı gözetmeksizin, toplumsal fayda sağlamak amacı ile yaptıkları çeşitli yardımların tümünü nitelendiren bir kavram şeklinde karşımıza çıkar. Reklamın bir çeşidi, hatta etkili bir reklam aracı şeklinde çağrışım yapmasına rağmen sponsorluk, bir promosyon olmaktan öte, daha farklı işlevleri de olan kapsamlı bir yardım şeklidir. Başka bir deyişle şirketlerin, kurum ve kuruluşların sosyal sorumluluklarını yerine getirmek için başvurdukları en etkili araçlardan biridir.

Sanat alanında yapılan sponsorluk hizmetleri tarih içinde hem koruyuculuk sistemini hem de kapsamlı destek sistemlerini özünde barındırmış, gerek sanatçılar gerekse sanat etkinliklerinin gerçekleşebilmesi için önemi tartışılmaz boyutta olmuştur. Müzik tarihinde Medici Ailesi'nden, Avusturya İmparatorlarına, İngiliz Parlamentosuna ve Fransız Cumhuriyetçilerine kadar uzanan bir çizgide monarşi ve Cumhuriyet kökenli yardımların, müzik etkinliklerinin gerçekleşmesinde en büyük kaynakları teşkil ettiği görülür. Müzik alanında bu yardımlar sanatçılara gerek iş olanağı gerekse doğrudan mali destek sağlama şeklinde karşımıza çıkar.

6.2 Destek/Yardımlar Kaynakları

Müzik etkinliklerinin finansal desteği genellikle çeşitli kaynakların birleşimi ile oluşturulmaktadır. Bu kaynaklar genel olarak devletten yerel yönetimlerden veya özel sektör tarafından sağlanmaktadır. Ayrıca halkın doğrudan bağış yolu ile yaptıkları yardımlar da söz konusudur. Sanatı/müziği destekleyici yardımları incelerken çeşitli oluşumlar göze çarpar. Bunlardan ilki devlet kurumlarının destek sistemleridir. Devlet kurumları ve yerel yönetimlerden (Belediyeler) sağlanan destekler, tarihsel anlamda monarşinin ve dini kurumların destek sistemi ile paralellikler sergilemektedir. Vakıf kurumları ve özel sektör içinde yer alan finans kurumları, bireysel yardımlar ve medya kuruluşları da diğer yardım oluşumları şeklinde karşımıza çıkar.

6.2.1 Kamu Kuruluşları Tarafından Sağlanan Destekler

Devlet yardımları ve yerel yönetimlerden sağlanan yardım şekillerini genel olarak dört ayrı kategoride toplamak mümkündür:

- 1- Sanatçılara yönelik yardımlar
 - a- Sanat eğitime destek sağlayarak
 - b- Sanat kurumlarında görevlendirerek
 - c- Çeşitli yarışmalar düzenleyerek
 - d- Siparişler vererek
- 2- Sanat kurumlarına yönelik destekler
 - a- Sanat kurumlarının kuruluş aşamasında sağlanan yardımlar
 - b- Doğrudan mali destek sağlayarak
 - c- Kadro açarak
 - d- Çeşitli kanunlar vasıtası ile kurumları teşvik ederek

3- Sanat etkinliklerine yönelik yardımlar

- a- Doğrudan etkinlikler düzenleyerek
- b- Düzenlenecek etkinliklere mali destek sağlayarak
- c- Etkinliklerin düzenlenebilmesini kolaylaştıracak çeşitli yasal uygulamalar getirerek

4- Özel sanat kurumlarına yönelik yardımlar

- a- Özel kurumların sektörel gelişimini destekleyerek
- b- Sanatsal etkinlikleri düzenleyebilmeleri için gerekli zemini hazırlayarak ve bu kapsamda çeşitli vergi istisnaları sağlayarak

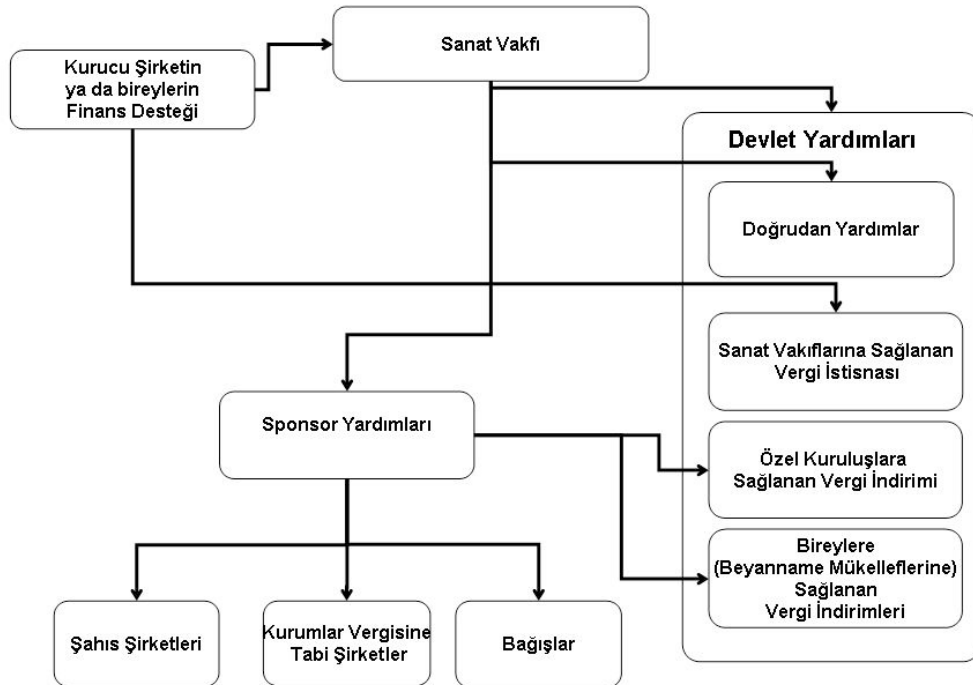
Çeşitli ürün ve hizmetlere yönelik pazarlar başarılı bir şekilde işleyişlerine devam edebildikleri sürece devletin aracılığına ya da bu pazara yönelik herhangi bir mali destek sağlamasına gerek yoktur. Ancak daha önce de belirtildiği gibi sanata yönelik pazar sisteminde istisnai durumlar söz konusudur. Günümüzde devletin sanatı destekleme gerekliliği de tartışmaya açık bir konudur. Ancak yetersiz bir rekabet ortamında devletin sanatın izleyici ya da dinleyici ile buluşabilmesi için aracılık yapması veya mali destek sağlaması son derece doğru bir uygulama olarak değerlendirilebilir. Hatta ekonomistler devletin “aracılık” yaptığı en önemli alan olarak devletin sanata yaptığı yardımları işaret ederler.¹⁵⁴ Sanatı teşvik eden özel kurumlara devlet tarafından sağlanan vergi avantajları dolaylı bir devlet sübvansiyonu olarak kabul edilir. Bu yolla devlet sanata yapılan yardımlara önemli ölçüde katkıda bulunmuş olur.

Müzik etkinlikleri düzenleyen ya da etkinliklerin düzenlenmesine katkı sağlayan kurumlara sağlanan devlet yardımlarının miktarı üzerine net veriler elde etmek son derece güçtür. Çünkü dolaylı yollardan elde edilen devlet desteklerinin karmaşık bir yapısı vardır. Diğer bir deyişle bir sanat kurumu her ne kadar varlığına sebep olan kurumun maddi desteğiyle etkinliklerini

¹⁵⁴ HAILBRUN, J.- GRAY, M.C. (1993), *The Economics of Arts and Culture*, 219-220

gerçekleştirirse de kurumun sağladığı maddi destek çoğu zaman yeterli seviyede olamamaktadır. Bu durumda devletin doğrudan ya da dolaylı desteğine büyük ihtiyaç duyulmaktadır. Bazı kurumların gelirinin yarısından fazlası devlet tarafından sağlanabilmektedir. Bu noktada yapılanma kısmen özel, kısmen kamu desteğiyle oluşmaktadır. Düzenlenen özel kurumların ve devlet kuruluşlarının sponsorluklarından, hatta bireysel yardımlardan da faydalanılmaktadır. Bütün bu faydalanılan kaynakların yanı sıra etkinlikleri düzenleyen kurumlar, kendi kurumsal bütçeleri içinde yaptıkları yardımlar oranında devletten ayrıca katkı görmektedir. Bu katkı nakit yardımlar ya da vergi indirimleriyle gerçekleşmektedir. Karmaşıklık bu noktada iç içe geçmiş bir yapılanmadan kaynaklanmaktadır. Bu nedenle herhangi bir etkinlikteki devlet yardımının oranını saptamak pek mümkün görünmemektedir.

Şekil 6.1. Devlet Yardımlarının Karmaşıklığı

6.2.2 Vakıflar ve Dernekler

Günümüzde vakıflar yeterli sayıda gerçek ya da tüzel kişi tarafından kurulabilmektedir. Vakıf kuruluşunun hayata geçirilmesi ancak mevcut bir malın belli bir amaca tahsis edilmesi ile mümkündür. Söz konusu “mal” ifadesi her türlü geliri veya ekonomik değeri olan hakları kapsamaktadır. Ayrıca hedeflenen amaçlar doğrultusunda yeterli oranda “malın vakfedilmesi” zorunludur. Vakıf kurumları yurtdışındaki uygulamalarda şirketlerin ve kurumların kurumsallaşması ve varlığının kişilerin hayatlarına bağlı olmaktan kurtarılması amacıyla oluşturulmaktadır. Ülkemizde de son yıllarda bu amaçla kurulan vakıflar artmaktadır.

Vakıflar kuruluş amaçlarına göre üç ana başlık altında toplanabilir:

- 1- Diğer organizasyonlara gelir sağlayan vakıflar
- 2- Halkın ihtiyaçlarına yönelik vakıflar
- 3- Çeşitli yardım programlarını koordine eden vakıflar

Kuruluş amaçlarından da anlaşılacağı üzere, vakıflar tüzel kişiliğe sahip hayır kurumlarıdır. Dernekler ise bir ortak amaç etrafında (kâr amacı olmaksızın) kurulduğu ülkenin kanunlarının belirlediği sayıda kişinin bilgi ve çalışmalarını birleştirdikleri kuruluşlardır. Ülkemizde dernek ve vakıflar Türk Medeni Kanununa bağlı olarak çıkartılan Dernekler Kanunu ve Vakıflar Kanunlarına göre kurulur.¹⁵⁵ Her bir vakfın ya da derneğin genellikle kendine özgü olarak yöneldiği bir alanda varlık gösterdiği ve böylece bazı vakıfların sanat ve kültür programlarını desteklediği bazılarının ise belirledikleri daha farklı alanlarda (eğitim, tarım, sağlık vs. konularının geliştirilmesi için) etkinlik

¹⁵⁵ Türkiye’de Vakıflar, Vakıflar Genel Müdürlüğü’nden izin alınarak kurulan, en az on kurucusu olan vergiye tabi veya tabi olmayan kuruluşlardır. Dernekler ise en az yedi kişi tarafından kuruluşlarını gerçekleştirdikten sonra Valilikten izin alarak faaliyete geçerler ve vergiye tabi değildirler.

gösterdikleri görülür. Bireysel yardımları kabul etmeyen bazı vakıf kuruluşları ise sadece önceden belirledikleri kuruluşlara destek sağlarlar.

Vakıflar temelde birer “yardım kurumu” olmakla birlikte, kurdukları “vakıf işletmeleri” veya iştirak ettikleri (sermayelerine katıldıkları) şirketler vasıtası ile ticari faaliyette bulunabilirler. Vakıflar ancak vakıf işletmesi yoluyla ticari faaliyette bulunabilirler. Bu şekilde kurulan vakıf işletmeleri elde ettikleri gelirlerinin mali yükümlülüklerini yerine getirdikten sonra (vergilerini ödedikten sonra) işletmeye dışarıdan başka iştirak yoksa gelir fazlalarının (kârının) tamamını vakfa verirler. Aynı şekilde dernekler de vakıflar gibi dernek işletmeleri kurarak ticari gelir elde edebilirler ve bu işletmeler vergiye tabidir. Bu yolla vakıfların ve derneklerin gelir elde edebilmeleri sağlanmış olur. Vakıflar tarafından elde edilen ticari gelirler, vakfın mal varlığına ilave edilmektedir. Böylece mal varlığı açısından güçlenen vakıflar, belirttikleri kuruluş amaçlarını daha kolaylıkla gerçekleştirme olanağına sahip olurlar.

6.2.3 Şirketler ve Diğer Yardımlar

Ürünlerin pazar değerini belirleyen kurumlar genellikle iki farklı şekilde karşımıza çıkar. Bu farklılık büyük oranda kârlılık durumuyla ilişkilidir. Böylece kâr amaçlı şirketlerle kâr amacı gütmeyen şirketler birbirlerinden ayrı özellikler sergiler. Kâr, bir kurumun belirli bir zaman süreci içinde yaptığı satıştan elde ettiği geliriyle gideri arasında oluşan “pozitif” farktır. Kâr amaçlı kuruluşlar varlıklarını sürdürebilmek ve kurucularına kazanç sağlamak için her dönem sonunda kâr etmeyi amaçlarlar. Maliyetlerini en az düzeyde tutarak satış fiyatlarını en üst düzeye çıkarmayı hedeflerler. Bunu sağlamak için de uygun yatırım alanlarına ve üretim konularına yönelirler. Kâr amacı, küçük ve büyük işletmeler için farklı anlamlar taşır. Küçük işletmeler geçim sağlayıcı gelir için çalışırken, büyük sermaye sahipleri elde edilen kâra ilgi duyarlar.

Büyük oranda konumuz olan “kâr amacı gütmeyen” (*non profit*) sanat kurumları ise kârı ikincil önemde tutmaktadırlar. Burada söz konusu olan, kurumun, toplumun bir parçası olarak topluma hizmet etme zorunluluğudur. Bu hizmet o kurumun yapısına göre dolaylı veya dolaysız olarak gerçekleşebilir. Her kurum dolaylı olarak topluma hizmet etmektedir ancak dolaysız hizmet, özellikle kamu kesiminde yer alan kurumlar tarafından ön planda tutulan bir amaç olarak görülür.

Devlet, kamu yararına olan alanlarda pek kârlı olmasa bile işletmeler kurar ve işletir. Ayrıca kâr amacı gütmeyen dernekler ve vakıflar gibi hizmet kuruluşları da bu kategoride yer alır. Mülkiyet ve sermayesinin yarısından fazlası devlete ait olan kamu kurumları da kâr elde etmekten çok topluma hizmet için çalışırlar. Bunların zararlarını devlet ya da belediyeler karşılar. Genellikle kâr amacı olan kurumların kendi bünyelerinde oluşturdukları kültür merkezleriyle sosyal sorumluluklarını yerine getirerek, sponsorluk faaliyetlerini bu kurumlar üzerinden gerçekleştirdikleri görülür.

Sponsor olunacak etkinliğe doğrudan finansal yardımda bulunan kurum ve kuruluşlar genellikle “resmi sponsorluk” kategorisi ile adlandırılmaktadır. “Hizmet sponsorluğu” ise etkinlik ya da etkinliklere, ilgili kuruluşlar tarafından sağlanan her türlü hizmeti kapsamına alabilen, geniş açılımlı bir alanı işaret etmektedir. Hizmet sponsorluğu etkinlik sırasında gerçekleştirilmesi gereken çeşitli servisleri sağlayan kuruluşlar tarafından yapılmaktadır. Söz konusu kuruluşların ulaşım, kalacak yer temini, araç gereç sağlama gibi ticari faaliyet konusuna giren alanlarda hizmet olanakları sunduğu görülür.¹⁵⁶ Bunların dışında etkinliklerin hangi alanına destek sağlanıyorsa, o alanla isimlendirilen farklı kategoriler de karşımıza çıkar. Bu kategorilerin arasında “mekan sponsorluğu”, “ürün yardımı”, ve “medya sponsorluğu” gibi alanlar yer almaktadır. Genel olarak bakıldığında sponsorluk yöntemleri arasında sponsor

¹⁵⁶ Hava yolları şirketlerinin ulaşımı sağlama, Konsoloslukların hizmetleri, mekân sağlamaları, yayıncıların bilet basmaları hizmet sponsorluğuna örnek olarak verilebilir.

kurumlar tarafından en çok tercih edilenlerin başında hizmet desteği gelmektedir. Finansal yardım ve ürün yardımı daha sonlarda yer almaktadır.

Günümüzde müzik etkinlikleri düzenleyen kurum ve kuruluşlar genellikle kâr amacı gütmeyen kurumlar olup, yaptıkları etkinliklerin bilet satışlarından gelir elde etmektedirler. Pek çok sanat kurumu yıllık bütçelerinin önemli bir kısmını dolaylı ya da doğrudan devlet desteklerinden sağlamaktadır. Buna ek olarak bireysel yardımlar, vakıflar ve çeşitli fonlar da mali destek kaynaklarını oluşturmaktadır. Belirtilen bu yardım şekillerinin tümünü sponsorluk etkinlikleri çerçevesinde değerlendirmek mümkündür.

Müzik etkinlikleri düzenlenmesi amacıyla çeşitli kaynaklardan elde edilen yardımları ve yardımların miktarını daha çok dışsal faktörler belirlemektedir. Bu dışsal faktörler ekonomik, siyasal, yasal, kültürel, sosyal, teknolojik ve eğitimle ilişkili değişkenlerdir. Ancak anlaşılacağı üzere, bunlar son derece geniş açılımlı ve çok boyutlu nedenlerle şekillenmektedir. Bütün bu dışsal faktörlerde oluşabilecek herhangi bir değişikliğin etkinlikleri düzenleyen kurum ya da kuruluşların kaynaklarına, destek miktarlarına yansması kaçınılmazdır. Bu noktada müzik etkinliklerine yönelik desteklerin tarihsel olarak nasıl bir dönüşüm gösterdiği, koruyuculuk biçimleri ve oluşturulan destek sistemlerinin incelenmesi doğru olacaktır.

6.3 Tarihsel Gelişim

6.3.1 Eski Bir Sponsorluk Biçimi: Koruyuculuk

Müzişyen, besteci ve yapıtlarına yönelik mali destek şekillerinin ilk örneği “koruyuculuk”¹⁵⁷ adı altında karşımıza çıkar. Önemli bir yardım kaynağı olarak koruyuculuk, müzik sanatının gelişiminde besteci ve müzisyenlere uzun süreli iş imkânı sağlayan ve bu anlamda devamlılığı olan bir sistemi ifade eder. Varlıklı kişilerin, bir müzik yapıtının üretilmesi ya da yorumlanması amacıyla mali kaynak sağlaması koruyuculuk sisteminin temelini oluşturur. Doğal olarak bu sistem olumlu ve olumsuz sonuçları da içinde barındırır. Olumsuz sonuçların başında, “özel siparişler sebebi ile sanatsal özgürlüğü belli oranda sınırlandıran bir yapıya sahip olması”¹⁵⁸ gelmektedir.

Koruyuculuk sisteminin en önemli göstergelerinden biri sağlanan parasal yardımın miktarıdır. Ayrıca parasal yardımın yanı sıra koruyucunun sağladığı diğer imkânlar da bu sistemin önemli bir parçasını teşkil eder. Sanatta koruyuculuğun yapıtın niteliğine, sanatçının yaratıcılığına ne gibi etkileri olduğu sorusu yanıtlanması çok güç bir soru olarak karşımıza çıkar. Çeşitli ekonomik ve siyasal koşullar altında sanata destek sağlayan yönetimler ya da kurum ya da kuruluşlar tarih içinde sanat yapıtının niteliğine de doğrudan ya da dolaylı müdahalelerde bulunmuşlardır. Müzik tarihine baktığımızda kraliyet koruyuculuğunda söz konusu müdahalelerin destek miktarının büyüklüğü ile orantılı olduğu görülür. Örneğin Büyük Frederick, 1742 yılında Berlin’de bir opera evi inşa ettirmiş ve özellikle İtalyan ciddi operalarının (*opera seria*) sahnelenmesi için ısrarcı olmuştur. İzleyiciler de saray çevresi ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca üst düzey ordu mensupları ve bazı

¹⁵⁷ Koruyuculuk “hamilik” kavramıyla eş anlamlıdır. İngilizce karşılığı olarak “patronage” kullanılır.

¹⁵⁸ COWEN, Tyler (1998), *In Praise of Commercial Culture*, 137-138

aristokrat aileler de bu temsilleri izleme hakkına sahip olmuştur. Büyük Frederick operaların konuları ile de yakından ilgilenmiş, libretto seçimlerinde bizzat yer almış ve hatta çeşitli operalar için arylar da bestelemiştir.

Koruyucular kendi bireysel tercihlerini varolan pazar yapısına empoze etmeye çalışsalar da etki alanlarının sınırlı olduğu durumlar da olmuştur. Halkın saray etkinliklerine katılmasıyla kraliyet koruyuculuğunda önemli bir değışim yaşanarak, finans kaynakları çeşitlenmeye başlar. Böylece gelir düzeyi yükselen halk kesimi, saraydaki müzik etkinliklerine dahil edilir. Bu uygulama her bölgede farklı zamanlarda ve değışik şekillerde görülür. Sonuçta koruyucuların sağladığı yardımlarla, halkın etkinliklere katılmak için sağladıkları yardımlar bileşik yapıda bir finans kaynağı oluştururlar.

6.3.2 Pazar Yapısı ve Koruyuculuk

17. yüzyılla birlikte özellikle halka açık opera etkinliklerinin çoğalışı genişleyen bir pazar yapısını beraberinde getirir. Bu noktada finans kaynaklarında önemli bir dönüşüm gerçekleşir. Venedik'te 1637 yılında sahnelenmeye başlayan operalarla birlikte kâr amacı güden diğeri bir deyişle pazarın koşullarına göre şekillenen bir yapılanma ortaya çıkar. Bu dönemde gerekli parasal yardım tiyatro binası sahiplerinden sağlanmıştır. Operalar da bu sanatseverlerin sahip oldukları mekanlarda sahnelenmiştir. Tiyatro binası sahiplerinin çoğı aristokrat ailelere mensup kişilerdir. Söz konusu opera temsilleri kâr amaçlı olup, tüm gelir kaynağı bilet satışlarından sağlanmıştır. Venedik'te ortaya çıkan bu kâr amaçlı sistem daha sonra tüm İtalya'ya yayılmış, serbest çalışan emprezaryolar da kâr elde etme amacıyla hareket etmişlerdir.¹⁵⁹

Müzik etkinliklerinin devamlılığını sağlamak için gerekli olan yardımların kaynakları da 18. yüzyılda çeşitlenmeye başlar. Mali destek sağlayan

¹⁵⁹ COWEN, Tyler (1998), *In Praise of Commercial Culture*, 23

kaynakların başında önemli şahıslar ve bölgesel yöneticiler gelmektedir. Bu dönemde de sanatsever finansörler uyguladıkları yardım yöntemleriyle dikkat çekerler. Finansörler yardımlarını yaparken karşılığında belli ölçüde gelir elde etmeyi amaçlamışlardır. Bu gelirleri genellikle bilet satışlarından elde etmişlerdir. Diğer taraftan elde edilen bilet gelirlerinin bir kısmı da etkinliklerin devam edebilmesi için tekrar bağışlanmıştır. Müzik etkinlikleri ve diğer sahne sanatları etkinlikleri için pazar-dışı gelir kaynağı yaratılması açısından bu takip edilen yöntem etkili bir yöntem olur.

Yukarıda belirtilen kaynakların ortaya çıkmasına karşın aristokrat kesim sanat etkinliklerini, müzisyenleri ve bestecileri koruma altına almaya ve çeşitli etkinlikler düzenlemeye uzun yıllar devam etmiştir. Ancak 18. yüzyıl süresince gelişen burjuvazi ve halk sınıfının desteği ile etkinliğini sürdüren saray kesimi arasında zaman zaman ciddi bir kutuplaşma da yaşanmıştır. Böylece kimi sanatçılar halkın ya da burjuva kesiminin, kimileri ise üst sınıfın sanatçıları olarak değerlendirilmişlerdir. Bu durum aynı zamanda önemli bir geçiş döneminin habercisidir. Bu dönem aristokrasinin hâkim olduğu monarşik düzenden, burjuva kesiminin egemen olduğu kapitalist düzene doğru bir dönüşümdür.

Yaşanan bu değişim sürekliliği garantili olan kraliyet koruyuculuğundan, büyük ölçüde ekonomik değişkenlerin etkili olduğu bir başka sisteme geçişi simgelemektedir. Bu yeni sistemde kurumların devamlılığı çoğu zaman elde ettikleri kârla ilişkilidir. Ancak etkinliklerin gerçekleşmesinde kâr amacının ötesinde bireysel tercihlerin rolü de büyüktür. Örneğin 1780'li yıllarda Londra'da operaların sahnelendiği önemli mekanlardan biri yine kâr amaçlı bir işletme olan *King's Theatre*'dir. Bu tiyatronun baş empozaryosunun da bir İtalyan olduğu bilinmektedir.¹⁶⁰ Dolayısıyla bu dönemde *King's Theatre*'da İtalyan operalarının sıklıkla sahnelendiği görülür:

¹⁶⁰ KING, Timothy (2001), "Patronage and Market in the Creation of Opera", 31

Londralı dinleyiciler diğer Avrupa ülkelerine oranla sanat/müzik etkinliklerine daha çok ödeme yapmışlardır. Bu dönemde Londra'da çok sayıda İtalyan vardır ve onların harcamalarını karşılayabilmek için yüklü ödemeler gerekir. 18. yüzyılın ikinci yarısında pazar-merkezli sistemin Londra'da önemli ölçüde çöküş yaşadığı görülür. Pazarın gerektirdikleri öncelikli konumda olduğu için [besteciler] de kalıcı yapıtlardan çok kâr amacına hizmet eden yapıtlar ortaya koyarlar.¹⁶¹

Bu açıdan bakıldığında soylu koruyucuların koruyuculuk sistemi, pazarın gerekliliklerini göz ardı edebilme imkânına sahip olması sebebi ile daha kalıcı yapıtların oluşturulabilmesi için bir zemin sağlayabilmektedir. Bunun nedenlerinden biri büyük oranda soylu kesimden gelen koruyucuların bütünüyle pazardan farklı estetik yönelimlerinin olabilmesidir. Diğer yandan finansal açıdan sanatsal yeniliklerin ya da buluşların yapılabilmesi için çeşitli riskleri göze alabilmek pazar sistemi içinde temel problemlerden biridir. Bu riskler büyük oranda mali risklerdir çünkü sanatsal yeniliklerin dinleyicinin beğenisini yakalaması her zaman mümkün değildir. Böyle bir riski kâr amacı güden bir sanat kurumunun ya da bir empresaryonun hatta bestecinin kendisinin üstlenmesi oldukça güç gözükmemektedir. Bu noktadan bakıldığında koruyucu-merkezli sistemin sanatsal yenilikler için daha uygun bir ortam anlamına gelebileceği ortaya çıkmaktadır.

6.3.3 Kurumların Değişen Yardım Kaynakları

16. ve 17. yüzyılda varlık gösteren ancak 19. yüzyılın ikinci yarısında kurumsal gelişimini gerçekleştiren opera ve orkestra kurumlarının önemli bir bölümü saray orkestrası olarak kurulmuşlardır. Diğerleriyle özel konserler için oluşturulan çalgı topluluklarıdır. Saray yapısından gelerek monarşinin ortadan kalkmasıyla devlete geçen orkestralar, devletin kaynaklarıyla işletilmekte,

¹⁶¹ KING, Timothy (2001), "Patronage and Market in the Creation of Opera", 35

diğer bir deyişle bu kurumlar devletin bir işletmesi konumundadırlar. Bu kuruluşlar devlet ya da yerel yönetimler tarafından, bazen de farklı bir resmi kurum tarafından işletilmişlerdir. Farklı resmi kurumlar bazen radyo ve benzeri kurumlar da olabilmıştır.¹⁶²

19. ve 20. yüzyıllarda sanatı destekleme görevini hükümetler ve yerel yönetimler üstlenir. Yardımlar özellikle devlet kaynaklarından elde edilmekle birlikte kişilerden alınan vergiler üzerinden de parasal katkı sağlama imkânı yaratılmıştır. Bazı durumlarda zengin girişimcilerin de etkinlikler düzenleme ve organizasyonlara yardım yapma konusunda aktif oldukları gözlemlenmiştir.

Devlet, yerel yönetim (belediye) ve diğer resmi kurumların bünyesinde kurulan kurumlarda ve organizasyonlarında çalışan müzisyenler sivil devlet memurları olarak çalışmışlar, yöneticiler ise hükümetin ya da belediyenin memurları arasından seçilmişlerdir. Çoğu zaman kuruma bağlı çalışan müzisyenler de bu yöneticilik görevlerini üstlenmişlerdir.¹⁶³ Bazı durumlarda ise yorumcu müzisyenler büyük ölçüde özerk olarak çalışmışlardır. Orkestra kurumlarında uygulanan bir diğer model de orkestraların bağımsız, kâr amacı gütmeyen bir şirket görünümünde olmalarıdır. Ülkemizde fazla örneği olmayan bu uygulamada profesyonel araçlar ve sanat yönetmenleri tüm operasyonları kontrol ederler. Söz konusu sistemde devletin organları çoğu zaman kısıtlı olsa da bu kurum ve kuruluşlara mali destek olanağı sağlamıştır. Bağımsız orkestra kurumları özel ya da kâr amacı gütmeyen vakıflardan da maddi yardımlar alabilmışlerdir.¹⁶⁴

Bazı orkestralar ise ortak (*cooperative*) kurumlar olarak organize edilmişlerdir. Viyana Filarmoni Orkestrası, Londra Filarmoni Orkestrası ve

¹⁶² İngiltere'deki BBC Radyoları için kurulan orkestralar ve Almanya'daki radyo orkestralarını örnek olarak vermek mümkündür.

¹⁶³ Avrupa'nın pek çok merkezinde ve ülkemizde bu model büyük ölçüde uygulanmaktadır.

¹⁶⁴ Örneğin Ford Vakfı 1966-1976 yılları arasında 61 Amerikan Orkestrasına 80 milyon doların üzerinde yardımda bulunmuştur. The New Grove Dictionary of Music and Musicians (2001), Cilt: 18, "Orchestra", 544

Londra Senfoni Orkestrası bu kurumlara örnek olarak verilebilir. Bu kurumlarda orkestra müzisyenlere aittir ve müzisyenler yönetimi de üstlenmişlerdir. Bu kurumlar aynı zamanda devlet yardımlarıyla da desteklenmişlerdir.

Kuruluşların yapılanmaları nasıl olursa olsun hepsinde Avrupa ve Amerika'da müzisyenler açısından meslek birliklerinin (*unions*) önemli rol üstlendikleri görülür. Avrupa ve Kuzey Amerika'da neredeyse tüm profesyonel orkestralarda çalışan müzisyenler bir birliğin üyesidir. Birlikler müzisyenlerin anlaşmalarında, kiralanan hizmetlerinde, çalışma koşullarında ve mesleki güvenleri açısından önemli bir rol oynar. Prova ve konser planları, kayıt koşulları, seyahatler, yardımlar, sponsorluklar ve daha pek çok konu birliklerin kuralları ve kontratlarıyla güvence altına alınmıştır.

Genel olarak tarihsel gelişim izlendiğinde monarşik yönetimlerin sanata maddi açıdan etkili yardımları olmasına karşılık, serbest pazar yapısının ortaya çıkışı ile müzisyen ve bestecilerin daha geniş olanaklara ulaştıkları gözlemlenmektedir. Bestecilerin ve icracıların hizmetkâr konumunda oldukları sistem farklılaşmış ve konumları değişen sanatçılar yüksek verimlilik bekleyen endüstrileşme dönemine ayak uydurmaya çalışmışlardır.

6.3.4 Özel Sektör Teşvikleri (Amerika'daki İlk Uygulamalar)

20. yüzyılın ilk yarısında klasik müzik alanında birçok yeni kurumun ortaya çıkması aynı zamanda çeşitli sorunların da ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Ödeneklerin yetersizliği ve uzun vadede yaşanan maddi sıkıntılar nedeniyle sanat alanına yönelik bir takım sivil destek sistemlerinin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmuştur.

Özel sektör teşvikleri ilk olarak Amerika’da görülmüş olan bir uygulamadır. Bu teşvikler kapsamındaki vergi avantajları özel kesim yararına fayda sağlamayı amaçlamıştır. 1900’lü yılların başlarında Amerika’da devlet kurumlarından ve federal yönetimlerden sanatçılara ve sanat kurumlarına yönelik yardımlar devamlılık içermeyi için yeni uygulamalara ihtiyaç duyulur. Bu anlamda özel kuruluşlardan, özellikle de vakıflardan sağlanan mali desteklerin sistematik bir hale gelmesi tarihsel gelişimin doğal bir süreci olarak değerlendirilebilir.

Amerika 1930’dan “New Deal”¹⁶⁵ dönemine kadar büyük oranda *laissez-faire* felsefesini benimsenmiştir. Bu prensibe göre hükümetin, sanayi ve ticaret işlerine karışması doğru değildir, ekonomik konularda da söz sahibi olması minimumda tutulmuştur. Müzisyen ve bestecilerin ekonomik açıdan varlık gösterebilmesi Amerika’nın kriz döneminde ancak ticari-birlik organizasyonları (*trade-union organization*) vasıtası ile mümkündür. Böylece 1920’lerde kurulan dernekler ile 1930’ların bestecileri, müzisyenleri ve ticari birlik organizasyonları bir araya gelirler. Çok sayıda birlik ortak amaçlar doğrultusunda varlık göstermeye başlar. Öncelikle 1914 yılında kurulmuş olan “ASCAP” (*American Society of Composers, Authors and Publishers*) iki ayrı birliğin kapsamına alınması ile genişletilir. 1937 yılında oluşturulan ACA (*American Composer’s Alliance*), daha sonra da 1939 tarihli BMI (*Broadcast Music, Inc*), ASCAP’a dahil edilir. Bu arada müzisyenleri ve özellikle opera şarkıcılarını temsil eden AGMA (*American Guild of Musical Arts*) da 1936 yılında organize edilir.

Krizin etkili olduğu bu yıllarda hem besteciler için, hem de müzisyenler için Amerika’da ilk kez devlet desteği söz konusu olmuştur. Bu destek “*Works Progress Administration*”ın gerçekleştirdiği bir proje (*Federal Music Project*) kapsamında sağlanmıştır. Sözkonusu yardım 1935 ile 1938 yılları arasında

¹⁶⁵ Amerika’da yaşanan Büyük Bunalımın ardından 1933-1937 yılları arasında F. D. Roosevelt’in uyguladığı New Deal programıyla ekonomide yeni bir uygulama dönemine girilmiştir.

kısa bir süre için yapılmış ve bu kapsamda konserler desteklenmiş, müzik kütüphaneleri açılmış ve müzik eğitimi destek görmüştür.

Ayrıca sahne sanatları Amerikan toplumunda elit kesime hitabeden sanat dalları olarak değerlendirilmiştir. Bu kesimin sanat etkinlikleri düzenlemesi ve bunlara katılımları serbest bırakılmış ve kendi olanakları dahilinde bu etkinlikleri sürdürmeleri düşünülmüştür. Diğer taraftan sanat kuruluşları devletten gelen doğrudan yardımlara ihtiyatlı bir tavır sergilemiştir. Kontrol bu anlamda, özerk olan bu kurumların inisiyatifine bırakılmıştır.

20. yüzyılın ikinci yarısında Amerika'da dinleyici sayısında ve sanata destek sağlayan kaynaklarda hızlı bir artış yaşanır. Çok büyük vakıflar ortaya çıkmaya başlar. 1960'lı yıllarda, Ford ve Rockefeller gibi vakıflardan büyük yardımlar elde edilir. Sadece müziğe destek veren daha küçük çaplı vakıflar da ortaya çıkar. Koussewitzky Vakıfları ya da Martha Baird Rockefeller Vakfı müziği destekleyen vakıfların başında gelir. Ford Vakfı kültüre yönelik çok kapsamlı bir yardım olanağı yaratmıştır. Sanata sağlanan mali kaynağın en büyük payını senfoni orkestraları almıştır. Söz konusu teşviklerin etkisi ile, özellikle 1965 yılından sonra izleyici sayısında çok büyük artış yaşanmış ve vakıfların yanı sıra federal devlet, eyaletler, belediyeler ve bazı organizasyonlar da sanatı desteklemeye devam etmişlerdir.

Amerika'da 1960'lı yıllarda eyalet ve federal düzeyde yardımları düzenleyen kanunlar oluşturulmaya başlanır. 1960 yılında Vali Nelson Rockefeller başkanlığında New York Eyaleti Sanat Konseyi (NYSCA - *New York State Council of Arts*) kurulur. New York State Sanat Konseyi kısa zamanda sanat etkinliklerine destek sağlayan kurumların başında gelmeye başlar. Konseyin yönetim yapısı ilerleyen dönemde diğer eyaletlerde de oluşturulan sanat konseylerine örnek bir model oluşturur.

1970'lere gelindiğinde Amerika'da 27 opera kurumunun varlığını sürdürdüğü görülür. Günümüzde bu rakam 110'a ulaşır. Bu büyümenin arkasında yatan en büyük etmen NEA'nın (*National Endowment for the Arts* – Ulusal Sanat İçin Gelir Sağlama/Ulusal Sanat Vakfı) uyguladığı “grant” (bağış/ödenek) programlarıdır. Amerika'da sanatı teşvik eden ve sanata yönelik fonların çoğalmasını amaçlayan kapsamlı bir sistem olarak NEA çeşitli güçlüklerle ancak 1965 yılında devlet desteği ile oluşturulmuştur. Sanatın pek çok alanını kapsayan ve eğitiminin geliştirilmesini amaçlayan bu girişim çok sayıda sanat kurumunun katılımı ile hayata geçirilmiştir. Kuruluşundan itibaren NEA Amerika'nın sanat hayatını doğrudan etkilemeye başlar. 1980'li yıllarda önemli bir dönüşüm yaşayan NEA'nın yapısında Özel Sektör Ortaklığı Bürosu adı altında bir birim kurularak, iş dünyası ile sanat çevreleri arasındaki destek ilişkilerinin daha aktif hale getirilmesi amaçlanır. NEA ve eyaletlerdeki sanat konseyleri sanatı desteklerken federal, eyalet/devlet ve yerel düzeydeki yönetimlerden elde ettikleri gelirleri ayrıştırma yoluna gitmişlerdir. Aynı zamanda sanat sponsorluğu ile ilişkili ekonomik ve politik konularla da yakından ilgilenmişlerdir.

6.3.5 Devlet Desteği Sistemleri (Avrupa'daki Uygulamalar)

Görüldüğü üzere Amerika'da sınırlı bir devlet desteğinin yanı sıra sanat kurumlarına sağlanan yardımlar büyük oranda vakıflar ve özel kurumların desteği ile sağlanmaktadır. Avrupa'ya baktığımızda ise bunun tam tersi bir işleyiş ile karşılaşırız. Örneğin Batı Avrupa'da sanat/müzik kurumlarına sağlanan yardımların büyük oranda devlet kanalı ile şekillendiği görülür. Fransa'da müziğe yönelik devlet yardımlarının 1870 yılında Güzel Sanatlar Bakanlığına, 1932 yılında ise Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak şekillendiği görülür. 1959 yılında ise Kültürel İlişkiler Bakanlığı ile sanat dallarının tümünü kapsayan bir yapılanmaya girilmiş, ancak 1970 yılına gelindiğinde ise müzik

ayrı bir bölüm olarak ele alınmıştır. Pek çok değişime rağmen Fransa'nın başlıca müzik kurumları *Opéra*, *Comédie Française*, *Opéra Comique* ve son yıllarda *IRCAM* kurumsal gelirlerinin yanı sıra hükümetin devamlı desteği ile etkinliklerini sürdürmüşlerdir. Devletin yanı sıra yerel yönetimlerin katkıları da Fransa'nın müzik kurumları için önem taşımıştır.¹⁶⁶

Fransa'da 1987-1990 yıllarında özel kurumların müziği desteklemesi çıkarılan çeşitli yasalarla teşvik edilmeye başlanır ve böylece sponsorluk yapan vakıflar ya da şirketler hükümet tarafından toplum yararına çalışan kurumlar olarak faaliyetlerini sürdürürler. Vergilendirmeleri kâr amacı gütmeyen kurumlar olarak yapılır. Bu durum uzun yıllar Fransa'da devam eden devlet denetimi geleneğinde de önemli bir değişimi işaret eder. Sağlanan teşviklerle birleşmiş (*cooperate*) büyük kuruluşlar müziği farklı alanlarda desteklemeyi sürdürmüşlerdir. Bunların arasında *France Télécom* vokal müziği, *Société Générale* genç yorumcuları, müzikolojik konferansları ve çağdaş müziği ele almış, caz ve barok müziği *Caisse des Dépôts*, komik operayı *BNP*, operayı *Le Crédit Local de France*, *IRCAM*'ı ise Moët Hennessy ve Louis Vuitton desteklemeyi sürdürmektedir.¹⁶⁷

Almanya'da müziğe yönelik sponsorluklar çeşitli kurumsal nedenlerden dolayı diğer Avrupa ülkelerindekilerden (özellikle diğer Anglo-Saxon ülkelerindekinden) farklılıklar göstermektedir. Sahne sanatlarının tümü yerel yönetimler tarafından desteklenmektedir. Oysa diğer Avrupa ülkelerinde devletin doğrudan yardımları söz konusudur. Almanya'da ise sınırlı bir devlet yardımı varlığını sürdürmektedir. Yerel yönetimler sahne sanatlarına yönelik tüm fonların düzenlenmesini ve yardımın miktarını kendileri belirler. Bu anlamda da Almanya'nın kültür politikası, Avrupa'nın diğer ülkelerinde ve Amerika'da uygulanan kültür politikalarından ayrılmaktadır. Aynı zamanda kültür alanında uygulanan politik kararlar da diğer alanlardaki politik

¹⁶⁶ Örneğin 1968 yılında *Orchestre de Paris*, %50'si devlet, %33 Paris şehrinin/belediyenin, %17 ise *Conseil Général de la Seine* desteği ile oluşturulmuştur. 1982'de kurulan *Opéra Bastille* ise devlet desteği ile kurulmuş bir kurumdur.

¹⁶⁷ The New Grove Dictionary of Music and Musicians (2001), Cilt: 19, "Paris", 121

kararlardan farklılıklar içermektedir. Diğer bir deyişle Almanya'da kültür özel ve ayrıcalıklı bir politik alan olarak algılanmaktadır.

Devlet yönetimlerindeki bütçe kısıtlaması nedeniyle Avrupa'daki pek çok ülke halka yönelik harcamalarda çeşitli kısıtlamalar yapmış ve aynı oranda sanatsal etkinliklere ayrılan ödeneklerde indirim yoluna gitmiştir. İlk olarak bu dönemde Avrupa'daki yönetimler ve sanat kurumları farklı fon imkanları sağlayan Amerikan sisteminin uygulamaları yakından takip edilir. Sanata devlet desteğinin azaldığı bu dönemde özel kurumların sanatı teşvik edişi daha sistematik bir hal alır. Çok sayıda özel şirketin sanat dünyasına destek için etkin bir biçimde girdikleri görülür.

İngiltere'de 1976 yılında kurulmuş olan Özel Sektör Sanat Sponsorluğu Derneği sanata desteği teşvik etmeyi amaçlayan özel bir girişim olarak varlığını sürdürmekteyken, 1979 yılında bu derneğe her türlü destek devlet tarafından sağlanmaya başlanır. 80'li yıllar serbet piyasa ekonomisi ile köklü bir siyasal dönüşümün yaşandığı yıllardır. Bu dönüşüm, devletin küçülerek ticari, sosyal, kültürel vb. alanlardan elini çekmesi olarak açıklanabilir. Böylece devletin sağladığı hizmetleri pazardaki ticari kuruluşlar üstlenmeye başlar. Dolayısıyla pek çok alanda devlet etkinliği ticari şirketlere devredilmiş olur.

Kurum ve kuruluşlar özelleştirilirken, kültür alanında yaşanan özelleştirmeler de kısmen devlet müdahalesi ve teşviklerine bağlı olarak siyasi otoritelerin gündemini oluşturur. Bu dönemde İngiltere'de Özel Sektör Sanat Sponsorluğu Teşvik Projesi (1984) geliştirilmiştir. Sponsorluk üstlenen işadamlarına bazı nakit teşvikler bile dağıtılmıştır.¹⁶⁸

Avrupa'da özel sektörün sanatı desteklemesi için uygulanan teşvik yöntemleri ve halktan gelen yardımlar için büyük oranda Amerika'daki model temel alınarak oluşturulmuştur. Özellikle İngiltere'de söz konusu benzer

¹⁶⁸ Chin-tau WU, *Kültürün Özelleştirilmesi*, 18-21

uygulamalara raslanır. Ancak diğer yandan bağışların örgütlenmesi ve vergilenmesi konusunda da İngiltere ile Amerika arasında farklı uygulamalar yürürlüktedir. Amerika'da bağışların gelirden düşülmesine dayalı bir sistem vardır. İngiltere'de ise “bağış yükümlülüğü” söz konusudur. Bu sistemde bağışçı hem vergisini hem bağış miktarını devlete (Kamu Gelirleri Dairesi) öder ve ilgili yardım kuruluşu da bu miktarı aynı kurumdan alır. Bağış yükümlülüğü sisteminde devlet katkısının miktarı nispeten daha net belirlenebilmektedir. Böylece vergiler üzerinde denetimin sağlanmış olduğu söylenebilir.

Sponsorluğun kurumsallaşmasında bir model olan sanat konseyi İngiltere'de kurulmuş, Avrupa'nın pekçok merkezinde de bu model esas alınarak Sanat Konseyleri (*Arts Council*) kurulmuştur. Günümüzde bu Konseyler uluslararası düzeyde *International Federation of Arts Councils and Cultural Agencies*'e (Uluslararası Sanat Konseyleri ve Kültür Ajansları Federasyonu) üye konumundadır. Çalışmanın bu bölümünde, destek sistemlerinde diğer Avrupa ülkelerine de model oluşturmuş olan “Arts Council of Great Britain”ı (Büyük Britanya Sanat Konseyi) incelemek uygun olacaktır.

6.3.6 Sponsorluğun Kurumsallaşmasında Bir Model : Sanat Konseyi

İlk sanat konseyi “Arts Council of Great Britain” (Büyük Britanya Sanat Konseyi), 1940 yılında *Committee for the Encouragement of Music and the Arts – CEMA* (Müzik ve Sanatı Teşvik Komitesi) ve *Entertainments National Service Association – ENSA*'nın (Eğlence Sektörü için Milli Hizmet Birliği) bir uzantısı olarak, II. Dünya Savaşı sonrası kurulmuştur. CEMA (Müzik ve Sanatı Teşvik Komitesi) savaş döneminde sanatı doğrudan desteklemeyi sürdürebilmiş, çeşitli konser turlarının düzenlenmesini maddi anlamda desteklemiştir. Bu kuruluş sanat ve müziğin yaygınlaştırılmasını hedefleyerek,

sosyal hizmetler çerçevesinde bir kurum olarak çalışmış, İngiltere'nin pek çok yerinde konserler vermek üzere müzisyenler görevlendirilmişlerdir. Konser mekanları genellikle kiliseler, iş yerleri ya da askeri mekânlardır. Bu etkinlikler II. Dünya Savaşı'nın olumsuz koşullarından etkilenen sanatçılara gelir sağlamayı ve savaş ortamının yarattığı sıkıntıları gidermeyi hedeflemiştir. Ancak Sanat Konseyinin kurulması ile daha önce bütün yetkileri ellerinde bulunduran sanat kurumlarının sorumluluklarında önemli bir değişim yaşanmıştır. Böylece ilk defa İngiltere'de opera ve bale kurumları, orkestralar halkın düzenli desteğini almaya başlar. Arts Council daimi bir operanın kurulması için fon sağlar.

Bu kuruluş Kraliyet imtiyazı çerçevesinde Sanat Konseyi "sosyal devlet" anlayışının bir parçası olarak görev üstlenmiştir. 1946 yılında çalışmalarına başlayan Sanat Konseyi sanatçılara iş olanakları yaratmak ve savaşın meydana getirdiği olumsuz etkileri giderebilmek amacı ile kurulmuştur. Savaş sona erdiğinde sanatın her alanında önemli beklentiler söz konusu olmuş ve sanatın sunumunda çeşitli güçlükler yaşanmaya başlanmıştır.

Sanat Konseyi bütün ülkede sanatı teşvik ederek sanat merkezlerine, festivallere ve konserlere destek sağlayarak bu anlamda, sorumlulukları bünyesinde toplayan bir kurum kimliği taşımaktadır. Yardımlarla varlığını sürdüren Sanat Konseyi devletin bünyesinde yer alan bir bakanlık ya da ona bağlı bir birim değildir. Bundan dolayı yönetimi ve kuralları herhangi bir bakanlık tarafından yönetilmemektedir.

Sanat konseylerinin sistemi şu şekilde açıklanmıştır:

Devlet/hükümet ne kadar desteğin sağlanabileceğine karar vermektedir fakat hangi kurumun ya da sanatçıların bu desteği alabileceğine karışmamaktadır. Konsey hükümet tarafından tayin edilen bir mütevelli heyetinden oluşmaktadır. Atanan mütevelli heyeti fon oluşturma ve

fonları düzenleme görevini hükümetin gündelik politikalarından bağımsız bir şekilde yapmaktadır. Fon verme kararları genellikle sistemin gelişmesi için çalışan profesyonel sanatçıların tavsiyeleri doğrultusunda alınmaktadır. Politika dinamiği toplum tarafından ifade edilen sanat stillerini ve değişen sanat formlarına cevap vermeyi hedefleyerek oluşturulmaktadır.¹⁶⁹

Sanat Konseyi doğrudan sanat etkinlikleri düzenlemeye ancak 1966 yılında başlayabilmiş, bu yıllarda bünyesinde küçük çaplı pek çok bölgesel konsey açmıştır. Bölgesel sanat konseyleri, merkezi Sanat Konseyi ile kendi bölgeleri arasında bir bağlantı sağlamayı hedeflemiştir. Büyük Britanya Sanat Konseyi'nin kuruluşundan itibaren sanat kurumlarının işletme giderleri doğrudan devlet tarafından karşılanmıştır. Ancak bu durum 1980'li yıllarda değişmeye başlar. Daha önce de belirtildiği gibi sanat sübvansiyonlarına ayrılan bütçede kesintiler yapılmıştır ve bu noktada özel sektörden sanat alanına kaynak yaratmak için çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. 1989 yılında bölgesel sanat kurumlarının çeşitli nedenlerle yetersiz kaldığı düşünülerek aynı yıl "Regional Arts Boards" (Bölgesel Sanat Kurulları) oluşturulmuştur. Bu kurulların ödenekleri büyük oranda Sanat Konseyi tarafından sağlanmış, ayrıca yerel yönetimlerden de sanata yönelik destek sağlanmıştır.

Kuruluşunda bir kamu kurumu görünümü sergileyen Sanat Konseyi, 1980 sonrası önemli ölçüde bir özelleştirme modeli olarak varlığını sürdürmüştür. Böyle bir dönüşüm yapısal değişikliklerle sağlanmamış ancak amaçlarda önemli değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Yönetim kurulunun yetkileri arttırılmış ve özel kurumların sponsorluğunu geliştirmek adına önemli girişimlerde bulunulmuştur. Sanat Konseyinin hükümetle olan ilişkilerinde de sorunlar yaşanmıştır ve konsey içinde hükümet ağırlıklı kadrolaşmalar görülmüştür. Bu değişim günümüzde de çeşitli negatif durumları ile tartışılan bir konu olarak varlığını korumaktadır.

¹⁶⁹ HAILBRUN, J.- GRAY, M.C. (1993), *The Economics of Arts and Culture*, 273

1987 yılında ise Pazarlama ve Finansman Dairesi adı altında bir birim kurumun yapısına eklenmiş, 1989 yılında da Pazarlama Dairesi bünyesinde bir “Sponsorluk Birimi” oluşturulmuştur. Bu birimlerin kuruluş amacı, iş çevreleri ile konseyin daha uzun süreli ilişkiler kurmasını sağlamaktır. Bu birimler Amerika’daki NEA’nın bünyesinde oluşturulan Özel Sektör Ortaklığı Bürosu ile benzer işleyiş göstermiştir. Her iki oluşum da özel sektörün sanat alanındaki sponsorluğu konusunda doğrudan aktif olan kuruluşlardır ve kâr amacı gütmemişlerdir. Böylece sponsorluk adına yapılan etkinlikler bir düzen ve kayıt altına alınmaya çalışılmıştır. Bunun sonucunda özel sektörün sponsorluk faaliyetleri ciddi anlamda hız kazanmıştır. Ancak bu gelişmeler maddi imkanları arttırmış olması bir yana sanat etkinliklerinin bir anlamda ticari hayatın ve dolayısı ile ekonomik ortamın değişkenleri ile karşı karşıya kalması ile sonuçlanmıştır. Eleştirilere konu olan bu durum Sanat Konseyinin açıklamalarında da vurgulanmaktadır:

Sanat tüketicinin zamanı, ilgisi ya da parası için rekabet ediyor. Dolayısı ile etkili bir pazarlama programı, gündemimizin birinci sırasında yer almalı.¹⁷⁰

Her ne kadar özel sektör sponsorluğu bu sebeple bir hız kazanmış olsa da sanat konseyi gibi “merkezi” bir yapılanmanın meydana getirdiği olumsuz durumlardan da söz edilmelidir. Sanat konseylerinin tamamen iş çevrelerinin amaçlarına hizmet etmeleri veya kadrolaşma ve atanma gibi uygulamalarda hükümetlere bağlı hareket etmeleri, sözkonusu olumsuz durumların başında sayılabilir. İş çevrelerinin desteğini arttırmak adına amaçları doğrultusunda içine düşülen bu durum hem zaman zaman kurumun kimliğine zarar verebilmiş hem de sanata destek sağlama çabalarında başarısızlığa yol açabilmiştir.

¹⁷⁰ Chin-tau WU, *Kültürün Özelleştirilmesi*, 110

Sanat konseylerinin yapılanmasında hükümetin tayin ettiği heyetin yetkileri sınırlı tutulmuş, fonların dağıtılması düzeyinde de profesyonellerin görüşlerinin belirleyici olduğu açıklanmıştır. Ancak istisnai durumlarda iş çevrelerinin değişken ve kırılgan ekonomik ortamlardan doğrudan etkilenmeleri sözkonusu olabilmiş ve bu etkiler sağlanan desteğin düzeyinde oynamalara yol açabilmiştir. Örneğin enflasyonun değişken olduğu, ekonomik krizlerin yaşandığı ortamlarda sanat kurumları da dolaylı olarak krize girebilmektedir. Diğer taraftan, sanat konseyleri hükümetin çıkarlarına hizmet etmek durumunda kalmaları olasıdır. Hükümet değişikliğiyle paralel olarak değişen kültür politikaları ile uzlaşmak durumunda kalabilirler. Hatta hükümet çıkarları doğrultusunda konseylere müdahaleler de olabilmektedir.

Büyük Britanya Sanat Konseyi, 1994 yılında kurumsal bir değişime uğramış ve üç farklı kurum halinde tekrar kurulmuştur. Bunlar İngiltere Sanat Konseyi, Wales Sanat Konseyi ve İskoçya Sanat Konseyi olarak günümüzde de varlıklarını sürdürmektedirler. İngiltere dışında daha pek çok ülkede sanat konseyleri oluşturulmuştur. 2000 yılından itibaren sanat konseyleri *International Federation of Arts Councils and Culture Agencies* adı altında tek bir çatıda toplanarak kurumsal iletişimlerini sürdürmektedirler. Tüm sanat konseylerinin üye olabildikleri bu organizasyonda Türkiye'yi Kültür ve Turizm Bakanlığı temsil etmektedir. Avusturya, Finlandiya, Hollanda, Kanada, Singapur ve daha pek çok ülkenin sanat konseyleri bu birliğin üyesi konumundadır ve yapılanmaları birbiriyle benzerlikler göstermektedir.

6.4 Türkiye’de Klasik Müzik Alanında Sponsorluğun Gelişimi

Tarihsel süreçte sanatı destekleme ve koruma anlamında Türkiye’de sponsorluk kavramının karşılığına benzer bir sistem, Osmanlı İmparatorluğu dönemine ortaya çıkmıştır. Sanat üretimine destek sağlayan ve sanat yapıtlarını teşvik ederek alıcı konumunda olan tek kaynak, saray ve çevresi olmuştur. Bu anlamda batılı devletlerle benzer bir gelişim süreci söz konusudur. Avrupa’da monarşi, Osmanlı’da karşılığını saray eşrafında bulmaktadır. Bu anlamda Türkiye’de sponsorluğun gelişiminin kökenleri Osmanlı dönemine rastlamaktadır. Destek sistemi olarak “himaye” adıyla bilinen bir koruyuculuk şekli karşımıza çıkmaktadır.

Avrupa’da 15. ve 16. yüzyılda burjuva ve aristokrat kesim tarafından geliştirilen koruyuculuk sistemi ile Osmanlı’daki “himaye” anlayışı birbiri ile örtüşmektedir. Himaye sistemi bilim, güzel sanatlar, edebiyat ve nadir olarak da müzik alanını kapsamına alan bir sistemdir. Bu alanlarda başarılı olan kimsenin sarayda yaşamasına ve çalışmasına izin verilmesi, bir anlamda himaye altına alınması söz konusu olmuştur.

Diğer yandan saray ve çevresinin destek sistemi dışında halkın ihtiyaçları ve kültürel etkinlikleri “vakıf” adı altında kurulan yardım kurumları tarafından karşılanmıştır. Günümüzde ülkemizdeki vakıflar Medeni Kanun’un (4 Ekim 1926’da) kabulünden önce kurulanlar ile sonra kurulanlar olarak ikiye ayrılırlar. Medeni Kanun’dan önceki vakıflar Osmanlı İmparatorluğu döneminden kalmadır.

Cumhuriyetin kuruluş yılları ile birlikte devlet, güzel sanatlar ve müzik alanındaki ilerlemenin merkezinde yer alarak bu alanlardaki gelişimi teşvik etmiştir. Bu durum dönemin toplum yapısı ile de doğrudan ilişkilidir:

“Toplumsal yapıda sanat yapıtına yönelik talebe kaynak oluşturacak kesimler çok kısıtlı olduğuna göre bu boşluğu devlet doldurmuştur”.¹⁷¹

Kurumsallaşma sürecine doğrudan katkıda bulunmak için çok sınırlı olan devlet bütçesinden önemli kaynaklar bu alanda değerlendirilmek üzere tahsis edilmiş ve kurumsallaşma çalışmalarının yanı sıra güzel sanatlar ve müzik alanında eğitim görmek üzere pek çok ressam ve besteci çeşitli ülkelere gönderilmiştir. Önemli yabancı uzmanların da ülkemize gelmeleri ve yaptıkları çalışmalarla Türkiye’de sanat alanındaki gelişmelere katkıda bulunmaları sağlanmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında devlet kaynaklarıyla kurumsallaşan klasik müzik uzun yıllar (günümüze dek) devletin merkezi yapılanması içinde varlık göstermiş ve bir resmi kurum kimliği kazanmıştır. Orkestraların, operaların, konser salonlarının kuruluşunda, bu kurumlarda çalışan sanatçılara sürekli iş olanağı sağlamada devletin ve yerel yönetimlerin katkıları olabildiği ölçüde kapsamı geniş bir açıyla varlık göstermiştir. Ancak sadece devletin olanakları dahilinde varlığını sürdüren bu yapılanmanın merkezi yönetimdeki herhangi bir değişiklikten doğrudan etkilenmesi kaçınılmazdır. Hükümet değişikliklerine paralel olarak farklılaşan kültür politikalarının, ödeneklerdeki yetersizliklerin, kamu personel alımında yaşanan zorlukların söz konusu kamu sanat/müzik kurumlarına olumsuz etkileri çok yakından hissedilmektedir.

1950’li yıllarla birlikte yaşanan çeşitli ekonomik sorunlar da aynı şekilde devletin sanata ayırdığı yardımlarda yaşanan azalmayla ortaya çıkar. Bu dönemde sadece devlet kanalıyla şekillenen klasik müzik ortamında önemli bir değişim yaşanır. Devlet himayesi serbestleşme yolunda gelişim kaydetmeye başlar. İlk özel girişimler 50’li yıllarla birlikte şekillenir.¹⁷² 1960’lı ve 70’li yıllarda özel sektörün genişleme eğilimi ile birlikte büyük ölçekli kuruluşlar

¹⁷¹ Mehmet ÜSTÜNİPEK, *Cumhuriyetten Günümüze Türkiye’de Sanat Yapıtı Piyasası*, VI

¹⁷² Helikon Derneği vb. özel girişimler Türkiye’de Sanatta Kurumsallaşma bölümünde ele alınmaktadır.

ortaya çıkar. Bu kuruluşların etkisiyle özel sektör sanata destek sağlamaya başlar. 70 ve 80’li yıllar sanata yönelik finansman artışında en etkili yıllardır.¹⁷³ Devlet desteğinin azalmasına karşın ekonominin gelişimi ile birlikte çeşitli şirketler kültürel gelişime katkıda bulunmaya başlamışlar ve kurdukları vakıflar yolu ile kültürel etkinlikleri desteklemeye devam etmişlerdir. Sonuç olarak sadece devlet tarafından desteklenen kültürel etkinlikler başka kaynaklardan da beslenmeye başlar. Bu vakıflardan en önemlileri, Vehbi Koç Vakfı (1969), Türk Eğitim Vakfı (1967), İstanbul Kültür Sanat Vakfı (1973) ve Seveda Cenap And Müzik Vakfı’dır.

80’li yıllardan günümüze ulaşan gelişim çizgisinde sanat yapıtı genel olarak üst gelir düzeyinin alıcısı olduğu bir pazar düzlemine kaynaklık eder. Bu dönemde Türkiye’de çeşitli özel kuruluşlar kaynaklarından ayırdıkları belli bir payı her yıl sanat ve kültür konulu projeler için harcamaya başlar. Bu yeni bir eğilim olarak görülebilir. Adı “reklam”, “halkla ilişkiler” ya da başka bir kavramla ifade edilse de, bu çeşit yardım etkinlikleri her iki taraf için de büyük bir öneme sahiptir. Önceki yıllarda devlet kanallı şekillenen yardımların sanat alanında etkin bir rol üstlenmesinin yanında bu yıllarla birlikte özel sektörün katkıları da artar. Özel sektörün kültür ve sanat projelerine yaptıkları katkı ve hizmetler 80’li yılların sonlarında “sponsorluk” faaliyetleri adıyla anılmaya başlar. Böylece sponsorluk kavramına farklı anlamlar yüklenerek çoğu zaman sadece özel sektörün destek faaliyetlerini kapsadığı görülür.

90’lı yıllar ise ekonomik alanda yaşanan sıkıntılara paralel olarak bir gerileme döneminin habercisidir. Toplumsal anlamda daha geniş bir alıcı kitlesine ulaştırılması hedeflenen sanat yapıtı, yaşanan toplumsal dönüşümlerin de bir sonucu olarak giderek bu amaçtan uzaklaşma eğilimine girer. Ekonomik alanda yaşanan sıkıntılara rağmen bankalar da vakıflar gibi, kültüre ve sanata destek veren kurumlardır. 90’lı yıllarla beraber bankaların

¹⁷³ Cumhuriyet döneminde kurulmuş olan Türkiye Turing ve Otomobil kurumu 80’li yıllarla birlikte İstanbul Belediyesiyle ortak çalışmalar yürüterek çoksesli müziğe destek girişimlerinde bulunur. Yine aynı dönemde bankalar da çeşitli etkinlikler ile sanata çeşitli destekler sağlamaya başlarlar.

sponsorluklarında önemli bir artış yaşanır. Yapı Kredi Bankası, İş Bankası, Garanti Bankası, Ziraat Bankası ve Akbank vakıfların izinden giderek sanat galerileri açarak, orkestralar ve kültür merkezleri kurarak, kitap ve albümler basarak sanatı ve müziği desteklemektedirler. Genellikle bankalar sanat alanındaki desteklerini “sosyal sorumluluk faaliyetleri” kapsamında değerlendirmekte ve bünyelerinde kurdukları çeşitli kuruluşlarla söz konusu faaliyetlerini yürütmektedirler. 1999 yılında Türkiye İş Bankası’nın bünyesinde kurulan İşsanat özellikle müzik alanında etkinlikler gerçekleştirmektedir. Akbank’ın bünyesinde yer alan Akbank Sanat Merkezi (1993), 1991 yılından beri düzenlediği Akbank Caz Festivali ve 1992 yılında kurulmuş olan Akbank Oda Orkestrası ile sponsorluk faaliyetlerini yürütmektedir. Yapı Kredi Bankası ise sosyal sorumluluk kapsamındaki çalışmalarını 1994 yılında Yapı Kredi Kültür Sanat aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Garanti Bankası’nın sanata destekleri genellikle sponsorluk hizmetleri şeklinde görülür. Örneğin İKSV’nin düzenlediği İstanbul Caz Festivali’nin ana sponsoru Garanti Bankası’dır.

Sanata yatırım anlamında özel şirketlerin, holdinglerin çeşitli faaliyetleri “sosyal sorumluluk projeleri” adı altında değerlendirilmektedir. Borusan Grubu da 1998 yılında açılışını gerçekleştirdiği Borusan Kültür ve Sanat Merkezi bünyesinde Borusan Oda Orkestrası, müzik kütüphanesi ve yayıncılık hizmetleriyle faaliyetlerini sürdürmektedir. Özel televizyon kanallarının açılmasıyla da daha önce sadece devlet televizyonlarında yer bulan sanat etkinlikleri artık özel televizyon kanallarında da bir ölçüde yer almaya başlamıştır.

Bir diğer dikkat çeken gelişim de, sadece devlet desteği ile kurulan ve yaşatılan kurumların son zamanlarda özel kuruluşlardan da destek görmesidir. Günümüzde salt devlet kanallı mali desteğin çoğu noktada yetersiz kalması sebebiyle özel kurumların katkılarına önemli ölçüde ihtiyaç duyulmaktadır. Söz konusu kamuya ait sanat kurumları da günümüzde özel girişimlerden çeşitli katkılar elde etmeye başlamışlardır. Ak Emeklilik’in İstanbul Devlet

Opera ve Balesi'ne sponsorluğunu da bu kategoride değerlendirmek mümkündür.¹⁷⁴ Bir diğer örnekte İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası, Ülker ve Denizbank gibi özel kuruluşların sponsorluğunu almaktadır. Bu durumu, kültür alanında yapılan özelleştirme çabalarının farklı bir biçimi şeklinde değerlendirmek mümkündür.¹⁷⁵

Özel sektör yardımlarının artışıyla çok yakın dönemde sponsorluk sektörel bir gelişim kaydetmiştir. Bu yeni yaklaşımla sponsorluk; spor, müzik, kültür/sanat, eğitim ve sağlık alanlarında sadece yapılan yardım şekillerinden öte aynı zamanda ticari sonuçları da hedefleyen bir araç durumuna gelmiştir. Sanatı koruma ve destek sisteminin genel bir tanımlaması olarak “sponsorluk” günümüzde tamamı ile şekil değiştirerek artık çeşitli organizasyonların ve şirketlerin bu alana yönelmesi ile birlikte bir “iş kolu” olmaya başlamıştır. “Sponsor şirket” tanımlaması da çok yeni gelişmekte olan bir alanı ifade etmektedir. Sponsor şirket tanımlamasına uyan danışmanlık şirketleri, çeşitli yatırımlar yaparak önceden belirledikleri pazar yapısı içinde çeşitli faaliyetler gerçekleştirmeyi amaçlamaktadırlar. Sponsor şirketler tanımlamasına uyan kuruluşlar, Türkiye'nin gelişen yapısı içinde yeni yeni varlık göstermeye başlamıştır.

Genel olarak Türkiye’de sponsorluk adı altında yapılan girişimlerin birbirinden bağımsız olarak varlığını sürdürdüğü görülür. Sponsor olan kurum ya da kuruluşun kendi yapısıyla paralel olarak değişebilen çeşitli sponsorluk alanları ortaya çıkmaktadır. Özellikle klasik müzik alanında yapılan sponsorluk hizmetlerinin sınırları çok net çizilmiş yöntemlerle yürütülmediği söylenebilir. Bu alanların her biri için farklılık gösteren yöntem ve uygulamalar söz konusudur. Bu anlamda kültüre ve sanatın çeşitli alanlarına yönelik yapılan sponsorluklar sürekliliği olan bir sistem ortaya koymamaktadır. Uluslararası

¹⁷⁴ Ak Emeklilik 2003-2004 sezonunda İDOB’un sahnelediği üç esere katkı sağlayarak sponsorluk etkinliklerini sürdürmüştür.

¹⁷⁵ Denizbank Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası’nın 2004 yılı Yeni Yıl Konserlerine; 2005-2006 sezonunda da İDSO’na sponsor olmuştur. Ülker şirketi ise 2002’den bu yana Ülker Mozart Günleri; Ülker Uluslararası Efes Klasik Müzik Günleri’ni düzenlemektedir. Aynı zamanda İKSV’nin festival sponsorluğunu da üstlenmiştir.

sanat etkinliklerinde de bestecilerin ve müzisyenlerin yer alması birkaç örnek dışında doğrudan destek görmemekte ve yatırımların sınırlı düzeyde kalması alanın en temel problemlerinin başında gelmektedir.

Diğer taraftan belirtilen olumsuz koşullara rağmen özellikle 90'lı yıllardan sonra özel kurumların desteği ile Türkiye'de sponsorluğun yavaş yavaş gelişim gösterdiği söylenebilir. Ancak var olan bilginin ve deneyimin başarılı bir şekilde paylaşıma geçirilememiş olması da ihtiyaçların doğru olarak tanımlanabilmesini güçleştirmektedir. Ülkemizde "Arts Council" ya da NEA gibi fonların dağılımını sağlayan ve denetleyen şemsiye kuruluşlar da mevcut değildir. Sanat dallarının tümü ve kültürel faaliyetlerin çoğu Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın denetimi ve yetkisi altında yer almaktadır. Çeşitli sorunların çözülebilmesi için yetkin bir iletişim ağına gereksinim vardır.

Özel sektörün sanata yatırımını teşvik eden yasal düzenlemeler de uzun yıllar gerçekleşmemiş ancak 17.04.2004 tarihinde 5225 sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu ile bu yönde ilk adımlar atılmaya başlanmıştır. Bu kanunla hukuki ve mali açıdan sponsorluk hizmetlerine kapsamı geniş teşvikler sağlanmıştır. Bu alanda geçerli olan önceki uygulamaları ve ilk kapsamlı hukuki düzenleme olarak Kültür Yatırımları ve Girişimleri Teşvik Kanunu'nu incelemek yerinde olacaktır.

6.5 Kültür Yatırımları ve Girişimlerdeki Vergi Avantajları

Kültür yatırımlarını ve girişimlerini teşvik etmek amacı ile hazırlanan 5225 sayılı kanun, 14.07.2004 tarihinde yrrlēe girmiştir. Bu kanunun çerçevesini ele almadan, söz konusu kanundan önceki yasal uygulamalara göz atmak gerekir.

6.5.1 İlk Uygulamalar

Teşvik kanununa konu olan yasal düzenlemelerin ilk uygulamaları vergi kanunları kapsamında yer almıştır. Ancak söz konusu vergi uygulamalarının incelenecek olan Kültür Yatırımları ve Girişimleri Teşvik Kanunu'nda ele alınan çerçeveden çok daha dar bir alanda uygulandıēını belirtmek gerekir. Dernek ve vakıflara baēıř yapan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerine tanınmış olan vergi teşvikleri, Gelir Vergisi Kanunu'nun (GVK) 89. maddesinin 1. fıkrasında 1999 yılından itibaren önemli deēiřiklikler yapılarak (4369 sayılı deēiřiklikler ile) yeniden düzenlenmiştir. Buna göre gelir vergisi mükelleflerince yapılan baēıřların ve yardımların, bu mükelleflerin yıllık beyanname ile bildirecekleri gelirlerinden indirilebileceēi hüküm altına alınmıştır. Bu baēıř ve yardımların kamu yararı gözetten derneklere ve Bakanlar Kurulu'nca vergi muafiyeti tanınan vakıflara yapılmış olması şartı vardır. Diēer taraftan Kurumlar Vergisi mükelleflerince yapılan baēıř ve yardımlar da yine kamuya yararlı sayılan dernekler veya vergi muafiyeti tanınan vakıflara yapılması şartı ile kurumun beyannamesinde gider olarak yazılabilecektir.

GVK'da yer alan kurum ve kuruluşların içerisinde;

- Genel bütçeye dahil daireler, katma bütçeli idareler, il özel idarelerin
- Belediyeler, köyler
- Kamu menfaatine yararlı dernekler
- Bakanlar kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıflar
- Bilimsel araştırma ve geliştirme etkinliklerinde bulunan kurum ve kuruluşlar
- Müzeler
- Sinema, Tiyatro, Opera, Bale, Klasik Müzik, Klasik Türk Müziği ve plastik sanatlar alanındaki üretim ve etkinlikler ile bu alanlarda kurulacak özel araştırma, eğitim ve uygulama merkezleri
- Kültür Bakanlığı'nca da desteklenen veya desteklenmesi uygun görülen uluslararası sanatsal organizasyonlar bulunmaktadır.¹⁷⁶

Özel ve tüzel kişiler tarafından bir takvim yılı içinde yapılan bağış ve yardımlar, o yıla ait beyan edilecek gelirin %5'ini, kalkınmada öncelikli yörelerde ise %10'unu geçemeyecektir. Bu düzenlemeye göre, yıl içinde elde edilen gelirlerin toplamından, yine yıl içinde yapılan giderlerin toplamının çıkarılması ile şirketin yıllık kârı tespit edilir. Bu kâr rakamının üzerinden en çok %5 tutarında bağış yapılması mümkündür. Bağış tutarı bu çıkan kârdan düşüldükten sonra ödenecek vergi tutarı ortaya çıkmaktadır.

¹⁷⁶ GVK 4369 sayılı 01.01.1999 tarihli Kanunun 46. Maddesindeki değişiklik.

Örneğin karı 100.000 YTL olan bir şirketin en fazla 5.000 YTL bağış yaptığı varsayıldığında aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır.

Tablo 6.1. Vergi İstisnası Tablosu¹⁷⁷

100.000 YTL'ye karşılık (%33) Kurumlar Vergisi (KV) tutarı: 33.000 YTL
(100.000 – 5.000) 95.000 YTL vergi matrahı %33 K.V. tutarı: 31.350 YTL olur.
Bağış yapan şirketin kazancı (33.000 – 31.350) 1.650 YTL tutarında olacaktır.

Matrah: Vergiye esas olan kazanç

Ayrıca bir başka vergi istisnası konusu da Katma Değer Vergisi Kanunu'ndan kaynaklanır. Buna göre kamuya yararlı derneklerin “güzel sanatları yaymak, islâh ve teşvik etmek amacı ile yaptıkları teslim ve hizmetler; tiyatro, konser salonu, kütüphane, sergi, okuma ve konferans salonları işletmek veya yönetmek sureti ile ifa ettikleri kültür ve eğitim faaliyetlerine ilişkin teslim ve hizmetleri katma değer vergisinden (KDV) istisna edilmiştir”.¹⁷⁸ Bu nedenle söz konusu yerlere yapılacak her türlü bağışın tutarına isabet eden miktarın KDV'den muaf olması nedeniyle şirketler bu vergiyi ödemedikleri için katma değer vergisi tutarı kadar istifade edilmiş olacaktır.

¹⁷⁷ Bu tabloda %5 üzerinden hesap edilen vergi istisnası hesaplanmaktadır. İlgili tablodaki kâr gerçekte şirketin kasasından çıkan 5000 YTL olmasına karşılık devlete ödeyeceği vergideki indirim nedeniyle 1.650 YTL olarak şirketin kasasına geri dönmektedir. Dolayısı ile şirket kasasından (5000 – 1.650) 3.350 YTL çıkmaktadır. Şirketler tanıtım ve reklam giderleri için bütçe ayırdıklarından, bu bütçenin bir kısmını da kültür ve sanata ayırmakla şirketin kişilik ve imaj kazanmasını sağlayabilmektedirler. Amaç bu anlamda salt parasal istifade değildir.

¹⁷⁸ KDV Kanunu (3065 numaralı) Madde 17 – 1 Kültür ve Eğitim Amacı Taşıyan İstisnalar

6.5.2 Yeni Yasal Düzenlemeler

2004 yılında kültürel harcamaların teşviki için üç ayrı yasa çıkarılmıştır. Bunlar 5225 sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimleri Teşvik Kanunu, 5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 5228 sayılı Bazı Kanunlarda Ve 178 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapilmasi Hakkında Kanun'dur. Bağış ve Yardımların 5228 sayılı Kanun ile belirlenmiş olan kültürel sponsorluk harcamaları ve bu amaçla yapılmış olan bağış ve yardımların vergi matrahından indirilmesine hukuki açıdan imkan sağlanmıştır. Böylece kültürel harcamalar ilk defa olarak hangi kültürel alanda harcama yapılabileceğini ve bağış ve yardımların da aynı kapsamda değerlendirilebileceğini belirtmiştir. Bu yasaya göre yapılan harcamanın ya da bu amaçla yapılan bağış ve yardımın tamamının vergi matrahından indirilmesi mümkün olmuştur. Ancak bu uygulamada belirtilen harcama ve bağışların miktarı, vergilendirilecek olan gelir ile sınırlıdır. İndirilemeyen kısım sonraki yıllara devredilemez.

5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile de taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili bir takım işlemlerde (veraset ve intikal vergisinden, bazı durumlarda KDV'den ve tapu harcından) istisnalar kanun kapsamına alınmıştır. Genel olarak "sponsorluk yasası" adı ile bilinen 5225 sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu'nun amacı;

Bireyin ve toplumun kültürel gereksinimlerinin karşılanmasını; kültür varlıkları ile somut olmayan kültürel mirasın korunmasını ve sürdürülebilir kültürün birer ögesi haline getirilmesini; sanatsal ve kültürel değerlerin üretilmesi, toplumun bu değerlere ulaşım olanaklarının yaratılması ve geliştirilmesini; ülkemizin kültür varlıklarının yaşatılması ve ülke ekonomisine katkı yaratan bir unsur olarak değerlendirilmesi, kullanılması ile kültür merkezlerinin yapımı ve

işletilmesine yönelik kültür yatırımı ve kültür girişimlerinin teşvik edilmesini sağlamaktır.¹⁷⁹

Bu yasa ile yerli ve yabancı tüzel kişilerin yapacakları kültür yatırımı ve girişimlerine kanun kapsamında bir takım teşvikler getirilmiştir. Kanunda teşvik edilen etkinlikler tek tek belirtilmektedir. En önemli konulardan biri de bu teşviklerden yararlanılabilmesi için Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan Kültür Girişimi Belgesi ya da Kültür Yatırımı Belgesi'nin alınması gerekliliğidir. Vakıf kuruluşları da vergi muafiyetinden faydalanabilen kurumlardır. Bazı vakıflara bu muafiyet Bakanlar Kurulu'nca tanınabilir. Vakıflarda vergi muafiyeti uygulamasının temel gerekçesi, devletin kamu hizmeti yükünün bu kuruluşlarca azaltılmasıdır. Bu sebeple, vakıflar devlet tarafından desteklenir ve teşvik edilir. Öncelikle kâr amacı gütmeyen vakıf kurumları, Kurumlar Vergisi kapsamına alınmayarak, vergi mükellefi sayılmamışlardır. Ayrıca Kurumlar Vergisi dışındaki vergi uygulamaları içinde ayrıcalıklar tanınabilmektedir. Vakıflara vergi muafiyeti tanınmasının bir önemi de vakfa yardım ya da bağışı yapan kurum ve kuruluşların da bu yardım tutarını vergi matrahlarından düşebilmeleridir. Böylece vakfın kendi öz kaynakları dışında aldığı yardımlar da vergiden indirilecek giderler arasında gösterilebilmektedir. Bu miktar yardımı yapacak kurumun yıllık kazancının yüzde beşi kadardır.

Görüldüğü üzere 2004 yılında çıkarılan söz konusu bir grup yasal düzenlemenin sonucunda, sponsorluk etkinlikleri yapan kurum ve kuruluşların yaptığı harcamalara çeşitli vergi avantajlar getirilmiş, bunun yanında geniş kapsamlı teşvikler sağlanmıştır. Kanunda özellikle kültür etkinlikleri için mekân sağlanmasını, yabancı uzmanların ve sanatçıların çalıştırılabilmesini kolaylaştırıcı hükümler mevcuttur. Ayrıca çeşitli harcamalar için ciddi oranda indirimler söz konusudur. Bu yasal uygulamalar, kültür yatırımlarını ve harcamalarını doğrudan konu alan ilk kapsamlı yasal düzenlemeler şeklinde karşımıza çıkar.

¹⁷⁹ KYGT Kanunu (5225 numaralı) Madde 1, Amaç

6.6 Sonuç : Destek Sistemlerinin Yararları ve Sakıncaları

Sanata yönelik destek sistemleri birbiriyle karşılaştırıldığında her bir sistemin uzun yıllardan beri var olan belli kültürel ve siyasal geleneklere dayandığı ve bu anlamda her birinin kendi içinde değerlendirilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Genel olarak sanat alanında devletin sağladığı ödenekler, imkânlar, hizmetler en yaygın destek kaynağını oluşturmaktadır. Uluslararası anlamda, devletin sanata destek sisteminin dayandığı temel ilke; “milli miras olarak kabul edilen sanat ve kültürün milli anlamda desteklenmesinin gerekli olduğu ve bu sebeple de sanat organizasyonlarına ve kurumlarına yönelik destek ve ödeneklerin başlıca kaynak olarak devlet kaynaklarından karşılanması gerektiğidir”.¹⁸⁰

Uygulama açısından ele alındığında devletin sanatın gelişimi için gerekli yardımı sağlaması bazı kolaylıkları beraberinde getirmektedir. Hatta sanat kurumlarının özel sektörden parasal destek sağlamak için üzerlerinde oluşan baskının bir anlamda hafifletilmesi de söz konusudur. Ayrıca devletten sağlanan yardımların “görece” yeterli, daha istikrarlı olabileceği ve böylece uzun dönemli planlar için daha güvenli bir temel sağlayabileceği düşünülebilir. Daha da önemlisi, halktan sağlanan parasal destekle (bilet satışları ve abonelik sistemleri gibi) oluşabilecek bir pazar yapısının bir takım sınırlandırıcı etkilerinin oluşması da mümkündür. Sınırlandırıcı etkilerin başında halkın gelirindeki olası ekonomik dalgalanmalar gelmektedir.

Öte yandan devletin sanata desteğinin çeşitli olumsuz sonuçlar yaratabileceğinden de kaygı duyulabilir. Kaygılar büyük oranda, devletin, sanatın ve sanatçının üretimini bir noktadan sonra koşullayacağı varsayımından beslenir. Ne kadar iyi niyetli olursa olsun, devlet bir takım

¹⁸⁰ HAILBRUN, J.- GRAY, M.C. (1993), *The Economics of Arts and Culture*, 268

politik görüşleri ve sonuçları gözetmek zorunda kalacaktır. Her ne kadar devlet sanata ve sanatçıya nispeten güvenli bir çalışma ortamı sunsa da bazı güdümlmeler kaçınılmaz olabilmektedir. Türkiye’de sanata ve müziğe yönelik Cumhuriyet döneminden beri süregelen kamusal desteği de bu bağlamda ele almak mümkündür. Cumhuriyetle beraber sanat kurumlarının kuruluşu, çalışanların istihdamı ve etkinliklerin gerçekleşmesi için gerekli koşulların sağlanması devletin pek çok alanda yaptığı girişimlerin önemli bir parçası olur. Devlet orkestraları kurulur. Operalar ve konser salonlarının yaygınlaştırılması ana hedef olarak belirlenir. Büyük şehirlerde Kültür Bakanlığı’na bağlı, yönetim yapısı açısından benzerlik taşıyan müzik kurumları oluşturulur.

Kamu kurumu niteliği taşıyan sanat kurumlarında en çok şikayet edilen konuların başında kadro yetersizliği ve ödenek yetersizlikleri gelmektedir. Bu sorunlara paralel olarak kurumların etkinliklerinin niteliklerine de bu olumsuz koşulların etkileri olabilmekte ve etkinlikler niceliksel olarak da sınırlandırılabilir. Böylece kurumların faaliyetleri de eleştiri konusu olabilmektedir. Diğer yandan kurumların devletin bünyesinde yer alması, bürokrasinin beraberinde getirdiği iletişim yetersizliğiyle ilgili bir takım olumsuzluklar da aynı şekilde bu merkezi yapılanmanın dezavantajlarını ortaya koymaktadır. Kültür politikalarındaki değişim de etkinlikleri doğrudan yönlendirebilmektedir. Bir diğer tartışmalı durum da memur sanatçılarla ilgilidir. İşini kaybetme kaygısı taşımayan memur sanatçının verimlilik sorunu, yaptırım ve kontrol mekanizmalarının amacına hizmet edip etmemesi alanın başlıca problemleridir. Ayrıca sanatçıları takdir edenlerin devlet memuru olmaları, hatta çoğu zaman alanın dışındaki kişilerin yaptırım gücüne sahip olmalarıyla ilgili sorunlar da önem taşımaktadır.

Sanata destek veren özel sektör kurumlarının sorunları ise iki farklı durumla ilişkilendirilebilir. İlki etkinliklere sponsor olan kurumların sorunlarını, diğeri ise sponsor bulmaya çalışanların sorunlarını kapsamaktadır. Sponsor olabilecek kurumların sorunlarına genel olarak baktığımızda;

1. Değişen ekonomik koşullar ve politik ortam sebebiyle şirketlerin kendi yaşam süresiyle orantılı olarak sponsorluk faaliyetlerinde keskin iniş ve çıkışların yaşanması,
2. Özel sektör kurumlarının faaliyet alanları dışında kalan sanat konularına uzak olmaları sonucu dıştan gelen etkilere çok açık olmaları ve bu sebeple yardım yapılacak alanları belirlemede yaşanan güçlükler,
3. Son yıllarda yapılan yeni yasal uygulamalara rağmen yine de sanata yapılan harcamaların cazip bir yatırım alanı olarak görülmemesi,
4. Sponsor olunan alanın kârlılığının düşük olması ve denetim imkânlarının zorluğu,
5. Sponsor şirketlerin alt yapısını tamamlayarak kurumsallaşmış ve belli bir kültür düzeyine ulaşmış olmaları zorunluluğu yüzünden, bu kapasitedeki şirketlerin sayısının sınırlı olması.

Şirketlerin bu özellikleri taşımaları zaman içinde kurumsallaşarak, olgunlaşmalarıyla ve sosyal sorumluluk alabilme kapasiteleriyle mümkündür. Sanat kurumlarının ya da projelerin sponsor kurum teminindeki sorunlar ise genel olarak şöyle sıralanabilir;

1. Sponsor şirkete ulaşma ve iletişim kurmadaki sıkıntılar. Bu durumda yaşanan güçlük sponsor kurum sayısının az fakat projelerin çok oluşudur.
2. Proje bazında temin edilen desteğin yapısının değişken oluşu ve bu anlamda sürekliliğin olmayışıdır.
3. Destek hizmetlerinin verilmesinin objektif kriterler içerip içermediğinin belirsiz oluşu, diğer bir deyişle ticari kaygılar, menfaat kaygıları ve benzeri kaygılarla şekillenmesi.

4. Destek olabilecek kurumların sponsor olma istemlerini bildirebilecekleri kurumsal bir çatının eksikliği, diğer bir deyişle sponsorluk hizmetleriyle, projelerin karşılaşılabileceği bir yapılanmanın olmayışı.

Avrupa ve Amerika'da ülkemizden farklı olarak yarı özerk yarı devlete bağlı sanat konseyleri, siyasi devlet fonlarını ve özel sektör kaynaklarını yönlendirmektedir. Sanat konseyleri yaptıkları çeşitli düzenlemeler ile fonlar üzerinde politikacıların kişisel tercihlerini sanat politikasından soyutlamayı amaç edinmişlerdir.

Devletin sanata yönelik yardımları ve özel sektör kaynaklarından elde edilen yardımlar aynı zamanda önemli bir ikilemi ortaya koyar:

Avrupa'daki çoğu yönetimin milli kültür politikalarının önemli amaçlarından biri kültürel sektör içinde ticarileşmenin olumsuz yönleri ile mücadele etmektir. Ancak diğer yandan fonların daha geniş çaplı olarak birleştirilmesi için özel sektörü teşvik etmek amacı ile çeşitli yollara başvurulmaktadır".¹⁸¹

Sanat kurumlarına ve etkinliklerine halkın destek olması da çeşitli yollarla gerçekleşir. Tarihsel gelişime bakıldığında halk kesiminin klasik müzik etkinliklerine katılımı Batılı toplumlarda kraliyetin izniyle gerçekleşmiş, ardından halkın maddi imkanlarının çoğalmasıyla da halk kendi etkinliklerini oluşturmaya başlamıştır. Geleneğin devamında abonelik yöntemiyle etkinlikler desteklenmiştir. Günümüzde bu gibi destek kaynakları gelişerek devam etmiştir. Bu anlamda halk desteği, bireysel bağışlar, özel sektör kaynakları ve devlet kaynaklarının bir arada oluşturdukları destek şekli sanat etkinliklerinin gerçekleşebilmesi ve kurumlarının yaşatılması açısından büyük önem kazanır. Bu karma sistemin temel yararı, gelir kaynaklarında bir süreklilik sağlamasıdır.

¹⁸¹ J. Mark Davidson SCHUSTER, *Supporting the Arts: An International Comparative Study*, 56

Sanat kurumlarının yaşatılması, devamlılığının sağlanması, hareket özgürlüklerinin kısıtlanmaması için oluşturulabilecek en uygun yardım şekli aşağıdaki kriterlere dayandırılabilir. Bu sayede iyi, sağlıklı işleyen bir sanat ortamı yaratılmasında ciddi bir mesafe katedilmiş olur:

1. Destek ve yardımların tam yetkili sivil kurullar eliyle dağıtılması;
2. Gelir kaynaklarında çeşitlilik yaratılabilmesi ve korunması;
3. Sanat kurumlarının özerk kurumlar haline gelmeleri;
4. Çeşitli kaynaklardan gelen mali desteklerle ilgili stratejik uygulamaların geliştirilmesi.

7. ÖRNEK İNCELEME:

Uluslararası İstanbul Müzik Festivali ve İKSV (İstanbul Kültür Sanat Vakfı)

7.1. Kuruluşu ve Amaçları

Uluslararası İstanbul Müzik Festivali, İstanbul Kültür Sanat Vakfı (İKSV) tarafından 1973 yılından beri gerçekleştirilmektedir. 1967 yılında Eczacıbaşı firmasının sahibi Nejat Ferit Eczacıbaşı'nın önderliğinde bir festival düzenleme çalışmasına başlanmış ve hedeflenen amaç da aşağıdaki şekliyle belirlenmiştir:

“İstanbul’da ve turistik potansiyeli yüksek yörelere imkan nispetinde öncelik vererek yurdun öteki bölgelerinde belirli tarih ve sürelerde uluslararası nitelikte kültür ve sanat şenlikleri düzenlemektir”.¹⁸²

Kurumun çalışmaları dönemin Turizm ve Tanıtma bakanlığı tarafından da desteklenir. Daha sonra büyük çapta bir festivalin düzenlenmesi amacı ile çatısı altında farklı sanat dallarındaki otoritelerin, resmi ve özel kişilerin ve organların bulunduğu bir vakıf kurulmasına karar verilir. Vakıf olarak kurulma kararının organizasyona çeşitli katkıları olacağı düşünülmüştür. Bunlar vergi istisna, indirim ve muafiyetleriyle, bağışların devamlılığı, yapılan faaliyetlere kurumsal ciddiyet kazandırılması gibi katkılardır. Bir başka deyişle geniş çaplı sanat faaliyetleri için en uygun yapının vakıf yapısı olacağı dikkate alınmıştır.

İlk yıllarda vakfın düzenleyeceği festival etkinlikleri içinde Türk kültürünün geleneksel ve çağdaş nitelikleri ile tanıtılması ana amaç olmuştur. Etkinlikler arasında müzik, opera, bale, tiyatro, edebiyat, resim, heykel, süsleme sanatları, folklor, etnik sanatlar, film ve fotoğrafçılık alanları da yer alır. Aynı zamanda Devlet Opera ve Balesi, Senfoni Orkestrası, Devlet

¹⁸² Akşam Gazetesi – Sanat 01.08.1972, 6

Tiyatroları, İstanbul Şehir Orkestrası ile Konservatuvar Balesi'nin, müzelerin, bazı özel tiyatroların, yerli ve yabancı ünlü sanatçıların ve sanat kurumlarının katılımlarına imkân sağlanması da düşünülmüştür.

Vakfın ilk yönetim kurulu başkanı Nejat F. Eczacıbaşı, Yönetim Kurulu üyeleri ise Aydın Gün, Cüneyt Gökçer, Mükerrer Berk ve Bülent Tarcan olmuştur. Yönetim Kurulunun yanı sıra kurumun bünyesinde bir Sanat ve Teknik Danışma Kurulu da oluşturulur. Bu kurulda A.Adnan Saygun, Füreya Koral, Nurullah Berk, Zühtü Müridoğlu, Haldun Taner, Nevid Kodallı, Prof. Sedat Eldem, Prof. Ekrem Akurgal yer almıştır.

1972 yılında ilk festivalin düzenlenme aşamasında yapılacak olan festivalin her yıl tekrarlanması kararlaştırılır. Vakfın büyük ağırlığı İstanbul Festivali olmakla beraber farklı alanlarda da çeşitli faaliyetlerde bulunulması planlanır. Türk sanatını ülke içinde ve dışında tanıtmak, dışardaki sanat hareketlerini ülkemize getirmek, sanatçılara yardımcı olmak ve çeşitli burslar vererek sanat eğitime katkıda bulunmak gibi misyonlar yüklenilmiştir. Kuruluş aşamasında iş çevrelerinin sanat festivaline maddi katkıda bulunmaları istenerek salt devlet desteği ile yürümeyen bir işleyiş tasarlanmış ve iş çevreleri de bu öneriyi benimsemiştir. Bu amaçla dönemin önde gelen kurumları Başbakanlığa bir yazı ile başvurarak; "İstanbul Festivali için yapılacak bütün masrafları karşılamaya razıyız ancak devlet az da olsa bazı maddi fedakarlıklarda bulunmalı yer ve tesis imkanı"¹⁸³ sağlanmalıdır şeklinde bir talepte bulunmuşlardır. Bu aşamadan sonra iş çevreleri İKSV'ye yardımlarda bulunarak festivalin gerçekleşebilmesi amacı ile finansal destek sağlarlar. Diğer taraftan festivalin amaçları da genişletilerek yeniden ele alınmış, buna göre festivalin amacı yeniden saptanmıştır:

¹⁸³ Sabah Gazetesi (18.Haziran.1974) "Gaye İçin İşadamları Sahneye Sürüldü", 2

“Memlekete kültür faaliyeti getirmek, Türk sanatçısını ve Türk sanatını bir program içerisinde memleket içine ve memleket dışına yaymak, dışarıdaki sanat hareketlerini toplu bir halde memleket içerisine getirme imkanı bulmaktır”.¹⁸⁴

Festival kimliği ile ilgili olarak bu yıllarda çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Buna göre festivaller, “dizi halinde sıralanmış etkinliklerin birkaç hafta içinde gösterilmelerinden ibaret değildir. Niteliklerini ya ünlü bir sanatçının yaşayan kişiliğinden ya da festivalin düzenlendiği yerin özelliğinden alırlar”.¹⁸⁵ Bu noktada İstanbul Festivali en büyük özelliğini İstanbul’daki mekânlarından alacaktır. Bu mekanlar Topkapı Sarayı, Açıkhava Tiyatrosu, Atatürk Kültür Merkezi, Aya İrini Kilisesi, Harbiye Tiyatrosu, Rumeli Hisarı, Spor Sergi Sarayı, Yıldız Sarayı Parkı, Arkeoloji Müzesi Avlusu, Haseki Hamamları, Yedikule ve Galata Mevlevihaneleri olarak düşünülmüştür.

Uzun bir ön çalışma döneminin ardından ilk festival, Cumhuriyet’in 50. yılı kutlamaları sebebi ile 1973 yılında “Uluslararası İstanbul Sanat Festivali” adı ile gerçekleşir. Bu ilk yılda Festival organizasyonu vasıtası ile merkezi Cenevre’de bulunan Müzik Festivalleri Fedarasyonu’na başvurularak, uzmanlar istenmiş ve dünyanın önde gelen festivalleri hedeflenerek çeşitli yardımlar ve öneriler talep edilmiştir.

1974 yılında düzenlenen ikinci festivalden itibaren caz müziği de festival programlarına alınır. Ayrıca bu festivale bir de kongre eklenir. “Modal Müzik” adı altındaki bu kongreye yirmi yabancı müzikolog çağırılır. Yine aynı yıl festival bazı noktaları ile çeşitli eleştirilere maruz kalır, örneğin Türkiye Yazarlar Sendikası tüm sanat dallarına yer verilmediği için festivali protesto eder.

¹⁸⁴ Milliyet Gazetesi (24.Temmuz.1972) “Her Hafta Bir Sohbet”, (Abdi İpekçi ile Eczacıbaşı’nın sohbeti), 9

¹⁸⁵ A.g.m. 9

Festival beşinci yılında (1977) merkezi Cenevre’de bulunan “Avrupa Müzik Festivali Birliği”ne (UEMF-*Union of European Music Festivals*) katılmaya hak kazanır. “Avrupa Müzik Festivali Birliği” 1951 yılında festivallerin en önemlilerini bir araya getirerek, “karşılıklı iş birliği çalışmalarını sağlamak ve yüksek bir sanat düzeyini temin etmek üzere yardımlaşmak amacı ile kurulmuştur”.¹⁸⁶ Bu katılım İstanbul Festivali için çok önemli bir atılımı işaret eder. Çünkü 1977 yılında gerekli koşulları sağlayarak 35 ülke Birliğe katılabiliştir. Bu koşullar arasında şu maddeler yer almaktadır:

- 1- Festivalin beş yıl aralıksız düzenlenmiş olması
- 2- Program ağırlığını müziğin teşkil etmesi
- 3- Festival programlarının evrensel sanat ve kültüre katkıda bulunacak düzeyde ve nitelikte bulunması¹⁸⁷

1977 yılında İstanbul Festivali’nin temel amaçları ve işlevleri yeniden düzenlenir:

- 1- Dünyanın en ünlü 35 festivali ile işbirliği ve dayanışma içinde bulunmak
- 2- İstanbul Festivali’nin dünyanın her yerinde en etkin biçimde duyurulmasını sağlamak
- 3- İstanbul’u çeşitli yönleri ile bütün dünyaya tanıtmak
- 4- Sanatın gücünden yararlanarak, halkla sanatçılar arasında canlı ve etkin bir birlik kurmak, toplumlar arasında yaklaşımcı ve birleştirici bir atmosfer yaratmak. Kendi kültürünün rengini ve özgünlüğünü yeniden mayalandırarak ona yeni anlamlar kazandırmak, sağlıklı bir ulusal kültür bilinci ve geleneği oluşturmak.¹⁸⁸

¹⁸⁶ Uluslararası İstanbul Festivali Haber Bülteni (1977), 1

¹⁸⁷ A.g.k. 2

¹⁸⁸ A.g.k. 2

1980'li yıllara gelinceye kadar İKSV sadece festivaller düzenleyen bu anlamda festival programları ve uygulamaları ile sınırlı faaliyetler yapan bir organizasyon görünümündedir. Festival programında ilk yıllar orkestra ve oda müziği konserleri, resitaller, vokal müzik ve geleneksel müzik kategorilerinde etkinlikler gerçekleşmiştir. Söz konusu faaliyetlerini de sadece İstanbul'da gerçekleştirmiştir. Ancak 1980'li yılların ortasında durum değişmeye başlar. Faaliyet alanlarının genişlediği, ayrıca festivalin niteliği ile ilgili çalışmaların da geliştirildiği görülür.

Opera, bale ve tiyatro etkinliklerinin yanı sıra sergiler ve kongreler de düzenlenmiştir. 80'li yıllarda programa film gösterileri de eklenmiştir. 82 yılındaki programın, sanat filmleri haftası, konferanslar, pop, caz müziği, halk dansları gibi geniş bir çerçevede ele alındığı görülür. 1984'te film gösterileri ayrı bir festivale dönüşerek Uluslararası İstanbul Film Festivali'ne dönüşür. 1985 yılında ise müzik etkinliklerinin yanı sıra tiyatro etkinliklerine ilaveten mim gösterileri de programa eklenir. Sayısı artan tiyatro etkinlikleri 1989 yılından itibaren Uluslararası İstanbul Tiyatro Festivali adı altında ayrı bir organizasyon haline gelmiştir. Festivalin ilk yıllarından itibaren devam eden sergiler 1987 yılından itibaren iki yılda bir düzenlenen bienal etkinliğine dönüşür. Başlangıç yıllarında pek çok sanat alanını kapsayan Uluslararası İstanbul Festivali, 1994 yılında Uluslararası İstanbul Müzik Festivali adını alarak sadece müzik alanına yönelir. Aynı yıl caz müziği de diğer müzik etkinliklerinden ayrılarak Uluslararası caz festivali düzenlenmeye başlar. Böylece her sanat dalının birarada sunulduğu festival programı temel bir değişim içine girmiş olur. Caz müziğinin ayrı bir festival olarak düzenlenmeye başlanmasından sonra Müzik Festivali programı klasik müzik, bale, opera ve geleneksel müzik dallarında yoğunlaşır.

7.2. Yapısı ve Gelir Kaynakları

İKSV; “kamu ve özel kuruluşları ile müzik ve sahne sanatları kuruluşlarının temsil edildiği karma bir organizasyondur. Yönetim kurulu içinde devlet kuruluşlarının temsilcilerinin bulunduğu gibi festival yöneticisi de devletin önerisi ile yönetim kurulu tarafından ya da yönetim kurulunun önerisi ile devlet tarafından seçilir”.¹⁸⁹ Yönetim kurulu ise dört işadamı ve yedi sanat ve kültür temsilcisinden oluşur. Yönetim Kuruluna Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürü, Devlet Tiyatroları Genel Müdürü, Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası Müdürü tabii üye olarak katılırlar. Ayrıca Devlet Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Turizm ve Kültür Bakanlığı’da bu kurulda temsil edilirler.

İKSV, her zaman profesyonel statülü ve yüksek kademeli yöneticilere, icracı ve destek personele sahip olmuştur. Gelirleri ise kurucuların katkıları yanında Kültür ve Turizm, Dışişleri Bakanlıkları’nın büyük katkıları ile bilet, gösteri, reklam satışlarıdır. 1980’li yılların başında gelirlerinin yaklaşık %40’ı devletten, %25’i vakıf kurucularından, %35’i de festival bilet gelirlerinden sağlanmaktadır. Diğer taraftan 1980’li yılların ortasından itibaren Akbank, İşbankası, Vakıflar Bankası ve Pamukbank’ın sürekli destekleri vardır. 1984 yılında İKSV’nin düzenlediği festivalin bütçesi 141.000.000 TL’dir. Hemen ertesi yıl ise bu rakam 395.000.000TL olarak neredeyse iki katını geçer.

İKSV, pek çok kültür merkezi ile ortaklaşa projeler de yapmaktadır. Uluslararası üretim, dağıtım şirketleri ile ortak projeler üretmeye ve kâr amacı gütmeyen kurumlarla çalışmayı hedeflemektedir. Kuruluşundan bugüne gerçekleştirdiği etkinliklerde sponsorluk katkısını en yüksek düzeyde sağlamış olan öncü kurum olarak faaliyetlerini devam ettirmektedir.

¹⁸⁹ Tercuman Gazetesi (12.Mayıs.1982), N.Eczacıbaşı, “İstanbul Festivali Yaklaşırken”,1

İKSV sponsorluk programlarını 1995 yılında bir departman altında toplayarak aynı yıl uygulamaya geçmiştir. Kültür-sanat alanında sponsorluğu Türkiye'ye yerleştiren ilk kurumdur. Sponsorları çeşitli özelliklerine göre sistematik bir düzene oturtarak, bu düzen içinde destek olmak isteyen kurum ve kuruluşları yaptıkları hizmetlere göre katogorilere ayırmıştır. Önemli bir sponsorluk kategorisi “festival ana sponsorluğu”dur. Ana sponsorluk tahmin edileceği üzere uzun yıllar, İKSV'nin kurucularından olan Eczacıbaşı Holding tarafından üstlenilmiş, sonraları Garanti Bankası, Akbank, Turkcell ve IMKB gibi kuruluşlar da bu görevi sürdürmüşlerdir. “Resmi sponsorluk”, kurumsal sponsorluk adıyla da adlandırılmıştır. Özel bankaların katkıları da genellikle resmi sponsorluk çerçevesinde yer almıştır.

Festival sponsorluğu ve resmi sponsorluk gibi kapsamı geniş kategorilerin dışında her bir etkinlik için destek veren kurum ve kuruluşlar da “gösteri sponsorluğu” adı altında tanımlanmışlardır. Diğer yandan festivale ait tüm reklam ve ilan kampanyaları basın, TV, dergi ve radyolar tarafından yürütülerek “medya sponsorluğu” adı altında toplanmıştır. Son yıllarda sponsorluk kategorileri, destek olan kurum ve kuruluşların kurumsal kimliklerine göre genişlemiştir. Çeşitli hizmetleri sağlayan kuruluşlar da “servis sponsoru” kategorisine girerler.

İstanbul Kültür ve Sanat Vakfının müzik festivali düzenlemeye başladığı 1973 yılından 2005 yılına kadar yapmış olduğu faaliyetlerine ait detaylı tablolar çalışmanın ekinde yer almaktadır. Tablolar festivale katılan ülkeleri, katılımcıları ve program detaylarını içermektedir. 33 yıldan beri aralıksız olarak düzenlenmekte olan müzik festivaline ait tablolar katılımcı sayısı, etkinlik türleri ve sponsorluk anlayışındaki değişimlerle bize festivalin geçirdiği evrimin kapsamlı bir haritasını sunmaktadır.

Söz konusu tablolar üzerinde yapılan çalışmalar sonucunda müzik etkinlikleri diğer etkinliklerden ayrıştırılarak, yerli/yabancı katılımcıların sayıları ve yıllara göre dağılımı, katılımcı ülkelere ait istatistiki bilgiler tespit edilip, değerlendirilerek yeni tablolar elde edilmiştir. Elde edilen verilere¹⁹⁰ göre 2005 yılının sonuna kadar katılımcılarla ilgili bilgiler dört kategoride değerlendirilmiştir. Her katılımcı grubun tüm katılımcılara göre yüzde oranları hesaplanarak yıllara göre belirtilmiştir.

Bu kategoriler:

1. Yerli Katılımcılar
2. Yabancı Katılımcılar
3. Yerli-Yabancı Ortak Katılımcılar
4. Yabancı-Yabancı Ortak Katılımcılar

Tablo 7.1. Katılımcıların Yıllara Göre Dağılımı

KATILIMCILAR	Uluslararası İstanbul Festivali								Avrupa Festivaller Birliği Üyeligi											
	1973		1974		1975		1976		1977		1978		1979		1980		1981		1982	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Yerli Katılım	13	40	10	28	7	29	7	25	8	33	11	36	11	41	5	29	4	15	18	44
Yabancı Katılım	10	30	20	58	14	59	20	71	14	59	19	61	12	44	8	47	20	77	22	54
Yerli-Yabancı Ortak	8	24	4	11	1	4	1	4	2	8	1	3	3	11	4	24	2	8	1	2
Yabancı-Yabancı Ortak	2	6	1	3	2	8	-	-	-	-	-	-	1	4	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	33		35		24		28		24		31		27		17		26		41	

¹⁹⁰ Üzerinde inceleme yapılan program detayları ve katılımcı bilgileri İKSV arşivinde yapılan çalışmalar sonucunda elde edilmiş, 33 yıla ait belge çalışmasında ulaşılabilen tüm bilgiler değerlendirilmiştir. Festival broşürleri teker teker taranmış, broşürlerde yer almayan bilgiler için yine arşivde kapsamlı araştırmalar yapılmış, bütün bu çalışmalara karşın ulaşılamayan bir takım bilgiler de olmuştur. Oluşturulan tablolar elde edilen maksimum bilgi çerçevesinde düzenlenmiştir.

KATILIMCILAR	1983		1984		1985		1986		1987		1988		1989		1990		1991		1992	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Yerli Katılım	13	30	15	29	22	33	18	38	25	44	23	45	21	40	19	37	25	45	18	38
Yabancı Katılım	25	59	28	55	35	52	22	48	21	37	25	49	24	45	28	54	23	41	23	49
Yerli-Yabancı Ortak	4	9	6	12	6	9	4	8	6	11	1	2	3	6	2	3	3	5	5	11
Yabancı-Yabancı Ortak	1	2	2	4	4	6	3	6	5	8	2	4	5	9	3	6	5	9	1	2
TOPLAM	43		51		67		47		57		51		53		52		56		47	

KATILIMCILAR	1993		1994		1995		1996		1997		1998		1999		2000		2001		2002	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Yerli Katılım	13	32	16	46	24	58	20	47	16	43	16	50	8	26	4	13	12	39	9	36
Yabancı Katılım	17	44	13	37	8	20	13	30	14	38	10	32	14	45	15	50	11	35	8	32
Yerli-Yabancı Ortak	5	12	2	6	5	13	6	14	3	8	4	12	5	16	5	17	5	16	3	12
Yabancı-Yabancı Ortak	5	12	4	11	4	9	4	9	4	11	2	6	4	13	6	20	3	10	5	20
TOPLAM	40		35		41		43		37		32		31		30		31		25	

KATILIMCILAR	2003		2004		2005	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Yerli Katılım	14	40	4	21	2	9
Yabancı Katılım	14	40	11	58	13	59
Yerli-Yabancı Ortak	6	17	4	21	7	32
Yabancı-Yabancı Ortak	1	3	-	-	-	-
TOPLAM	35		19		22	

Yukarıdaki verilere bakıldığında genel olarak katılımcılar en düşük seviyeye 1980 yılında (5 yerli, 8 yabancı, 4 yerli-yabancı ortak katılımıyla) 17 etkinlikle, en yüksek seviyeye ise 1985 yılında (22 yerli, 35 yabancı, 6 yerli-yabancı ortak katılımcı, 4 yabancı-yabancı ortak katılımcıyla) toplam 67 etkinlikle ulaştığı görülür. 1973 yılında 8 katılımla ortak katılımcı sayısı en yüksek seviyede başlamış ancak ertesi yıl bu sayı 4'e inmiş, 1979 yılına kadar

da en düşük seviyede (1) seyretmiştir. 1984 yılından sonra ortak etkinlik sayısı artarak 3 ile 6 arasında bir dengeye oturmuştur. Festivalin başlangıç yıllarındaki etkinlikler İKSV'nin kuruluş amaçlarına uygun ve coşkulu bir seyir izlemiş ancak ilerleyen yılların politik ve ekonomik değişkenleriyle durgunluk yaşamıştır. 1980 yılı en durgun dönem olmuştur.

1983 yılından sonra katılımcı sayısının artış gösterdiği ve etkinlik sayılarının arttığı 1984-1985 yıllarında en yüksek seviyeye ulaştığı görülür. 1985 yılına kadar diğer sanat dallarıyla bir arada yapılan festival bu yılın ardından her bir sanat dalına özgü bağımsız festivaller olarak faaliyetlerini sürdürürler. 85 yılı, festivale katılan sanatçı ve sanat organizasyonu sayısı açısından en yüksek değere ulaşıldığı yıldır. Sadece müzik etkinliklerine katılan organizasyon sayısı yerli ve yabancı katılımcılarla 67 adet olmuştur. Bu rakam ulaşılan en yüksek rakamdır.

Tablo 7.2. Etkinlik Türlerinin Yıllara Göre Dağılımı

Etkinlik Türü	1973		1974		1975		1976		1977		1978		1979		1980		1981		1982	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Resital (Solo-Düo)	3	9	9	27	12	50	5	18	5	21	7	23	7	26	5	29	9	35	11	27
Oda Müziği (Oda Orkestrası/Korusu, Trio, Kuartet vs.)	5	15	3	8	2	8	3	11	4	17	5	16	5	18	6	35	6	23	9	22
Orkestra (Senfoni, Filamoni, Koro)	11	34	6	17	5	22	5	18	7	29	3	10	2	8	-	-	2	8	4	10
Opera (Operet, Müzikal, vs.)	5	15	2	6	2	8	2	7	-	-	2	6	2	8	-	-	-	-	-	-
Bale (Klasik Bale)	5	15	3	8	-	-	4	14	1	4	1	3	3	11	-	-	1	4	4	10
Türk Müziği (Geleneksel Müzikler ve Türk Sanat Müziği vs.)	3	9	5	14	2	8	6	21	5	21	6	19	6	21	3	18	3	12	7	17
Diğer (Modern Dans, Caz, Dünya Müzikleri vs.)	1	3	7	20	1	4	3	11	2	8	7	23	2	8	3	18	5	18	6	14
TOPLAM	33		35		24		28		24		31		27		17		26		41	

Etkinlik Türü	1983		1984		1985		1986		1987		1988		1989		1990		1991		1992	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Resital (Solo-Düo)	13	30	17	33	27	40	16	34	22	39	11	22	12	23	11	21	9	16	10	22
Oda Müziği (Oda Orkestrası/Korusu, Trio, Kuartet vs.)	14	33	7	14	9	14	11	24	4	7	14	27	6	11	12	23	13	23	9	19
Orkestra (Senfoni, Filamoni, Koro)	4	9	5	10	10	15	2	4	8	14	3	6	11	21	5	10	3	5	8	17
Opera (Operet, Müzikal, vs.)	-	-	-	-	1	2	2	4	2	4	1	2	1	2	3	6	2	4	1	2
Bale (Klasik Bale)	4	9	4	8	3	4	2	4	1	2	2	4	4	8	1	2	6	11	3	6
Türk Müziği (Geleneksel Müzikler ve Türk Sanat Müziği vs.)	5	12	9	18	11	16	11	24	16	27	18	35	14	26	15	28	19	34	14	30
Diğer (Modern Dans, Caz, Dünya Müzikleri vs.)	3	7	9	18	6	9	3	6	4	7	2	4	5	9	5	10	4	7	2	4
TOPLAM	43		51		67		47		57		51		53		52		56		47	

Etkinlik Türü	1993		1994		1995		1996		1997		1998		1999		2000		2001		2002	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Resital (Solo-Düo)	13	32	11	31	16	39	14	33	11	30	11	35	7	23	8	27	7	23	6	24
Oda Müziği (Oda Orkestrası/Korusu, Trio, Kuartet vs.)	10	25	6	17	11	27	13	30	14	38	8	25	9	29	8	27	15	48	11	44
Orkestra (Senfoni, Filamoni, Koro)	4	10	3	9	6	15	6	14	5	13	7	22	3	10	7	23	6	19	3	12
Opera (Operet, Müzikal, vs.)	1	2	-	-	1	2	1	2	1	3	4	12	2	6	-	-	-	-	2	8
Bale (Klasik Bale)	3	8	-	-	1	2	-	-	-	-	1	3	4	13	4	13	-	-	-	-
Türk Müziği (Geleneksel Müzikler ve Türk Sanat Müziği vs.)	8	20	12	34	5	13	5	12	4	11	-	-	5	16	3	10	2	6	2	8
Diğer (Modern Dans, Caz, Dünya Müzikleri vs.)	1	3	3	9	1	2	4	9	2	5	1	3	1	3	-	-	1	4	1	4
TOPLAM	40		35		41		43		37		32		31		30		31		25	

Etkinlik Türü	2003		2004		2005					
	Adet	%	Adet	%	Adet	%				
Resital (Solo-Düo)	8	23	3	15	6	27				
Oda Müziği (Oda Orkestrası/Korusu, Trio, Kuartet vs.)	7	20	9	47	10	45				
Orkestra (Senfoni, Filamoni, Koro)	7	20	5	26	4	18				
Opera (Operet, Müzikal, vs.)	4	11	1	5	-	-				
Bale (Klasik Bale)	-	-	-	-	-	-				
Türk Müziği (Geleneksel Müzikler ve Türk Sanat Müziği vs.)	6	17	-	-	1	5				
Diğer (Modern Dans, Caz, Dünya Müzikleri vs.)	3	9	1	5	1	5				
TOPLAM	35		19		22					

Yukarıdaki tabloda başlangıcından itibaren 2005 yılını da kapsayan dönemde etkinlik türleri ve etkinlik kategorilerini içeren veriler görülmektedir. Katılımcılar tablosunda olduğu gibi her kategoride yapılan etkinlik sayısı yıllara göre adet olarak gösterilmiş ve bu rakamların yıllık toplam etkinlik sayısına göre yüzdeleri belirlenerek tabloya ilave edilmiştir. Her iki tabloda da görüldüğü gibi toplam etkinlik sayısı, toplam katılımcı sayısı birbirine eşittir. Müzik etkinlikleri öncelikle Türk Müziği ve Klasik Müzik olarak iki ana kategoriye ayrılmıştır. Türk Müziği başlığı geleneksel Türk müziğini ve Türk sanat müziğini içerirken, klasik müzik başlıklı etkinlikler ise altı alt başlıkta toplanmıştır:

1. Resitaller (solo, düo)
2. Oda Müziği (Oda Orkestrası, Oda Korusu)
3. Orkestra Müziği ve Büyük Koro
4. Opera (Operet ve Müzikaller)
5. Bale
6. Diğer (Geleneksel Müzikler, Caz, Modern Dans vb.)

Bale ve büyük orkestra/koro etkinlikleri diğer etkinliklere göre sanatçı sayıları, arka plan çalışanlarının çokluğu ve benzeri nedenlerle maliyeti yüksek etkinliklerdir. Yıllara göre bu etkinlikler incelendiğinde diğer kategorilere oranla sayılarının daha az olduğu görülür. Örneğin 1980-1985 yılları arasında opera, operet ve müzikal gibi etkinlikler gerçekleşmemiştir. Resitaller ise daha küçük çaplı ve mekân problemleri daha az olan etkinlikler olduğu için toplam etkinlik sayıları daha yüksektir. 33 yıl süresince festivalde resital, oda müziği ve orkestra konserleri aralıksız ve dengeli rakamlarla seyrini sürdürmüştür. Türk müziği etkinliklerine baktığımızda 1987-1995 yılları arasında ciddi bir yükseliş yaşandığı ancak 1995 yılından sonra diğer etkinliklerle yaklaşık aynı oranda seyrettiği görülmektedir. Son yıllarda ise bale etkinlikleri çoğu zaman yerini modern dansa bırakmıştır. Özellikle 2001

ÜLKELER	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00	01	02	03	04	05
Kore																	1																
Bangladeş												1																					
Belçika							1												1	1				1									
Bolivya												1																					
Singapur																			1														
Danimarka												1		1					1							4			1				
İrlanda																			1						1								
Tahiti												1																					
Tunus												2																					
Norveç												1					1		1					2					1				
İsrail												1			1			1		3				2			1		1	2			
Litvanya												1													2								
Brezilya			1									1	1					1															
Yunanistan																	1	1	1	1		1					2				1		
Gürcistan													1	1	1																		
Meksika													1							1													
Avusturalya																															1		
Uruguay																1																	
Türkmenistan																						1											
Başkır Cum.																					1												
Baltık Cum.																										1							
Özbekistan																										1							
Slovakya																													1	1			
Srilanka																														1	1		
Yeni Zelanda																															1		

Genel olarak İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı, günümüze kadar gerçekleştirdiği müzik faaliyetleriyle kurumsal amaçlarına paralel bir gelişme kaydeder. Önceleri yurdun diğer bölgelerinde de uluslararası nitelikte kültür ve sanat şenlikleri düzenlenmesi düşünülmüşse de kurumun amaçlarında iki defa daha değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklikler 1972 ve 1977 yıllarında gerçekleşir. 1977 yılına gelindiğinde İstanbul'da beş yıl aralıksız olarak festival düzenlendiğinden kurum, Avrupa Müzik Festival Birliğine kabul edilmiş ve festivalin ana amaçları da bu uluslararası katılım doğrultusunda son kez şekillendirilmiştir. İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı bünyesinde gerçekleştirdiği festivallerde ülkemizden ve yurtdışından festivale katılan müzisyenlerin mesleki ihtiyaçlarından kişisel problemlerine, ve hatta pek çok lojistik konuyla da ilgilenmiştir.

Festival etkinliklerinin gerçekleşmesi için sağlanan devlet desteği 1980'li yılların başında %40 oranındayken son yıllarda bu oran %20'lere inmiştir. Bu durum önceki bölümde detaylarıyla incelenen 2004 yılında çıkarılan sponsorluğu teşvik yasalarıyla yakından ilişkilidir. Diğer taraftan sponsorlardan gelen destekler festivalin ilk yıllarında festival bütçesinin %30'nu oluştururken, son yıllarda bu oran %70'i aşmıştır. Sponsorluk

faaliyetleri kurum içinde bir birim üzerinden 1995 yılından sonra düzene konmuştur.

İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı aynı zamanda kurumsal yapılanmasını tamamlamış bir kurumdur. Bu kurum sivil kaynaklarla beslenen, kısmen devletten yardım alan, yönetim kurulunda devletin temsilcilerinin de bulunduğu, sanatçı uzman danışmanlarıyla küçük bir sanat konseyi görünümündedir. Ancak sanat konseyleri ülke düzeyinde devlet ve sivil kurumlardan sağlanan fonların dağıtımını sağlayan yetkili kuruluşlardır. İKSV ise kendi düzenlediği festival etkinliklerine fon dağılımını kendi bünyesinde gerçekleştirdiğinden, yetkileri de kendi faaliyetleriyle sınırlıdır.

8. Sonuç

Klasik müzik etkinliklerinin kurumsallaşması ilk olarak Avrupa’da saraylarda oluşturulan müzik kurumları üzerinden gerçekleşmiştir. Saray orkestraları da bu gelişimin önemli bir parçası olmuştur. Kraliyetin oluşturduğu kurumlarda çalışan saray müzisyenleri ve besteciler statü olarak kraliyetin çalışanıdır ve zamanla halka açık etkinliklere de katılmalarına izin verilir. Böylece kraliyetin koruyuculuğunda şekillenen bu ilk kurumsallaşma modeli, müzisyen ve bestecilerin elde ettikleri olanaklarla sarayın sınırlı ortamından uzaklaşmaya başlar. Gelişen burjuva kültürü de kendi kurumlarıyla, serbest meslek faaliyeti gerçekleştirmeye başlayan müzisyen ve bestecilere farklı imkânlar sağlar.

Kurumsallaşma olgusu ticaretin yaygınlaşmasıyla paralel bir yol katetmiştir. Sermaye sahiplerinin bir araya gelerek kurdukları derneklerin yanı sıra müzisyenler de birlikler ve dernekler kurmuşlardır. Söz konusu dernekler, müzisyenlerin ücretleri ve çalışma koşullarıyla ilgili düzenlemeler yapmışlar, konser/opera ve bale etkinliklerini organize etmişler, orkestralar kurmuşlar, konser salonları kiralamışlar, hatta inşa ettirmişlerdir. Böylece pazar koşullarıyla karşı karşıya kalan müzik etkinlikleri, sadece belli bir kesimin sınırlı alanından çıkmış ve bu durum önemli bir dönüşümün habercisi olmuştur.

Piyasa şartlarıyla karşı karşıya kalan müzik etkinlikleri uzun yıllar serbestleşen pazar yapısı içinde çeşitli odakların himayesinde varlığını devam ettirir. Müzik yapıtları ürünlerin alınıp satılabildikleri değiş tokuş ortamında kendi kendine yeten, arz ve talep miktarları diğer ürünlerdeki gibi ölçülebilen değerlerle hareket etmediğinden her zaman destek odaklarına ihtiyaç duymuştur. Bu odaklar devlet destekleri, müzikseverlerin kurdukları dernek ve vakıf gibi kurumlardır. Destek kurumları, piyasa şartlarında farklı bir değer

mekanizmasıyla karşılaşan sanat/müzik yapıtlarının kendine özgü yapısının, estetik değerinin korumasını ve desteklenmesini amaç edinirler.

Pazar sistemi, değiş-tokuş ilkesiyle yürüyen, her ürünün bu alışveriş ortamında var olabildiği bir düzlem yaratır. Arz ve talep yasalarıyla oluşan ve ölçülebilen sonuçlar üzerinden hareket eden bu mekanizma içinde sanat yapıtlarının yer alabilmesi, ekonomik göstergelerle uyumlu olduğu anlamına gelmez. Çünkü bir sanat yapıtı kendisine atfedilen değerle pazardaki ekonomik değerini bulur. Bu anlamda ticari başarıyla ölçülen değer ve sanatsal değer birbirinin karşıtı iki kutup oluşturur. Ticari faaliyet içeriğinde standartlaşmayı da barındırır. Sanat yapıtı ise bu standartlaşma durumunu reddeder.

Uygun bir destek sistemiyle pazar yapısı içinde varlığını sürdüren sanat kurumları, etkinliklerinin desteklenmesi bağlamında her ülkeye göre farklılıklar içermekle birlikte temel benzerlikler de gösterirler. Özellikle devlet desteklerinin şekillenmesi ve çeşitli yollardan gerçekleşmesi pek çok ülkede benzerlik gösterir. Bunlar doğrudan ya da dolaylı olarak devletin sağladığı desteklerdir. Sanatçılara yönelik yardımlar, sanat eğitime sağlanan destekler, sanat kurumlarına yönelik maddi yardımlar ve çeşitli kanunlarla kurumların teşvik edilmesi devletin başlıca destek alanlarını oluşturur.

Günümüzün serbest rekabet ortamında devletin işlevleri yeniden şekillenmekte ve özel sermayenin işleyişi ayrı bir önem kazanmaktadır. Bu aşamada devletin özel kurumların sektörel gelişimini desteklediği, sanatsal etkinlikleri düzenleyebilmeleri için gerekli hukuki zemini hazırladığı bir yönelim karşımıza çıkar. Devlet tarafından finansmanı temin edilen sanat kurumları gelişen serbest piyasadaki güçlerle karşılaştıkça serbest girişimi de benimsemeye başlarlar. Özel sermayenin kamu hizmetlerinin yerine getirilmesindeki katkısı giderek artar. Sanatın üretim ve tüketim alanındaki özerkliği sermaye tarafından büyük ölçüde etkilenir. Devletin sanata katkısı

azalmaya başlar. Devlet, pek çok hizmeti siyasal ve ekonomik gelişiminin gereği olarak özelleştirmek istemektedir. Ticari kuruluşların reklam amacı, vergi indirimlerinden faydalanma istekleri ve sosyal bir görevi yerine getirme düşünceleri, devletin sosyal hizmetler ile kültür ve sanat alanından elini çekme isteğiyle örtüşmektedir. Bu sebeple sanat kurumları da bir ticarileşme süreci yaşarlar ve özel sermaye ile ortak faaliyetler gerçekleştirirler.

Özel sermayenin sanat alanına getirdiği katkılar günümüzde sponsorluk faaliyetlerinin kapsamında değerlendirilir. 1980'li yıllardan itibaren serbest piyasa düzeninin işletilmeye başlamasıyla beraber Amerika ve Avrupa'da özel kurum ve kuruluşlar sanata ve kültüre önemli ölçüde katkı sağlamaya başlarlar. Bu süreç sponsorluk ya da destek sistemlerinin yaygınlık kazanmasıyla devam eder. Gelineen noktada sponsorluk kavramı, destek olunan müzik etkinlikleri kapsamında düzenlenen konserler, açılan merkezler ve konser salonlarıyla belli ölçüde bir tanıtım aracı olarak görülmektedir. Şirketlerin, bankaların ya da diğer özel girişimlerin destekledikleri sanatsal etkinlikler, kendi kurumsal yapılanmalarının içinde de yer alırlar. Sanatın özel girişimlerle desteklenmesini kolaylaştırmak ya da teşvik etmek için devletin uyguladığı kolaylıklar, sponsorluk faaliyetlerini olumlu anlamda etkilemektedir. Bu kolaylıklar vergi indirimleri, teşvikler ve vergi istisnaları gibi dolaylı katkılardır. Bu dolaylı katkılar bazen doğrudan yapılan katkıdan daha işlevsel olabilmektedir. Bu noktada hukuki alanda uygulanan telif yasaları, bu alandan doğan yasal haklar ve mali kazanımlar da dolaylı yardımın farklı bir yüzünü meydana getirir. Telif hakkından doğan kazançlar, vergi istisnası uygulanan kazançlar olarak değerlendirilirler.

Ülkemizde uzun yıllar devlet himayesinde gelişim kaydeden klasik müzik kurum ve kuruluşları da Avrupa ve Amerika'daki kurumsal gelişime paralel olarak önemli bir dönüşüm yaşarlar. Bu değişim, özel sermayenin sanat organizasyonlarına sağladığı desteğe, devlet tarafından getirilen teşvikler ve vergi kolaylıklarıyla yakından bağlantılıdır. Devletin bu süreci

teşvik edici programları çıkarılan yasal düzenlemelerle desteklenir. Kamu sanat kurumları da bir “ticarileşme” süreci yaşayarak özel sermaye ile ortak etkinlikler geliştirmeye başlarlar. Bu noktada ülkemizde sanat konseyi benzeri, özel sermaye birikimini yönlendiren, fonların dağılımını sağlayan bir kurum/kuruluş veya devlet merkezli bir yapılanma mevcut değildir.

Her ülkenin kendi şartlarında, kendi gelişim sürecinde oluşturdukları kurumların, bulundukları ülkelerin kendine has gelişimini yansıttığı görülür. Türkiye’de uzun yıllar kamu kesiminin desteğiyle varlık gösteren klasik müzik etkinlikleri, değişen ekonomik ve politik ortamdan etkilenebilen kamu kurumlarının yönetimi ve işleyişiyle yürütülmektedir. Bu kurumlar kamu kurumu olmanın getirdiği çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar.

Türkiye’de kamuya ait sanat/müzik kurumları, yaşadıkları çeşitli sıkıntılara rağmen etkinliklerini düzenli olarak gerçekleştirmektedirler. Özel sektörün girişiyle oluşturulan kurumlar ise bütçeleriyle sınırlı ölçüde faaliyetlerini sürdürürler. Şirket, vakıf ya da dernek statüsünde büyük oranda kâr amacı gütmeksizin kurulan bu özel sektör kurumlarının hepsi toplumsal, kültürel sorumluluk çerçevesinde kurulmuşlardır. Ancak söz konusu kuruluşlar da farklı problemlerle karşı karşıya kalırlar. Bağlı bulunduğu şirketin/vakfın varlık süresiyle sınırlı olan bu kurumların faaliyet alanları ekonomik değişkenlerden doğrudan etkilenebilmektedir ve bu kuruluşların devamlılığını sağlayacak bir sistem mevcut değildir.

Diğer yandan alanın en temel problemi, Türkiye’de klasik müzik alanında ve diğer sanat dallarında “Kamu Meslek Kuruluşu” görünümünde olan, dayanağını 1982 Anayasası’nın 135. maddesinden alan bir meslek birliğinin olmayışıyla ilişkilidir. Neredeyse tüm meslek alanlarında ülkemizde faaliyetlerini sürdüren, mesleki anlamda ve resmi otoriteler karşısında yaptırım gücü olabilecek böyle bir birliğin bulunmayışı da önemli sorunları işaret eder. Meslek mensuplarının birlikte hareket etmeleri için hukuki ve ekonomik güce

ulaşmalarını sağlamak, toplum içinde daha etkin hareket etmelerini temin etmek amacıyla böyle bir birliğin gerekliliği açıktır.

EK: ULUSLARARASI İSTANBUL MÜZİK FESTİVALİ

(Katılımcılar ve Program Detayları)

1973 – 2005

ÜLKE	KATILIMCILAR	ORKESTRA ŞEFİ	FESTİVAL (YIL)	Program (Çalınan Yapıtlar)
ALMANYA - İNGİLTERE	MUSICA ANTIQUA TOPLULUĞU	BERNHARD KLEBEL	1973	Rönesans dönemi Avusturya Fransa İngiltere ve İtalyan Saray Müzikleri.
ALMANYA - İNGİLTERE	MUSICA ANTIQUA TOPLULUĞU	BERNHARD KNEBEL	1973	JARDİN MUSICAL
MACARISTAN	BUDAPEŞTE FILARMONİ ORKESTRASI	ANDRAS KORODI	1973	BARTOK Divertimento BARTOK Keman Konçertosu BARTOK Mavi Sakal'ın Şatosu
POLONYA - TÜRKİYE	POLONYA RADYO-TELEVİZYON SENFONİ ORKESTRASI PIOTR PALECZNY, piyano & AYLA ERDURAN, keman	BOHDAN WODICZKO	1973	BERLIOZ Roma Karnavalı Uvertürü Op.9 CHOPIN Piyano Konçertosu No.2 TCHAIKOVSKY Senfoni No.4
ROMANYA	BÜKREŞ MADRİGAL KOROSU	MARIN CONSTANTIN	1973	MADRİGALLER
ROMANYA	AVRAMOV YAYLI ÇALGILAR DÖRTLÜSÜ		1973	HAYDN Dörtlü Op.20 No.4 BACEWICZ Dörtlü No.4 PIPKOV Dörtlü No.1 ASLAMASIAN Haendel'in bir Teması Üzerine Çeşitlemeler
İSPANYA TÜRKİYE	CUMHURBAŞKANLIĞI SENFONİ ORKESTRASI ANDRE NAVARRA, çello & SUNA KAN/ KEMAN	Gotthold E. LESSING	1973	USMANBAŞ Kurtuluş Savaşı Adına Senfonik Bölüm BRAHMS İkili Konçerto STRAUSS R. Don Kişot Op.34
TÜRKİYE	ANKARA DEVLET BALESİ , ÇOĞUL, PEMBE KADIN	HİKMET ŞİMŞEK	1973	CENGİZ TANÇ "ÇOĞUL" NECİL KAZIM AKSES "PEMBE KADIN"
TÜRKİYE	ANKARA DEVLET BALESİ	ANDREA GIORGI	1973	GISELLE
TÜRKİYE	ANKARA DEVLET BALESİ	HİKMET ŞİMŞEK	1973	JUDITH
TÜRKİYE	CUMHURBAŞKANLIĞI SENFONİ ORKESTRASI PAUL BADURA SKODA, piyano	HİKMET ŞİMŞEK	1973	AKSES İtli'nin Neva-Karı Üzerine Scherzo Piyano Konçertosu No.22 MOZART KV482 SCHUMANN Senfoni No.4
TÜRKİYE	DEVLET OPERA KOROSU	AYDIN GÜN (GENEL SANAT YÖNETMENİ) ROBERT WAGNER	1973	(Program bilgisi mevcut değil)
TÜRKİYE	DEVLET OPERASI&PARMA OPERASI, AIDA	AYDIN GÜN , sanat yönetmeni, ALBERTO ZEDDA, şef	1973	GIUSEPPE VERDI "AIDA"
TÜRKİYE	DEVLET OPERASI, KÖROĞLU	AYDIN GÜN , sanat yönetmeni, NİYAZI TAĞIZADE, şef	1973	AHMET ADNAN SAYGUN "KÖROĞLU OPERASI"
TÜRKİYE	İSTANBUL DEVLET OPERASI ORKESTRA VE KOROSU	TAV F. KUHN	1973	CARL ORFF CATULLI CARMINA HALK TÜRKÜLERİ
TÜRKİYE	TÜRKİYE HALK EVLERİ FOLKLOR GURUPLARI		1973	
TÜRKİYE	İSTANBUL DEVLET SENFONİ ORKESTRASI VERDA ERMAN, piyano	FRANZ ALLERS	1973	Ferid Alnar "Prelüd ve İki dans" Ludwig van Beethoven Piyano Konçertosu No. 2 Anton Dvorak Senfoni No. 5
TÜRKİYE - AVUSTURYA	SARAYDAN KIZ KAÇIRMA	ROBERT WAGNER	1973	

TÜRKİYE - FRANSA	CUMHURBAŞKANLIĞI SENFONİ ORKESTRASI AYŞEGÜL SARICA, piyano	LUKAS FOSS	1973	FOSS ERKİN SAINT-SEANS BEETHOVEN	Uvertür Sinfonietta Piyano Konçertosu No.4 Senfoni No.5
TÜRKİYE - FRANSA	CUMHURBAŞKANLIĞI SENFONİ ORKESTRASI JEAN-PIERRE RAMPAL, flüt & DENIS EVESQUE, piyano	JEAN-PIERRE JACQUILLAT	1973	REY MOZART KV313 BERLIOZ Op.14	Fatih Senfonik Şiiri Flüt Konçertosu No.1 Fantastik Senfoni
TÜRKİYE - ALMANYA - FRANSA	CUMHURBAŞKANLIĞI SENFONİ ORKESTRASI ULF HOELSCHER, keman	JEAN PERISSON	1973	WAGNER Uvertürü TARCAN Keman Konçertosu DEBUSSY Bir Orman Perisinin Öğleden Sonrası için Prelüd "Prélude à l'après-midi d'un faune" RAVEL Daphnis & Chloé Bale Süiti No.2	Die Meistersinger von Nürnberg
TÜRKİYE - İNGİLTERE	YEHUDI MENUHIN, keman & IDİL BIRET, piyano		1973	BEETHOVEN Op.24 BEETHOVEN Op.30 BEETHOVEN Op.47	Sonat No.5 Sonat No.7 Sonat No.9
TÜRKİYE - İNGİLTERE	İSTANBUL DEVLET SENFONİ ORKESTRASI SUNA KAN & YEHUDI MENUHIN & AYLA ERDURAN, keman	PROF. GOTTHOLD E. LESSING	1973	VIVALDI Fa Majör BEETHOVEN Op.61 BRAHMS Senfoni No.1	3 Keman için Konçerto Keman Konçertosu
İNGİLTERE	LONDRA FİTİVAL BALEİ		1973	GISELLE	
İNGİLTERE	YEHUDI MENUHIN , keman		1973	J.S. BACH SOLO SONAT SOL MAJOR PARTITA MI MAJOR PARTITA RE MAJOR	
AMERİKA	PAUL TAYLOR DANS TOPLULUĞU		1973	(Program bilgisi mevcut değıl)	
SSCB	SOVYET DEVLET BALEİ		1973	CHOPINIANA - Chopin PAQUITA Minkus KUĞU GÖLÜ Tchaikovsky DON KİŞOT Minkus UYUYAN GÜZEL Tchaikovsky	
YUGOSLAVYA	BELGRAD FİLARMONİ ORKESTRASI RADMILLA BAKOCEVIC, soprano	GIKA ZDRAVKOVI TCH	1973	(Program bilgisi mevcut değıl)	
YUGOSLAVYA	ZAGREB SOLİSTLERİ TONKO NINIC & AUGUSTIN DETIC, keman	DRAGUTIN HRDJOK	1973	CORELLI Konçerto Grosso No.4 / BACH İki Keman Konçerto Re Majör ROSSINI Sonat No. 1 / Sonata No.1 KELEMEN MARTINU BARTOK	Improvisations Concertantes Altılı / Sextet Romen Dansları
MACARİSTAN	DENES KOVACS, keman		1973	(Program bilgisi mevcut değıl)	
TÜRKİYE	İSTANBUL DEVLET SENFONİ ORKESTRASI SUNA KAN , keman	HİKMET ŞİMŞEK	1973	HAENDEL Konçerto Grosso Fa Majör ERKİN TÜZÜN BEETHOVEN	Keman Konçertosu Anadolu'dan Esintiler Senfoni No.8
TÜRKİYE	İSTANBUL BELEDİYESİ KONSERVATUVATI TÜRK MUSİKİSİ İCRA HEYETİ	MÜNİR NURETTİN SELÇUK	1973		
TÜRKİYE	İSTANBUL BELEDİYESİ KONSERVATUVARI TÜRK MUSİKİSİ KOROSU	Dr.NEVZAT ATLIĞ	1973		
BULGARİSTAN	SOFYA ARABESC BALEİ		1974	Etude Diaphonic et Adagio: Kiurtchiiski – İri Nemecek Suite Sur Un Theme: Verdi - Carmen: Bizet	
BULGARİSTAN	SOFYA FİLARMONİ ORKESTRASI ANTON DİKOV, piyano & GHEORGE BADOV, keman	DIMITRE MANOLOV	1974	VLADIGEROV BARTOK TARCAN STRAUSS R.	Improvisation ve Toccato Piyano Konçertosu No.3 Orkestra Süiti No.3 Don Juan Senfonik Şiiri
ÇİN	ÇİN JİMNASTİK GRUBU		1974		
ÇEKOSLAVAKYA	JOSEF SUK, keman & JUDITH ULUĞ, piyano		1974	BRAHMS Op.100 JANACEK DVORAK BEETHOVEN	Sonat Sonat Sonatin Op.100 Sonat Op.96
FRANSA	FRANSA HALK DANSLARI		1974		
FRANSA - TÜRKİYE	CHRISTIAN FERRAS, keman JUDITH ULUĞ, piyano		1974	BEETHOVEN DEBUSSY BACH No.2	Sonat No.5 Op.24 Sonat Partita
ALMANYA - İNGİLTERE	ELISABETH SCHWARZKOPF, soprano GEOFFREY PARSONS, piyano		1974	19. VE 20.YY LİEDLER	

MACARISTAN	FERENC LISZT ODA ORKESTRASI	JANOS ROLLA	1974	VIVALDI Senfoni Sol Majör HAENDEL Konçerto Grosso No.6 BACH Brandenburg Konçertosu No.4 MOZART Divertimento KV138 BARTOK Divertimento
POLONYA	POLONYA HALK DANSLARI TOPLULUĞU		1974	
POLONYA	POLONYA MADRIGAL KOROSU		1974	Rönesans Dönemi Madrigalleri
ROMANYA	ROMEN RAPSODİSİ DANS TOPLULUĞU		1974	
İSPANYA	LOS ROMEROS GİTAR DÖRTLÜSÜ		1974	17.YÜZYIL GİTAR REPERTUVARINDAN SEÇMELER
İSPANYA	NICANOR ZABALETA, arp		1974	CABEZON Pavana con su glosa BACH Prelüd BWV 921 BEETHOVEN Bir İsviçre Şarkısı Üzerine 6 Çeşitleme VIVALDI / BACH Konçerto Do Majör DUSSEK Sonat Do minör FAURE Une chatelaine en sa tour
TÜRKİYE	ANKARA DEVLET BALESİ /	ANDREA GIORGI	1974	ŞİMARİK KIZ
TÜRKİYE	DEVLET OPERASI	PAUL ETHUIN	1974	"CARMEN"
TÜRKİYE	İSTANBUL DEVLET OPERA ORKESTRASI TUNÇ ÜNVER, keman & LEYLA GENCER, soprano	ROBERT WAGNER	1974	REY Fatih Senfonik Şiir SAYGUN Keman Konçertosu DONIZETTI Arya VERDI Arya BELLINI Arya
TÜRKİYE	SARAYDAN KIZ KAÇIRMA	ROBERT WAGNER	1974	
TÜRKİYE	İSTANBUL DEVLET OPERA VE BALESİ ORKESTRASI EMIL GIELS, piyano	ROBERT WAGNER	1974	U.CEMAL ERKİN köçekçe BEETHOVEN piyano konçertosu no.3
TÜRKİYE - FRANSA	İSTANBUL DEVLET SENFONİ ORKESTRASI MICHEL BEROFF, piyano	JEAN PIERRE JACQUILLAT	1974	KODALLI Senfonietta PROKOFIEV Piyano Konçertosu No.3 BRAHMS Senfoni No.2
TÜRKİYE - İTALYA	LEYLA GENCER, soprano & LEONE MAGIERO, piyano		1974	LIEDLER: Schumann Chopin Bellini Donizetti Liszt
TÜRKİYE - SSCB	İSTANBUL DEVLET SENFONİ ORKESTRASI IGOR OISTRACH	PROF.GOTT HOLD LEESING	1974	PAGANINI Keman Konçertosu STRAUSS R. Tod und Verklärung
AMERİKA	NEW YORK HARKNESS BALESİ	REBEKAH HARKNESS	1974	Çeşitlemeler: Schubert Gemini : Mahler – Percussion Pour Six: Gurst Ateş Kuşu/Firebird : Stravinsky
AMERİKA	SHURA CHERKASSKY, piyano	-	1974	RAMEAU Gavotte ve Çeşitlemeler La minör SCHUMANN Sonat Op.11 No.1 CHOPIN Polonez-Fantazi Op.61 Scherzo Op.31 SCRIABIN Prelüd Op.11 No.5
SSCB	EMIL GIELS, piyano		1974	ERKİN Köçekçe BEETHOVEN Piyano Konçertosu No.2
SSCB	IGOR OISTRACH, keman & NATALIA ZERTSOLOVA, piyano		1974	BRAHMS Sonata No.1 Op.78 Sonat No.2 Op.100 Sonat No.3 Op.108
SSCB	LENİNGRAD FİLARMONİ ORKESTRASI ANDREI KORSAKOV, keman	NEEME JARVI	1974	GLINKA Rusland ve Ludmilla Uvertürü SHOSTAKOVICH Keman Konçertosu No.1 TCHAIKOVSKY Senfoni No.4 PROKOFIEV Senfoni No.1 PROKOFIEV Keman Konçertosu No.1 STRAVINSKY Petruşka
TÜRKİYE	HALK OZANLARI		1974	
İTALYA	TRIESTE ÜÇLÜSÜ DARIO DE ROSA, piyano & RENATO ZANETTOVICH, keman & AMADEO BALDOVINO, çello		1974	BRAHMS Üçlü Op.87 SCHUBERT Üçlü Op.99
RUSYA	VORONEJ SOVYET HALK DANSLARI VE KOROSU		1974	
AMERİKA	ALL AMERICAN YOUTH HONOR MUSICIANS KORO VE BANDOSU	JOHN WAKEFIELD, PAUL TRAVER	1974	
TÜRKİYE	TÜRK HALK DANSLARI		1974	

TÜRKİYE	KLASİK TÜRK MÜZİĞİ KOROSU	Dr.NEVZAT ATLIĞ,yönet men	1974	
TÜRKİYE	KLASİK TÜRK MÜZİĞİ KOROSU	Dr.NEVZAT ATLIĞ,yönet men	1974	
TÜRKİYE	ÇAĞDAŞ MODAL MÜZİK KONSERİ	HIKMET ŞİMŞEK,şef	1974	(Program bilgisi mevcut değil)
BREZİLYA	BRASIL TROPICAL		1975	(Program bilgisi mevcut değil)
FRANSA	GENEVIEVE CHAUVÉAU, piyano		1975	TCHAIKOVSKY Çeşitlemeler Op.19 BEETHOVEN Andante Favori DEBUSSY Etude pour les Arpèges Composées LISZT 2 Etüd: Les Gammes / La Chasse Sauvage MOUSSORGSKY Bir Resim Sergisinden Tablolar
FRANSA	PIERRE FOURNIER, viyolonsel & JEAN FONDA, piyano		1975	BEETHOVEN Haendel'in Bir Teması Üzerine 12 Varyasyon BRAHMS Sonat Op.99 SCHUMANN Adagio ve Allegro DEBUSSY Sonat CHOPIN Introduction et Polonaise Brillante
FRANSA - İTALYA	ORCHESTRE DE PARIS ALDO CICCOLINI, piyano	JEAN MARTINON	1975	DUKAS Fanfare de la Péri MENDELSSOHN Senfoni No.4 BERLIOZ Senfoni Fantastik ... RAVEL Menuet Antique RAVEL İspanyol Rapsodisi RAVEL Sol El için Piyano Konçerto BEETHOVEN Senfoni No.7
ALMANYA	WÜRZBURG VURMA ÇALGILAR TOPLULUĞU	SIEGFRIED FINK	1975	LIEBERMANN Les Echanges CAROSSO Lauro Soave BEER Minyatürler FINK Vibracussion USMANBAŞ Devr-i Kebir HEIDNER Edition B SOLER Sonidos de la Noche HASHAGEN Hareket Eden Sahneler
JAPONYA	TAGIKA HIROSHI, piyano		1975	MOZART Sonat KV570 BRAHMS Haendel'in Bir Teması Üzerine Çeşitlemeler BEETHOVEN Sonat Op.81a PROKOVIEV Sonat No.2
ROMANYA	DAN IORDACHESCU, bariton		1975	Çeşitli Dönemlerden Seçme Çeşitli Dönemlerden Seçme Yapıtlar
ROMANYA	VALID AKL, piyano		1975	CHOPIN Polonez No.4 CHOPIN 6 Prelüd Op.68 CHOPIN Etüd Op.25 CHOPIN Scherzo Do diyez minör RACHMANINOV 4 Prelüd LISZT Après une Lecture du Dante
İSPANYA	ALIRIO DIAZ, gitar		1975	Çeşitli Dönemlerden Seçme Çeşitli Dönemlerden Seçme Yapıtlar
TÜRKİYE	KÜLTÜR BAKANLIĞI DEVLET HALK DANSLARI TOPLULUĞU		1975	
TÜRKİYE	GÜLSİN ONAY, piyano		1975	MENDELSSOHN Variations sérieuses Op.54 DEBUSSY Images'dan II. Kitap SCHUMANN A.B.E.G.G. Çeşitlemeleri LISZT "Année de Pèlerinage" No.7 ... RAVEL Sonatin "Gaspard de la Nuit" BEETHOVEN Andante Favori Wo057 CHOPIN Sonat Op.58 No.3
TÜRKİYE	SARAYDAN KIZ KAÇIRMA	ROBERT WAGNER	1975	
TÜRKİYE - FRANSA - SSCB	İSTANBUL DEVLET SENFONİ ORKESTRASI JEAN FONDA, piyano & PIERRE FOURNIER, çello & GIDON KREMER, keman	PIERRE MICHEL LE CONTE	1975	BIZET Senfoni No.1 LISZT Piyano Konçertosu No.2 LALO Viyolonsel Konçertosu ... BERLIOZ Roma Karnavalı Uvertürü BRAHMS Keman Konçertosu TCHAIKOVSKI Senfoni No.5
AMERİKA	DAVID LIVELY, piyano		1975	BEETHOVEN Sonat Op.54 LISZT Sonat Si minör COPLAND Çeşitlemeler RAVEL Le Tombeau de Couperin
SSCB	ALFONS&ALOYS KONTARSKY, piyano		1975	BACH F. Konçerto Fa Majör BUSONI Bach'ın Bir Korali Üzerine Doğaçlama DEBUSSY En Blanc et Noir BOULEZ Structures (2.Kitap 2.Bölüm) BIZET Jeux d'enfants
SSCB	GIDON KREMER, keman & KSENIA KNORRE, piyano		1975	BACH Partita No.3 BEETHOVEN Sonat No.10 TCHAIKOVSKY Melankolik Serenad SIDELNIKOV Slav Sonatı BARKAUSKAS Partita
AVUSTURYA	LES MENESTRELS		1975	Ortaçağ ve Rönesans Şarkı ve Dansları

MACARISTAN	TATRAI YAYLI ÇALGILAR DÖRTLÜSÜ VILMOS TATRAI, keman & ISTVAN VARKONYI, keman & GYÖRGY KONRAD, viyola & EDE BANDA, çello		1975	(Program bilgisi mevcut değil)
SSCB	MIKHAIL KHOMITZER, viyolonsel		1975	(Program bilgisi mevcut değil)
TÜRKİYE	İSTANBUL DEVLET OPERA VE BALESİ ORKESTRA VE KOROSU	ROBERT WAGNER,şef	1975	(Program bilgisi mevcut değil)
TÜRKİYE	İSTANBUL DEVLET OPERA VE BALESİ	AYDIN GÜN,artistic yönetmen ROBERT WAGNER SEDAT İÇGÖREN,	1975	(Program bilgisi mevcut değil)
TÜRKİYE	İSTANBUL DEVLET SENFONİ ORKESTRASI	MÜKERREM BERK,yönetm en MİRCEA BASARAB,yö netmen	1975	(Program bilgisi mevcut değil)
TÜRKİYE	İDİL BİRET,piyano		1975	(Program bilgisi mevcut değil)
TÜRKİYE	İSTANBUL KOROSU VE ENSTRÜMAN TOPLULUĞU	NECDET VAROL,şef	1975	(Program bilgisi mevcut değil)
BULGARİSTA N	SOFYA DEVLET OPERA KOROSU		1976	Rus Bestecilerinden Seçmeler
BULGARİSTA N	SOFYA DEVLET OPERASI	ASSEN NAIDENOV	1976	DON CARLOS: G.VERDİ
BULGARİSTA N	SOFYA DEVLET OPERASI	IVAN MARINOV	1976	PRENS IGOR (PRINCE IGOR) :A.P.Borodin
ÇEKOSLAVAK YA	SLUK SLOVAK HALK DANSLARI TOPLULUĞU		1976	
ALMANYA	COLLEGIUM VOCALE KÖLN	T CLEMENS, WOLFGANG FROMME	1976	(Program bilgisi mevcut değil)
ALMANYA	MÜNİH DEVLET OPERASI BALESİ		1976	AJAKABOEMBE : Chopin SEPTET EXTRA: Saint-Seans GROSSE FUGE : Beethoven
HİNDİSTAN	KATHAKALI DANS TOPLULUĞU		1976	
İTALYA	I MÜSİCİ		1976	CORELLI Konçerto Grosso No.4 VIVALDI 2 Keman ve 2 Viyolonsel için Sol Majör Concerto PAISIELLO Klavsen ve Yaylılar için Do Majör Konçerto MENDELSSOHN Keman ve Yaylılar için Re minör Konçerto ROSSINI Sonat No.3 CORELLI Konçerto Grosso No.3 ALBINONI Konçerto Grosso No.8 PAISIELLO Klavsen Konçertosu Do Majör BACH 3 Keman için Konçerto
İTALYA	RUGGIERO RICCI, keman		1976	YSAVE SonatNo.1 BACH Partita Re minör HINDEMITH Sonat Op.31 No.2 PAGANINI Keman için İkili "God Save the Queen" Üzerine Çeşitlemeler MILSTEIN Paganiniana
POLONYA	MW2 ÇAĞDAŞ MÜZİK MİM VE BALE TOPLULUĞU		1976	COPE Kuleler CASTIGLIONI Gymel STACHOWSKI İtme/Audition - Başlangıç noktaları Hareket I/Action I – Gevşeme/Relax Hareket II/Action II Gerileme/Recession SCHAEFFER Proje ... SCHAEFFER Model IV Piyano - Elektronik Senfoni
ROMANYA	ROMANYA RADYO TELEVİZYON ÇOCUK KOROSU IOANA THOMASZ, piyano	ELENA VICICA	1976	(Program bilgisi mevcut değil)
İSPANYA	CARLOS BONELL, gitar		1976	PURCELL"The Faery Queen"den Bölümler BACH Lavta için Süit HAYDN Müzikli Saat için 4 Parça MORENO-TORROBA Nocturno RODRIGO Fandango VILLA-LOBOS 2 Etüt No.8 SOR Fantezi TARREGA Capricho Arabe ve Gran Jota
TÜRKİYE	CUMHURBAŞKANLIĞI SENFONİ ORKESTRASI HÜSEYİN SERMET, piyano	GÜRER AYKAL	1976	TÜZÜN Çayda Çıra Balesi Giriş Müziği RAVEL Piyano Konçertosu Sol Majör TCHAIKOVSKY Senfoni No. 4
TÜRKİYE	KÜLTÜR BAKANLIĞI DEVLET HALK DANSLARI TOPLULUĞU		1976	

TÜRKİYE	SAZ AŞIKLARI		1976	
TÜRKİYE	TÜRK SANAT MÜZİĞİ SOLO KONSERİ		1976	
TÜRKİYE	İSTANBUL BELEDİYE KONSERVATUARI FOLKLOR TATBİKAT TOPLULUĞU	ADNAN ATAMAN & HAMDİ ÖZBAY	1976	
TÜRKİYE - ROMANYA	İSTANBUL DEVLET SENFONİ ORKESTRASI DANIEL SHAFRAN, çello	MIRCEA BASARAB	1976	FALLA Üç Köşeli Şapka Balesinden Süit TCHAIKOVSKY Rokoko Çeşitmeleri Op.33 SAINT-SAENS Senfoni No.3
AMERİKA	MARTINA ARRAYO, soprano & DONALD HASSARD, piyano		1976	(Program bilgisi mevcut değil)
SSCB	ALEXANDER SLOBODIANIK, piyano		1976	CHOPIN Sonat Op.58 CHOPIN Bolero Op.19 LISZT Mefisto vals SCRIABIN İki etüd op.8 & konser allegrosu PROKOFIEV Sonat no 7 Op.83
SSCB	DANIEL SHAFRAN, viyolonsel		1976	
SSCB	PROKOFIEV YAYLI ÇALGILAR DÖRTLÜSÜ LINA GUBERMAN, keman & LYUDMILA GRANOVA, keman & GALİNA ODINETTS, viyola & KIRA TSVETKOVA, çello		1976	MOZART Dörtlü KV387 SHOSTAKOVICH Dörtlü No.3 BORODIN Dörtlü No.2 ... HAYDN Dörtlü Op.54/1 PROKOFIEV Dörtlü No.2 Op.92 TCHAIKOVSKY Dörtlü Op.11
TÜRKİYE		SADETTİN HEPER,şef	1976	
	KLASİK TÜRK MÜZİĞİ KONSERİ			
RUSYA	SOVYET DEVLET BALESİ		1976	(Program bilgisi mevcut değil)
RUSYA	SOVYET DEVLET BALESİ		1976	(Program bilgisi mevcut değil)
İSPANYA	İSPANYOL HALK DANSLARI TOPLULUĞU	JOAQUIM NAVARRO BONET, Genel Yönetmen FRANCISCO P.CRUZATE, Yönetmen JORGE NUNEZ, Yönetmen	1976	
TÜRKİYE	TURİZM VE TANITMA BAKANLIĞI HALK OYUNLARI TOPLULUĞU		1976	
SSCB	MOSKOVA DEVLET SENFONİ ORKESTRASI FERHAT BADALBEYLİ, piyano & GRIGORI SOKOLOV, piyano & SERGEI STADLER, keman & LYUBOV TIMOFEYERVA, piyano	VERONIKA DUDAROVA	1976	RACHMANINOFF Senfoni No.3 Piyano Konçertosu No.2 SVETLANOV İspanya'dan Tablolar STRAVINSKY Petruşka PROKOFIEV Piyano Konçertosu No.1 SHCHEDRIN Şakacı Ezgiler
BULGARISTA N	SVETA SOFİA ÇAĞDAŞ MÜZİK TOPLULUĞU		1977	(Program bilgisi mevcut değil)
ÇEKOSLAVAK YA	PRAG SENFONİ ORKESTRASI MIRKA POKORNA, piyano	VLADİMİR VALEK STANISLAV MACURA	1977	SMETANA Moldava BOHAC Piyano Konçerto DVORAK Senfoni No.8 MARTINU Lidice MOZART Senfoni Konçertant KV297b DVORAK Senfoni No.9
ÇEKOSLAVAK YA - TÜRKİYE	VACLAV HUDECEK, keman & JUDITH ULUĞ, piyano		1977	MOZART Sonat KV376 BEETHOVEN Sonat No.8 Op.30 PROKOFIEV Sonat No.2 Op.94 WIENIAWSKI Moskova Anıları
FRANSA	FRANÇOIS-JOEL THIOILLIER, piyano		1977	CHOPIN "La ci darem la mano" Üzerine Çeşitlemeler Op.2 CHOPIN Andante Spianato ve Grande Polonaise SCRIABIN Sol El için Prelude ve Noktürn RAHMANINOV Chopin'in bir Teması üzerine Çeşitlemeler Op.22
ALMANYA	CHRISTIAN ZACHARIAS, piyano		1977	HAYDN Piyano Sonatı No.20 RAVEL Valses nobles et sentimentales BRAHMS Piyano Sonatı Op.5
ALMANYA	STUTTGART ÜÇLÜSÜ MONIKA LEONHARD, klavsen-piyano & RAINER KUSSMAUL, keman & KLAUS- PETER HAHN, çello		1977	BEETHOVEN Üçlü Op.11 MENDELSSOHN Üçlü Op.49 SCHUBERT Üçlü Op.99
FİLİPİNLER	BAYANİHAN FİLİPİN DANS TOPLULUĞU		1977	
POLONYA	ROMAN JABLONSKI, viyolonsel & KRYSTINA BORUCINSKA, piyano		1977	BACH Org Konçertosu No.3'den Adagio BACH Süit No.5 DEBUSSY Sonat BRAHMS Sonat Op.99

ROMANYA	VOCES CONTEMPORANAE YAYLI ÇALGILAR DÖRTLÜSÜ BUJOR PRELIPCEAN, keman & ANTON DIACONU, keman & GHORGHE HAAG, viyola & DAN PRELIPCEAN, çello		1977	MOZART Dörtlü KV421 DRAGOI Dörtlü RAVEL Dörtlü Fa Majör
İSPANYA	TURIBIO SANTOS, gitar		1977	TURINA Garrocin y Soleares / Fandenguillo y Rafaga NOBRE Momentos KRIEGER Ritmata PRADO 6 Tel için Kitap ALBENIZ Asturias
TÜRKİYE	İSTANBUL DEVLET SENFONİ ORKESTRASI VICTOR TRETIAKOV, keman & VICTOR EROCHIN, piyano	ANATOLE FISTOULARI	1977	MOZART "Figaro'nun Düğünü" Uvertürü TCHAIKOVSKY Keman Konçertosu Op.35 BEETHOVEN Senfoni No.5
TÜRKİYE	İSTANBUL DEVLET SENFONİ ORKESTRASI SUNA KORAD, soprano & MERAL GÜN EYMAN, piyano	CEMAL REŞİT REY	1977	CHOPIN Piyano Konçertosu No.1 REY Katibim Şarkısı Üzerine Çeşitlemelerden Mülhem Fantezi - Vokaliz TCHAIKOVSKY Romeo ve Juliet
TÜRKİYE - SSCB	İSTANBUL DEVLET SENFONİ ORKESTRASI VICTOR TRETIAKOV, keman	ANATOLE FISTOULARI	1977	BRAHMS Scherzo BEETHOVEN Sonat Op.47 PROKOFIEV Sonat No.1 RAVEL Çigan
İNGİLTERE	LONDRA GABRIELİ MADENİ ÇALGILAR BEŞLİSİ CRISPIAN STEELE-PERKINS, trompet & JOHN MILLER, trompet & CHRISTOPHER LARKIN, korno & ROGER GROVES, trombon & JOHN SMITH, tuba		1977	(Program bilgisi mevcut değil)
AMERİKA	ALVIN AILEY AMERİKAN BALE TOPLULUĞU	ALVIN AILEY, sanat yönetmeni	1977	(Program bilgisi mevcut değil)
SSCB	AZERBEYCAN DEVLET DANS TOPLULUĞU VE ZEYNEP HANLAROVA	LEILA VEKİLOVA, sanat yönetmeni ELDAR BEIBUD-ZADE yönetmen	1977	(Program bilgisi mevcut değil)
TÜRKİYE	TRT TÜRK HALK MÜZİĞİ KONSERİ	NERİMAN ALTINDAĞ TÜFEKÇİ	1977	
TÜRKİYE	TURİZM VE TANITMA BAKANLIĞI HALK OYUNLARI TOPLULUĞU		1977	
TÜRKİYE	ANKARA ODA ORKESTRASI	GÜRER AYKAL,şef	1977	(Program bilgisi mevcut değil)
RUSYA	MOSKOVA ODA KOROSU	VLADİMİR MINİN,şef	1977	(Program bilgisi mevcut değil)
RUSYA	MOSKOVA ODA KOROSU	VLADİMİR MINİN,şef	1977	(Program bilgisi mevcut değil)
TÜRKİYE	TÜRK SANAT MÜZİĞİ SOLO KONSERİ		1977	
TÜRKİYE	TÜRK SANAT MÜZİĞİ SOLO KONSERİ		1977	
TÜRKİYE	TÜRK HALK OYUNLARI EKİPLERİ		1977	
BULGARİSTAN	PIRIN BULGARİSTAN HALK DANSLARI VE ŞARKILARI TOPLULUĞU		1978	
BULGARİSTAN	PIRIN BULGARİSTAN HALK DANSLARI VE ŞARKILARI TOPLULUĞU - GENEL DOSYA		1978	
ÇEKOSLAVAKYA	SMETANA YAYLI ÇALGILAR DÖRTLÜSÜ , SMETANA DÖRTLÜSÜ JIRI NOVAK, keman & LUBOMİR KOSTECKY, keman & MILAN SKAMPA, viyola & ANTONIN KOHOUT, çello		1978	SCHUBERT Dörtlü Op.125 JANACEK Dörtlü No.2 SMETANA Dörtlü ... SMETANA Dörtlü Re minör JANACEK Dörtlü No.1 DVORAK Dörtlü Op.96
FRANSA	ENSEMBLE INSTRUMENTAL DE FRANSA		1978	(Program bilgisi mevcut değil)

ALMANYA	ÇAĞDAŞ ODA MÜZİĞİ		1978	KOPELANT Vibrafon ve flüt için Canto Intimo HENZE Solo gitar için 3 Tentos ZIMMERMANN Solo flüt için Tempus loquendi STOCKHAUSEN Vurma Çalgıları için Zyklus KAGEL Gitar ve Vurmaçalgılar için "Faites votre jeu I/II
POLONYA	VARŞOVA OPERASI / Halka	ANTONI WICHEREK	1978	(Program bilgisi mevcut değil)
POLONYA - TÜRKİYE	CHRISTINE WALEVSKA, viyolonsel JUDITH ULUĞ, piyano		1978	VIVALDI Sonat No.5 BRAHMS Sonat Op.38 GRANADOS Intermezzo BOLOGNINI La Serenade del Gaucho RAVEL Pieces en forme de Habanera DEBUSSY Sonat FAURÉ Elegie CHOPIN Introduction et Polonaise Brillante
ROMANYA	GEORGE ENESCU FİLMARONİ ORKESTRASI ION VOICU, keman & VALENTIN GHEORGHIU, piyano	MIRCEA CRISTESCU	1978	SAYGUN Ayın Rakısı TCHAIKOVSKY Keman Konçertosu BRAHMS Senfoni No.1 ... ENESCU Senfoni No.1 Piyano Konçertosu No.5 BEETHOVEN Till Eulenspiegels lustige STRAUSS R. Streich
SENEGAL	SENEGAL ULAMERİKAL BALEŞİ , ULAMERİKAL SENEGAL BALEŞİ		1978	
İSPANYA	FIESTA DE ESPANA		1978	(Program bilgisi mevcut değil)
İSVEÇ	GARRICK OHLSSON, piyano		1978	(Program bilgisi mevcut değil)
HOLLANDA	DANZI NEFESLİ ÇALGILAR BEŞLİSİ FRANS VESTER, flüt & JAN SPRONK , obua & PIET HONINGH, klarinet,BRIAN POLLARD, fagot,ADRIAAN VAN WOUDENBERG, korno		1978	DANZİBeşli No.2 BLACHER Divertimento Op.38 SEIBER Permutazioni a cinq REICHA Andante Mi bemol Majör
TÜRKİYE	ALAADDİN YAVAŞÇA / DOĞUMUNUN 200. YILI DOLAYISIYLA DEDE EFENDİ KONSERİ		1978	
TÜRKİYE	ENDERUN FASIL TOPLULUĞU	KASIM İNALTEKİN	1978	
TÜRKİYE	SEVİN BERK, arp		1978	BACH Partita No.1- Sarabande (Largo ve Allegretto) RÖSSLER-ROSETTI Sonat BEETHOVEN Bir İsviçre Şarkısı Üzerine Çeşitlendirmeler COLESTAN Romen Baladı FAURE Impromptu SPOHR Fantezi DEBUSSY Arabesque PROKOFIEV Prelüd ALBENİZ Sevillanas
TÜRKİYE	TURAN-MİRZE KEMAL, gitar		1978	BATCHELAR Monsieurs Almaine SOR Andante Largo PONCE Theme Varie ve finale BACH Paraludium / Menuett / Bourrée / Gigue SANZ Folias /Fuga al aire de Giga /La Mignona / Canarios LLOBET Variaciones sobre un tema de Corelli KEMAL Kok Tepe VI ve VIII MANGORE Katedral ALBENİZ Sevilla
TÜRKİYE	İSTANBUL BELEDİYE KONSERVATUARİ FOLKLOR TATBİKAT TOPLULUĞU		1978	
AMERİKA	NIKOLAIS DANS TOPLULUĞU		1978	Tapınak Guignol (Dummy Danss) Sanctum'dan Süt Sanctum Grotto'dan Üçlü Duet/Triple Duet from Grotto Galeri/Gallery
SSCB	LENİNGRAD MİY AKADEMİK BALEŞİ		1978	Çeşitli Dönemlerden Yapıtlar
SSCB	VALENTINA LEVKO, soprano		1978	Program aşağıdaki bestecilerin eserlerinden seçilmiştir: Purcell - Pergolesi - Çaykovski/Tchaikovsky - Glinka - Vlassov -Prokofiev - Rachmaninov
SSCB	VICTOR PIKAIZEN, keman MIKHAIL MOUTYN, piyano		1978	HAENDEL Sonat No.5 PROKOFIEV Sonat No.1 KHACHATURIAN Sonat-Monolog PAGANINI Weigl teması üzerine Çeşitlendirmeler TCHAIKOVSKY Vals-Scherzo VIVALDI 2 Keman ve Piyano için 3 Sonat BOCCHERINI 2 Keman için 3 İkili
YUGOSLAVYA	SLOBODAN STANKOVIC, bariton		1978	Program aşağıdaki bestecilerin eserlerinden seçilmiştir/ Beethoven - Schubert - Respighi - Ravel - Otvac - Gostuski - Bbabic - Mozart - Gounod - Verdi - Rossini - Çaykovski
POLONYA	VARŞOVA OPERASI "Loudun Şeytanları"	MIECZYSLAW NOWAKOWSKI	1978	Penderecki : Loudun Şeytanları

TÜRKİYE	İSTANBUL DEVLET SENFONİ ORKESTRASI TAMAS VASARY, piyano	STANISLAV MACURA	1978	TÜZÜN Liszt Esintiler No.1 Piyano Konçertosu/Piyano Concerto MOZART Senfoni/Symphony No.40
TÜRKİYE	İSTANBUL DEVLET SENFONİ ORKESTRASI VICTOR PIKAIZEN, keman	STANISLAV MACURA	1978	VERDI Talihin Kudreti Uvertürü/La Forza del Destino BEETHOVEN Keman konçertosu Op.61 DVORAK Senfoni No.9
AMERİKA	PILOBOLUS DANS TOPLULUĞU		1978, SPECIAL EVENT	
TÜRKİYE	ANKARA ODA ORKESTRASI	GÜRER AYKAL,şef	1978	(Program bilgisi mevcut değil)
ALMANYA	EL CIMARRON		1978	(Program bilgisi mevcut değil)
TÜRKİYE	DEDE EFENDİ'NİN AYIN MÜZİĞİ VE SEMA	SADETTİN HEPER,yönet men	1978	
TÜRKİYE	TURİZM VE TANITMA BAKANLIĞI HALK OYUNLARI TOPLULUĞU		1978	
TÜRKİYE	BÖLGESEL TÜRK HALK OYUNLARI EKİPLERİ		1978	
AVUSTURYA	ALBAN BERG YAYLI ÇALGILAR DÖRTLÜSÜ GÜN TER PICHLER, keman & GERHARD SCHULZ, keman & HATTO BEYERLE, viyola & VALENTIN ERBEN, çello	ALBAN BERG YAYLI ÇALGILAR DÖRTLÜSÜ	1979	
BELÇİKA	FLANDERN KRALİYET BALESİ		1979	* Opus Vivaldi VIVALDI - * Ilkbahar * Son Dört Şarkı/Four Last Songs STRAUSS R. * Grand Hotel Film Music ... * Inner Page: RUSSO * Salve Antverpia: 16. Yüzyıl Müziği/ * Orfeus'un Ölümü: SCHÖNBERG
BULGARİSTAN	PAVEL GERDIKOV, bas & VERA BAEVA, piyano		1979	Program aşağıdaki bestecilerin eserlerinden seçilmiştir Mozart - Pipkov - Vladigerov - Schubert - Moussorgsky
ÇEKOSLAVAKYA	JANACEK YAYLI ÇALGILAR DÖRTLÜSÜ BOHUMIL SMEJKAL, keman & ADOLF SYKORA, keman & JIRI KRATOCHVIL, viyola & DR.KAREL KRAFKA, çello		1979	DVORAK Dörtlü Op.51 BEETHOVEN Dörtlü Op.135 JANACEK Dörtlü No.2 ... HAYDN Dörtlü Op.64/5 SMETANA Dörtlü Mi minör RAVEL Dörtlü Fa Majör
FRANSA	CHRISTIAN LARDE, flüt & MARIE CLAIRE JAMET, arp		1979	
ALMANYA	DETMOLD NEFESLİ ÇALGILAR TOPLULUĞU	JOST MICHAELS	1979	MOZART Adagio KV 411- Serenad KV 388 KV 361
ALMANYA	SIERING YAYLI ÇALGILAR DÖRTLÜSÜ GÜN TER SIERING, keman & SIEGFRIED KOEGLER, keman & HERBERT SCHNEIDER, viyola & ERHARD HOPPE, çello & WERNER METZNER, klarinet	GÜN TER SIERING, keman	1979	MOZART Dörtlü KV458 SHOSTAKOVIC Dörtlü No.8 WEBER Beşli Op.134
MACARİSTAN-AVUSTURYA	JANOS STARKER, çello & RUDOLF BUCHBINDER, piyano		1979	BEETHOVEN Sonat No.2 - Sonat No.1 Mozartın bir Teması Üzerine 12 çeşitleme Op.66 Sonat No.1 Op.5 ... Beethoven Haendel'in bir Teması Üzerine 12

				Çeşitleme Sonat No.2 Op.102 / Mozart'ın bir Teması Üzerine 7 çeşitleme Sonat Op.69
MACARİSTAN - TÜRKİYE	BUDAPEŞTE FİLARMONİ ORKESTRASI	ANDRAS KORODI	1979	TARCAN Süt No.2 LALO Viyollonsel Konçertosu Re minör BEETHOVEN Senfoni No.7 ... RESPIGHI Kuşlar BEETHOVEN Piyano Konçertosu No.4 SCHUBERT Senfoni No.7
İSPANYA	NARCISO YEPES, gitar		1979	(Program bilgisi mevcut değil)
TÜRKİYE	ANKARA DEVLET BALESİ /	MAREV	1979	GISELLE
TÜRKİYE	ANKARA DEVLET BALESİ /	DUYGU AYKAL	1979	İNSAN İNSAN
TÜRKİYE	ANKARA DEVLET OPERA VE BALESİ ,	GÜRER AYKAL	1979	GILGAMES
TÜRKİYE	ANKARA DEVLET OPERA VE BALESİ,	ORHAN TANRIKULU	1979	MİDAS'IN KULAKLARI
TÜRKİYE	GÜHER & SÜHER PEKİNEL, piyano		1979	MOZART Sonat KV 448 BRAHMS Haydn'ın bir Teması Üzerine Çeşitlemeler / Op.56 DEBUSSY En Blanc et Noire RAHMANINOV Süite No.2
TÜRKİYE	İSMAIL AŞAN, keman		1979	PURCELL Sonat Sol minör BEETHOVEN Sonat Op.12/1 BRAHMS Sonat No.3 SAYGUN Süt WIENIAVSKI Polonaise Brillante
TÜRKİYE	İSTANBUL BELEDİYE KONSERVATUARI TÜRK MÜZİĞİ TOPLULUĞU	MUZAFFER BİRTAN & RADİFE ERTEN	1979	
TÜRKİYE - FRANSA	TRT-ANKARA ODA ORKESTRASI SUNA KAN, keman & CHRISTIAN LARDE, flüt	GÜRER AYKAL	1979	SAYGUN Oda Konçertosu BACH Keman Konçertosu BWV 1041- Süt No.2 BWV 1067 ... TELEMANN Şölen Müziği Si bemol Majör HAYDN Keman Konçertosu No.1 TCHAIKOVSKY Serenat Do Majör ... GEMINIANI Konçerto Grosso Op.3/3 RESPIGHI Süiti No.3 VIVALDI Mevsimler Op.8
TÜRKİYE - SSCB	İZMİR DEVLET SENFONİ ORKESTRASI İRİNA PLOTNIKOVA, piyano	HİKMET ŞİMŞEK	1979	ALNAR Prelüd ve 2 Dans TCHAIKOVSKY Piyano Konçertosu No.2 BRAHMS Senfoni No.4
AMERİKA	AMHERST COLLEGE GLEE CLUB	BRUCE G. McINNES	1979	(Program bilgisi mevcut değil)
SSCB	S.S.C.B.MOISEYEV DANS TOPLULUĞU	IGOR MOISEYEV.	1979	
YUGOSLAVYA	YUGOSLAVYA-KOSOVA HALK OYUNLARI TOPLULUĞU SHOTA		1979	
TÜRKİYE	ERKAN YÜCEL / meddah		1979	
RUSYA	İRİNA PLATNIKOVA, piyano		1979	HAYDN Sonat Fa majör MENDELSSOHN Variations Serieuses op.54 BABAJANYAN/ Piyano için altı parça DEBUSSY/ estamps RAVEL/sonatin LISZT/ıspanyol rapsodisi
TÜRKİYE	İSTANBUL BELEDİYE KONSERVATUARI TÜRK HALK MÜZİĞİ TOPLULUĞU	HAMDİ ÖZBAY,şef	1979	
TÜRKİYE	İSTANBUL BELEDİYE KONSERVATUARI ŞEHİR ARMONİ ORKESTRASI TÜRK MÜZİĞİ TOPLULUĞU HALK MÜZİĞİ TOPLULUĞU		1979	
TÜRKİYE	MİLLİYET GAZETESİ LİSELERARASI HALK OYUNLARI YARIŞMASI FINALİSTLERİ GÖSTERİSİ		1979	
ÇEKOSLAVAK YA - TÜRKİYE	SLOVAK ODA ORKESTRASI DENİZ GELENBE, piyano	BOHDAN WARCHAL	1980	CORELLI Konçerto Grosso No.10 TORELLI Konçerto Grosso VIVALDI 2 Keman ve 2 Viyolonsel için Konçerto Re Majör DVORAK Serenat Op.22 ... TELEMANN La Lyra Süiti HAENDEL Konçerto Grosso No.12 VIVALDI Keman ve Viyolonsel için Konçerto GRIEG Süt Op.40

				RESPIGHI Süt No.3 ... GALUPPI Concerto a Quattro No.2 PERGOLESI Concertino CORELLI Konçerto Grosso No.4 SUCHON Serenad JANACEK Sütü Op.3 ... ALBINONI Sinfonia VIVALDI 2 Keman için Konçerto Grosso MOZART Piyano Konçertosu ZELJENKA Musica Slovaka GRIEG Holdberg Sütü/Suite Op.40
AVUSTURYA	JOHANN STRAUSS ORKESTRASI	PETER GUTH	1980	HAYDN 5 Saray Balosu Menueti/ MOZART Saray Dansları BEETHOVEN Saray Dansları SCHUBERT Gallop und Ecossaisen JANNER Saray Balosu Dansları Waltz STRAUSS J. Cagliostro Viyana'da Opereti Uvertürü STRAUSS E. Polka Schnell Op.121 STRAUSS J. Vals Op.212/Polka Schnell Op.133/Annen-Polka Op.137/Vals Op.316
ALMANYA	LINOS TOPLULUĞU		1980	MOZART Dörtlü KV 285 - Dörtlü KV 370 SCHUBERT Sekizli Op.166
ALMANYA	SIEGFRIED BEHREND, gitar & MICHAEL TROSTER, gitar		1980	(Program bilgisi mevcut değil)
ALMANYA-TÜRKİYE	FREIBURG PIYANOLU DÖRTLÜSÜ STEPHAN SKIBA , keman & KEIKO YOSHINO , viyola & GARBIS ATMACAYAN , çello & AZİZ KORTEK , piyano		1980	BRAHMS Dörtlü Op.60 TURNIA DörtlüOp.67 SCHUMANN Dörtlü Op.47
MACARİSTAN	RAJKO MACAR ÇİĞAN TOPLULUĞU		1980	
İTALYA	COOPERATIVA L'UNICORNO		1980	(Program bilgisi mevcut değil)
JAPONYA	YOSHIMARU KINEYA, şarkıcı ve öykücü, YOSHIYUKI KINEYA, samisen YOSHIEI KINEYA, samisen		1980	
JAPONYA	YURIKO KURONUMA, keman		1980	KIYOSE Keman ve Piyano için İki Bölüm FRANCK Sonat La Majör JANACEK Sonat PROKOFIEV Sonat No.2
TÜRKİYE	BOĞAZIÇI ÜNİVERSİTESİ TÜRK MÜZİĞİ KOROSU	RUHİ AYANGİL	1980	
TÜRKİYE	VERDA ERMAN, piyano & AYLA ERDURAN, keman		1980	(Program bilgisi mevcut değil)
TÜRKİYE	İSTANBUL BELEDİYE KONSERVATUARI FOLKLOR TATBİKAT TOPLULUĞU	ADNAN ATAMAN	1980	
İNGİLTERE	LONDRA ÇAĞDAŞ DANS TOPLULUĞU		1980	20.YY BESTECİLERİNDEN ÇEŞİTLİ YAPITLAR
İNGİLTERE - TÜRKİYE	LONDRA YAYLI ÇALGILAR DÖRTLÜSÜ CARL PINI, keman & BENEDICT CRUFT, keman & RUŞEN GÜNEŞ , viyola & ROGER SMITH, çello & İDİL BİRET, piyano		1980	HAYDN Dörtlü Op.54 II SİNANGİL Dörtlü No.2 SCHUBERT Dörtlü Bölümü BRAHMS Dörtlü Op.51 II ... TİPPETT Dörtlü
SSCB - TÜRKİYE	MAURICE GENDRON, viyolonsel & JUDITH ULUĞ, piyano		1980	MARAI La Folia BACH Viyolonsel için Süt No.3 SCHUBERT Sonat La minör PAGANINI Tek Tel Üzerine Çeşitlemeler
TÜRKİYE	İSTANBUL DEVLET SENFONİ ORKESTRASI KARA KUVVETLERİ BANDO ARMONİ MİZİKASI ALEXANDER JENNER / piyano, BANU SÖZÜAR / piyano	ANOTOLE FISTOULARI, şef	1980	
TÜRKİYE	İSTANBUL BELEDİYE KONSERVATUARI HALK MÜZİĞİ TOPLULUĞU	ADNAN ATAMAN,şef	1980	
BULGARİSTAN	BODRA SMYANA SOFYA ÇOCUK KOROSU		1981	Program aşağıdaki bestecilerin eserlerinden seçilmiştir/Programme selected from the works of: Popov - Pantchev - Iliev - Kaufmann - Pipkov - Dimitrov - Scheim - Kodaly - Anerio - Eben - Glinka - Muradeli - Tormis - Kiurktchijsk - Rachmaninov
BULGARİSTAN - TÜRKİYE	BULGARİSTAN HALK OYUNLARI TOPLULUĞU & TÜRKİYE HALK OYUNLARI TOPLULUĞU		1981	
ÇEKOSLAVAKYA	IVAN SOKOL, piyano		1981	BACH Prelüd ve Füg Si minör/ Toccata ve Füg Fa Majör/ Toccata ve Füg Do minör Partita'dan/Toccata and Fugue Partita in C minör

				25.6.1981 - Sen Antuan Kilisesi BUXTEHUDE Prelüd ve Füg Fa diyez minör LUBECK Prelüd ve Füg Mi minör BACH Canzone - Toccata ve FügFa Majör/ BRAHMS Korall Uvertür ve Füg/ REGER Pastoral
ÇEKOSLAVAKYA	SMETANA ÜÇLÜSÜ IVAN KLANSKY, piyano & VACLAV SNITIL, keman & STANISLAV APOLIN, çello		1981	(Program bilgisi mevcut değil)
FRANSA	GISELLE HERBERT, arp		1981	SOLER SonatlarSol minör - Mi minör - Fa Major/ BACH Partita Si bemol Majör SCHMIDH Etüd No.4-4 ROUSSEL Impromptu FALLA Serenata Andaluza GRANDJANY Children's Hour
ALMANYA	BERLIN ÜÇLÜSÜ GUNTHER ANGER, piyano & AXEL WILCZOK, keman & JOACHIN AMELN, çello		1981	HAYDN Üçlü/Trio No.3 BEETHOVEN Üçlü/Trio No.1 BRAHMS Üçlü/Trio No.1 2.7.1981 - Aya İrini/ HAYDN Üçlü/Trio No.3 BEETHOVEN Üçlü/Trio No.1 SCHUBERT Üçlü/Trio No.1
POLONYA	VARŞOVA ODA OPERASI		1981	ROSSINI Il Signor Bruschino ... BRIXI Luridi Scholares - Erat Unum Cantor Bonus
İSPANYA	PEDRO SOLER, gitar		1981	Flamenco Programı
HOLLANDA	HET RIJNMOND SAKSAFON DÖRTLÜSÜ JAAP VAN DER LEE, HENRI BOK, TOM DE VETTE, JAN DE LIGT		1981	(Program bilgisi mevcut değil)
TÜRKİYE - ROMANYA	İSTANBUL DEVLET SENFONİ ORKESTRASI	KONSTANTIN ILIEV	1981	SAYGUN Ayin Rakı/Sacred Dance TCHAIKOVSKY Romeo & Juliet Senfonik Şiiri/Symphonic Poem MOZART Krönungs Messe
SSCB	BOLŞOY BALESİ		1981	(Program bilgisi mevcut değil)
SSCB	MIKHAIL PLETNEV, piyano		1981	BACH Süit La minör/ BEETHOVEN Sonat No.6 PROKOFIEV Sonat No.7 7.7.1981 - Atatürk Kültür Merkezi BRAHMS Sonat No.3 SCHUMANN Kreisleriana Op.16
SSCB	SOVYETLER BİRLİĞİ DEVLET SENFONİ ORKESTRASI VALERY KLIMOV, keman	EVGENY SVETLANOV VLADIMIR VERBITSKY	1981	MUSSORGSKY Kovanschina Uvertürü KHACATURIAN Keman Konçertosu TCHAIKOVSKY 1. Senfoni BORODIN Senfoni No.2 TCHAIKOVSKY Keman Konçertosu Op.35 BALAKIREV İslamei Fantezi/Fantasy 1.7.1981 : Şef Yevgeni SVETLENOV - Solist/Soloist: Valery KLIMOV keman/violin TCHAIKOVSKY Ostrovski'nin İlkbahar Masalı için Müzikten Bölümler PROKOFIEV Keman Konçertosu/ No.1 TCHAIKOVSKY Senfoni/Symphony No.4
SSCB	VLADIMIR SPIVAKOV, keman & BORIS BEKHTEREV VE ALEKSANDR PALEI, piyano		1981	SCHUBERT Düet La Majör BEETHOVEN Sonat/ No.1 STRAVINSKY İtalyan Süiti/ PROKOFIEV 5 Melodi/ Op.35 PAGANINI Le streghe MOZART Sonat K526 HINDEMITH SonatMi Majör SHOSTAKOVICH 2 Prelüd/ YSAYE Sonat No.6 FRANCK Sonat La Majör/Sonata in A Major SCHUBERT Duo Op.162 BEEHOVENSonat No.3 SCHINITKE Şostakoviç'in Anısına Prelüd/ BEETHOVEN Sonat No.9 BACH Sonat No.2 BWV1015 SHOSTAKOVICH Dörtlü No.7 Op.108 FRANCK Sonat La Majör
SSCB	YURY BOUKOFF, piyano		1981	CHOPIN Fantezi Op.49 - Balad No.2 3 - Scherzo No.2

				MUSSORGSKI Bir Sergiden Tablolar
YUGOSLAVYA	BELGRAD ODA ORKESTRASI NENAD DALEORE, keman	ALEXANDR PAVLOVIC	1981	(Program bilgisi mevcut değil)
İSPANYA	TARRAGO GİTAR DÖRTLÜSÜ LAURA ALMERICH, JORDI CODINA, MANUEL CALVE, JAUME TORRENT		1981	GUERRERO 4 Madrigal SOR Sonat Op.15 STARVINSKY 6 Parça TORRENT Divertimento TELEMAN Dörtlü Sonat TURINA La prière du torero BALADA 4 Gitar için Skeç VIVALDI 4 Gitar için Konçerto Guitars TORROBA Ráfagas 4 Bölüm ROVENSTRUNCK 4 Gitar için 4 Parça TELEMANN Konçerto Re Majör ALBENIZ Cordoba BALADA 4 Gitar için Skeç
RUSYA	VALERY KLIMOV, keman		1981	(Program bilgisi mevcut değil)
İSPANYA	ANDRE NAVARRA, viyolonsel AYŞEGÜL SARICA, piyano		1981	(Program bilgisi mevcut değil)
POLONYA	VARŞOVA ODA OPERASI	TOMASZ BUGAJ, şef	1981	(Program bilgisi mevcut değil)
ALMANYA	ALMAN ÇOCUK BANDOSU	FRITS HAUSER, şef	1981	
TÜRKİYE	SUNA KAN & GÜLAY UĞURATA		1981	(Program bilgisi mevcut değil)
TÜRKİYE	T.R.T İSTANBUL RADYOSU ÇOCUK KOROSU	Cenan Akın, şef Yücel Elmas, şef	1981	
RUMANIA TÜRKİYE	ROMANYA HALK OYUNLARI TOPLULUĞU TÜRKİYE HALK OYUNLARI TOPLULUĞU		1981	
YUGOSLAVYA	YUGOSLAVYA HALK OYUNLARI TOPLULUĞU TÜRKİYE HALK OYUNLARI TOPLULUĞU		1981	
TÜRKİYE	İSTANBUL BELEDİYE KONSERVATUARI HALK MÜZİĞİ TOPLULUĞU	ADNAN ATAMAN, şef	1981	
TÜRKİYE	İSTANBUL BELEDİYE KONSERVATUARI TÜRK MÜZİĞİ TOPLULUĞU	MUZAFFER BİRTAN, şef	1981	
ARJANTİN	MALAMBO LATINO ARJANTİN DANS TOPLULUĞU		1982	
BULGARİSTAN	SOFYA SOLİSTLERİ ODA ORKESTRASI		1982	HAYDN Divertimento Mi bemol Majör E Flat Major GOLEMINOV Yaylılar için 3 Taslak RESPIGHI Antik Danslar ve Aryalar DVORAK Seranad SHOSTAKOVICH Oda Senfonisi/
FRANSA	FRANÇOIS-RENE DUCHABLE, piyano		1982	BRAHMS Paganini'nin bir Teması Üzerine Çeşitlemeler CHOPIN Prelüd No.24 LISZT Sonat Si minör
FRANSA	FRANSIZ REN BALESI		1982	* Comedia : Moliere'in piyesleri için bestelenmiş Lullu'nin müziği ile "Comedia del'Arte"nin koreografik anlatımı * Mess Araund
ALMANYA	BERLIN FİLARMONİ ODA ORKESTRASI	LEON SPIERER, keman	1982	MOZART Senfoni No.17 No.17 KV129 HAYDN Senfoni No.36 No.36 HAYDN Senfoni No.35 No.35 MOZART Senfoni No.29 KV201 GRIEG Holberg Süiti MOZART Senfoni Konçertant KV364 Senfoni No.11 No.11 KV84 HAYDN Senfoni No.44 No.44 MOZART Küçük Bir Gece Müziği HAYDN Senfoni No.47 No.47 MOZART Divertimento No.13 KV253 - Senfoni No.33 No.33 KV319
ALMANYA	FRANKFURTER KANTOREI KOROSU	WOLFGANG SCHAEFER	1982	Program aşağıdaki bestecilerin eserlerinden seçilmiştir: Bruckner - Stravinsky - Mendelssohn - Brahms - Reger - Bach
ALMANYA	HAYDN ÜÇLÜSÜ HEINZ MEDJIMOREC, piyano & MICHAEL SCNITZLER, keman & WALTER SCHULZ, çello		1982	HAYDN Üçlü/Trio Hob XV/27 BEETHOVEN Üçlü/Trio Op.70/I DVORAK Üçlü/Trio Op.90 SCHUBERT Üçlü/Trio Op.100
ALMANYA	ULF HOELSCHER, keman		1982	TELEMAN Fantazi No.5 BACH SonatLa bemol FLURY Sona BARTOK Sonat/Sonata

				PAGANINI Paisiello'nun bir Teması Üzerine Çeşitlemeler
MACARİSTAN	BARTOK DÖRTLÜSÜ PETER KOMLOS, keman & BELA BANFALVI, keman & GEZA NEMETH, viyola & LAZSLO MEZO, çello		1982	(Program bilgisi mevcut değil)
İTALYA	YENİ İTALYAAN ALTILISI		1982	SCARLATTI Konçerto No.3 No.3 RONCALLI Süit Bergomense/ PAISIELLO Quartetto II MOZART Oda Konseri
POLONYA	VARŞOVA YAYLI ÇALGILAR DÖRTLÜSÜ BOGUSTAW BRUCZKOWSKI, keman & MAREK BOJARSKI, keman & ARTUR PACIORKIEWICZ, keman & WOJCIECH WALASEK, çello		1982	MOZART Dörtlü KV575 SZYMANOWSKI Dörtlü No.2 BRAHMS Dörtlü No.1
ROMANYA	RADU SIMION , PAN FLÜT VE ROMEN HALK MÜZİĞİ TOPLULUĞU		1982	
İSPANYA	ALEXANDRE LAGOYA, gitar		1982	(Program bilgisi mevcut değil)
TÜRKİYE	ANKARA DEVLET OPERA VE BALESİ / BİR AŞK MASALI		1982	BİR AŞK MASALI
TÜRKİYE	ANKARA DEVLET OPERA VE BALESİ, MIKADO	ALEXANDER FARIS & EROL ERDİNÇ	1982	MİKADO/ 2 PERDELİK OPERA A.SULLIVAN&W.S. GILBERT TÜRKÇESİ:NEVİT KODALLI&ENGİN UZMEN
TÜRKİYE	AYLA ERDURAN, keman & JUDITH ULUĞ, piyano		1982	(Program bilgisi mevcut değil)
TÜRKİYE	AŞIKLAR ŞÖLENİ		1982	
TÜRKİYE	BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ TÜRK MÜZİĞİ KOROSU	A.MAHMUT ABRA	1982	
TÜRKİYE	ÇOK SESLİ TÜRK MÜZİĞİ ÜÇLÜSÜ		1982	
TÜRKİYE	ELİF ARAN - BEDİİ ARAN, piyano		1982	
TÜRKİYE	TRT-ANKARA ODA ORKESTRASI SUNA KAN, keman	GÜRER AYKAL	1982	MOZART Serenad No.6 No.6 KV239 VIVALDI Keman Konçertosu ELGAR Serenad Op.20 STRAVINSKIKonçerto Re tonunda/Concerto in D
TÜRKİYE	İSTANBUL DEVLET SENFONİ ORKESTRASI SUNA KAN, keman	GÜRER AYKAL	1982	SAYGUN Keman Konçertosu Op.44 SAYGUN Senfoni No.4 No.4
TÜRKİYE	İZMİR DEVLET SENFONİ ORKESTRASI HÜLYA TARCAN, piyano	HİKMET ŞİMŞEK	1982	KODALY Galanta Dansları TARCAN Piyano Konçertosu/ TCHAIKOVSKY Senfoni No.5
TÜRKİYE - ALMANYA	İSTANBUL DEVLET SENFONİ ORKESTRASI & FRANKFURTER KANTOREİ KOROSU SUNA KORAT, soprano & MUSTAFA İKTU, bass	WOLFGANG SCHEIDT	1982	BRAHMS Alman Requiemi/Ein Deutsches Requiem Op.45
İNGİLTERE	LONDRA FESTİVAL BALESİ		1982	ADAM Giselle
AMERİKA	ANGELICA MAY, viyolonsel RALF GOTHONI, piyano		1982	BETTHOVEN Sonat/ No.2 BACH Süit No.3 SCHUMANN Adagio ve Allegro FRANCK Sonat La Majör
AMERİKA	LARRY RICHARDSON VE DANS TOPLULUĞU		1982	Bach - Monteverdi - Haendel - Prokofiev - Ives - Grieg - Scarlatti - Stravinsky
SSCB	SINKIANG , SINCAN DOĞU TÜRKİSTAN HALK DANSLARI TOPLULUĞU		1982	
SSCB	VLADIMIR KRAINEV , piyano		1982	CHOPIN Barkarol SCHUMANN Senfonik Etüdler SCRIABIN Sonat/ No.2 PROKOFIEV Sonat No.7
YUGOSLAVYA	YUGOSLAV "ABRASEVIC" GENÇ FOLK TOPLULUĞU		1982	
SSCB	AZERBEYCAN HALK DANSLARI TOPLULUĞU		1982	
TÜRKİYE	YÜCELEN YAYLI ÇALGILAR DÖRTLÜSÜ ÜLVİ YÜCELEN,keman MURAT TAMER,keman BETİL BAŞEĞMEZLER,viyola ENGİN SANSA,çello		1982	(Program bilgisi mevcut değil)
FRANSA	PIERRE COCHEREAU,org		1982	(Program bilgisi mevcut değil)
TÜRKİYE	VERDA ERMAN,piyano		1982	(Program bilgisi mevcut değil)
ARJANTİN	BRUNO LEONARDO GELBER,piyano		1982	(Program bilgisi mevcut değil)
TÜRKİYE	KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI DEVLET KLASİK TÜRK MÜZİĞİ KOROSU	NEVZAT ATLIĞ,şef	1982	
TÜRKİYE	İSTANBUL BELEDİYESİ KONSERVATUARI TÜRK MÜZİĞİ TOPLULUĞU		1982	
TÜRKİYE	İSTANBUL BELEDİYESİ KONSERVATUARI HALK MÜZİĞİ	ADNAN ATAMAN,şef	1982	

	TOPLULUĞU			
TÜRKİYE	İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ TÜRK MÜZİĞİ KOROSU	İNCI ÇAYIRLI,şef	1982	
TÜRKİYE	GALATA MEVLEVİHANESİNİ YAŞATMA DERNEĞİ GRUBU		1982	
TÜRKİYE	KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI DEVLET HALK DANSLARI TOPLULUĞU	MUSTAFA TURAN,genel yönetmen, DUYGU AYKAL, sanat yönetmeni	1982	
AVUSTURYA	DIVERTIMENTO SALZBURG		1983	MOZART Marş KV290 - Divertimento KV205 SCHUBERT Oktet Op.166
AVUSTURYA	KURT RAPF, org		1983	MENDELSSOHN Sonat Do minör FRANCK Senfonik Parça Op.13 REGER 3 Koral PrologBook 3 Op.67 RAPF İlahiler WIDOR 5.Senfoniden Fa Majör Toccata
AVUSTURYA	VİYANA ÜÇLÜSÜ WOLFGANG SCHULZ, flüt & MILAN TURKOVIC, fagot,HELMUT DEUTSCH, piyano		1983	BEETHOVEN Üçlü Sol Majör VILLA-LOBOS Bachianas Brasileiras No.6 DONIZETTI Üçlü Fa Majör/Trio in F Major JOPLIN Drei Rags GERSHWIN "Porgy ve Bess" Operasından"Summertime "I got plenty of nuttin "There's a boat that's leavin' KORSAKOV Anıların Uçuşu GENIN Venedik Karnavalı OP.11 PRINZ Müzikli Dakikalar/Musical Moments No.1
KANADA	KANADA LES SORTILEGES HALK DANSLARI TOPLULUĞU		1983	
KÜBA	KÜBA DEVLET BALESİ		1983	Çeşitli Dönemlerden Yapıtlar
ÇEKOSLAVAK YA	PRAG DÖRTLÜSÜ BRETISLAV NOVOTNY, keman & KAREL PRIBYL, keman & LUBOMIR MALY, viyola & JAN SIRC, çello		1983	MOZART Dörtlü KV458 BEETHOVEN Dörtlü No.4 DVORAK Dörtlü Op.96
ÇEKOSLAVAK YA	SUK ÜÇLÜSÜ JOSEF SUK, viyola & JOSEF HALA, piyano & JOSEF CHUCRO, çello		1983	SUK Elegie SMETANA Üçlü Sol minör in G minor BEETHOVEN Herzog Üçlüsü
FRANSA	GABRIEL TACCHINO, piyano		1983	POULENC Fransız Süiti MOZART Sonat La minör DEBUSSY Suda Akisler Neşeli Ada/Happy Island CHOPIN Fantezi Op.49 LISZT Cenaze Töreni
FRANSA	LARDE&JAMET&CAUSSE ÜÇLÜSÜ CHRISTIAN LARDE, flüt & GERARD CAUSSE, viyola &MARIE-CLAIRE JAMET, arp		1983	(Program bilgisi mevcut değil)
FRANSA	PAUL TORTELIER, çello & MARIA DE LA PAU, piyano Güden KAZMAGİLsop.,Tanju ALBAYRAK alto & Mehmet DİRİSU tenor & Suat ARIKAN bas		1983	(Program bilgisi mevcut değil)
ALMANYA	CHRISTIANE EDINGER, keman & GERHARD PUCHELT, piyano		1983	MOZART Sonat KV526 BACH Solo Partita No.1 DEBUSSY Sonat BRAHMS Sonat No.3 Op.108
ALMANYA - AVUSTURYA - İNGİLTERE	BACH COLLEGIUM MÜNCHEN ANDRAS ADORJAN, flüt & ELAINE WOODS, soprano	WOLFGANG SCHEIDT	1983	MOZART/senfonu no.33 si majör kv 319 İKİNCİ GÜN: MOZART/senfonu no.28 do majör kv 200 MOZART/flüt konçertosu no.1 sol majör MOZART/exsultate jubilate kv 165 HAYDN/senfonu no.90 do majör
MACARİSTAN	EDER DÖRTLÜSÜ PAL EDER, 1.keman & ERIKA TOTH, 2.keman & ZOLTAN TOTH, viyola & GYÖRGY EDER, çello		1983	HAYDN Dörtlü No.5 MOZART Dörtlü KV575 BRAHMS Dörtlü No.2
MACARİSTAN	JANOS SEBESTYEN, org-klavsen-piyano		1983	BACH FugaVIVALDI/BACH Fantezi ve Konçerto Re minör MOZART Çeşitlemeler Do Majör BELLINI Sinfonia LISZT Bir Weimar Halk ŞarkısıFAURÉ Après une reve

				ROZSA 2 Macar Ezgisi/2 ERKİN Prelüd REY Halk Şarkısı BARTOK 5 Parça/Pieces BOSSI Scherzo Sol minör VIVALDI/BACH Konçerto Re minör HAYDN Sonat Fa Majör MOZART Rondo Re majör SOLER Fandango FARKAŞ Eski Macar Dansları FALLA Homenaja REY 2 Halk Şarkısı/ BARTOK Mikrokosmos'dan Parçalar VIVALDI/BACH Konçerto Sol Majör
İTALYA	I SOLISTI VENETI	CLAUDIO SCIMONE	1983	VIVALDI "Le Stagioni" Keman ve Klavsen için Konçerto BACH Süit No.5 BWV1070 CORELLI Konçerto Grosso Op.6 No.1 LECCE Mandolin Konçertosu Sol Majör/ ROSSINI Terza Sonat Do Majör ALBINONI Konçerto Fa Majör Op.5 No.2 VIVALDI Keman ve Klavsen için Konçerto RV212 Viola d'amore ve Klavsen için Konçerto RV394 2 Keman ve Klavsen için Konçerto
POLONYA	KONSTANTY ANDREJ KULKA, keman & WALDEMAR MALICKI, piyano		1983	BRAHMS Sonat No.3 Op.108 SZYMANOWSKI Sonat PAGANINI/SZYMANOWSKI Kaprisler PAGANINI/PRIHODA Çeşitlemeler
İSKOÇYA	İSKOÇ BALESİ		1983	ANDERSON Belong SYRINX VESAK Beş Ruckert Şarkısı MAHLER DARRELL
İSPANYA	PEPE ROMERO, gitar		1983	SOR Sonat No.15 GIULIANI Haendel'in bir Teması Üzerine Çeşitlemeler BACH Süit Do Majör BWV 1009 RODRIGO Ya sen van los pastores Por caminos de Santiago Pequena Sevillana Junto al Generalife MALATS Serenata Espanola TARREGA Recuerdos de la Alhambra ROMERO İspanyol Süiti
TÜRKİYE	AYŞE SAVAŞIR, klavsen		1983	(Program bilgisi mevcut değil)
TÜRKİYE	AŞIKLAR ŞÖLENİ		1983	
TÜRKİYE	CUMHURBAŞKANLIĞI SENFONİ ORKESTRASI İSTANBUL DEVLET OPERA VE BALESİ KOROSU	GÜRER AYKAL	1983	SAYGUN Atatürk ve Anadolu'ya Destan
TÜRKİYE	CUMHURBAŞKANLIĞI SENFONİ ORKESTRASI GÜLSİN ONAY & piyano	HİKMET ŞİMŞEK	1983	(Program bilgisi mevcut değil)
TÜRKİYE	GÜHER & SÜHER PEKİNEL, piyano İKİLİSİ		1983	MOZART 2 Piyano için Sonat RACHMANINOV Süit No.1 Op.5 STRAVINSKI İlkbahar Ayını/Le Sacre de Printemps
TÜRKİYE	RUHİ AYANGİL TÜRK MÜZİĞİ ORKESTRASI VE KOROSU	RUHİ AYANGİL	1983	
TÜRKİYE	RUŞEN GÜNEŞ , keman & JUDITH ULUĞ, piyano		1983	HUMMEL Sonat Mi bemol Mjör BRAHMS Sonat No.1 Op.120 PROKOFIEV Romeo ve Juliet Balesi'nden 3 Parça/3 Juliet GLAZUNOV Elegie Op.44
TÜRKİYE	SAİM AKÇİL, keman HÜLYA SAYDAM, piyano	SAİM AKÇİL	1983	(Program bilgisi mevcut değil)
TÜRKİYE	İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ÇOKSESİLİ KOROSU	SERDAR ÖZTÜRK	1983	(Program bilgisi mevcut değil)
TÜRKİYE - FRANSA	MARGAND DÖRTLÜSÜ SUNA KAN, keman & GÜLAY UĞURATA , piyano & MICHELE MARGAND, keman & MARIE-CRISTINE DESMONDS, keman & FRANÇOISE VISBEQ, viyola & CLAUDINE LASSERRE,çelo		1983	RAVEL Dörtlü Fa Majör/ Quartet in F Major DEBUSSY Keman ve Piyano için Sonat CHAUSSON Keman ve Piyano için Sonat

İNGİLTERE	LONDRA GABRIELİ MADEN ÜFLEME ÇALGILAR BEŞLİSİ		1983	G. GABRIELİ Canzona per sonare No.3 ARNOLD Beşli BOYCE A set of Voluntaries A. GABRIELİ Ricercare del Duodecimo Tuono MONTSALVATGE Preguntesi Rispostes sobre una - Ricercare de Andrea Gabrieli HINDEMITH Morgenmusik/Sabah Müziği
AMERİKA	NEW YORK ARP DÖRTLÜSÜ		1983	(Program bilgisi mevcut değil)
SSCB	BORIS BLOCH, piyano		1983	(Program bilgisi mevcut değil)
SSCB	IRINA BOGACHOVA, mezzo soprano		1983	Program aşağıdaki bestecilerin eserlerinden seçilmiştir FALLA - SHOSTAKOVICH GLINKA - DARGOMIJSKI - BULAKHOV - TCHAIKOVSKY - SHISKIN
SSCB - TÜRKİYE	LENİNGRAD DEVLET FİLARMONİ DERNEĞİ SENFONİ ORKESTRASI İDİL BİRET, piyano & VLADİMİR KRAİNEV, piyano	ALEKSANDER DIMITRIEV	1983	piyano/piano KRENIKOV Sinfoni No.1 RACHMANINOV Piyano Konçertosu No.3 RAVEL La Valse "Cola Brugnon" Uvertür PROKOVIEV Piyano Konçertosu No.3 TCHAIKOVSKY Sinfoni No.6 BRAHMS Sinfoni No.4 MOZART Piyano Konçertosu No.13 KV415 R. STRAUSS "Der Rosenkavalier" Operasından Süit
YUGOSLAVYA	ZAGREB SOLİSTLERİ	TONKO NINIC	1983	PERGOLESİ Konçertino PARAC Yaylılar için Müzik VIVALDI 4 Keman için Konçerto TCHAIKOVSKY Serenad Op.48
TÜRKİYE	TRT ANKARA ODA ORKESTRASI SUNA KAN, keman & AYL A ERDURAN, keman	GÜRER AYKAL	1983	JÖRNS Keman Konçertosu No.2 VIVALDI 2 Keman için Konçerto No.8 Op.3 BACH 2 Keman için Konçerto BWV1043
MIXED	ULUSLARARASI BALE GALASI	stanisl	1983	(Program bilgisi mevcut değil)
AMERİKA - TÜRKİYE	VEDA REYNOLDS, keman & ERGİCAN SAYDAM, piyano		1983	MOZART Adagio K261 - Rondo K373 MARTINON Sonatin No.5 OP.32 No.1 BEETHOVEN Romans Op.40 DEBUSSY Sonat Sol minör Sonat Bölümü BRAHMS Do minör KODALY Adagio BARTOK/SZEKELY Romen Halk Dansları SAINT-SAENS Rondo Capriccioso
TÜRKİYE	İZMİR DEVLET SENFONİ ORKESTRASI	HİKMET ŞİMŞEK,şef	1983	(Program bilgisi mevcut değil)
AZERBAIJAN	ZEYNEP HANLAROVA VE BAKU HALK MÜZİĞİ DÂNSLARI TOPLULUĞU		1983	
BULGARİSTAN	"LUBOMİR PIPKOV" SOFYA ODA KOROSU	VASSIL ARNAOUDO V,şef	1983	
FRANSA	FRANSIZ "THEATRE DU SILENCE"BALESİ		1983	
TÜRKİYE	KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI DEVLET HALK DÂNSLARI TOPLULUĞU		1983	
TÜRKİYE	KONYA TURİZM DERNEĞİ SEMA EKİBİ		1983	
ARNAVUTLUK	ARNAVUTLUK DEVLET BALESİ		1984	
ARJANTİN	ROBERTO AUSSEL, gitar		1984	(Program bilgisi mevcut değil)
AVUSTURYA	ALBAN BERG YAYLI ÇALGILAR DÖRTLÜSÜ , ALBAN BERG DÖRTLÜSÜ GÜN TER PINCHLER, keman & GERHARD SCHULZ, keman & THOMAS KAKUSKA, viyola & VALENTIN ERBEN, çello	ALBAN BERG YAYLI ÇALGILAR DÖRTLÜSÜ	1984	(Program bilgisi mevcut değil)
BANGLADEŞ	BANGLADEŞ HALK DÂNSLARI TOPLULUĞU		1984	
BOLİVYA	EMMA JUNARO VE TOPLULUĞU		1984	BOLİVYA HALK EZGİLERİ
KANADA	PETER KATIN, piyano		1984	HAYDN Sonat BEETHOVEN Sonat Op.57 DEBUSSY Estampes BRAHMS Haendel'in Bir Teması Üzerine Çeşitlemeler ve Füg Op.24
KÜBA	MANUEL BARRUESCO, gitar		1984	Gitar Fantasia Elégiaque Op.59 GIULIANI "İspanya Çılgınlığı" Üzerine Çeşitlemeler/ GONZALEZ Sesli Yalnızlar II'den Bellekte Tutulan Işık HENZE Oda Müziği'nden 3 Parça/3 Tentos from Kammermusik ALBENİZ İspanyol Süiti Op.47/Suite Española Op.47

DANİMARKA	ÇAĞDAŞ DANİMARKA DANS TOPLULUĞU		1984	Çeşitli Dönemlerden Yapıtlar
FRANSA	HUGUETTE DREYFUS, klavsen		1984	RAMEAU Les Sauvages BACH İtalyan Zevki'nden Konçerto BWV971 SCARLATTI 6 Sonat K.33
ALMANYA	BERLİN FİLMARONİ ORKESTRASI'NIN 12 VIYOLONSELİSTİ		1984	(Program bilgisi mevcut değil)
ALMANYA	FRANKFURTER KANTOREİ KOROSU		1984	Program aşağıdaki bestecilerin eserlerinden seçilmiştir. PALESTRINA - PENDERECKI - BRUCKNER - VERDI - BRAHMS
ALMANYA	HANS MAIER, org		1984	FRESCOBALDI Toccata Sol Majör CLERAMBOULT Süit/ BACH Fantasia BWV572 FRANCK Yakarış ALAIN Karşılıklı Dua/Litanies
ALMANYA	MARTIN HASELBÖCK, org		1984	COUPERIN Offertoire sur les Grands Jeux BACH Vivaldi üslubunda Konçerto BWV594 Prelüd ve Fuga
ALMANYA-AVUSTURYA	RENATE HOLM, soprano & MARGARETA HINTERMEIER, mezzo soprano & FRITZ BRUCKER, piyano		1984	Program aşağıdaki bestecilerin eserlerinden seçilmiştir SCHUBERT - SCHUMANN - WOLF - BRAHMS - MENDELSSOHN - REGER - R. STRAUSS - MOZART
MACARİSTAN	GYORGY PAUK, keman & PETER FRANKL, piyano		1984	BEETHOVEN Sonat No.1 - Sonat No.3 BRAHMS Sonat No.3
İTALYA	MICHELE CAMPANELLA, piyano		1984	SCHUMANN Gece Parçaları/Nachtstücke Op.23 LISZT Sonat MUSSORGSKI Bir Sergiden Tablolar/Pictures from an Exhibition
İTALYA	UTO UGHI, keman EUGENIO BAGNOLI, piyano		1984	HAENDEL Sonat/Sonata BEETHOVEN Sonat No.9 DVORAK 4 Romantik Parça SARASATE Carmen Fantezisi/Fantasy
ROMANYA - TÜRKİYE - ALMANYA-İTALYA - ÇEKOSLAVAKYA	CLUJ-NAPOCA FİLMARONİ ORKESTRASI / AÇILIŞ KONSERİ	CRISTIAN MANDEAL WOLFGANG SCHEIDT	1984	ENESCU Birinci Süit'den Prelude SCHUMANN Piyano Konçertosu Op.54 BRUCKNER Senfoni No.4
ROMANYA	FANTASIO BALESI		1984	
TAHİTİ	TAHİTİ DANS TOPLULUĞU		1984	
HOLLANDA	PHEMIOS ÜÇLÜSÜ ELSE KRIEG, keman & HERMAN BRAUNE, klarinet & JAN GRUITHUYZEN, piyano		1984	BEETHOVEN Üçlü Op.11 WEBER Klarinet ve Piyano için Büyük İkili/ Op.48 BRAHMS Üçlü Op.114
HOLLANDA - JAPONYA	UTRECHT SENFONİ ORKESTRASI HIROKO NAKAMURA, piyano & JAN GRUITHUYZEN, piyano	HUBERT SOUDANT	1984	ANROOY Piet Hein Rhapsody CHOPIN Piyano Konçertosu No.2 BRAHMS Senfoni No.1 ANROOY Piet Hein Rhapsody SAYGUN Piyano Konçertosu BEETHOVENSenfoni No.3
TUNUS	RASHIDIA (TUNUS) KLASİK MÜZİK TOPLULUĞU	MUHAMMED SAADA	1984	
TÜRKİYE	ANKARA ÇOKSESİLİ MÜZİK DERNEĞİ ANKARA GENÇLİK KOROSU		1984	
TÜRKİYE	ARIN KARAMÜRSEL, piyano & BALARISI AHMET, armonika		1984	(Program bilgisi mevcut değil)
TÜRKİYE	DEVLET HALK DANSLARI TOPLULUĞU		1984	
TÜRKİYE	GÜLŞEN TATU, flüt & AYŞE SAVAŞIR, klavsen		1984	COUPERIN Kraliyet Konseri/Concert Royal No.4 BACH Sonat No.2 BLAVET Sonat La Majör BACH Sonat No.1
TÜRKİYE	MEHVEŞ EMEÇ, piyano		1984	BACH Partita No.6 MOZART Sonat KV283 PROKOFIEV Sonat No.3 SCHUMANN Senfonik Etüdler Op.13
TÜRKİYE - İTALYA	LEYLA GENCER, soprano & VINCENT(VINCENZO) SCALERA, piyano		1984	MONTEVERDI-VIVALDI-BEETHOVEN-ROSSINI- SPONTINI-DONIZETTI-CARISSIMI MAYR - HAENDEL - BIZET - VERDI
TÜRKİYE - NORVEÇ	CUMHURBAŞKANLIĞI SENFONİ ORKESTRASI VERDA ERMAN, piyano	KARSTEN ANDERSEN	1984	BEETHOVEN Egmont Uvertürü/ Piyano Konçertosu No.3 SHOSTAKOVICH Senfoni No.5
TÜRKİYE - ROMANYA - FRANSA	İSTANBUL DEVLET SENFONİ ORKESTRASI DEVY ERLİH, keman	IONESCU GALATI	1984	REY Enstantaneler Keman ve Yaylıçalgılar Orkestrası için Andante ve Allegro BERLIOZ Fantastik Senfoni Op.14
İNGİLTERE	RAMBERT BALESI	ROBERT NORTH, sanat yönetmeni	1984	Çeşitli Dönemlerden Yapıtlar

AMERİKA	MARK KAPLAN, keman & DAVID GOLUP, piyano		1984	BEETHOVEN Sonat No.5
SSCB	OLEG KAGAN, keman & VLADAMIR SCANAVI, piyano		1984	BEETHOVEN Sonat No.3 GRIEG Sonat No.3 DVORAK 4 Romantik Parça Op.75 PROKOFIEV Sonat No.2
SSCB	SSCB KÜLTÜR BAKANLIĞI DEVLET ODA KOROSU		1984	JUKOVSKI - TITOV - SARTI - BEREZOVSKI BORTHYANSKI - ÇAYKOVSKI/TCHAIKOVSKY RACHMANINOV - TANEEV - KÜİ - ARENSKI GREÇANINOV - MUSSORGSKI
SSCB	SİBİRYA KRASNOYARSK HALK DANSLARI TOPLULUĞU		1984	
SSCB	BORIS PERGAMENSCHIKOW, çello OXANA YABLONSKAYA, piyano		1984	SCHUMANN Adagio ve Op.70 CHOPIN Polonaise Brillante Op.3 PAGANINI Musa Fantezisi/Moses Fantasy PROKOFIEV Sonat Op.119 BARTOK Romen Dansları
TÜRKİYE	TRT ANKARA ODA ORKESTRASI SUNA KAN, keman	GÜRER AYKAL	1984	MOZART Divertimento KV137 - Divertimento KV138 VIVALDI Keman Konçertosu RV256 SCHÖNBERG Aydınlanan Gece/Verklaerte Nacht ARENSKI Çaykovski'nin bir Teması üzerine Çeşitlemeler
TÜRKİYE	İSTANBUL TÜRK KLASİK VE TASAVVUF MÜSİKİSİ TOPLULUĞU KÜLTÜR BAKANLIĞI İSTANBUL DEVLET TARİHİ	AHMET ÖZHAN	1984	
AMERİKA	MOLISSA FENLEY / dans		1984	
AMERİKA	ANTHONY-JOSEPH PARATORE,piyano ikilisi		1984	
TÜRKİYE	İSTANBUL DEVLET OPERA VE BALESİ	ROBERT WAGNER,şef	1984	
TÜRKİYE-TUNUS	KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI DEVLET KLASİK TÜRK MÜZİĞİ KOROSU VE RAŞİDİA KLASİK MÜZİK TOPLULUĞU		1984	
TÜRKİYE	İSTANBUL BELEDİYE KONSERVATUARI TÜRK MÜSİKİSİ TOPLULUĞU	RIZA RİT,şef	1984	
TÜRKİYE	BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ TÜRK MÜZİĞİ KULÜBÜ KOROSU	A.MAHMUT ABRA,şef	1984	
TÜRKİYE	AYANGİL TÜRK MÜZİĞİ ORKESTRA VE KOROSU	RUHİ AYANGİL,şef	1984	
TÜRKİYE	AŞIKLAR ŞÖLENİ		1984	
TÜRKİYE	İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ TÜRK HALK MÜZİĞİ KOROSU	TAŞKIN DOĞANIŞIK, koro şefi	1984	
TÜRKİYE-HİNDİSTAN	KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI DEVLET HALK DANSLARI TOPLULUĞU-BANGLADEŞ HALK DANSLARI TOPLULUĞU	MUSTAFA TURAN,genel yönetmen DUYGU AYKAL,sanat yönetmeni	1984	
TÜRKİYE	KONYA TURİZM DERNEĞİ SEMA EKİBİ		1984	
TÜRKİYE	TACETTİN DİKER & ORHAN KURT KARAGÖZ GÖSTERİSİ		1984	
ALMANYA	ERNST-ERICH STENDER, org		1986	(Program bilgisi mevcut değil)
TÜRKİYE	CEM DURUÖZ, gitar		1985	J.S.BACH SOJO BROUWER DE LA MAZA
ROMANYA	MIHAELA AGACHI, mezzo soprano		1985	
TÜRKİYE	BANU SÖZÜAR, piyano		1985	BRAHMS Sonat Op.5 RAHMANINOV 6 Etudes-Tableaux Op.33 LISZT *Années de Pélerinage-2me Année- Italie: VI Sonetto 123 del Petrarca *Mefisto Valsi/Mephisto
BULGARİSTAN	ALEXIS WEISSENBERG, piyano		1985	SCARLATTI 7 Sonat SCHUMANN Karnaval/Carnaval Op.9 RAHMANINOV Sonat No.1
ÇEKOSLAVAKYA	ÇEK ÜÇLÜSÜ JOSEF PALENICEK, piyano & JIRI TOMASEK, keman & SASA VECTOMOV, çello		1985	MARTINU Üçlü/Trio No.2 SHOSTAKOVICH Üçlü/Trio Op.67 DVORAK Üçlü/Trio Op.90
FRANSA	EMILE NAOUMOFF, piyano		1985	

ALMANYA	MELOS DÖRTLÜSÜ WILHELM MELCHER, keman & GERHARD VOSS, keman & HERMANN VOSS, viyola & PETER BUCK, çello		1985	MOZART/dörtlü si bemol majör DVORAK/dörtlü re minör op.34 SCHUMANN/dörtlü la majör op.41/III MOZART Dörtlü/Quartet KV458 DVORAK Dörtlü/Quartet Op.34 SCHUMANN Dörtlü/Quartet Op.41/III
ALMANYA- İTALYA- MACARİSTAN- TÜRKİYE	MÜNİH RADYO ORKESTRASI JANOS MATE, keman & GÜLSİN ONAY & piyano	LAMBERTO GARDELLI HİKMET ŞİMŞEK	1985	TUZUN Türk Kapricçosu/Capriccio à la Turque R. STRAUSS "Der Rosenkavalier" Süiti BRUCH Keman Konçertosu No.1 BIZET Do Majör Senfoni WEBER "Oberon" Uvertürü ERKİN Piyano Konçertosu RIMSKI-KORSAKOV Şehrazat Senfonik Süiti Op.35
MACARİSTAN	GYÖR BALESI		1985	ORFF MAHLER RAVEL
HİNDİSTAN	RAVI SHANKAR, sitar		1985	
İSRAİL	SHARON ISBIN, gitar		1985	GARANADOS İspanyol Dansı No.5 BARRIOS *Vals/Waltz No.3 4 * Julia Florida BACH Lavta Süiti No.2 BWV997 BROUWER Siyah Dekameron'dan Baladlar TARREGA Recuerdos de la Alhambra TURINA Fandanguillo RODRIGO Fandango LAURO 2 Venezuela Valsi
İTALYA	BRUNO CANINO & ANTONIO BALLISTA PIYANO İKİLİSİ		1985	
İTALYA	SALVATORE ACCARDO , keman & BRUNO CANINO , piyano		1985	MOZART Sonat KV448 BRAHMS Haydn'ın bir Teması üzerine Çeşitlemeler Op.56b RAVEL La Valse - Ma Mère l'Oye/Kaz Ana
POLONYA	POLONYA DANS TİYATROSU		1985	
TÜRKİYE	ALAADDİN YAVAŞÇA / KLASİK TÜRK MÜSİKİSİ ERKEKLER KOROSU		1985	
TÜRKİYE	ÇAĞIL YÜCELEN, keman		1985	MOZART Sonat No.15 KV454 BEETHOVENSonat No.3 BRAHMS Sonat Op.108
TÜRKİYE	KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI DEVLET HALK DANSLARI TOPLULUĞU		1985	
TÜRKİYE	LİSELERARASI HALK MÜZİĞİ YARIŞMASINDA DERECE ALAN TOPLULUKLAR		1985	
TÜRKİYE	RUHİ AYANGİL TÜRK MÜZİĞİ ORKESTRA VE KOROSU	RUHİ AYANGİL	1985	
TÜRKİYE	TRT ANKARA ODA ORKESTRASI SUNA KAN, keman & SEVİN BERK, arp	GÜRER AYKAL	1985	HAENDEL Konçerto Grosso No.5 USMANBAŞ Arp ve Yaylılar için Konser Arması TORELLI Keman Konçertosu No.9 MENDELSSOHN Oktet/Octet Op.20
TÜRKİYE	TRT İSTANBUL RADYOSU GENÇLİK KOROSU SEVAL IRMAK, piyano		1985	
TÜRKİYE- AMERİKA	İNÇİ BAŞARIR, mezzo soprano & NORMAN PAIGE, tenor		1985	Program aşağıdaki bestecilerin eserlerinden seçilmiştir: BRITTEN - IVES - BARBER - HAENDEL - ROSSINI - ARGENTO
TÜRKİYE - ALMANYA	SUNA KORAD, soprano & WALTER STRAUSS, piyano		1985	Program aşağıdaki bestecilerin eserlerinden seçilmiştir: BACH - SCHUMANN - BELLINI - ROSSINI - SAYGUN - DVORAK - CİLEA - PROCH BENEDICT - DUBUK - MASCAGNI
TÜRKİYE - POLONYA	CUMHURBAŞKANLIĞI SENFONİ ORKESTRASI İDİL BİRET, piyano	TADEUSZ STRUGALA	1985	BRAHMS Piyano Konçertosu No.2 TCHAIKOVSKY Senfoni No.4
TÜRKİYE - İNGİLTERE	İSTANBUL DEVLET OPERA VE BALESI ORKESTRASI & FİLARMONİA KOROSU	RICHARD ARMSTRONG	1985	HAENDEL Mesih Oratoryosu
İNGİLTERE	FİLARMONİA KOROSU	ANDREW GREENWOOD	1985	SCHÜTZ Magnificat WEEKES Gloria in Excelsis Deo/ RACHMANINOV Vesper Mesinden 4 Parça ROSSINI Petite Messe Solonelle
İNGİLTERE - TÜRKİYE	KRALİYET(KRALLIK) FİLARMONİ ORKESTRASI PETER DONOHUE, piyano	CEM MANSUR	1985	SMETANA Moldau/The Moldau TCHAIKOVSKY Viyolonsel ve Orkestra için Bir Rokoko Teması üzerine ÇeşitlemelerOp.33
AMERİKA	CAROLYN CARLSON, KOREOGRAFI VE DANS		1985	
AMERİKA	GAIL BARBER, arp		1985	CABEZON Romans/Romance LUPİ Sonatina

				KIRCHHOFF Arya ve Rigaudon/Aria and Rigaudon DALVIMARE Mon Coeur Souspire üzerine Fantezi Çeşitlemeler
AMERİKA	MERCE CUNNINGHAM DÂNS TOPLULUĞU		1985	
AMERİKA	NEW YORK FİLARMONİ ORKESTRASI JOSEPH ROBINSON , obua & STANLEY DRUCKER, klarinet & PHILIP MYERS, korno & JUDITH LECLAIR, fagot	ZUBIN MEHTA	1985	DVORAK Kamaval Uvertürü MOZART Senfoni Konçertant Concertante KV297b CRUMB Issız Manzara RAVEL Dafnis ve Kloe Süit No.2
AMERİKA- FRANSA	JOHN GRADY, org & ROGER DELMOTTE, trompet		1985	HAENDEL Org Konçertosu No.5 DELALANDE Air/Musette/Passepied/Air BACH Org için Sol Majör Prelüd ve Füg BÖHM 2 Koral Arya/Air
SSCB	DON KAZAKLARI ŞARKI VE DÂNS TOPLULUĞU	B. OGURTSO V	1985	
SSCB	MOSKOVA VİRTÜOZLARI-DEVLET ODA ORKESTRASI VLADİMİR SPIVAKOV, keman & FİDAN KASİMOVA, soprano & VLADİMİR KAFELNİKOV, trompet & VLADİMİR KRAİNEV, piyano	VLADİMİR SPIVAKOV	1985	MOZART Keman Konçertosu No.2 KV211 Senfoni No.15 KV124 SCHUBERT Soprano ve Orkestra için "Salve Regina" HAYDN/VIARDOT Canzonetta MOZART Küçük bir Gece Müziği/Eine Kleine Nachtmusik KV525 BACH Keman Konçertosu BWV1041 MOZART Divertimento KV136 SHOSTAKOVICH Piyano ve Trompet için Konçerto Op.35
SSCB	NATALIA GUTMAN, viyolonsel & VLADİMİR SCANAVİ, piyano		1985	STRAVINSKİ İtalyan Süiti SCHUBERT Viyolonsel ve Piyano Süiti La minör SCHUMANN 3 Fantezi Parça Op.73 SHOSTAKOVICH Sonat Op.40
SSCB	VLADİMİR ASKENAZI, piyano		1985	SCUBERT 2 İmpromptu/İmpromptus DK946 CHOPIN *Balad/Ballade No.4 - 2 Noktürn/Nocturnes No.1-2 İmpromptu Op.51 * Scherzo No.3
TÜRKİYE	DEVLET KONSERVATUVARLARI ORKESTRA VE KOROSU	MES RENGİM GÖKMEN	1985	BEETHOVEN Üçlü Konçerto Op.56 SAYGUN Eski Uslupta Kantat ERKİN Köçekçe
AVUSTURYA	FRANZ SCHUBERT DÖRTLÜSÜ FLORIAN ZWIAUER, HARVEY THURMER, HARMUT PASCHER, VINCENT STADLMIR		1985	
İNGİLTERE	KRALİYET (KRALLIK) FİLARMONİ ORKESTRASI ROBERT COHEN, çello	S?r CHARLES GROVES	1985	SMETANA Moldau TCHAIKOVSKY Viyolonsel ve Orkestra için Bir Rokoko Teması üzerine Çeşitlemeler Op.33 WILLIAMS Senfoni No.2
LİTHUANİA	LİTVANYA DEVLET BALESİ		1985	
BREZİLYA - ALMANYA	ANTONIO MENESES, viyolonsel & FRANZ MASSINGER, piyano		1985	Beethoven: Mozart'ın sihirli flüt operası'ndan 12 çeşitleme Beethoven: sonat no.5 Bartok: rapsodi no.1 Schumann: adagio ve allegro la bemol majör op.70 Şostakoviç: sonat re minör op.40
KANADA - FRANSA	OLIVIER CHARLIER, keman & ALAIN LEFEVRE, piyano		1985	SCHUBERT/sonatin sol minör op.137 no.3 dk408 J.S.BACH/chaconne re minör N.PAGANINI/cantabile re majör op.17 KREISLER/pugnani stiline prelüd ve allegro & recitativo ve scherzo caprice SAINT-SAENS/introduction ve rondo capriccioso M.RAVEL/çıgan keman ve piyano için konser rapsodisi
ÇEKOSLAVAK YA	ALES BARTA, org		1985	B.M.CERNOHORSKY Do majör toccata la majör füg J.S.BACH Ddo majör toccata adagio ve füg BWV 564 & mi minör prelüd ve füg M.REGER/introduction ve passacaglia fa minör op.63 F.LISZT/bach üzerine prelüd ve füg M.SOKOLA/bach üzerine passacaglia quasi toccata
FRANSA	PARİS ULUSLARARASI TOPLULUĞU , GENÇ YILDIZLAR FİSTİVALİ YURİKO NAGANUMA, keman	ENDER SAKPINAR	1985	
YUNANİSTAN- FRANSA	LEONİDAS KAVAKOS, keman & JORGE LUIS PRATS, piyano		1985	MOZART/ sonat si bemol majör PAGANINI/ 2 caprice no.11 24

				YSAYE/ 3 sonat BACH/ sol majör sonat BRAHMS/ sonat re minör op.108
TÜRKİYE	MİMAR SİNAN ÜNİVERSİTESİ DEVLET KONSERVATUVARI BALE BÖLÜMÜ		1985	PAS DE QUATRE UYUYAN GÜZEL GENÇLİĞE ARMAĞAN
TÜRKİYE	MİMAR SİNAN ÜNİVERSİTESİ DEVLET KONSERVATUVARI ORKESTRASI DAGOBERTO LINHARES, gitar & MEHVEŞ EMEÇ, piyano	IONESCU GALATI	1985	KODALLI/telli turna RODRIGO/konçerto "aranjuez" MOZART/piyano konçertosu no.17
KANADA	ALAIN LEFEVRE, piyano		1985	J.S.BACH/org için prelüd ve fûg no.1 C.FRANCK/piyano için prelüd korall ve fûg R.SCHUMANN/karnaval A.MATHIEU/prelüd no.5 C.CHAMPANGNE/kızlarım için M.RAVEL/fa diyez minör sonatin M.RAVEL/la valse
TÜRKİYE	ANKARA ÜFLEME ÇALGILAR BEŞLİSİ SONGÜL ÖZDEMİR, flüt & İRFANİ ÖZDEMİR, obua & BÜLENT CİVELEK, klarinet & ORHAN NURİ GÖKTÜRK, fagot,FAZLI ASLAN, korno		1985	(Program bilgisi mevcut değil)
BREZİLYA	DAGOBERTO LINHARES, gitar		1985	(Program bilgisi mevcut değil)
İNGİLTERE	JANET SMITH VE DANCILARI		1985	
KÜBA	JORGE LUIS PRATS, piyano		1985	VILLA-LOBOS/choros no.5 bachiana no.4 SCHUMANN/12 etüd senfonik no.13 CHOPIN/24 prelüd LISZT/İspanyol rapsodisi
İSPANYA	MANOLO FRANCO BARON, gitar		1985	(Program bilgisi mevcut değil)
AMERİKA	NEW ARTS TRIO REBECCA PENNAYS, piyano & STEVEN DOANE, çello & PIOTR JANOWSKI, keman		1985	(Program bilgisi mevcut değil)
RUSYA	VLADIMIR ASHKENAZY,piyano		1985	(Program bilgisi mevcut değil)
İSPANYA	ANGEL ROMERO,gitar		1985	(Program bilgisi mevcut değil)
TÜRKİYE	HÜSEYİN SERMET,piyano		1985	(Program bilgisi mevcut değil)
TÜRKİYE	İSTANBUL DEVLET OPERA VE BALESİ / SARAYDAN KIZ KAÇIRMA	ROBERT WAGNER,şef	1985	SARAYDAN KIZ KAÇIRMA
TÜRKİYE	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ GÜZEL SANATLAR BÖLÜMÜ TÜRK MÜSİKİSİNİ ARAŞTIRMA VE UYGULAMA GRUBU	PROF.DR.AY HAN SONGAR,şef PSK.RAHİM ORUÇ GÜVENÇ,şef	1985	
TÜRKİYE	TÜRK KLASİK VE TASAVVUF MÜZİĞİ KONSERİ		1985	
TÜRKİYE	KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI DEVLET KLASİK TÜRK MÜZİĞİ KOROSU	NEVZAT ATLIĞ,şef	1985	
TÜRKİYE	İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ KLASİK TÜRK MÜZİĞİ KOROSU	İNÇİ ÇAYIRLI,şef	1985	
TÜRKİYE	AŞIKLAR ŞÖLENİ		1985	
POLONYA	MAZOWZSE HALK ŞARKI VE DANSLARI TOPLULUĞU		1985	
TÜRKİYE	KONYA KÜLTÜR VE TURİZM DERNEĞİ SEMA TÖRENİ		1985	
TÜRKİYE	İSTANBUL BELEDİYE KONSERVATUVARI TÜRK MÜZİĞİ TOPLULUĞU	RIZA RİT,şef	1985	

ÜLKE	KATILIMCILAR	ORKESTRA ŞEFİ	FESTİVAL (YIL)	Program (Çalınan Yapıtlar)
AVUSTURYA	AMADEUS ÜÇLÜSÜ NORBERT BRAININ, keman & PETER SCHIDLOF, viyola & MARTIN LOVETT, çello		1986	- SCHUBERT "Üçlü No.1" BEETHOVEN "Serenad Op.8" MOZART "Divertimento Mi bemol Majör"
AVUSTURYA - ALMANYA - RUSYA	SCHUBERT DÖRTLÜSÜ SCHUBERTIADE, SCHUBERT AKŞAMI PAUL BADURA-SKODA, piyano & RENATE HOLM, soprano & BORIS PERGAMENSCHIKOW, çello		1986	- "Schubertiade"
KÜBA	REY GUERRA, gitar		1986	- J.S.BACH "Re Majör Süit BWV 1012" BROUWER "Epikramatik Prelüder" BERKELEY "Sonatina" GRANADOS "Şiirsel Valsler" BARRIOS "Latin Amerika Ezgileri" BROUWER "Çeşitlemeler"
ÇEKOSLOVAKYA	ÇEK FİLMARONİ ORKESTRASI VACLAV HUDECEK, keman	LIBOR PESEK VACLAV NEUMANN	1986	(Filarmoni Orkestrası) MOZART "Senfoni No.38 KV.504" STRAUSS "Don Juan Op.20" DVORAK "Senfoni No.7 Op.70" DVORAK "Keman Konçertosu Op.53" MAHLER "Senfoni No.1"
DANİMARKA	MICHALA PETRI ÜÇLÜSÜ MICHALA PETRI, blokflüt, DAVID PETRI, çello & HANNE PETRI, klavsen		1986	- HANDEL "Flüt ve Sürekli Bas için Sonat" LORENZ "Flüt için Tema ve Çeşitlemeler" VIVALDI "Viyolonsel ve Sürekli Bas için Sonat" TELEMAN "Klavsen ve Sürekli bas için Sonat" HOLMBOE "Blok Flüt, viyolonsel ve klavsen için üçlü Op.133" STAEPS "Virtüöz Süit" FREDERICK II "Flüt ve Sürekli bas için Sonat"
FRANSA	JAN GUILLOU, org		1986	- J.S.BACH "Fantazi ve Füg BWV.542" VIVALDI/Bach "Konçerto BWV 593" LISZT/ GUILLOU "Prometheus Senfonik Şiir" SCHUMANN "4 Eskiz Op.58" LISZT/GUILLOU "B.A.C.H. üzerine Fantazi ve Füg"
TÜRKİYE	LEYLA GENCER, soprano ,		1986	- VIVALDI, HANDEL HAYDN, BELLINI MERCADANTE VE CHOPIN'den Aryalar
ALMANYA-BREZİLYA	HAMBURG SENFONİ ORKESTRASI ANTONIO MENESES, çello & İDİL BİRET, piyano	HERIBERT BEISSEL	1986	(Senfoni Orkestrası) BEETHOVEN "Egmont Uvertürü" DVORAK "Viyolonsel Konçertosu Op.104" BRAHMS "Senfoni No.1, Op.68" MOZART "Şiirli Flüt Uvertürü" BEETHOVEN "Senfoni No.7 Op.92" BRAHMS "Piyano Konçertosu No.1 Op.15"
JAPONYA	JAPON SANATSAL FOLKLOR DANS TOPLULUĞU		1986	(Geleneksel Müzik)
TÜRKİYE	İSTANBUL DEVLET OPERA ve BALESİ VARŞOVA DEVLET OPERASI SOLİSTLERİ	ROBERT SATANOVSKI E	1993	(Opera) MOZART "Saraydan Kız Kaçırma"
ROMANYA - İTALYA	MARIANA NICOLESCO, soprano & GABRIELE PISANI, piyano		1986	- HAYDN, MOZART, DONIZETTI BELLINI, ROSSINI, GOUNOT LEONCAVOLLO, PUCCINI VERDI'den Aryalar
İSPANYA	MARIO MAYA FLAMENCO DANS TİYATROSU		1986	(Dans)
İSPANYA	MARIA ROSA CALVO-MANZONA, arp		1986	- De CABEZON "Pavana con su Glosa" HANDEL "Chacon ve Tema con Variazioni" PESCETTI "Sonat, Do Minör" MOZART "Ario con Variazioni" GLINKA "Mozart'ın Bir teması üzerine çeşitlemeler" PARISH-ALVARS "La Mandolina" PIERNE "Improptu Capricho Op.9" GRANDJANY "Haydn'ın bir Teması Üzerine Fantazi ve Çeşitlemeler"
TÜRKİYE	ALAADDİN YAVAŞÇA / AYNALIKAVAK KONSERİ		1986	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	ANKARA DEVLET BALESİ	SABAHATTİN KALENDER	1986	(Bale) DELİ DUMRUL
TÜRKİYE	AYHAN BARAN, bas & LEYLA PINAR, klavsen		1986	- ...
TÜRKİYE	AŞIKLAR ŞÖLENİ		1986	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI DEVLET HALK DANSLARI TOPLULUĞU		1986	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	RUHİ AYANGİL TÜRK MÜZİĞİ ORKESTRA VE KOROSU	RUHİ AYANGİL	1986	(Türk Müziği)

TÜRKİYE	TRT-İSTANBUL RADYOSU YURTTAN SESLER TOPLULUĞU	YÜCEL PAŞMAKLI, yönetmen	1986	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	YÜCELEN YAYLI ÇALGILAR DÖRTLÜSÜ ULVI YÜCELEN, keman & MURAT TAMER, keman & BETÜL BAŞEĞMEZLER, viyola & ENGİN ŞANSA, çello		1986	- SCHUBERT "Dörtlü No.10 Op.125" ŞOSTAKOVİÇ "Dörtlü No.7 Op.108" KODALLI "Dörtlü No.2"
TÜRKİYE - AVUSTURYA	SALZBURG MOZART SOLİSTLERİ CLEMENS HAGEN, çello & GÜLŞEN TATU, flüt	HİKMET ŞİMŞEK	1986	- MOZART "Küçük Bir Gece Müziği" USMANBAŞ "Küçük Gece Müziği" MOZART "Altı Dans" HAYDN "Viyolonsel Konçertosu" MOZART "Divertimento KV.136" ... MOZART "Divertimento KV.251" MOZART "Flüt Konçertosu KV.314" MOZART "Senfoni No.29 KV.201"
TÜRKİYE - FRANSA	JEAN-FRANÇOIS PAILLARD ODA ORKESTRASI GÜHER-SÜHER PEKİNEL, piyano & GERARD JARRY, keman	JEAN-FRANÇOIS PAILLARD	1986	- HANDEL "Concerto Grosso Op.6" MOZART "2 Piyano için Konçerto KV.365" MOZART "Keman Konçertosu No.5, KV.219"
TÜRKİYE - FRANSA	JEAN-FRANÇOIS PAILLARD ODA ORKESTRASI	JEAN-FRANÇOIS PAILLARD	1986	- MOURET "Oda Konçertosu Op.30" DEBUSSY "6 Epigraphes Antiques" VIVALDI "2Viyolonsel için Konçerto" VIVALDI "Keman Konçertosu Op.3" VIVALDI "4 Keman için Konçerto Op.3"
TÜRKİYE - ROMANYA	ENESCO DÖRTLÜSÜ & DENİZ A. GELENBE		1986	- DVORAK "Piyanolu Beşli La Majör" DVORAK "Dörtlü Fa Majör" BRAHMS "Piyanolu Beşli Fa Minör"
İNGİLTERE	THE ACADEMY OF SAINT MARTIN IN THE FIELDS	IONA BROWN	1986	- MOZART "Divertimento KV.136" ELGAR "Yaylı Çalgılar için Serenad Op.20" MENDELSSOHN "Yaylı Çalgılar için Senfoni No.10" ÇAYKOVSKY "Yaylı Çalgılar için Serenad Op.48" MOZART "Divertimento KV.137" PACHELBEL "Canon" MENDELSSOHN "Yaylı Çalgılar için Senfoni No.9" BARBER "Adagio Op.11" MOZART "Küçük Bir Gece Müziği"
USA	ELIOT FISK, gitar		1986	- SCARLATTI "6 Sonat" J.S.BACH "Süit BWV 1012" BARRIOS/MANGORE "3Parça" HENZE "3 Tentos" CASTELNUOVO/TEDESCO "Capriccio Diabolico" PAGANINI "3 Capris"
USA	PETER ZAZOFSKY, keman & SCOT FAIGEN, piyano		1986	- MOZART "Sonat KV.378" PROKOVİEF "Sonat No.1 Op.80" SAINT-SAENS "Havanaise" RAVEL "Çigan"
USA	SELMA GÖKÇEN, viyolonsel & JOHN O'BRIEN, piyano		1986	- HAYDN "Divertimento" BEETHOVEN "Sonat No.3 Op.69" SCHUMANN "Adagio ve Allegro Op.70" DEBUSSY "Sonat" PAGANINI "Tek tek üzerine Çeşitlemeler"
RUSYA	ANDREI GAVRILOV, piyano		1986	- CHOPIN "Dört Balad" CHOPIN "Altı Etüd Op.10" CHOPIN "Sonat No.2 Op.35"
RUSYA	DAVID GERİNGAS, viyolonsel & TATJANA SCHATZ, piyano		1986	- SCHUMANN "Adagio ve Allegro Op.70" PROKOVİEF "Sonat Do Majör Op.119" HINDEMİTH "Solo Sonat Op.25 No.3" MENDELSSOHN "Sonat Op.58 No.2"
RUSYA	DMITRI SITKOVETSKY, keman & BELLA DAVIDOVICH, piyano		1986	- SCHUBERT "İkili" GRIEG "SonaT NO.3" MOZART "Sonat KV.481" RAVEL "Sonat Sol Majör"
RUSYA	LAZAR BERMAN, piyano		1986	- LISZT "Annes de Pelerinage II Annee: Italie No.7, 1,5" LISZT "Mefisto Valsi I" PROKOVİEF "Sonat No.8 Op.84"
RUSYA	MOSKOVA DEVLET KLASİK BALE TİYATROSU , TERPSİHORE'UN OYUNLARI		1986	(Bale)
RUSYA	MOSKOVA VİRTÜOZLARI DEVLET ODA ORKESTRASI VLADİMİR SPIVAKOV, keman & YURI YUROV, viyola	VLADİMİR SPIVAKOV	1986	- MOZART "Senfoni Concertant KV.364" MOZART "Senfoni No.15 kv.124" ÇAYKOVSKY "Yaylılar için Serenad Op.48"

				... J.S.BACH "Keman Konçertosu BW. 1042" J.S.BACH "Cantata No.53" ŞOSTAKOVİÇ "Oda Senfonisi Op.110" ŞOSTAKOVİ /POLTORASKY "Dört Prelüd Op.34"
RUSYA	SSCB GÜRCİSTAN DEVLET HALK DÂNSLARI TOPLULUĞU		1986	(Geleneksel Müzik)
YUGOSLAVYA	IVO POGORELICH, piyano		1986	- BEETHOVEN "Für Elise" BEETHOVEN "Sonat Op.90" J.S. BACH "İngiliz Süiti BWV 808" CHOPIN "Sonat Op.35" PROKOVİEF "Romeo Juliet'ten 5 Parça"
ALMANYA	BADEN DEVLET TİYATROSU KARLSRUHE"DANZA VIVA"BALE TOPLULUĞU		1986	CARMINA BURANA
İSPANYA	EL MALAGUENO FLAMENCO ÜÇLÜSÜ , TRIO		1986	-
TÜRKİYE	MERAL GÜNEYMAN, piyano		1986	- MOZART "Sonat KV.282" CHOPIN "4 Mazurka Op.17" BARTOK "En Plein Air" LISZT"Etüdü No.3, 10,11" STRAUSS/EVLER "Mavi Tuna"
TÜRKİYE	HÜLYA TARCAN,piyano		1986	- FRANCK "Prelüd, Coral ve Füg" CHOPIN "Sonat Op.35" LISZT "Sonat Si Minör"
TÜRKİYE	TÜRK KLASİK VE TASAVVUF MÜZİĞİ KONSERİ		1986	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ DEVLET KONSERVATUVARI TÜRK MÜSİKİSİ İCRA HEYETİ	RIZA RİT, şef	1986	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI DEVLET KLASİK TÜRK MÜZİĞİ KOROSU	DR.NEVZAT ATLIĞ,şef	1986	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	İSTANBUL TÜRK MÜSİKİSİ KÜLTÜR VE SANAT MERKEZİ KONSER GRUBU	NECDET VAROL,şef	1986	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	ÜSKÜDAR MÜSİKİ CEMİYETİ	ŞEREF ÇAKAR,şef	1986	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	KONYA KÜLTÜR VE TURİZM VAKFI SEMA TÖRENLERİ		1986	(Türk Müziği)
ALMANYA - İNGİLTERE - AVUSTURYA - RUSYA - TÜRKİYE	LUCERNE FESTİVAL ORKESTRASI	RUDOLF BAUMGARTNER	1987	- HAENDEL "Konçerto Grossi Si Minör, Op. 6, No.12! BENARY "Tractus" MENDELSSHOHN-BARTHOLDY "Keman Konçertosu" TELEMANN "Konsertant 2 Viyola, Yaylıçalgılar Orkestrası ve Sürekli Bas için Konçerto" STRAVİNSKI "Yaylıçalgılar için 3 Parça" BARTOK "Romen Halk Dansları"
İSPANYA	JOSE LUIS RODRIGO BRAVO, gitar		1987	- SOR "Fantasia No.7, No.30" AGUADO "Rondo" LIOBET "2 Katalonya Şarkısı" RODRIGO "Invocacion y Danza" GERHARD "Fantasia" PONCE "Romantik Sonat" CASTELNUOVO-TEDESCO "Capriccio Diabolico"
TÜRKİYE	AŞIKLAR ŞÖLENİ		1987	-
TÜRKİYE - GÜRCİSTAN	İSTANBUL DEVLET SENFONİ ORKESTRASI AYŞEGÜL SARICA, piyano & VERDA ERMAN, piyano & JUDITH ULUĞ, piyano & MERAL GÜN EYMAN, piyano	CANSUNG KAHIDZE	1987	- BACH "4 Piyano için Konçerto, La Minör" BAHMANİNOF "Senfoni No.2, Mi Minör Op. 27"
RUSYA	LYUBOV TIMOFEYEV, piyano		1987	- SCHUMANN "ABEGG" İsmi Üzerine Tema ve Çeşitlemeler SCHUMANN "Karnaval" LISZT "3 Etüd" PROKOFİEF "Sonat No.7"
RUSYA	MISCHA MAISKY, viyolonsel & PAVEL GILIOV, piyano		1987	- BACH "Süt No.3" BRAHMS "Sonat No.1" SCHUBERT "Viyolonsel ve Piyano Sonatı" DEBUSSY "Sonat"
RUSYA	VICTORIA MULLOVA, keman		1987	- BARTOK "Solo Keman için Sonat" PAGANINI "Nei Cor plu non mi sento" ariyası üzerine Giriş ve Çeşitlemeler BACH "Partita No.1"
ARJANTİN-İTALYA	RUGGIERO RICCI, keman & ERNESTO BITETTI, gitar		1987	- CORELLI "Keman ve Gitar için Sonat" PAGANINI "Keman ve Gitar için Sonata Concertata" BACH "Solo Keman için Chaconne" VILLA-LOBOS "Solo Gitar için Prelüdü" VILLA-LOBOS "Keman ve Gitar için Veleiro" FALLA "İspanyol Süiti"
KANADA	KANADA BÜYÜK BALESİ		1987	(Bale)

ÇEKOSLOVAKYA	ZUZANA RUZICKOVÁ, klavsen		1987	- BACH "Goldberg Çeşitlemeleri"
FRANSA	JOHANNES CARL, org		1987	- BUXTEHUDE "Prelüd ve Füg" MENDELSSOHN "Sonat No.2" REGER "Giriş ve Passacaglia" BACH "Fantezi ve Füg" "Fantezi, Sol Majör" "Toccata ve Füg"
FRANSA	MARIE-CLARIE ALAIN, org		1987	- BACH "Prelüd ve Füg" "2 Koral Prelüd" "Fantezi ve Füg" "Konçerto, La minör" "3 Koral Prelüd" "Toccato and Füg"
FRANSA - TÜRKİYE	CAPITOLE DE TOULOUSE ULUSAL ORKESTRASI PIERRE AMOYAL, keman	MICHEL PLASSON	1987	- BERLIOZ "Senfoni Fantastik Op. 14" RAVEL "La Valse" RAVEL "Bolero"
FRANSA - İNGİLTERE	JEAN-PIERRE RAMPAL, flüt & TREVOR PINNOCK, klavsen		1987	- BACH "Flüt ve Klavsen için Sonat" TELEMANN "Solo Flüt için 3 Fantezi" BACH "Flüt ve Klavsen için Sonat" HAENDEL "Flüt ve Klavsen için Sol Majör" SCARLATTI "Solo Klavsen için 3 Sonat" BACH "Flüt ve Klavsen için Si minör Sonat"
ALMANYA	MUSICA ANTIQUA KÖLN		1987	- PACHELBEL "2 Keman, 2 Viyola ve Sürekli Bas için Partita, Sol Majör" ROVETTA "Canzona Op.1.1" ROVETTA "Canzona Op.1.4" LEGRENZİ "Keman, 2 Viyola ve Sürekli Bas için" ROSENMÜLLER "2 Keman, Viyola ve Sürekli Bas için Sonat, Re Minör" ROSENMÜLLER "2 Keman, 2 Viyola ve Sürekli Bas için Sonat" TELEMANN "2 Keman, 2 Viyola ve Sürekli Bas için Beşli" WILCHE "Battaglia Composita" BACH "Goldberg Çeşitlemelerinin Temel Notaları Üzerine"
ALMANYA-TÜRKİYE	BERLİN SENFONİ ORKESTRASI İDİL BİRET, piyano	WOLF-DIETER HAUSCHILD	1987	-
ALMANYA-İNGİLTERE-HOLLANDA	BERLİN SENFONİ ORKESTRASI VE BERLİN SIMENS KOROSU	OTTO RUTHENBERG	1987	- BRITTEN "Aziz Nikolas" BEETHOVEN "Denizin Sessizliği ve Mutlu Yolculuk" BORODIN "Poloveç Dansları"
JAPONYA - MEKSİKA	MAYUMI FUJIKAWA, keman & GORGE FREDERICO OSORIO, piyano		1987	- KREISLER "Üç Parça" BEETHOVEN "Sonat Do Minör" FRANCK "Sonat, La Majör"
POLONYA	KRAKOV FİLARMONİ ORKESTRA VE KOROSU	KRZYSZTOF PENDERECKI TADEUSZ STRUGALA	1987	- PENDERECKI "Leh Requiem'i" SZYMANOWSKI "Konser Uvertürü, Op.12 Fa Majör" "Keman Konçertosu No.1, Op.12" "Gecenin Şarkısı" Soprano, Koro ve Orkestra için Senfoni No.3, Op. 27."
İSPANYA	MANOLO SANLUCAR VE FLAMENCO TOPLULUĞU		1987	(Geleneksel Müzik)
HOLLANDA	HOLLANDA DANS TİYATROSU GENÇLER GRUBU		1987	(Dans)
TÜRKİYE	AKDENİZ GENÇLER ORKESTRASI MEHVEŞ EMEÇ, piyano & ROBERT COHEN, çello & TAYFUN BOZOK, keman	MICHEL TABACHNIK	1987	- GABRIELLI "Canzone" RAVEL "Piyano Konçertosu, Sol Majör" SAINT-SEANS "Senfoni No.3, Do Minör"
TÜRKİYE	AYLA ERDURAN, keman & JUDITH ULUĞ, piyano		1987	- VERACINI "Mi Minör Sonat" BACH "Solo Keman için Chaconne" SCHUBERT "İkili La Majör" STRAUSS "Keman-Piyano Sonatı" YSANE "Ballade" BEETHOVEN "Sonat No.20"
TÜRKİYE	BENAL TANRISEVER, piyano		1987	- BACH "Org Prelüdü" BACH "Rondo, Si minör" BEETHOVEN "Sonat No.7" SCHUMANN "Kreisleriana" LISZT "Macar Rapsodisi"
TÜRKİYE	BOĞAZIÇI MÜSİKİ VAKFI HANIMLAR KOROSU		1987	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	RUHİ AYANGİL TÜRK MÜZİĞİ ORKESTRA VE KOROSU	RUHİ AYANGİL	1987	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	YILDIZ ÜNİVERSİTESİ HALK DANSLARI TOPLULUĞU		1987	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ HALK DANSLARI TOPLULUĞU	ÜSTÜN GÜRTUNA	1987	(Türk Müziği)

TÜRKİYE - FRANSA	ROBERT KOHNEN, klavsen & LEYLA PINAR, klavsen		1987	- LE ROUX "2 Klavsen için Süit" COUPERIN "9eme Ordre (9. Süit)" BACH "Füg Sanatı" RAMEAU "Klavsen için Yeni Parçalar" SOLER "2 Klavsen için Konçerto No.6 Re Majör" BACH "2 Klavsen için Konçerto Do Majör"
TÜRKİYE - USA	PIEDMONT OPERA TİYATROSU		1987	(Opera)
İNGİLTERE	DAVID RUSSELL, gitar		1987	- BACH "Sonat, La minör" GUASTAVIO "Sonat, La minör" VILLA-LOBOS "Suit Popular Brasileiras" DOMENICONI "Bir Türk Teması Üzerine Çeşitlemeler" BARRIOS "Una Limosna"
İNGİLTERE - TÜRKİYE	İNGİLİZ ODA ORKESTRASI HÜSEYİN SERMET, piyano & THEA KING, klarinet & SUNA KAN, piyano & ROBIN O'NEILL, fagot	CEM MANSUR	1987	- STRAVINSKI "Konçerto, Mi bemol" SCHUMANN "Piyano Konçertosu, La minör" CRUSELL "Klarinet için "Giriş, Tema ve Çeşitlemeler" MOZART "Senfoni No.38"
USA	ANTHONY & JOSEPH PARATORE, piyano		1987	- BRAHMS "2 piyano için Sonat, FA minör" RAVEL "Kaz Ana" DEBUSSY "Bir Faunus'un Öğleden Sonrasına Prelüd" GERSHWIN "Rpahsody in Blue"
USA	GARTH FAGAN, BUCKET DANC TİYATROSU		1987	(Dans)
USA	ORPHEUS ODA ORKESTRASI GIDON KREMER, keman		1987	- MOZART "Senfoni No.29" SCHUBERT "Keman ve Yaylı Çalgılar Orkestrası için Rondo" SCHUBERT "Keman ve Orkestra için Polonez" SNİTKE "Keman Konçertosu No.2" STRAVINSKI "Pulcinella Suiiti"
USA	SERGIO ASSAD, gitar & ODAIR ASSAD, gitar		1987	- GIULANI "Konçertant Çeşitlemeler" PETIT "Toccata" RAMEAU "4 parça" MIGNONE "2 parça" BURKHART "Toccata" DEBUSSY "2 Parça" VILLA - LOBOS "A Lenda do Caboclo" PIAZZOLLA "Tango Süiti"
RUSYA	GRIGORI SOKOLOV, piyano		1987	- CHOPIN "5 Polonez" "12 Etüd"
RUSYA	SERGEI STADLER, keman & FELIKS GOTLIB, piyano		1987	- BEETHOVEN "Sonat No.7" SCHUMANN "Sonat La Minör" SLONIMSKI "Monodi" PAGANINI "Üç Sonatina" " Cadıların Dansı"
RUSYA	"JOK" S.S.C.B MOLDAVYA DEVLET AKADEMİK HALK DANSLARI TOPLULUĞU		1987	(Geleneksel Müzikler)
İNGİLTERE	TREVOR PINNOCK, klavsen		1987	-
RUSYA	ŞOSTAKOVIÇ DÖRTLÜSÜ ANDREI SHISHLOV, keman & SERGEI PISHCHUGIN, keman & ALEXANDER GALKOVSKY, viyola & ALEXANDER KORCHAGIN, çello		1987	- BORODIN "Dörtlü No.2" ŞOSTAKOVIÇ "Dörtlü No.4" RAVEL "Dörtlü, Fa Majör" STRAVINSKI "Yaylıçalgılar Dörtlüsü için 3 Parça" SCHUMANN "Dörtlü No.3"
TÜRKİYE	KRAKOV FİLARMONİ ORKESTRA VE KOROSU	STANISLAW KRAWCZYNSKI,şef	1987	-
TÜRKİYE	SEVIN BERK,arp		1987	- SOLER "2 Sonat, Re Majör ve Sol Majör" M. ALBENIZ "Sonat, Re Majör" BACH "Toccato ve Füg, Re Minör" BEETHOVEN "Bir İsviçre Ezgisi Üzerine 6 Çeşitleme" GRANDJANY "Haydn'nın Bir Teması Üzerine Fantezi" PARISH-ALVARS "La Mandolina" DEBUSSY "Valse Romantique" FAURE "Une Chatelaine en sa Tour" I. ALBENIZ "Malaguena" "Jazz Band"
TÜRKİYE	LEYLA GENCER,soprano ROBERTO NEGRI,piyano		1987	-
TÜRKİYE	İSTANBUL DEVLET OPERA VE BALESİ / SARAYDAN KIZ KAÇIRMA	RENGİM GÖKMEN,şef	1987	(Opera)
TÜRKİYE	TÜRK KLASİK VE TASAVVUF MÜZİĞİ KONSERİ		1987	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI DEVLET KLASİK TÜRK MÜZİĞİ KOROSU	DR.NEVZAT ATLIĞ,şef	1987	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ DEVLET KONSERVATUVARI TÜRK MÜSİKİSİ İCRA HEYETİ	RIZA RİT,şef	1987	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	İSTANBUL TÜRK MÜSİKİSİ KÜLTÜR VE SANAT MERKEZİ KONSER GRUBU	NECDET VAROL,şef	1987	(Türk Müziği)

TÜRKİYE	AYNALIKAVAK KONSERİ		1987	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	ALAADDİN YAVAŞÇA		1987	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	İ.Ü.TÜRK MUSİKİSİNİ ARAŞTIRMA VE UYGULAMA GRUBU		1987	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	KONYA KÜLTÜR VE TURİZM DERNEĞİ SEMA TÖRENLERİ		1987	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI DEVLET HALK DANSLARI TOPLULUĞU		1987	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	İ.T.Ü.TÜRK SANAT MÜZİĞİ KOROSU		1987	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	İ.T.Ü.TÜRK HALK MÜZİĞİ KOROSU VE HALK DANSLARI TOPLULUĞU		1987	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	MİLLÎ EĞİTİM GENÇLİK VE SPOR BAKANLIĞI BEŞİKTAŞ HALK EĞİTİMİ MÜDÜRLÜĞÜ HALK MÜZİĞİ VE HALK DANSLARI EKİPLERİ		1987	(Türk Müziği)
ÇEKOSLOVAKYA	PRAZAK DÖRTLÜSÜ VACLAV REMES, keman & VLASTIMIL HOLEK, keman & JOSEF KLUSON, viyola & MICHAL KANKA, çello		1988	- RICHTER "Dörtlü, Op.5/1" SMETANA "Dörtlü, No.1" JANACEK "Dörtlü, No.2"
TÜRKİYE	ANKARA YAYLI ÇALGILAR DÖRTLÜSÜ MURAT TAMER, keman & CENGİZ ÖZKÖK, keman & BETÜL BAŞEĞMEZLER, viyola & ENGİN SANSAL, çello		1988	- HAYDN "Dörtlü, Op. 76, No.2" ŞOSTAKOVIÇ "Dörtlü, Op.11, No.8" SAYGIN "Dörtlü, Op.35 No.2"
TÜRKİYE - ALMANYA	GÜHER & SÜHER PEKİNEL, piyano & PETER SADLO VE GERNOLT SCHULTZ, vurmali çalgılar		1988	- BARTOK "2 Piyano ve Vurmaçalılar için Sonat" SCHUBERT "4 El Piyano için Fantezi" GERSHWIN "3 Prelüd" BERNSTEIN "Batı Yakası'nın Öyküsü'nden Senfonik Danslar"
RUSYA	SSCB GÜRCİSTAN DEVLET ODA ORKESTRASI LIANA ISSAKADZE, keman & S.GONASHVILI, keman	LIANA ISSAKADZE	1988	- MOZART "Divertimento" MOZART "Keman Konçertosu" ŞOSTAKOVIÇ "Oda Senfonisi" ROSSINI "Yaylıçalgılar için Sonat No.3"
AVUSTURYA	VİYANA DEVLET OPERA BALESİ	DR.GERHARD BRUNNER, yönetmen	1988	(Bale)
İSRAİL	YUVAL ÜÇLÜSÜ JONATHAN ZAK, piyano & URI PIANKA, keman & SIMCA HELED, çello		1988	- BEETHOVEN "Üçlü, Op.11" BRAHMS "Üçlü, Op.87" DVORAK "Üçlü, Op.90"
İTALYA	VENEDİK VİRTÜOZLARI TOPLULUĞU	GIOVANNI GUGLIEMO	1988	- VIVALDİ "Konçerto, La Minör", "Konçerto, Re Majör" "Konçerto, La Minör", "Konçerto, Si Bemol" "Konçerto, La Minör", "Konçerto, Si Minör"
HOLLANDA	ÇAĞDAŞ İKİLİ HENRI BOK, saksafon,EVERT LE MAIR, percussion		1988	- STRAESSER "Points of Contact II" USMANBAŞ "Saxmarim" LİMA "Cantica I" SALAZAR "New Work" ZUMAQUE "Onoma" WENDEL "Diason"
TÜRKİYE	CUMHURBAŞKANLIĞI SENFONİ ORKESTRASI VERDA ERMAN, piyano	RENGİM GÖKMEN	1988	- ÇAYKOVSKI "Romeo ve Jülyet" ÇAYKOVSKI "Piyano Konçertosu No.1" TARCAN "Delî Dumrul" Süiti
RUSYA	IGOR OISTRACH, keman & LEONID BLOK, piyano		1988	- BETHOVEN "Sonat No.5" BACH "Chaconne" CHAUSSEON "Poeme" HAÇATURYAN "Dans, Si Bemol Majör" PAGANINI "Tek Tel Üzerine Çeşitllemeler", "La Campanella"
RUSYA	LIANA ISSAKADZE, keman & TATIANA SARKISOVA, piyano		1988	- ŞOSTAKOVIÇ "4 Prelüd" FRANCK "Sonat" BRAHMS "Sonat No.1" PAGANINI "3 Kapris"
RUSYA	S.S.C.B GÜRCİSTAN DEVLET ODA ORKESTRASI VE S.S.C.B KÜLTÜR BAKANLIĞI DEVLET ODA KOROSU		1988	- ROSSINI "La Petite Messe Solonnelle"
AVUSTURYA	VİYANA ÇOCUK KOROSU		1988	(Vokal)
AVUSTURYA	VİYANA ODA ORKESTRASI	PHILIPPE ENTREMONT, piyano	1988	- MOZART "Küçük bir Gece Müziği" "Piyano Konçertosu No.14" ÇAYKOVSKI "Serenad, Op.48"
AUSTRALIA	SYDNEY DANS TOPLULUĞU	GRAEME MURPHY, sanat yönetmeni	1988	(Dans)
KANADA	LIONA BOYD, gitar		1988	- BOYD "Parranda" FORTIN "L'Oiseau Triste" ALBENİZ "Mallorca" BOYD/FORTIN "Fallingbrook Samba"

				FORTIN "Morning Sun" SATIE "Gymnopedie No.1" MARTINI "Plaisir d'Amour" BOYD "Romeria" PONCE "Scherzino Mexicana" BUSTAMANTE "La Misionera" SAGRERAS "El Colibri" LARA "Granada" PADILLA "El Relicario"
KÜBA	JORGE BOLET, piyano		1988	- MENDELSSON "Prelüd ve Füg" "Rondo Capriccioso" BEETHOVEN "Sonat No.23" FRANCK "Prelüd, Korál ve Füg" BELLINI-LISZT "Reminiscences de Norma"
FRANSA	CHANTAL BASTIDE, soprano & MICHELE VOISINET, piyano		1988	- BELLINI "Qui la voce sua" MASSENET "Dis moi que je suis belle" MASSENET "Meditation de Thais" THOMAS "A vos jeux mes amis" LISZT "Un Sospiro, solo Piyano" VERDI "E strano" LISZT "Lucia di Lammermoor" Operası Üzerine" DONIZETTI "Lucia di Lammermoor" operasından delilik sahnesi OFFENBACH "Hoffmann'ın Masallarından" Olympia'nın Aryası MASSENET "Manon" Operasından
FRANSA - RUSYA	LYON ULUSAL ORKESTRASI JEAN-JACQUES KANTOROW, keman & AURELE NICOLET, flüt	EMMANUEL KRIVINE	1988	- RAVEL "Alborada del Gracioso" LALO "İspanyol Senfonisi" DEBUSSY "Deniz"
İTALYA	GIUSEPPE DI STEFANO, tenor & MONICA CURTH, soprano & ROBERTO NEGRI, piyano		1988	- NAPOLİTEN Şarkılar ve Antik Aryalar
İSVEÇ	BEJART BALESİ LOZAN	MAURICE BEJART, yönetmen ve Koreograf	1988	(Bale)
İSVEÇ	CAROLE CERASI, klavsen		1988	- FROBERGER "Toccata No.2" STORACE "Ciaccona" RAMEAU "Les Indes Galantes'tan Bölümler" BACH "Fransız Süiti No.4" BALBASTRE "La Suzanne"
TÜRKİYE	ARIN KARAMÜRSEL, piyano		1988	- HAYDN "Sonat Do Majör" CHOPIN "Sonat Op.58, No.3" RAHMANİNOF "Corelli'nin bir Teması Üzerine Çeşitlemeler" PROKOFİYET "Sonat, Op.83, No.7"
TÜRKİYE	BEŞİKTAŞ HALK EĞİTİMİ MERKEZİ MÜDÜRLÜĞÜ HALK MÜZİĞİ VE HALK DANSLARI EKİPLERİ		1988	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	HALK TÜRKÜLERİ KONSERİ		1988	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI ANKARA DEVLET KLASİK TÜRK MÜZİĞİ KOROSU		1988	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI ANKARA DEVLET TÜRK HALK MÜZİĞİ KOROSU		1988	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	UFUK & BAHAR DÖRDÜNCÜ, piyano		1988	- BRAHMS "Sonat Op.34b" DEBUSSY "En Blanc et Noir" RAVEL "La Valse"
İNGİLTERE - YUNANİSTAN	BBC FİLMARMONİ ORKESTRASI ALEXANDER BAILLIE, çello & JANNIS VAKARELIS, piyano	EDWARD DOWNES	1988	- BERLIOZ "Le Corsair Uvertürü" WALTON "Viylonsel Konçertosu" ÇAYKOVSKI "Senfoni"
URUGUAY	EDUARDO FERNANDEZ, gitar		1988	- DOWLAND "Earl of Derby's Galliard" BRITTEN "John Dowland tarzında" LEGNANI "10 Kapris Op.20" PONCE "Las Folias de Espana" üzerine Çeşitlemeler ve Füg.
RUSYA	S.S.C.B KÜLTÜR BAKANLIĞI DEVLET ODA KOROSU		1988	- RAHMANİNOF "Vesper Mesi, Op.37"
RUSYA	MOSKOVA VİRTÜOZLARI DEVLET ODA ORKESTRASI VLADİMİR SPIVAKOV, keman & STANİSLAV BUNIN, piyano & TAMARA SİNYAVSKAYA, soprano	VLADİMİR SPIVAKOV	1988	-
İTALYA	MAGGIO MUSICALE FIORENTINO ORKESTRASI	ZUBIN MEHTA	1988	-
AVUSTURYA	VİYANA ODA ORKESTRASI SOLİSTLERİ		1988	- HAYDN "İmparator" Dörtlüsü ROSSINI "Yaylıçalılar için Sonat No.1" SCHUBERT "Alabalık Beşlisi"
ARJANTİN	BRUNO LEONARDO GELBER,piyano		1988	- BEETHOVEN "Sonat No.18" BEETHOVEN "Sonat, No.26" SCHUMANN "Camaval Op.9"

ARJANTİN	BRUNO LEONARDO GELBER,piyano		1988	- BEETHOVEN "Sonat No.8" SAINT-SAENS "Beethoven'in bir Teması Üzerine 2 Piyano için Çeşitlemeler" "Sonat No.15" ; " Sonat No.23"
TÜRKİYE	İSTANBUL DEVLET OPERA VE BALESİ / SARAYDAN KIZ KAÇIRMA	RENGİM GÖKMEN,şef	1988	(Opera)
TÜRKİYE	KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI DEVLET KLASİK TÜRK MÜZİĞİ KOROSU	NEVZAT ATLIĞ,şef	1988	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ TÜRK SANAT MÜZİĞİ KOROSU	DR.ESER CİNER- ÇOLAKOĞLU, şef	1988	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	AYANGİL TÜRK MÜZİĞİ ORKESTRA VE KOROSU	RUHİ AYANGİL,şef	1988	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ DEVLET KONSERVATUARI TÜRK MUSİKİSİ İCRA HEYETİ	RIZA RİT,şef	1988	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRK MÜZİĞİNİ ARAŞTIRMA VE UYGULAMA GRUBU	Prof.Dr.Ayhan Songar,şef Yard.Doç.Rah mi Oruç Güvenç,şef	1988	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	DR.ALAEDDİN YAVAŞÇA KONSERİ		1988	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	İSTANBUL TÜRK KLASİK VE TASAVVUF MUSİKİSİ TOPLULUĞU		1988	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	İSTANBUL KÜLTÜR VE SANAT MERKEZİ KONSER GRUBU	NECDET VAROL,şef	1988	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	KONYA KÜLTÜR VE TURİZM DERNEĞİ SEMA TÖRENLERİ		1988	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	AYNALIKAVAK KONSERİ		1988	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	AŞIKLAR ŞÖLENİ		1988	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	EMİN ONGAN ÜSKÜDAR MUSİKİ CEMİYETİ	ŞEREF ÇAKAR,şef	1988	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI DEVLET HALK DANSLARI TOPLULUĞU	MUSTAFA TURAN,şef	1988	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	YÜKSEK ÖĞRENİM KREDİ VE YURTLAR KURUMU HALK DANSLARI EKİPLERİ		1988	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	KÜLTÜR BAKANLIĞI İZMİR DEVLET KLASİK TÜRK MÜZİĞİ KOROSU		1989, 1993	(Türk Müziği)
FRANSA - İTALYA	MARIANNE PIKETTY, keman & BENEDETTO LUPO, piyano		1989	- J.S.BACH "Sonat No.3" BARTOK "Rapsodi No.1" CHAUSSON "Poem" BRAHMS "Sonat No.3"
NORVEÇ - RUSYA	AVRUPA TOPLULUĞU ODA ORKESTRASI	EIVIND AADLAND	1989	- PURCELL "Chaconne" J.C. BACH "Sinfonia Op.3" MOZART "Keman Konçertosu No.4" WALTON "V.Henry Süiti'nden 2 Parça"
TÜRKİYE	CIHAT AŞKIN, keman & MEHRU ENSARI, piyano		1989	- VITALI "Chaconne" J.S.BACH "Partita No.3" BEETHOVEN "Sonat Op.24/5" YSAYE "Balad" TURA "Balad" SARASATE "Carmen Fantazisi"
ARJANTİN	DANIEL KÜPER, gitar		1989	-
KANADA	KENNETH GILBERT, klavsen		1989	- HANDEL "Süit No.7" J.S.BACH "İtalyan Konçertosu" RAMEAU "Süit Mi Minör" SCARLATTI "Beş Sonat"
KANADA	MONTREAL CAZ BALESİ	GENEVIEVE SALBAING, yönetmen	1989	(Bale)
ÇİN	ÇİN HALK CUMHURİYETİ ULUSAL BALESİ		1989	(Bale)
FRANSA - TÜRKİYE	CAPITOLE DE TOULOUSE ULUSAL ORKESTRASI MICHEL BEROFF, piyano & SUNA KAN, keman	MICHEL PLASSON	1989	- RAVEL "Piyano Konçertosu Sol El İçin" DEBUSSY "Deniz" DUTILLEUX "Senfoni No.2" MAGNARD "Hymne a la Justice" BRUCH "Keman Konçertosu No.1" MEHUL "Senfoni No.1" DeLISLE/BERLIOZ "Le Marseillaise"
FRANSA - USA	JEAN-PIERRE RAMPAL, flüt & JOHN STEELE-RITTER, piyano		1989	- HAYDN "Sonat Do Majör" CZERNY "Duo Concertante Op.129" CHOPIN "Polonaise Brillant" DEBUSSY "Biliris" FELD "Sonat"
ALMANYA	BRANDIS DÖRTLÜSÜ THOMAS BRANDIS, keman & PETER BREM, keman & WILFRIED STREHLE,		1989	- MENDELSSOHN "Dörtlü Op.44" SCHUBERT "Dörtlü Do Minör"

	viyola & WOLFGANG BÖTTCHER, ÇELLO			BEETHOVEN "Dörtlül Op.59"
ALMANYA	STUTTGART ODA ORKESTRASI CHRISTIAN ZACHARIAS, piyano	ALEXANDER SCHWINCK	1989	- ŞOSTAKOVIÇ "Oda Senfonisi Op.110" MOZART "Piyano Konçertosu No.27" MOZART "Senfoni No.40" ... JANACEK "Süit" MOZART "Piyano Konçertosu No.19" KIRCHNER "İdil" SCHUBERT "Senfoni No.5"
YUNANISTAN	DIMITRIS SGOUROS, piyano		1989	- BUSONI "Konser Valsi Op.33a" CHOPIN "Balad No.4" BALAKIREV "İslamey Oryantal Fantazi" LISZT "Sonat Si Minör"
İTALYA - TÜRKİYE	LA SCALA YAYLI ÇALGILAR TOPLULUĞU PIERO TOSO, keman & GIUSEPPE LAFFRANCHINI, çello & ERNESTO MERLINI, klavyen & LEYLA GENCER, soprano		1989	- VIVALDI "Konçerto La Majör" VIVALDI "Konçerto Si Bemol Majör" VIVALDI "Mevsimler"
İSPANYA	ALICIA DE LARROCHA, piyano		1989	- SCHUBERT "İmpromptu Do Minör" SCHUBERT "İmpromptu La Bemol Majör" SCHUBERT "Sonat Op.120" ALBENİZ "Evocation, Rondaña, Triana" GRANADOS "Requiebros"
İSPANYA	CRISTINA HOYOS FLAMENCO DANC TOPLULUĞU	CRISTINA HOYOS(YÖNE TMENİ) JUAN A. JIMENEZ(YÖN ETMENİ)	1989	(Dans)
İSPANYA	ZIRYAB TOPLULUĞU	RODRIGO DE ZAYAS, yönetmen	1989	(Geleneksel Müzikler)
İSVEÇ	LIONEL ROGG, org		1989	- BUXTEHUDE "Prelüd, Füg, Chaconne" J.S.BACH "Prelüd ve Füg" J.S.BACH "Koral" J.S.BACH "Fantazi ve Füg" FRANCK "3.Koral" MESSIAEN "Kuş Şarkıları" LISZT "B.A.C.H üzerine Prelüd ve Füg"
TÜRKİYE	ANADOLU ODA ORKESTRASI HÜSEYİN SERMET, piyano	HİKMET ŞİMŞEK	1989	- ERKİN "Sinfonietta" RESPIGHİ "Antik Dans ve Aryalar Süiti" MOZART "Piyano Konçertosu No.9" DVORAK "Serenad" MOZART "Senfoni No.17"
TÜRKİYE	ANADOLU YAYLI ÇALGILAR ÜÇLÜSÜ ÇAĞIL YÜCELEN, keman , FEZA GÖKMEN, viyola & GÜLGÜN AKGÜN SARISÖZEN, çello		1989	- MOZART "Divertimento K.563" KALENDER "Üçlü" BEETHOVEN "Üçlü Op.9"
TÜRKİYE	KARS-KAFKAS HALK DÂSLARI TOPLULUĞU		1989	(Geleneksel Danslar)
TÜRKİYE	NIHAN YAPALI, piyano		1989	- SCARLATTI "3 Sonat" BEETHOVEN "Sonat No.21 Op.53" CHOPIN "3 Etüd" CHOPIN "Scherzo No.2" RAHMANİNOF "Elegie Op.3 No.1" RAHMANİNOF "2 Prelüd"
TÜRKİYE	VOX EUROPAE VAKFI ULUSLARARASI KOROSU	FRITZ TER WEY & GÖKÇEN KORAY	1989	(Vokal Müzik) BRAHMS "Zigeunerlieder" ORFF "Carmina Burana" AKIN "Çarşıya Vardım" SUN "Bebek" SAYGUN "3 Şarkı" GENEE "İnsalata İTALYAana"
TÜRKİYE - AVUSTURYA - KORE - ALMANYA	VIYANA MÜZİK DOSTLARI DERNEĞİ KOROSU (SINGVEREIN) , İSTANBUL DEVLET SENFONİ ORKESTRASI	PROF.ERIC BERGEL	1989	- VERDI "Requiem" MOZART "Requiem"
İNGİLTERE	LIVERPOOL KRALİYET FİLMARMONİ ORKESTRASI CAROLINE DALE, çello	TOLGA KAŞIF	1989	- BARBER "Adagio" ELGAR "Viyolonsel Konçertosu" BEETHOVEN "Senfoni No.7"
İNGİLTERE	LIVERPOOL KRALİYET FİLMARMONİ ORKESTRASI FRANK LLOYD, korno	TOLGA KAŞIF	1989	- BRAHMS "Akademik Festival Uvertürü" STRAUSS "Korno Konçertosu" ÇAYKOVSKY "Senfoni No.5"
İNGİLTERE	LIVERPOOL KRALİYET FİLMARMONİ ORKESTRASI İDİL BİRET, piyano	TOLGA KAŞIF	1989	- BEETHOVEN "Piyano Konçertosu No.5" BRAHMS "Senfoni No.4"
İNGİLTERE - MACARİSTA N	LONDRA MOZART TOPLULUĞU	TAMAS VASARY	1989	- HAYDN "Senfoni No.44" MOZART "Piyano Konçertosu No.9" ELGAR "Serenad"

				MOZART "Senfoni No.29" ... HAYDN "Senfoni No.47" MOZART "Piyano Konçertosu No.12" PATTERSON "Sinfonia" HAYDN "Senfoni No.49"
USA	CHARLES STEWART VE THE REACH TOPLULUĞU "MAMA, I WANT TO SING"	KEN WYDRO	1989	(Müzikal)
USA-FRANSA	SHIRLEY VERRETT, soprano & CRISTIAN IVALDI, piyano		1989	- SCHUMANN "Frauenliebe und Leben" NIN "4 İspanyol Şarkısı" DIAMOND "David Mourns" BARBER "Crucifixion" GUION "I Talked with God" VERDI "Aida, Ritorna Vincitor" "Otello'dan Aryalar"
RUSYA	ALEXANDER RUDIN , viyolonsel & VLADIMIR SKANAVI , piyano		1989	- BEETHOVEN "Sonat Op.5-2" SCHUBERT "Arpeggione Sonatı" FRANCK "Sonat"
RUSYA	MOSKOVA KLASİK BALESİ		1989	(Bale) ÇAYKOVSKY "Kuğu Gölü"
RUSYA	MOSKOVA RADYO-TV BÜYÜK SENFONİ ORKESTRASI	VLADIMIR FEDOSEEV ELŞAD BAGIROV	1989	(Senfoni Orkestrası) PROKOVİEF "Senfoni I" RAHMANİNOF "Paganini'nin Bir Teması Üzerine Rapsodi" ÇAYKOVSKY "Senfoni IV" ... BEETHOVEN "Senfoni No.3" GERSWIN "Rhapsody in Blue" BERNSTEIN "Batı Yakasının Öyküsü" ... WEBER "Dansa Davet" SIBELIUS "Hüzünlü Vals" GLAZUNOV "Raymonda Balesinden Bölümler" SAINT-SAENS "Rondo Capriccioso" RAVEL "Danis ve Kloe"
ALMANYA	BAMBERG SENFONİ ORKESTRASI	HORST STEIN	1989	(Senfoni Orkestrası)
İNGİLTERE	LONDRA ŞEHİR BALESİ		1989	(Bale) J.S.TRAUSS "Mezuniyet Balosu" LOVENSJKOLD "La Sylphide"
RUSYA	MOSKOVA BUZ BALESİ YILDIZLAR GEÇİDİ	TATYANA TARASOVA , yönetmen	1989, SPECIAL EVENT	(BUZ BALESİ)
TÜRKİYE	MOSKOVA VİRTÜÖZLARI DEVLET ODA ORKESTRASI VALENTİN ZVEREV,flüt VLADIMIR SPIVAKOV,keman ARKADI FUTER,keman BORIS GARLITSKI,keman	VLADIMIR SPIVAKOV,şef	1989	- J.S.BACH "Brandenburg No.3" J.S.BACH "Süit No.2" J.S.BACH "2 Keman için Konçerto" J.S.BACH "3 Keman için Konçerto"
TÜRKİYE	MOSKOVA VİRTÜÖZLARI DEVLET ODA ORKESTRASI ALEXANDER RUDIN,çello ALEXEI UTKIN,obua	VLADIMIR SPIVAKOV,şef	1989	- SCHNITTKE "Eski Stilde Suit" HAYDN "Viyolonsel Konçertosu No.2" PENDERECKI "Capriccio" HAYDN "Senfoni No.45"
TÜRKİYE	MOSKOVA VİRTÜÖZLARI DEVLET ODA ORKESTRASI VLADIMIR SPIVAKOV,keman TAMARA SINYAVSKAYA,soprano	VLADIMIR SPIVAKOV,şef	1989	- STRAVINSKY "Re Tonunda Konçerto" RESPIGHI "İl Tramonto" VIVALDI "Konçerto La Majör" VIVALDI "Mevsimler"
TÜRKİYE	İSTANBUL DEVLET OPERA VE BALESİ /	ALEXANDER SCHWINCK,şef	1989	(Opera) MOZART "SARAYDAN KIZ KAÇIRMA"
TÜRKİYE	İTÜ TÜRK MÜSİKİSİ DEVLET KONSERVATUVARI GENÇLİK VE ÇOCUK KOROSU	NECDET VAROL,şef	1989	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	KÜLTÜR BAKANLIĞI DEVLET KLASİK TÜRK MÜZİĞİ KOROSU	PROF.DR.NE VZAT ATLIĞ,şef	1989	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ DEVLET KONSERVATUVARI TÜRK MÜSİKİSİ İCRA HEYETİ	RIZA RİT,contuctor	1989	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	AYANGİL TÜRK MÜZİĞİ ORKESTRA VE KOROSU	RUHİ AYANGİL,şef	1989	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	İSTANBUL DEVLET TÜRK MÜZİĞİ TOPLULUĞU SOLİSTLERİ		1989	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MEZUNLAR KOROSU	İNCİ ÇAYIRLI,şef	1989	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRK MÜZİĞİNİ ARAŞTIRMA VE UYGULAMA GRUBU	PROF.DR.AY HAN SONGAR,şef YARD.DOÇ.D R. RAHİMİ ORUÇ GÜVENÇ şef	1989	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	DR.ALAEDDİN YAVAŞÇA		1989	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	SEMA TÖRENLERİ		1989	(Türk Müziği)

TÜRKİYE	İSTANBUL TÜRK KLASİK VE TASAVVUF MÜSİKİSİ TOPLULUĞU		1989	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	AŞIKLAR ŞÖLENİ		1989	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	EMİN ONGAN ÜSKÜDAR MÜSİKİ CEMİYETİ	ŞEREF ÇAKAR,şef	1989	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	KÜLTÜR BAKANLIĞI DEVLET HALK DANSLARI TOPLULUĞU	MUSTAFA TURAN,yönet men	1989	(Türk Müziği)
YUGOSLAVYA	ZAGREB SOLİSTLERİ		1990	- CORELLİ "Sarabande" COUPERIN "Concertante Parçalar" HANDEL "Concerto Grosso" MOZART "Divertimento KV.136" MOZART "Adagio ve Füg" MOZART "Küçük Bir Gece Müziği" ODAK "Yaylı Çalgılar için Pasacaglia" JANACEK "Yaylı Çalgılar için Süit" ÇAYKOVSKY "Floransa Anıları"
İTALYA	LA SCALA YAYLI ÇALGILAR TOPLULUĞU KATIA RICCIARELLI, soprano & DANIELA RUZZA, alto		1990	- VIVALDI "Sinfonia Sol Majör" VIVALDI "Konçerto Op.3 No.3" VIVALDI "Crudel Tranno Amor Kantatı" HANDEL "Joshua Operasından Arya" HANDEL "Beyazıt Operasından Arya" ROSSINI "Sonat No.1" VERDI "Ave Maria" PICCINNI "La Buona Figliola Operasından Arya"
İTALYA	LA SCALA YAYLI ÇALGILAR TOPLULUĞU		1990	- ALBINONI "Sonat Op.2 No.6" TARTINI "Keman Konçertosu La Majör" ROSSINI "Sonat No.3" PERGOLESİ "Stabat Mater"
USA	BROADWAY MUSICAL COMPANY NEW YORK	JEFFREY DUNN, YÖNETMENİ	1990	(Müzikal) BERNSTEIN "Batı Yakasının Öyküsü"
RUSYA	NIKOLAI PETROV, piyano		1990	- J.S. BACH "İngiliz Süiti No.6" SOLER "Fandango" WEBER "Dansa Davet" RAVEL "Valse Nobles et Sentimentales" LISZT "Grand Galop Chromatique" ŞOSTAKOVİÇ "Polka" DELIBES "Naila ve Copella'dan Valsler"
ARJANTİN- AVUSTURYA	AURORA NATOLA-GINASTERA, viyolonsel & KURT RAPF, piyano		1990	- LOCATELLI "Sonata" BRAHMS "Sonat Mi Minör" SAINT-SAENS "Allegro Appassionato" DE FALA "İspanyol Süiti" GINASTERA "Pampeana No.2"
ÇEKOSLOVAKYA	VLADIMIR MIKULKA, gitar		1990	- RAK "Rönesans Dörtlüsü" VILLA-LOBOS "Prelüd NO.5" DUSSEK "Sonat Do Majör" KOŞKIN "Prensin Oyuncaklarından 4 Parça" SOR "Tema ve Çeşitlemeler" TARREGA "3 Mazurka" KOŞKIN "Usher Valsi" BARRIOS "vals No.4"
ÇEKOSLOVAKYA	ÇEK DOKUZLUSU		1990	- MARTINU "Dokuzlu" LUTOSLAVSKY "Dans Prelüderi" JARACH "Çocuklar için Süit" DVORAK "Serenad"
FRANSA	MONTE-CARLO PRO ARTE BEŞLİSİ FERNANDE LAURENT-BIANCHERİ, piyano & BOJIDAR BRATOEV, keman & DANIEL LAGARDE, keman & JEAN-PIERRE PIGERRE, viyola & SHIGEKI SAKURABA, çello		1990	- ŞOSTAKOVİÇ "Beşli Op.57" FRANCK "Başlı Fa Minör"
ALMANYA	BERLİN FİLMARONİSİ SOLİSTLERİ KARLHEINZ ZOELLER, flüt & NIGEL SHORE, obua & RAINER SONNE, keman & WALTER KÜSSNER, viyola & WOLFGANG BOETTCHER, çello		1990	- J.C.BACH "Beşli Op.11" W.F. BACH "Flüt ve Obua için Sonat" BEE THOVEN "Yaylı Çalgılar için Üçlü Op.9" MOZART "Flütlü Dörtlü KV.285" MOZART "Andante KV.145a" MOZART "Obualı Dörtlü KV.370"
ALMANYA	FRANK PETER ZIMMERMANN, keman & ALEXANDER LONQUICH, piyano		1990	- MOZART "Sonat KV.526" DEBUSSY "Sonat Sol Minör" JANACEK "Sonat" RAVEL "Sonat Sol Majör"
YUNANİSTAN	MANOS HADJIDAKIS , IN CONCERT		1990	-
HİNDİSTAN	NISHAT KHAN, sitar & SHAFTAATULLA KHAN, tabla		1990	(Geleneksel Müzikler)
İTALYA	I MUSICI		1990	- PERGOLESİ "Konçerto No.6"

				LEO "Viylonsel Konçertosu" GIORDANI "Klavsın Konçertosu" MARÇELLO "Konçerto Si minör" ALBINONI "Sonat Sol Minör" VIVALDI "İki keman ve viylonsel için Konçerto"
İTALYA	I MUSICI		1990	- HANDEL "Concerto Grosso No.6" J.S.BACH "Klavsın Konçertosu bwv.1058" MOZART "Divertimento KV.137" VIVALDI "Mevsimler"
İTALYA	VENEDİK MADRİGALİSTLERİ		1990	- MADRİGALLER
POLONYA	CONCERTO AVENNA		1990	- HANDEL "Concerto Grosso Op.6" VIVALDI "Obua Konçertosu" CORELLI "Concerto Grosso Op.6 No.4" GEMINIANI "Concerto Grosso" MIELCZEWSKY "Canzona Prima" J.S.BACH "Keman ve Obua Konçertosu BWV.1060" HANDEL "Concerto Grosso Op.6"
RUSYA	MOSKOVA ODA OPERASI ,	A.A. LEVIN	1990	(Opera) ŞOSTAKOVIÇ "Burun Operası"
RUSYA	MOSKOVA ODA OPERASI , "IMENEO"	AYEVA M. OSSOVSKI	1990	(Opera) HANDEL "Imeneo Operası"
İSPANYA	MARIO ESCUDERO, gitar		1990	-
TÜRKİYE	KUDSI ERGUNER VE TOPLULUĞU		1990	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	MEHVEŞ EMEÇ, piyano		1990	- MOZART "12 Çeşitleme KV.265" SCHUBERT "3 Piyano Parçası" SCHUMANN "Kreistleriana"
TÜRKİYE	SAMİM KARACA, ud & AZİZ ŞENOL FILİZ, ney		1990	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	İHSAN TURNAGÖL, gitar		1990	- SCARLATTI "3 Sonat" J.S.BACH "Chaconne" DOMENICONI "Koyunbaba" KARKOŞKA "Aramızdaki Köprü" BARRIOS "4 Parça"
TÜRKİYE	İSTANBUL DEVLET BALESİ	GEYVAN MC MILLAN(KARE OGRAFI VE SAHNAYE KOYAN)	1990	(Bale) GLASS "Nemrut'un Dansı" ERKİN "Erkin Konçerto" GERSWIN "Mutlu Son"
TÜRKİYE - BREZİLYA	CUMHURBAŞKANLIĞI SENFONİ ORKESTRASI CRISTINA ORTIZ, piyano	GÜRER AYKAL	1990	- SAYGUN "Çeşitlemeler" MOZART "Piyano Konçertosu No.18" ÇAYKOVSKY "Senfoni No.1"
İNGİLTERE	DAVID TITTERINGTON, org		1990	- WIDOR "Allegro Vivace" BÖHM "Koral Partita" FRANC "Prelüd, Füg ve Çeşitleme" EBEN "Mutationes'dan 3 Bölüm" SCHUMANN "Kanon Formunda 4 Etüd" DUPRE "Prelüd ve Füg"
İNGİLTERE	MEDİCİ DÖRTLÜSÜ PAUL ROBERTSON, keman & DAVID MATTHEWS, keman & IVO-JAN VAN DER WERFF, viyola & ANTHONY LEWIS, çello		1990	- MOZART "Dörtlü KV 458" DEBUSSY "Dörtlü Sol Minör" BEETHOVEN "Dörtlü Op.31"
İNGİLTERE	THE ACADEMY OF SAINT MARTIN IN THE FIELDS IONA BROWN , keman	IONA BROWN(keman)	1990	- MENDELSSOHN "Senfoni No.9" BEETHOVEN "Cavatina ve Grosse Fugue" SCHOENBERG "Verklaerte Nacht"
İNGİLTERE - İSKOÇYA - FRANSA	İSKOÇ ULUSAL ORKESTRASI JOHN McLAUGHLIN, gitar & JEAN-YVES THIBAUDET, gitar	BRYDEN THOMSON	1990	- BRITTEN "Genç Adamin Orkestra Defteri" McLAUGHLIN "Akdeniz Konçertosu" DVORAK "Senfoni No.9"
İNGİLTERE - RUSYA - TÜRKİYE - İSPANYA	OXFORD ŞEHİR ORKESTRASI MIKHAIL RUDY, piyano & AYL A ERDURAN, keman & AURORA NATOLA-GINASTERA, çello & MEDİCİ DÖRTLÜSÜ	CEM MANSUR	1990	- TIPPET "Divertimento" BEETHOVEN "Piyano Konçertosu No.4" STRAVINSKY "Pulcinella Süiti" HAYDN "Senfoni No.104"
USA	MARTHA GRAHAM DANS TOPLULUĞU		1990	(MODERN DANS)
USA	TZIMON BARTO, piyano		1990	- LISZT "12 Etüd"
RUSYA	BOLŞOY BUZ BALESİ	IGOR BOBRIN, yönetmen	1990	(BUZ BALESİ)
RUSYA - İTALYA	LENİNGRAD FİLMARONİ ORKESTRASI LUİGİ BIANCHI, keman	YURI TEMIRKANOV	1990	(Filarmoni Orkestrası) PROKOVİEF "Senfoni No.5" MUSSORGSKY "Bir Resim Sergisinden Tablolar"
YUGOSLAVYA	STEFAN MILENKOVIC, keman & LIDIA CANEAZZO, piyano		1990	- CORELLI "La Folia"

				KREISLER "Preludium ve Allegro" PAGANINI "Musa Çeşitlemeleri" RAVEL "Çigan" SAINT-SAËNS "Rondo Capriccioso" RACHMANINOF "Vocalise" SARASATE "Carmen Fantazisi"
RUSYA	MIKHAIL RUDY, piyano		1990	-
RUSYA	MOISEYEV SOVYET HALK DANSLARI TOPLULUĞU	IGOR MOISEYEV, yönetmen	1990	(GELENEKSEL MÜZİKLER)
TÜRKİYE	İSTANBUL DEVLET OPERASI /	ALEXANDER SCHWINCK, şef	1990	(OPERA) MOZART "SARAYDAN KIZ KAÇIRMA"
TÜRKİYE	KÜLTÜR BAKANLIĞI DEVLET HALK DANSLARI TOPLULUĞU	MUSTAFA TURAN, yönetmen	1990	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	İSTANBUL TÜRK KLASİK VE TASAVVUF MÜSİKİSİ TOPLULUĞU		1990	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	KÜLTÜR BAKANLIĞI DEVLET KLASİK TÜRK MÜZİĞİ KOROSU	PROF.DR.NE VZAT ATLIĞ, şef	1990	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MEZUNLARI TÜRK MÜSİKİSİ TOPLULUĞU	İNCL ÇAYIRLI, şef	1990	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ TÜRK MÜSİKİSİ DEVLET KONSERVATUARI GENÇLİK VE ÇOCUK KOROLARI	NECDET VAROL, şef	1990	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	AYANGİL TÜRK MÜZİĞİ ORKESTRA VE KOROSU	RUHİ AYANGİL, şef	1990	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	KÜLTÜR BAKANLIĞI İSTANBUL DEVLET TÜRK MÜZİĞİ TOPLULUĞU	PROF.NECDET YAŞAR, genel yönetmen	1990	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ DEVLET KONSERVATUARI TÜRK MÜSİKİSİ İCRA HEYETİ	RIZA RİT, şef	1990	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	EMİN ONGAN ÜSKÜDAR MÜSİKİ CEMİYETİ	ŞEREF ÇAKAR, şef	1990	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	KONYA SEMA GRUBU VE İSTANBUL TÜRK KLASİK VE TASAVVUF MÜSİKİSİ TOPLULUĞU		1990	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	DR.ALAEDDİN YAVAŞÇA		1990	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	AŞIKLAR ŞÖLENİ		1990	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRK MÜZİĞİNİ ARAŞTIRMA VE UYGULAMA GRUBU	PROF.DR.AY HAN SONGAR, şef Yard.Doç.Dr.Rahmi Oruç Güvenç	1990	(Türk Müziği)
AVUSTURYA - TÜRKİYE	VİYANA ODA ORKESTRASI GÜHER-SÜHER PEKİNEL, piyano	PHILIPPE ENTREMONT, piyano	1991	- MOZART "Uvertür"la finta Giardiniera" MOZART "3 Piyano için Konçerto" MOZART "Senfoni 29"
BELÇİKA	FLANDERN KRALİYET BALESİ		1991	(Bale) MINKUS "Don Kişot"
BULGARİSTAN	BULGAR TV VE RADYOSU KARMA KOROSU	MIKHAIL VASSILEV MILKOV	1991	(VOKAL MÜZİK) MUSSORGSKY "Boris Godunov"
KANADA	OFRA HARNOY, viyolonsel & MICHAEL DUSSEK, piyano		1991	- GRANADOS "Oriental" CHOPIN "Sonat Sol minör" POPPER "Cinlerin Dansı" FRANC "Sonat La Majör" ÇAYKOVSKY "Chat d'Automne" KREISLER "Liebeslied" CASALS "Kuşların Şarkısı"
DANİMARKA	GÖRAN SÖLLSCHER, gitar		1991	- DOWLAND "3 Parça" WEISS "Ciacona" J.S.BACH "Sonat No.3" VILLA-LOBOS "Suite Populaire" DE FALLA "Homenaje" PONCE "Sonatina Meridional"
FRANSA	JACQUES TADDEI, org		1991	- HANDEL "Konçerto Op.4 No.2" J.S.BACH "Koral BWV645" J.S.BACH "Prelüd ve Füg BWV541" FRANC "3 Parça"
FRANSA	LYON OPERA BALESİ	FRANÇOISE ADRET&YORGOS LOUKOS, yönetmen	1991	(Bale) POULENC "Luminescences" J.S.BACH "Steptex" PIAZZOLLA "5 Tango"
FRANSA	STRASBURG VURMAÇALGILAR TOPLULUĞU		1991	-
ALMANYA	FONTENAY ÜÇLÜSÜ WOLF HARDEN, piyano & MICHAEL		1991	(ODA MÜZİĞİ) MOZART "Üçlü Trio K.564"

	MÜCKE, keman & NIKLAS SCHMIDT, çello			MENDELSSOHN Üçlü Trio Op.49" DVORAK Üçlü Trio Op.90"
ALMANYA	GERHARD OPPITZ, piyano		1991	- SCHUBERT "Sonat Sol Majör" SCHUBERT "3 Impromptu" SCHUMANN "Camaval Op.9)
ALMANYA	HERMANN PREY, bariton & MICHAEL ENDRES, piyano		1991	-
İSRİL - RUSYA	İSRİL ODA ORKESTRASI MAXIME VENGEROV, keman	SHLOMO MINTZ, keman	1991	- MOZART "Keman Konçertosu No.1,2,3,4,5"
İTALYA	STRADIVARI ODA ORKESTRASI	DANIELE GATTI	1991	- MOZART "Divertimento K.137" HINDEMITH "5 Parça" STRAVINSKY "Appolon Musagete"
İTALYA	STRADIVARI ODA ORKESTRASI	DANIELE GATTI	1991	- MOZART "Divertimento K.136" WEBERN "Langsamer Satz" SCHOENBERG "Verklaerte Nacht"
İTALYA	VENEDİK VİRTÜOZLARI TOPLULUĞU	GIOVANNI GUGLIELMO	1991	- VIVALDI "Sonat La Majör, Fa Möjör, Re Minör" VIVALDI "Konçertolar Re Majör, La Minör, Fa Majör, Si Minör"
NORVEÇ - RUSYA	AVRUPA TOPLULUĞU ODA ORKESTRASI IGOR OYSTRAH, keman	EIVIND AADLAND	1991	- MOZART "Cassation, K.63" J.S.BACH "Keman Konçertosu BWV.1042" McCAPE "Red Leaves" HAYDN "Senfoni No.47" ... BOCCHERINI "Senfoni Re Majör" MOZART "Keman Konçertosu No.3" MOZART "Divertimento K.138" ELGAR "Serenad Op.20) BARTOK "Ruman Dansları"
SİNGAPUR - RUSYA	SİNGAPUR SENFONİ ORKESTRASI SERGEI STADLER, keman	CHOO HOEY	1991	- DVORAK "Karnaval Uvertürü" BEETHOVEN "Beethoven Keman Konçertosu" BRAHMS "Senfoni No.2"
İSPANYA	JUAN MARTIN, gitar		1991	- Flamenco Solo Parçalar"
İSVEÇ	NIKITA MAGALOFF, piyano		1991	- MOZART "Sonat K.281" MENDELSSOHN "Varyasyonlar" BEETHOVEN "Sonata Appassionata" CHOPIN "24 Prelüd Op.28"
TÜRKİYE	BİLKENT ULUSLARARASI GENÇLİK SENFONİ ORKESTRASI SUNA KAN, keman & EMRE ŞEN, piyano & RUŞEN GÜNEŞ , VIYOLA	GÜRER AYKAL	1991	- TÜZÜN "Çeşmebaşı Süiti" LISZT "Macar Halk Ezgileri üzerine Fantazi" MOZART "Sinfonia Concertante K.364" ÇAYKOVSKY "FRANSAsca da Rimini"
TÜRKİYE	ELEKTRONİK MÜZİK		1991	(Elektronik Müzik) MİMAROĞLU "Elektronik Fanfar" MİMAROĞLU "Wings of the Delirious Deman" MİMAROĞLU "Sing me a song" MİMAROĞLU "Prelud No.2" SCHAEFFER "Etude Patetique" SCHAEFFER "Toccata et Fugue" BAYLE "Wireless Fantasy" VARESE "Poeme Electronique" AREL "Poeme Electronique" USSACHEVSKY "Wireless Fantasy"
TÜRKİYE	KUBBEALTI AKADEMİSİ KÜLTÜR VE SANAT VAKFI KLASİK TÜRK MÜSİKİSİ KOROSU		1991	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	KUDSİ ERGUNER FASIL TOPLULUĞU		1991	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	RUHİ AYANGİL TÜRK MÜZİĞİ ORKESTRA VE KOROSU	RUHİ AYANGİL	1991	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	İSTANBUL DEVLET OPERASI	ALEXANDER SCHWINCK	1991	(OPERA) MOZART "SARAYDAN KIZ KAÇIRMA"
TÜRKİYE	SARBAND TOPLULUĞU		1991	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	TURKUAZ MODERN DANS TOPLULUĞU		1991	(MODERN DANS) TOPÇUOĞLU-ASLAN "Bir Rüya Gördüm" ERKİN "Son Bakış" GISMONTI "Çeşitemeler"
TÜRKİYE	İSTANBUL DEVLET BALESİ		1991	(Bale)
TÜRKİYE	İSTANBUL DEVLET OPERA VE BALESİ	OKAN DEMİRİŞ	1991	(OPERA) DEMİRİŞ "IV. MURAT"
TÜRKİYE - YUNANİSTAN	BOĞAZİÇİ TOPLULUĞU , ENSEMBLE	HSAN ÖZGEN	1991	(Türk Müziği)
İNGİLTERE	HILLIARD TOPLULUĞU / vokal müzik		1991	(Vokal Müzik) Anonim Şarkılar PEROTIN "Dum Sigillum" PEROTIN "Beata viscera" PART "An den Wassern" PART "2 Rus Psalmi" PART "Annum per annum"

				PART "Missa sillabica"
İNGİLTERE - TÜRKİYE	İNGİLİZ ODA ORKESTRASI AYŞEGÜL SARICA, piyano & STEPHANIE GONLEY, keman & NEIL BLACK, obua, THEA KING, klarinet & ROBIN O'NEIL, fagot, FRANK LLOYD, korno	HOWARD GRIFFITHS	1991	- HANDEL "Su Müziği" MOZART "Piyano Konçertosu K.450" WILLIAMS "The Lark Ascending" MOZART "Senfonia Concertante K.297b" ... HANDEL "Saba Melikesinin Gelişi" MOZART "Korno Konçertosu" MOZART "Obua Konçertosu" MATTHEWS "Bach'ın Bir Korali Üzerine Çeşitlemeler" HAYDN "Senfoni No.83"
USA	LOS ANGELES GİTAR DÖRTLÜSÜ		1991	- ROSSINI "Sevil Berberi Uvertürü" HOLST "St.Paul's Suite" DOMENICONI "Anatolia Op.47" PRAETORIUS "Bransle de la Torche" BROUWER "Yağmur'da Küba Manzarası" DE FALLA "El Amor Brujo"
USA	TRANS WORLD THEATRE:THE BEST OF BROADWAY	JEFFREY DUNN, yönetmen	1991	(Özel Gösteri)
USA-FRANSA	JOSHUA BELL, keman & JEAN YVES THIBAUDET, piyano		1991	- SCHUMANN "Sonat La Minör" PROKOFİYEV "Sonat Re Majör" PART "Fratres" GRIEG "Sonat Do Minör"
USA-ALMANYA	GIL SHAHAM, keman & GERHARD OPPITZ, piyano		1991	- R. STRAUSS "Sonat Op.18" BEETHOVEN "Sonat Op.23" BRAHMS "Sonat Op.100" ÇAYKOVSKY "Valse Scherzo"
RUSYA	AZERBAYCAN HALK DANSLARI VE ŞARKILARI TOPLULUĞU		1991	(Geleneksel Müzikler)
RUSYA	BOLŞOY BALESİ YILDIZLARI		1991	(Bale)
RUSYA	BOLŞOY BUZ BALESİ		1991	(Bale)
RUSYA	SOVYET FİLMARMONİ ORKESTRASI NIKOLAI PETROV, piyano & NATALIA TRULL, soprano & ALEKSANDR ROZDESTVENSKI, keman	GENNADI ROZDESTVENSKI	1991	- SKRIBIN "Senfoni No.2" PROKOFİYEV "Piyano Konçertosu No.2" PROKOFİYEV "Romeo Jülyet'ten 4 Bölüm" KORSAKOV "Rus Paskalya Festivali Uvertürü" GLAZUNOV "Piyano Konçertosu No.2" SHOSTAKOVICH "Senfoni No.10" ÇAYKOVSKY "Keman Konçertosu" ÇAYKOVSKY "Süit No.3"
BULGARİSTAN	BULGAR RADYOSU SINFONİETTA ORKESTRASI IVAN DRENIKOV, piyano	KAMEN GOLEMINOV	1991	-
TÜRKİYE	İSTANBUL DEVLET OPERA VE BALESİ	PROF.MESUT İKTU,yönetmen and artistic direktör	1991	(Bale) DELİBES "Coppelia" ÇAYKOVSKY "Kuğu Gölü" WELSTED, PAULLI "Çiçek Festivali" MINKUS "Don Kişot" GLAZUNOV "Raymonda" DRIGO "Le Corsaire"
TÜRKİYE	KÜLTÜR BAKANLIĞI İSTANBUL DEVLET KLASİK TÜRK MÜZİĞİ KOROSU	PROF.DR.NE VZAT ATLIĞ,şef	1991	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	MEVLANA KÜLTÜR VE SANAT VAKFI SEMA GÖSTERİLERİ		1991	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	İSTANBUL TÜRK KLASİK VE TASAVVUF MÜSİKİSİ TOPLULUĞU		1991	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	ZEYNEP HANLAROVA VE ORKESTRASI		1991	
TÜRKİYE	DR.ALAEDDİN YAVAŞÇA		1991	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	KÜLTÜR BAKANLIĞI DEVLET HALK DANSLARI TOPLULUĞU	MUSTAFA TURAN,yönetmen	1991	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	İ.Ü.DEVLET KONSERVATUVARI TÜRK MÜSİKİSİ İCRA HEYETİ	RIZA RİT,şef	1991	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	EMİN ONGAN ÜSKÜDAR MÜSİKİ CEMİYETİ	ŞEREF ÇAKAR,şef	1991	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	İ.T.Ü.TÜRK MÜZİĞİ DEVLET KONSERVATUVARI HALK MÜZİĞİ KOROSU VE SAZ TOPLULUĞU	NERİMAN ALTINDAĞ TÜFEKÇİ,şef	1991	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	AŞIKLAR ŞÖLENİ		1991	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	İ.T.Ü.TÜRK MÜZİĞİ DEVLET KONSERVATUVARI GENÇLİK VE ÇOCUK KORO VE ORKESTRASI	NECDET VAROL,şef	1991	(Türk Müziği)

TÜRKİYE	İ.T.Ü.MEZUNLARI TÜRK MUSİKİSİ TOPLULUĞU	İNCİ ÇAYIRLI,şef	1991	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	KÜLTÜR BAKANLIĞI İSTANBUL DEVLET TÜRK MÜZİĞİ TOPLULUĞU	NECDET YAŞAR,artistic yönetmen	1991	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	İ.Ü.TÜRK MÜZİĞİNİ ARAŞTIRMA VE UYGULAMA GRUBU	YARD.DOÇ.D R. RAHMI ORUÇ GÜVENÇ,yöne tmen	1991	(Türk Müziği)
ELÇİKA	SUSANNA MILDONIAN, arp		1992	- BACH "İtalyan Konçertosu" PESCETTI "Sonata" TOURNIER "Au Matin" HAÇATURYAN "Oryental Dans" FAURE "Impromptu" GLINKA "Mozart"ın bir Teması Üzerine Çeşitlemeler" BARTOK "6 Romen Dansı" SALZEDO "Eski Silde bir Tema Üzerine Çeşitlemeler"
FRANSA	BALLET DU NORD	JEAN-PAUL COMELIN, SAN.YÖNETM ENİ	1992	(Bale)
FRANSA	BERNARD SOUSTROT, trompet & FRANÇOIS-HENRI HOUBART, org		1992	- VİVALDİ/BACH "Konçerto Re Majör" BACH "Fantezi ve Füg" BOISMORTIER "Sonat, Sol minör" TORELLI "Sinfonia, Re Majör" HOUBART "Verilen bir Tema üzerine Doğaçlama" HAENDEL "Konçerto No.13"
FRANSA	JEAN-PIERRE RAMPAL, flüt & MARIELE NORDMANN, arp		1992	- BACH "Sonat" TELEMANN "Solo Flüt için 3 Fantezi" DVORAK "Sonatin" SAINT-SAENS "Flüt ve Arp için Fantezi" ERDELYİ "Solo Arp için Prelüd ve Elegie" PARISH -ALVARS "Mandoline" SHANKAR "Raga Todi"
FRANSA	KATIA&MARIELE LABEQUE, piyano		1992	- RAVEL "Kaz Ana" RAVEL "İspanyol Rapsodisi" McLAUGHLIN "Florianaopolis" GERSHWIN "Rhapsody in Blue"
ALMANYA	ALMAN ODA FİLMARONİ ORKESTRASI	HEINRICH SCHIFF	1992	- VİVALDİ "Viylonsel Konçertosu" HARTMANN "Klarnet, Yaylıçalgılar Dörtlüsü ve Yaylıçalgılar için Konser Parçası" LUTOSLAWSKI "Yaylıçalgılar için Matem Müziği" DVORAK "Serenad, Mi Majör"
ALMANYA	BERLİN FİLMARONİSİ VIRTIOZLERİ		1992	- RESPIGHI "Antik Arya ve Danslar" GRIEG "Holberg Süiti" ÇAYKOVSKI "Floransa Anısı"
ALMANYA-TÜRKİYE	İZMİR DEVLET SENFONİ ORKESTRASI VE FRANKFURT AKADEMİ KOROSU IŞIK KURT, soprano & ÖMER YILMAZ, tenor & MURAT GÖKSU, baritone	RENGİM GÖKMEN	1992	(Orkestra-Koro) ORFF "Carmina Burana"
İSRAİL - USA	ITZHAK PERLMAN, keman & JANET GOODMAN GUGGENHEIM, piyano		1992	-
İTALYA	ROMA VİRTÜOZLARI	ANGELO STEFANATO	1992	-
İTALYA	SANTA CECILIA ODA ORKESTRASI	UTO UGHI	1992	- MOZART "Serenata KV.239" MOZART "Keman Konçertosu No.3" VIOTTI "Keman Konçertosu No.16"
JAPONYA	ASUKA JAPON GELENEKSEL DANS AKADEMİSİ	MINEO ASUKA, yönetmen	1992	(Geleneksel Müzikler)
JAPONYA	KAZUHIITO YAMASHITA, gitar		1992	- SOR "Çeşitlemeler Op.9" TAKEMITSU "Folios" BACH "Viylonsel Süiti No.6" MUSSORGSKI "Bir Resim Sergisinden Tablolar"
MEKSİKA	ARS NOVA TOPLULUĞU		1992	-
RUSYA	BORODIN DÖRTLÜSÜ		1992	- BEETHOVEN "Grosse Fuge, Op.133" SCHUBERT "Quartettsatz" ÇAYKOVSKI "Dörtlü No.2"
RUSYA	MOSKOVA VİRTÜOZLARI	VLADIMIR SPIVAKOV, keman	1992	- VİVALDİ "2 Obua için Konçerto", "Keman, Viylonsel ve Yaylılar için Konçerto", "Yaylıçalgılar Orkestrası için Konçerto", "3 Keman için Konçerto", "2 Keman için Konçerto", "Keman Konçertosu"

İSPANYA	CRISTINA HOYOS BALEİ		1992	(Bale)
HOLLANDA	AMSTERDAM GİTAR ÜÇLÜSÜ		1992	- BOCCHERINI "Grave ve Fandango" NISHIMURA "Pipa" MOZART "Sonat, Re Majör" BRAHMS "Si bemol Majör Altılı'dan Andante" ALBENİZ "İberia Sütinden Corpus en Sevilla" MEIJERING "Ebedi Yaşam Sigorta Şirketi"
TÜRKİYE	AŞIKLAR ŞÖLENİ / 1992		1992	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	BİLKENT ULUSLARARASI GENÇLİK SENFONİ ORKESTRASI	GÜRER AYKAL	1992	- FAURE "Elegie" BEETHOVEN "2 romans No.1,2" SAINT-SAENS "Introduction et Rondo " MUSSORGSKI "Bir Resim Sergisinden Tablolar"
TÜRKİYE	ÇAĞDAŞ BALE TOPLULUĞU	CEM ERTEKİN, yönetmen	1992	(Bale)
TÜRKİYE	DEVLET HALK DANSLARI TOPLULUĞU (KÜLTÜR BAKANLIĞI DEVLET HALK DANSLARI TOPLULUĞU)		1992	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	EMİN ONGAN ÜSKÜDAR MUSIKI CEMİYETİ	ŞEREF ÇAKAR	1992	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	MEHVEŞ EMEÇ, piyano		1992	- BEETHOVEN "Sonat Op.109" SCHUMANN "Fantezi Parçalar" CHOPIN "Sonat Op.58 No.3"
TÜRKİYE	MEVLANA KÜLTÜR VE SANAT VAKFI SEMA GÖSTERİSİ		1992	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	SARAYDAN KIZ KAÇIRMA	ALEXANDER SCHWINCK	1992	(Opera) SARAYDAN KIZ KAÇIRMA
TÜRKİYE - ALMANYA	İSTANBUL DEVLET SENFONİ ORKESTRASI VE FRANKFURT AKADEMİ KOROSU ZEHRİ YILDIZ, soprano & EROL URAS, tenor & RUTHILD ENGERT, alto & TOMAS MOWES, bassbaritone	ALEXANDER SCHWINCK	1992	- BEETHOVEN "Senfoni No.9"
TÜRKİYE - USA	ANATOLIA 92	İHSAN ÖZGEN	1992	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	MÜNİR NURETTİN BEKEN, ud		1992	(Türk Müziği)
İNGİLTERE	KRALIK (KRALİYET) FİLMARONİ ORKESTRASI TASHMIN LITTLE, keman	JAMES JUDD	1992	- ROSSINI "Guillaume Tell Uvertürü" BRUCH "Keman Konçertosu" VAUGHAN-WILLIAMS "Senfoni No.5"
İNGİLTERE	KRALIK(KRALİYET) FİLMARONİ ORKESTRASI LUCY PARHAM, piyano	HOWARD GRIFFITHS	1992	- ELGAR J. WILLIAMS "Yıldız Savaşları Süiti"
İNGİLTERE - TÜRKİYE - İSVEÇ	OXFORD ŞEHİR ORKESTRASI & LONDRA PRO MUSICA KOROSU PETER LUCAS GRAF, flüt & I FAGIOLINI DÖRTLÜSÜ	CEM MANSUR	1992	- COPLAND "Quite City" MOZART "Flüt Konçertosu KV 314" BARBER "Adagio" MOZART "Jüpiter Senfonisi" HAENDEL "Mesih Oratoryosu"
USA	STEPHEN KOVACEVICH, piyano		1992	- BEETHOVEN "Waldstein Sonatı" SCHUBERT "Moments Musicaux"
USA	WHITE OAK DANS PROJECT	MIKHAIL BARYSHNIKO V, yönetmen & dansr ROB BESSERER, yönetmen	1992	(Dans)
RUSYA	YURI BASHMET VE MOSKOVA KONSERVATUARI SOLİSTLERİ YURI BASHMET	YURI BASHMET	1992	- BEETHOVEN/MAHLER "Yaylıçalgılar Dörtlüsü, Op.95" ŞNİTKE "Viyola ve Yaylıçalgılar için Monolog" SCHUBERT/MAHLER "Ölüm ve Gençlik"
TÜRKİYE	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ DEVLET KONSERVATUARI ÖĞRENCİ ORKESTRASI AYŞEGÜL SARICA, piyano	EROL ERDİNÇ	1992	-(Program bilgisi mevcut değil)
İTALYA	ARMONIA ANTIQUA		1992 SPECIAL EVENT	(Program bilgisi mevcut değil)
TÜRKİYE	NARCISO YEPES,gitar		1992	(Program bilgisi mevcut değil)
TÜRKİYE- İTALYA	LEYLA GENCER,soprano ROBERTO NEGRI,piyano		1992	(Program bilgisi mevcut değil)
TÜRKİYE	KÜLTÜR BAKANLIĞI İSTANBUL TARİHİ TÜRK MÜZİĞİ TOPLULUĞU	AHMET ÖZHAN,yönet men	1992	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	KÜLTÜR BAKANLIĞI İSTANBUL DEVLET TÜRK MÜZİĞİ TOPLULUĞU	NECDET YAŞAR	1992	(Türk Müziği)

TÜRKİYE	I.Ü.DEVLET KONSERVATUARİ TÜRK MUSİKİSİ İCRA HEYETİ	RIZA RİT,şef	1992	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	AYANGİL TÜRK MÜZİĞİ ORKESTRA VE KOROSU	RUHİ AYANGİL,şef	1992	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	KÜLTÜR BAKANLIĞI İSTANBUL DEVLET KLASİK TÜRK MÜZİĞİ KOROSU	PROF.DR.NEV ZAT ATLIĞ	1992	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	DR.ALAEDDİN YAVAŞÇA		1992	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ ETNOMÜZİKOLÖJİ ARAŞTIRMA VE UYGULAMA MERKEZİ İCRA HEYETİ	PROF.DR.AYHAN SONGAR,yönetmen	1992	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MEZUNLARI TÜRK MÜZİĞİ TOPLULUĞU	İNÇİ ÇAYIRLI,şef	1992	(Türk Müziği)
FRANSA	LES VIRTUOSES DE FRANSA		1993	(ODA MÜZİĞİ) ROSSINI "Yaylı Çalgılar için Sonat" BOCCHERINI "Madr'de Devriyelerin Geçidi" TURINA "Oracion del Torero" SARASATE "Carmen Fantazisi" ÇAYKOVSKY "Serenad"
ALMANYA-TÜRKİYE	BERLİN FİLARMONİ DÖRTLÜSÜ DANIEL SRABRAWA, 1.keman & CHRISTIAN STADELMANN, 2.keman & NEITHARD RESA, viyola & JAN DIESSELHORST, çello & BENAL TANRISEVER, piyano		1993	- MOZART SCHUMANN BRAHMS ERKİN "Beşli"
İSRAİL	SHLOMO MINTZ, keman		1993	- J.S.BACH "Partita No.3" "Sonat No.1" "Partita No.2"
İSRAİL	ISRAİL ODA ORKESTRASI	SHOLOMO MINTZ, keman	1993	- VIVALDI "Keman Konçertosu No.223, 89, 195" BRITTEN "Bridge'nin Bir Teması Üzerine Çeşitlemeler" SCHOSTAKOVIÇ "Senfoni Op.118a"
İSRAİL	ISRAİL ODA ORKESTRASI	SHOLOMO MINTZ, keman	1993	- SCHUBERT "Keman için Rondo" MENDELSSOHN "Keman Konçertosu Re minör" ÇAYKOVSKY "Elegie" SCHOSTAKOVIÇ "Oda Senfonisi Op.110a"
İTALYA	ALDO CICCOLINI, piyano		1993	- RAVEL "Piyano için Beş Parça" DEBUSSY "Piyano için Süit" LISZT "Opera Prafrazları"
İTALYA	I MUSICI		1993	- VIVALDI "Konçertolar" VIVALDI "Mevsimler Konçertoları"
ROMANYA	GEORGE ENESCU BÜKREŞ FİLARMONİ ORKESTRASI MIDORI, keman	CEM MANSUR	1993	- BRAHMS "Trajik Uvertür" SIBELIUS "Keman Konçertosu" BRUCH "İskoç Fantazisi" SIBELIUS "Karelia Süiti"
ROMANYA - İTALYA	EUGENE SARBU, keman BRUNO CANINO, piyano		1993	- BRAHMS "Scherzo" DEBUSSY "Sonat" GRIEG "Sonat No.3" BEETHOVEN "Sonat No.9"
ROMANYA - İNGİLTERE - JAPONYA - ROMANYA	GEORGE ENESCU BÜKREŞ FİLARMONİ ORKESTRASI& LONDRA PRO MUSICA KOROSU SUSAN BULLOCK, soprano & PHILIP CREASY, tenor & ALAN FAIRS, bas& WENDY VERCO, mezzo soprano	CEM MANSUR	1993	(Orkestra ve Koro) HAYDN "Yaradılış Oratoryosu)
GÜNEY AFRİKA	THE SOWETO STREET BEAT DANCERS TOPLULUĞU		1993	
İSPANYA	ANGEL ROMERO, gitar		1993	- MUDARRA "Fantasia" SANZ "İspanyol Süiti" J.S.BACH "Chaconne" GIULIANI "Rosiniana No.119" LAURO "Beş Dans" ALBENİZ "Leyenda ve"
İSPANYA	BARCELONA GİTAR DÖRTLÜSÜ&VICTORIA DE LOS ANGELES		1993	
İSPANYA - TÜRKİYE	MONTERRAT CABALLE, soprano İSTANBUL DEVLET OPERA VE BALESİ ORKESTRASI	JOSE COLLADO	1993	(Program bilgisi mevcut değil)
İSVEÇ - FRANSA	STOCKHOLM ODA ORKESTRASI RAPHAEL OLEG, keman	JOSEPH SWENSEN	1993	- NIELSEN "Küçük Süit" MENDELSSOHN "Keman Konçertosu " ELGAR "Serenad" BARTOK "Divertimento"
TÜRKİYE	ALPASLAN ERTÜNGEALP, piyano		1993	(Genç Piyanistler Serisi)
TÜRKİYE	ANATOLIA	İHSAN ÖZGEN	1993	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	EMRE ŞEN, piyano		1993	(Genç Piyanistler Serisi)

TÜRKİYE	HAKAN ALI TOKER, piyano		1993	(Genç Piyanistler Serisi)
TÜRKİYE	RUHİ AYANGİL TÜRK MÜZİĞİ ORKESTRA VE KOROSU	RUHİ AYANGİL	1993	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	İSTANBUL DEVLET OPERASI	ALEXANDER SCHWINCK	1993	(Opera) MOZART "Saraydan Kız Kaçırma"
TÜRKİYE	ŞEFA KUTLUER, flüt & IGOR LONGATO, piyano		1993	- MORLACCHI "Il Pastore Svizzero" FAURE "Pavane" ÜN "Yunus'un Mezarında" DOPPLER "Macar Pastoral Fantazisi" POULENC "Sonat" CHOPIN "Rossini'nin Bir Teması Üzerine Çeşitlemeler" BORNE "Carmen Üzerine Parlak Fantazi"
TÜRKİYE - YUNANİSTAN	BOSPHORUS	EROL DERAN	1993	(Türk Müziği)
TÜRKİYE - RUSYA	AKBANK ODA ORKESTRASI IGOR OISTRAKH & AYL A ERDURAN	IGOR OISTRAKH	1993	(Oda Orkestrası) MOZART "Keman Konçertosu No.4" J.S.BACH "Keman İçin Konçerto" ÇAYKOVSKY "Serenad"
İNGİLTERE	EVELYN GLENNIE , VURMAÇALGILAR PHILIP SMITH, piyano	-	1993	- LANG "Anvil Chorus" ABE "Michi" McLEOD "Dionisos'un Şarkısı" PSATHAS "Matre'nin Dansı" THOMAS "Merlin" MASSON "Prim" ROSAURO "Marimba için Konçerto"
İNGİLTERE	GEORGE MALCOLM, klavsen		1993	- J.S.BACH "İtalyan Konçertosu" RAMEAU "Süit La minör" ARNE "Sonat Sol Majör" SCARLATTI "5 Sonat" HANDEL Süit Mi Majör" J.C.F.BACH "Allegretto con Variazioni"
İNGİLTERE	KRALİYET BALESİ , LONDRA		1993	(Bale) LISZT "Mayerling"
İNGİLTERE	THE ACADEMY OF ANCIENT MUSIC	CHRISTOPHER HOGWOOD	1993	- HAYDN "Senfoni No.57" MOZART "Komo Konçertosu" HAYDN "Senfoni No.64" BOCCHERINI "Senfoni Re minör"
İNGİLTERE	WAYNE MARSHALL, org		1993	- WIDOR "Allegro" J.S.BACH "Toccata ve Füg, re minör" SAINT-SAENS "Breton Kantikleri Üzerine 3 Rapsodi" DURUFLE "Scherzo Op.2" VIERNE "Scherzo ve 2.Senfoni"
İNGİLTERE - FRANSA	LONDRA SENFONİ ORKESTRASI	PIERRE BOULEZ	1993	(Orkestra) DEBUSSY "Oyunlar" SCHOENBERG "Orkestra için Beş Parça" STRAVINSKY "Üflemeli Çalgılar Senfonileri" STRAVINSKY "Bahar Ayını"
USA	LAR LUBOVITCH DANS TOPLULUĞU	LAR LUBOVITCH, Yönetmen	1993	(BALE) MOZART "Adagiolar ve Halleluya" STRAVINSKY "Les Noces" REICH "Ses, Org ve Mallet Çalgısı için Müzik"
USA	LAR LUBOVITCH DANS TOPLULUĞU	LAR LUBOVITCH, Yönetmen	1993	(BALE) MOZART "Konçerto 622" RAVEL "Fadango" PULEO VE GANG "Güneşin Doğuşunu Beklerken"
USA - İNGİLTERE	STEVEN ISSERLIS, viyolonsel & MAGGIE COLE, klavsen		1993	- J.S. BACH "Gamba Sonatı I" BRITTEN "Viyolonsel Süiti" BOCCHERINI "Sonat Sol Majör" "Do minör Sonat" J.S. BACH "Gamba Sonatı II"
MIXED	KARADENİZ ODA ORKESTRASI FIDAN KASSIMOVA, soprano	SAİM AKÇİL	1993	- J.S.BACH "Chaconne" PERGOLESİ "Stabat Mater" CACCINI "Amerilli" HAYDN "Canzonetta" PURCELL "Dido and Aeneas"
TÜRKİYE	TÜREV BERKİ,piyano		1993	(Genç Piyanistler Serisi)
TÜRKİYE	KÜLTÜR BAKANLIĞI İSTANBUL DEVLET TARİHİ TÜRK MÜZİĞİ TOPLULUĞU	AHMET ÖZHAN,yönetmen	1993	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	KÜLTÜR BAKANLIĞI İSTANBUL DEVLET KLASİK TÜRK MÜZİĞİ KOROSU	PROF.DR.NEVZAT ATLIĞ,şef	1993	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	KÜLTÜR BAKANLIĞI İSTANBUL DEVLET TÜRK MÜZİĞİ TOPLULUĞU	PROF.NECDET YAŞAR	1993	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MEZUNLARI TÜRK MÜZİĞİ TOPLULUĞU	İNCI ÇAYIRLI,şef	1993	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	KUDSİ ERGUNER,ney		1993	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	BRUNO CAILLAT,vurmaçalgılar		1993	(Türk Müziği)
İTALYA	LE PUTTE VENEZIANE DI VIVALDI		1994	(Türk Müziği)

ÇEKOSLOVAKYA	LEOS JANACEK ODA ORKESTRASI	ZDENEK DEJMEK	1994	STAMIC "Sinfonia, Sol Majör" CORELLI "Sarabande" GRIEG "Holbert Suiiti" DVORAK "Serenad" MYSLIVECEK "Sinfonia, La Majör" MOZART "Divertimento" VIVALDİ "Keman ve Viyolonsel için Konçerto" IRELAND "Pastoral Konçerton" JANACEK "Suit"
ALMANYA	FRANK PETER ZIMMERMANN, keman & ALEXANDER LONQUICH, piyano		1994	SCHUBERT "Rondo, Si Minör" FAURE "Sonat No.2" IVES "SonatNo.4" FAURE "Sonat No.1"
ALMANYA-FRANSA-ARJANTİN	DRESDEN FİLARMONİ ORKESTRASI BRUNO LEONARDO GELBER, piyano & HILDEGARD BEHRENS, soprano	MICHEL PLASSON	1994	BRAHMS "Piyano Konçertosu No.1" BRAHMS "Senfonu No.1" WAGNER "Wesendonck Liedleri" WAGNER "Tristan ve Isolde" Operası Giriş Müziği ve Aşk Ölümü WAGNER "Tannhauser Operası'ndan Elizabeth'in Aryası" DVORAK "Senfoni No.9"
İRLANDA - USA	JAMES GALWAY, flüt & PHILLIP MOLL, piyano		1994	BEETHOVEN "Sonat, Si Bemol Majör" CZERNY "Düo Konsertant" WIDOR "Süit Op. 34 No.1" IBERT "Küçük Beyaz Eşek" ROLA "Ana Tavuk" SAINT-SAENS "Kuğu – Kuşhane" DEBUSSY "Bir Faunus'un Öğleden Sonrasına Prelüd" DOPPLER "Eflak Havaları"
İSPANYA	TOMATITO FLAMENKO GRUBU		1994	
İSPANYA - İSVEÇ	VICTORIA DE LOS ANGELES, soprano NICOLAI GEDDA, tenor GEOFFREY PARSON, piyano		1994	SCHUMANN, ÇAYKOVSKI, DE FALLA, FAURE, SAINT – SAENS VE BERLIOZ'DAN LİED VE ŞARKILAR
HOLLANDA	ROBERT SCHUMANN TOPLULUĞU		1994	DVORAK "Dörtlülük Op. 51" BARTOK "Klarnet, Keman ve Piyano için Kontrastlar" DVORAK "Piyanolu Beşli"
TÜRKİYE	ANATOLIA	İHSAN ÖZGEN	1994	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	BAHAR YÜCELEN, piyano		1994	BACH "Fransız Suiiti No.6" SCHUMANN "Karnaval"
TÜRKİYE	BİRSEN ULUCAN, piyano & ÖZCAN ULUCAN, keman		1994	BACH "Sonat No.2'den Grave ve Fugue" BEE THOVEN "Sonat Op.30 No.2" SAINT –SAENS "Introduction et Rondo Capricioso" CHOPIN "Balad No.2" CHOPIN "Noktürn Op.27 No.1" CHOPIN "Mazurka Op.63 No.1, 2, 3" LISZT "Apres une Lecture de Danse"
TÜRKİYE	EDA BESTE ŞAKUL, viyolonsel & GÜLDEN AYKAÇ, piyano		1994	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	ERİM ARDAL, viyolonsel & LALE FERİDUNOĞLU, piyano		1994	BEETHOVEN "Sonat No.1 Op.5" BRAHMS "Sonat Op.38"
TÜRKİYE	KUDSİ ERGÜNER VE TOPLULUĞU / TASAVVUF MÜZİĞİNDEN FLAMENKOYA	KUDSİ ERGÜNER	1994	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	KÜLTÜR BAKANLIĞI KONYA DEVLET TÜRK TASAVVUF MÜZİĞİ TOPLULUĞU	TEVFİK SOYATA	1994	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	ÖZLEM EBESK, piyano		1994	DEBUSSY "3 Prelüd" PROKOFIEV "Sonat No.2"
TÜRKİYE	SEDA HOŞSES, keman & ESER BİLGEMAN, piyano		1994	PUGMANİ – KREISLER "Prelüd ve Allegro" SCHUMANN "Sonat La Minör" SIBELIUS "Humoresque No.2"
TÜRKİYE	SELEN GÜLLÜ, klarnet & NURSER UGAN, piyano		1994	POULENC "Sonat" WEBER "Grand Duo" LUTOS LAWSKI "Dans Prelüdlü"
TÜRKİYE - AZERBEYCAN	BİLKENT ULUŞLARARASI AKADEMİK SENFONİ ORKESTRASI SUNA KAN, keman & ELDAR İSKENDEROV, çello	GÜRER AYKAL	1994	SAYGUN "Orkestra için Çeşitmeler" BRAHMS "İkili Konçerto" DUORAK "Slav Dansları Op.47"
TURKMENİSTAN	TURKMENİSTAN DEVLET HALK DANSLARI TOPLULUĞU VE ORKESTRASI		1994	(Türk Müziği)
İNGİLTERE	BRODSKY DÖRTLÜSÜ		1994	BRIDGE "3 İdil" DEBUSSY "Dörtlülük" DVORAK "Dörtlülük, Fa Majör"
İNGİLTERE	JAMES CRABB, akordeon		1994	GUBAIDULINA "De Profundis" SCARLATTI "3 Sonat" AAQUIST "Saga Gecesi" MESSIAEN "La Nativité du SEIGNEUR'DEN 2 Bölüm" HOLMBOE "Sonat Op.143a" MOZART "Andante" NORGAARD "Anatomik Safari"
İNGİLTERE	JULIAN LLOYD WEBBER, çello & JOHN LENEHAN, piyano		1994	BACH "Adagio, Sol Majör" BRITTEN "Sonat, Do Majör" DELIUS "Tek Bölümlü Sonat" FAURE "Elegie" RAHMANİNOV/ RACHMANİNOV "Sonat, Sol Minör"
İNGİLTERE	LONDRA GABRIELİ ÜFLEME ÇALGILAR TOPLULUĞU	CHRISTOPHER LARKIN	1994	BRITTEN "St. Edmundsbury için Fanfar" "Rus Cenaze Marşı" CRUSELL "İsveç I. Muhafız Alayı Bandoosu için Müzik" EBEN "Üfleme Çalgılar için Beşli" COWELL "İnanılmaz Öykü ve Rondo" DUVORAK "1891 Prag Sergisi için Fanfar"

				DVORAK "Franz Josef Marşı" "Novara Savaşı Polkası" "Sokol Marşı" GUINJODS "Üfleme Çalgılar Beşlisi için Vektöryel" GRIEG "rikard Nordraak için Cenaze Marşı" GABRIELI "Sonata Pian'e Forte"
İNGİLTERE	THE SWINGLE SINGERS		1994	ROSSINI, BACH, SCHUBER, SCHUMANN, MOZART, DVORAK, ÇAYKOVSKI, WAGNER VE WARLOCK'UN eserlerinden oluşan bir program.
İNGİLTERE - ALMANYA	İNGİLİZ ODA ORKESTRASI THEA KING, klarinet & STEPHANIE GONLEY, keman & FRANK PETER ZIMMERMANN, keman	JAMES JUDD	1994	MOZART "Senfoni No.30" ARNOLD "Klarinet Konçertosu No.2" DVORAK "Keman ve Orkestra için Romans" HAYDN "Senfoni No.104"
İNGİLTERE - TÜRKİYE - ALMANYA	BBC SENFONİ ORKESTRASI JULIAN LLOYD WEBER, çello, RUŞEN GÜNEŞ, viyola	GÜN THER HERBIG	1994	DVORAK "Viyolonsel Konçertosu" BEETHOVEN "Senfoni No.7" TIPPETT "Ayin Dansları" BARTOK "Viyola Konçertosu" DVORAK "Senfoni No.8"
USA	SHURA CHERKASSKY, piyano	-	1994	BACH "Kromatik Fantezi ve Füg" HAYDN "Sonat, Mi Minör" HINDEMİTH "Sonat No.3" CHOPIN "Balad Op.47" CHOPIN "Noktüm Op.48, No.2" CHOPIN "Mazurka Op. 59 No.3" LISZT "Macar Rapsodisi No.11, No.2"
BASHKIR REPUBLIC	BAŞKIR HALK DANSLARI TOPLULUĞU		1994	
TÜRKİYE	ITU ÇOKSESİLİ KOROSU	SERDAR ÖZTÜRK,şef	1994	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MEZUNLARI TÜRK MÜZİĞİ TOPLULUĞU	İNCİ ÇAYIRLI,şef	1994	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	AYANGİL TÜRK MÜZİĞİ ORKESTRA VE KOROSU	RUHİ AYANGİL,şef	1994	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	KÜLTÜR BAKANLIĞI İSTANBUL TARİHİ TÜRK MÜZİĞİ TOPLULUĞU	AHMET ÖZHAN,genel yönetmen	1994	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	KÜLTÜR BAKANLIĞI İSTANBUL DEVLET KLASİK TÜRK MÜZİĞİ KOROSU	PROF.DR.NEV ZAT ATLIĞ,şef	1994	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	KÜLTÜR BAKANLIĞI İSTANBUL DEVLET KLASİK TÜRK MÜZİĞİ KOROSU	PROF.DR.NEV ZAT ATLIĞ,şef	1994	(Türk Müziği)
AVUSTURYA - MACARİSTAN	AVUSTURYA-MACARİSTAN HAYDN ORKESTRASI İDİL BİRET, piyano	ADAM FISCHER	1995	HAYDN "La Fedelta Premiata" BEETHOVEN "Piyano Konçertosu No.4" SCHUBERT "Rosamunde" HAYDN "Senfoni No.97"
AVUSTURYA - MACARİSTAN	AVUSTURYA-MACARİSTAN HAYDN ORKESTRASI	ADAM FISCHER	1995	HAYDN "Senfoni No.101" MOZART "Taç Giyme Mesi"
AVUSTURYA - MACARİSTAN	AVUSTURYA-MACARİSTAN HAYDN ORKESTRASI & PHILHARMONIAKOROSU	ADAM FISCHER	1995	HAYDN "Mevsimler"
İTALYA	PADOVA VE VENETO ODA ORKESTRASI MARIO FOLENA, flüt & PAOLO BRUNELLO, obua	PIERO TOSO	1995	ALBINONI "Concerto a cenque" MARCELLO "Obua Konçertosu, Do Minör" TARTINI "Keman Konçertosu, La Majör" BOCCHERINI "Sinfonia, Re Majör" SALIERI "Flüt için Konçertino, Re Majör" MOZART "Divertimento"
JAPONYA	TOKYO YAYLI ÇALGILAR DÖRTLÜSÜ		1995	MOZART "Dörtlü, Do Majör" BARTOK "Dörtlü No.2" SCHUBERT "Dörtlü, Re Minör, Ölüm ve Genç Kız"
RUSYA - TÜRKİYE	IGOR OISTRACH, keman AYLA ERDURAN, keman VALERY OISTRACH, keman-viyola WALTER NOTHAS, viyolonsel NA		1995	BRAHMS "Sonat, La Majör" BRAHMS "Üçlü, Mi Bemol Majör" BRAHMS "Beşli, FA Minör"
İSKOÇYA - TÜRKİYE	İSKOÇ ODA ORKESTRASI ŞEFİKA KUTLUER, flüt	Sir CHARLES MACKERRAS	1995	HAENDEL "Su Müziği Süiti Water" MOZART "Flüt Konçertosu, Sol Majör" BRITTEN "Frank Bridge'in Bir Teması Üzerine Varyasyonlar" BEETHOVEN "Prometheus"
İSKOÇYA - TÜRKİYE - İNGİLTERE	İSKOÇ ODA ORKESTRASI JULIAN BREAM, gitar	GÜRER AYKAL	1995	ELGAR "Serenad" ALBENİZ / BROUWER "Iberia Süiti'nden 3 Parça" SAYGUN "Concerto da Camera" SCHUBERT "Senfoni No.3"
İSPANYA	CARMEN LINARES, FLAMENKO KONSERİ	-	1995	
TÜRKİYE	BAHAR BİRİCİK, keman & JULIA KERİMOVA, piyano		1995	FRANK "Keman ve Piyano için Sonat, La Majör" BRAHMS "Scherzo"
TÜRKİYE	BÜLENT EVCİL, flüt & MARTINA EVCİL, piyano		1995	BACH "Sonat BWV1031" GODARD "Süit Op.116'dan Vals" BRICCIARDI "Venedik Karnavali"
TÜRKİYE	CENGİZ SAYIN, bariton & ÖZLEM EBEKSEK, piyano		1995	HAENDEL "Dignare" ÇAYKOVSKI "Don Juan'ın Serenadı" RAHMANİNOF "Aleko'nun Aryası" VERDİ "Pari Siamo" LEONCAVALLO "Si Puo" MUSSORGSKI "Pire Şarkısı"

TÜRKİYE	CUMHURBAŞKANLIĞI SENFONİ ORKESTRASI HÜSEYİN SERMET, piyano	GÜRER AYKAL	1995	REY "Enstantaneler" RAVEL "Piyano Konçertosu, Sol Majör" BEETHOVEN "Senfoni No.5"
TÜRKİYE	DEFNE YAGMUR DALI, piyano		1995	LISZT "Konser Etüdü No.2" BEETHOVEN "Sonat Op.57 No.23"
TÜRKİYE	ELİF ÖNAL, piyano & KEVORK TAVITYAN, bariton & PINAR YILANCIOĞLU, piyano		1995	BACH "Fransız Süiti No.2" SCHUBERT "Sonat, La Minör Op.143"
TÜRKİYE	JULIAN ERKOÇ, piyano		1995	CHOPIN "Polonaise Op. 26 No.2" LISZT "Mephisto Valsi No.1" DEBUSSY "Prelüd No.3" REY "2 Piyano Parçası'ndan No.2"
TÜRKİYE	KAROLİN ÖLÇER, viyolonsel & METİN ÜLKÜ, piyano		1995	ŞOSTAKOVIÇ "Sonat Op.40" SAINT – SAENS "Allegro"
TÜRKİYE	KUDSİ ERGUNER / GAZELLER		1995	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	KUDSİ ERGUNER, TARİH BOYU HOŞGÖRÜ		1995	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	LEYLA GENCER, soprano		1995	(Program bilgisi mevcut değil)
TÜRKİYE	MELİN MOLLA, piyano		1995	BEETHOVEN "Sonat Op.109" MENDELSSOHN "17 Variations"
TÜRKİYE	MERVE KENET, keman ZEYNEP YURDAKUL, piyano		1995	JONGEN "Konçerton" VIEUXTEMPS "Elegie"
TÜRKİYE	PELİN HALKACI, keman & JUDITH ULUĞ, piyano		1995	USMANBAŞ "Keman ve Piyano için Sonat" SAINT-SAENS "Havanaise Op.83"
TÜRKİYE	RAHŞAN APAY, viyolonsel & METİN ÜLKÜ, piyano	-	1995	BACH "Sonat No.1, Sol Majör Sonat" FAURE "Papillon" DEBUSSY "Sonat"
TÜRKİYE	RUHİ AYANGİL TÜRK MÜZİĞİ ORKESTRA VE KOROSU	RUHİ AYANGİL	1995	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	SAİM AKÇİL GENÇLİK ODA ORKESTRASI		1995	HAENDEL "Passacaglia" VIVALDİ "Mevsimlerden İlk Bahar" VIVALDİ "2 Keman için Konçerto" MENDELSSOHN "Keman ve Piyano için Konçerto"
TÜRKİYE	TÜREV BERKİ, piyano		1995	(Program bilgisi mevcut değil)
TÜRKİYE	VİYOLONSEL DÖRTLÜSÜ RAHŞAN APAY, KAROLİN ÖLÇER, DİLBAG TOKAY, ÇİĞDEM ALKAYA		1995	BEETHOVEN "Ekoseler" BACH "2 Koral" PROKOFIEV "Üç Portakalın Aşkı Operası'ndan Marş" DEBUSSY "Ay Işığı" SIBELIUS "Hüzünlü Vals" MOZART "Türk Marşı" GERSHWIN "Prelüd" WOODS "The Easy Winners" HAMPTON "Agitation Rag"
TÜRKİYE	YAYLI ÇALGILAR DÖRTLÜSÜ HANDE ÖZYÜREK, 1 st keman & ASLI ÖZBAYRAK, 2 nd keman & AHMET ALTINEL, viyola & RAHŞAN APAY, çello		1995	BORODIN "Dörtlü No.2"
TÜRKİYE	YONCA ÖZKAN, arp		1995	GODEFROID "Konser Etüdü, Mi Bemol Minör" PECETTI "Sonat, Do Minör" HASSELMANS "Kaynak" FAURE "Impromptu" GODEFROID "Venedik Karnavali"
TÜRKİYE	ZAFER ERDAŞ, bas		1995	ÇAYKOVSKI / TCHAIKOVSKY "Ormanda" BELLINI "Vi Ravviso" MOZART "Don Giovanni Operası'ndan Leporello'nun Aryası" VERDİ "Don Carlos Operası'ndan Filippo'nun Aryası"
TÜRKİYE	İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ TÜRK MÜZİĞİ DEVLET KONSERVATUARİ ORKESTRA VE KOROSU	SERDAR ÖZTÜRK	1995	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ DEVLET KONSERVATUARİ	RAMİZ MELİK ASLANOV	1995	KABALEUSKY "Piyano Konçertosu No.3" MERCADANTE "Flüt Konçertosu, Mi Minör" ÇAYKOVSKI/TCHAIKOVSKY "Maç Kızı Operası'ndan Hermann'ın Arioso'su" DONIZETTI "Aşk İksiri Operası'ndan Nemorino'un Aryası" DVORAK "Senfoni No.9"
TÜRKİYE - İNGİLTERE - İSVEÇ	SARAYDAN KIZ KAÇIRMA	SIR CHARLES MACKERRAS	1995	(Opera)
İNGİLTERE	JULIAN BREAM, gitar		1995	WISE "Re tonunda Süit" BACH "Süit, Do Majör" SOR "Largo, Op.7" SOR "Menuetto, Op.25" SOR "Mozart Varyasyonları, Op.9"
İNGİLTERE	THE KING'S CONSORT	ROBERT KING	1995	VIVALDİ "Konçerto, Do Majör" A. SCARLATTİ "Inermata Vulnerata" ALBINONI "2 Oba için Konçerto, Sol Majör" PERGOLESİ "Salve Regina" VIVALDİ "Lavta Konçertosu, Re Majör" D. Scarlatti "Salve Regina"
İNGİLTERE	THE WALLACE COLLECTION		1995	DIABELLI "Kahramanlık Müziği" ALTENBURG "7 Trompet ve Timpani için Konçerto" MOZART "Divertimento" MOZART "4 Alman Dansı" MOZART "Saraydan Kız Kaçırma" HAYDN "Türk Marşı"

				WEBER "Abu Hasan Uvertürü" BEETHOVEN "Atina Harabeleri"nden Türk Marşı" MOZART "Rondo alla Turca"
İNGİLTERE - TÜRKİYE	ORBESTRA & ANATOLIA	İHSAN ÖZGEN	1995	(Program bilgisi mevcut değil)
USA	AMERICAN BALLET THEATRE	KEVIN MCKENZIE	1995	(Bale) "Tema ve Çeşitlemeler" "Bir Brahms Senfonisi" "Yukarıdaki Odada" (Aryalar) (Diğer Danslar) "Acımasız Dünya"
USA- ALMANYA	NEW YORK FİLARMONİ ORKESTRASI	KURT MASUR	1995	BEETHOVEN "Senfoni No.7" ŞOSTAKOVIÇ "Senfoni No.5"
BELÇİKA	I FIAMMINGHI	RUDOLF WERTHEN	1996	ŞOSTAKOVIÇ "Yaylı Çalgılar Dörtlüsü No.8" VERSCHRAGEN "3 Flamen Dansı" DVORAK "Serenad, Mi Majör"
ALMANYA	DEUTSCHE KAMMERPHILHARMONIE BREMEN DANIEL SEPEC, keman & MARC FRONCOUX, çello & CLEMENS RAVE, piyano	THOMAS HENGELBRO CK	1996	MAHLER "Das Lied von der Erde" BRUCKNER "Yaylı Çalgılar Beşlisi, Do Minör"
ALMANYA- NORVEÇ- İNGİLTERE	DEUTSCHE KAMMERPHILHARMONIE BREMEN	DANIEL HARDING	1996	HAYDN "Senfoni No.90" Vorisek "Keman, Viyolonsel, Piyano ve Orchestra için Grand Rondeau" SCHUBERT "Senfoni No.1"
İTALYA	LA SCALA YAYLI ÇALGILAR TOPLULUĞU PIERO TOSO, keman & DANIELA DESSI, soprano		1996	ALBINONI "Yaylı Çalgılar İçin Sonat" HAENDEL "Rinaldo Operasından Arya" HAENDEL "Jül Sezar Operasından Arya" PERGOLESİ "Adriano Suriye'de Operasından" TARTINI "Keman Konçertosu, La Majör" VIVALDİ "Beyazıt Operasından Arya" MOZART "Don Giovanni Operasından Arya" SALIERI "Danaides Operasından Arya"
İTALYA	SALVATORE ACCARDO, keman & BRUNO CANINO, piyano		1996	BEETHOVEN "Sonat No.4 La Minör Op.23" BRAHMS "Sonat No.3, Re Minör Op.108" DEBUSSY "Sonat" SZYMANOWSKI "3 Paganini Kaprisi, Op.40"
RUSYA	ST.PETERSBURG FİLARMONİ ORKESTRASI ILIA OOFF, keman & SERGEI SLOVACHEVSKY, çello	YURI TEMIRKANOV	1996	MOZART "Figaro'nun Düşünü Operası Uvertürü" BRAHMS "İkili Konçerto" BRUCKNER "Senfoni No.4"
İSKOÇYA- TÜRKİYE- İSVEÇ	İSKOÇ ODA ORKESTRASI BRANIMIR SLOKAR, trombon	BETIN GÜN EŞ	1996	MENDELSSOHN "Bir Yaz Gecesi Rüyası Uvertürü" WAGNER "Wesendonck Lieder" BARBER "Knoxville" COPLAND "Appaşlar'da Bahar"
İSPANYA	VALENSIYA ORKESTRASI ESPERANZA FERNANDEZ, mezzo soprano & FAZIL SAY, piyano	MANUEL GALDUF	1996	ALBENİZ "Iberia Süitinden 3 Bölüm" DE FALLA "El Amor Brujo" DE FALLA "3 Köşeli Şapka Bale Süiti"
İSVEÇ - İNGİLTERE	ZÜRİH ODA ORKESTRASI REINHOLD FRIEDRICH, trompet	HOWARD GRIFFITHS	1996	HERTEL "Trompet Konçertosu" SCHOECK "Sommernacht" TELEMANN "Trompet Konçertosu" BİZET "Carmen Süiti"
TÜRKİYE	BERNA SAĞDIÇ, trombon GÜLDEN AYKAÇ, piyano & MÜGE HENDEKLİ, piyano		1996	MARÇELLO "Sonat" FAURE "Apres un Reve" WEBER "Romans" MARTIN "Balad"
TÜRKİYE	BORA KORKMAZ, flüt		1996	BACH "Sonat, Mi Majör" FAURE "Fantezi" POULENC "Sonat"
TÜRKİYE	CENK ATASOY & ZEYNEP POYRAZ, piyano		1996	BEETHOVEN "Sonat No.5, Op.24" TURA "Balad" PUGNANI / KREISLER "Prelüd ve Allegro"
TÜRKİYE	CEREN NECİPOĞLU, arp		1996	NATRA "Arp için Sonat" BACH "Süit No.1" HASSELMANS "Kaynak Op.44"
TÜRKİYE	DOKUZ VIYOLONSEL İLE ODA MÜZİĞİ		1996	(Program bilgisi mevcut değil)
TÜRKİYE	GÜHER & SÜHER PEKİNEL, piyano		1996	BRAHMS "Sonat, Fa Minör" BACK "Sonat, Sol Majör" GERSHWIN "Prelüder" BRAHMS "3 Macar Dansı" LECUONA "Andalucia" LISZT "Mefisto Valsi No.1"
TÜRKİYE	KUDSİ ERGUNER VE TÜRK MÜZİĞİ TOPLULUĞU		1996	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	KUDSİ ERGUNER "REMBETİKO"		1996	
TÜRKİYE	KÜLTÜR BAKANLIĞI İSTANBUL DEVLET KLASİK TÜRK MÜZİĞİ KOROSU		1996	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	KÜLTÜR BAKANLIĞI İSTANBUL DEVLET TÜRK MÜZİĞİ TOPLULUĞU	NECDET YAŞAR	1996	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	KÜLTÜR BAKANLIĞI İSTANBUL TARİHİ TÜRK MÜZİĞİ TOPLULUĞU	AHMET ÖZHAN	1996	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	NİLÜFER ALKAYA, piyano		1996	BEETHOVEN "Sonat Op.110" MENDELSSOHN "Variations" DEBUSSY "Pour le piyano"

TÜRKİYE	SENEM ERCAN, piyano		1996	BACH "Prelüd BWV875" BACH "Füg BWV854" BEETHOVEN "Sonat Op.54 No.22" SEHUMANN "Papillions, Op.2" CHOPIN "Noktürn, Do minör" CHOPIN "Scherzo Op.20 No.1"
TÜRKİYE	SILA ESER, viyola		1996	SWIRIDOW "Andante" CORELLI "Sonat" GLINKA "Viyola Sonatı Re Minör"
TÜRKİYE	YELDA KODALLI, soprano & MURAT KODALLI, piyano		1996	
TÜRKİYE	IRIS ŞENTÖRKER, piyano		1996	BEETHOVEN "Sonat Op.10 No.3" BRAHMS "Piyano Parçaları Op.118" CHOPIN "Balad Op.23 No.1"
TÜRKİYE	İSTANBUL DEVLET OPERASI VE BALESİ ORKESTRA,KORO VE SOLİSTLERİ	ORHAN ŞALLIEL	1996	ROSSINI "Sevil Berberi Operası Uvertürü" VERDİ "Il Trovatore : Çingenelerin Korosu" VERDİ " Azucena'nın Aryası" VERDİ "Zafer Korosu" MOZART "Sihirli Flüt, Sarastro'nun Aryası" PUCCINI "Turandot" PUCCINI "Turandot: Calaf'ın Aryası" OFFENBACH "Hoffmann'ın Masalları : Barkarol" VERDİ "Nabucco: Esirlerin Korosu" R. STRAUSS "Salome: Dans" BIZET "Carmen: Habanera" BIZET "Carmen 4. Perde Korosu" VERDİ "Don Carlos:II Philip'in Aryası" SAYGUN "Yunus Emre Oratoryosu-Aşkın Aldı Benden Beni" "Sensin Kerim Sensin Rahim" PUCCINI "Tosca: Cavaradossi'nin Aryası" BORODIN "Prens Igor : Poloveç Dansları" VERDİ "La Traviata : Çingene Kızlar ve Matadorların Korosu" VERDİ "La Traviata : Violetta'nın Aryası"
TÜRKİYE	İSTANBUL TROMBON DÖRTLÜSÜ BERNA SAĞDIÇ, trombon & ASLI ERŞEN, trombon & GÖKAY GÖKŞEN, trombon & G.EBRU ULAMAN, trombon		1996	MORLEY "Now is the Month of Maying" MENDELSSOHN "Egualle" HAYDN "Achieved is the Glorious Work" SEROCKI "Süit" SAINT-SAENS "Senfoni No.3'den Adagio" MILLER "3 Parça" TANNER "Just Bach" FETTER "Rockola"
TÜRKİYE	İZMİR DEVLET SENFONİ ORKESTRASI	RENGİM GÖKMEN	1996	ERKİN "Senfoni No.2" UÇARSU "Çığlıklar, Anılar ve Küçük Bir Düş" RAVEL "Dafnis ve Kloe Süiti No.2"
TÜRKİYE - YUNANİSTAN	BOSPHORUS	NIKIFOROS METAXAS	1996	
TÜRKİYE - İNGİLTERE	İSTANBUL DEVLET SENFONİ ORKESTRASI ZEHRİ YILDIZ, soprano	ANDREW GREENWOOD	1996	BEETHOVEN "Leonore Uvertürü No.3" R. Straus "Son Dört Şarkı" MAHLER "Senfoni No.4"
TÜRKİYE - İNGİLTERE - İSKOÇYA	SARAYDAN KIZ KAÇIRMA	RICHARD HICKOX	1996	(Opera)
İNGİLTERE	CHILINGIRIAN DÖRTLÜSÜ LEVON CHILINGIRIAN, keman & CHARLES SEWART, keman & ASDİS VALDIMARSDOTTIR, viyola & PHILIP DE GROOTE, çello		1996	MENDELSSOHN "Dörtlü Op.80" SCHNITKE "Dörtlü No.2" BEETHOVEN "Dörtlü Op. 59 No.1"
İNGİLTERE	HANOVER BAND RACHEL BROWN, flüt & FRANK DE BRUINE , obua & CAROLINE KERSHAW, blokflüt, ROBERT FARLEY, natural trompet & JOHN TOLL, klavsen	ANDREW MANZE	1996	HAEDEL "Konçerto Grosso, Op.3, No.3" VIVALDİ "Konçerto, Sol Majör" BOYCE "Senfoni No.2" BACH "Keman Konçertosu, La Minör" VIVALDİ "Pikola Blokflüt için Konçerto" HAENDEL "Konçerto Grosso, Op.6. No.11"
İNGİLTERE	TALLIS ODA KOROSU		1996	(Vokal Müzik & Opera)
İNGİLTERE - NORVEÇ	OLE EDVARD ANTONSEN, trompet & WAYNE MARSHALL, org		1996	DEFAYE "Prelüd No.1" WIDOR "Senfoni No.7'den Final" VIVIANI "Sonat" LANGLAIS "3 Koral" GRIEG "İneği Çağırış" NORVEÇ Geleneksel Düşün Marşı BONNET "Variations de Concert" TELEMANN "8 Kahramanlık Marşı" MARTINI "Toccata"
İNGİLTERE - İSKOÇYA - USA	İSKOÇ ODA ORKESTRASI CHERLY STUDER, soprano	RICHARD HICKOX	1996	GÜNEŞ "Orkestra için Uvertür" HOLST "St. Paul Süiti" ROTA "Trombon Konçertosu" MENDELSSOHN "Senfoni No.4"
USA	MARK MORRIS DANS TOPLULUĞU		1996	"Bir Göl" "Güzel Gün" "Veda Partisi" "Gloria" "Mutluluk Tilsimleri" "Büro" "Yatma Vakti" "Büyük Düo"
USA - TÜRKİYE	MEHMET SANDER DANS TOPLULUĞU		1996	"Tek Boşluk" "İç Boşluk" "Sert Tahta"

				"Güçlerin Toplamı" "Kutup" "Kontrollü Boşluk / Sonsuz Boşluk"
RUSYA	MISCHA MAISKY, viyolonsel & DARIA HOVORA, piyano		1996	BEETHOVEN "Sihirli Flüt'ün bir Teması Üzerine 7 Çeşitleme" SCHUBERT "Arpeggione Sonatı" RAHMANİNOF "Vocalise" ŞOSTAKOVIÇ "Sonat, Re Minör Op.40"
YUGOSLAVYA	IVO POGORELICH, piyano		1996	MUSSORGSKY "Bir Resim Sergisinden Tablolar" CHOPIN "4 Scherzo" MOZART "Fantezi, Do Minör" MOZART "Sonat No.5" MOZART "Sonat No.11" SCHUMANN "Senfonik Etüdler" SCHUMANN "5 Senfonik Etüd, Op.post"
MIXED	ULUSLARARASI KARADENİZ ODA ORKESTRASI	SAİM AKÇİL	1996	CORELLI "Konçerto Grosso Op.8 No.8" QUANTZ "Flüt Konçertosu, Sol Majör" ROSSINI "Sonat No.5" JOLIVET "Flüt Konçertosu" SCHNITKE "Konçerto Grosso No.1"
USA	WHITE OAK DANS PROJECT	MIKHAIL BARYSHNIKO V, yönetmen & dans	1996, SPECIAL EVENT	(Program bilgisi mevcut değil)
TÜRKİYE	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ DEVLET KONSERVATUVARI ÖĞRENCİ ORKESTRASI	RAMİZ MELİK ASLANOV,şef	1996	MENDELSSOHN "Fingal Mağarası Uvertürü" BACH "Keman Konçertosu No.2" VERDİ "Rigoletto Opera'sından" DONIZETTI "Aşk İksiri Operası'ndan" KABALEWSKI "Piyano Konçertosu No.3" BRAHMS "Senfoni No.2"
AVUSTURYA	CAMERATA ACADEMICA SALZBURG	PETER SCHREIER	1997	SCHUBERT "Senfoni No.5" SCHUBERT "Keman ve Orkestra için Rondo, Re Majör" SCHUBERT "Senfoni No.3"
FRANSA	KATIA & MARIELLE LABEQUE, piyano		1997	MOZART "4 El için Sonat, Fa Majör" MOZART "2 Piyano için Sonat, Re Majör" DEBUSSY "2 Noktürn" ÇAYKOVSKI "İtalyan Kapriçyosu"
ALMANYA	BERLİNLİ ÇAĞDAŞ BESTECİLER(SÖYLEŞİ KONSER) SINIRSIZ:İSTANBUL-BERLİN KÜLTÜR BULUŞMALARI	ROLAND KLUTTIG	1997	GROSSKOPT "Bahar Müziği 5" KATZER "Yaylı Çalgılar Beşlisi" MUNDRIY "Nereden Geliyoruz? Neyiz Nereye Gidiyoruz" SCHNEBEL "Sisyphos" KLEIN "5 Margarit"
İSRAİL	KIBBUTZ ÇAĞDAŞ DANS TOPLULUĞU		1997	(Dans)
İTALYA	ACCADEMIA BIZANTINA	OTTAVIO DANTONE, klavsen	1997	CASTELLO "Yaylılar için Sonat No.15" MARINI "Passacalia a quarto" BERIO "Keman için Bölüm" VIVALDI "2 Keman için Konçerto, Sol Majör" BERIO "Piyano ve Trompet için Bölüm" JANITSCH "Oda Sonatı Op.5" HAENDEL "Sonat No.4 – Süit, Re Majör"
İTALYA	LA SCALA FİLARMONİ ORKESTRASI	RICCARDO MUTI	1997	BEETHOVEN "Egmont Uvertürü" BEETHOVEN "Senfoni No.4" BUSONI "Turandot Senfonik Süiti" RESPIGHİ "Roma Çamları"
İTALYA	ORFEO OPERASI, I SOLISTI VENETI	CLAUDIO SCIMONE	1997	(Opera)
RUSYA - İSRAİL	MAXIM VENGEROV, keman & IGOR URYASH, piyano & MIKHAIL MOURATCH, piyano		1997	(Program Açıklanmamış)
RUSYA - TÜRKİYE	KREMLİN ODA ORKESTRASI GÜLŞEN TATU, flüt	MISHA RACLEVSKY	1997	ROSSINI "Yaylılar için Sonat No.5" STRAVINSKY "Re Tonunda Konçerto" DEVienne "Flüt Konçertosu No.2" ÇAYKOVSKI "Floransa Anısı, Op.70"
HOLLANDA	AMSTERDAM CONCERTGEBOUW KRALİYET ORKESTRASI	WOLFGANG SAWALLISCH	1997	HINDEMITH "Senfonik Metamorfозlar" ÇAYKOVSKI "Keman Konçertosu" BEETHOVEN "Senfoni No.7"
HOLLANDA - ALMANYA	AMSTERDAM CONCERTGEBOUW KRALİYET ORKESTRASI FRANK PETER ZIMMERMAN, keman	WOLFGANG SAWALLISCH	1997	BRAHMS "Senfoni No.4" R. STRAUSS "Don Kışot – Fantastik Çeşitlemeler, Op.35"
TÜRKİYE	ARIN KARAMÜRSEL, piyano		1997	HAYDN "Sonat, Do Majör" BEETHOVEN "Sonat Op. 111, Do Minör" CHOPIN "Balad" ERKIN "Duyuşlar'dan 6 Parça" RAHMANİNOF "Prelüdlar"
TÜRKİYE	ASLI AYAN, soprano		1997	MOZART "Oiseaux si tous les ans" SCHUBERT "Lieb haber in aller Gestalten" WOLF "Mausfallen Sprüchlein" DEBUSSY "Fantoques" MOZART "Don Giovanni Operasından Zerlina'nın Aryası" OFFENBACH "Hoffman'ın Masalları Operasından Olympia'nın Aryası" GOUNOD "Romeo Julyet Operasından Julyet'in Aryası"
TÜRKİYE	AYDA TUNÇ, keman & SERRA TAVŞANLI, piyano		1997	DEBUSSY "Sonat, Sol Minör" KREISLER "La Gitana"

TÜRKİYE	BAŞAK ERSÖZ, flüt & SELEN BUCAK, piyano		1997	BACH "Sonat, Sol Minör" MOZART "Sonat, Do Majör" FAURE "Fantezi"
TÜRKİYE	BURAK BİLGİLİ, bariton		1997	(Program bilgisi mevcut değil)
TÜRKİYE	GÖKNİL ÖZKÖK, viyola & NESLİHAN KARAMIZRAK, piyano		1997	GLINKA "Sonat, Re Minör" HUMMEL "Fantezi, Re Minör" BRAHMS "Sonat No.1, Fa Minör"
TÜRKİYE	GÜLSİN ONAY, piyano		1997	SCHUBERT "Sonat, Sol Minör" BRAHMS "Paganini Çeşitlemeleri" SAYGUN "Aksak Ritm Üzerine 5 Eskiiz" LISZT "2 Etüt"
TÜRKİYE	MÜGE HENDEKLİ, piyano AHMET BURAK ELÇİ, bariton GÜLNARE ŞEKİNSKAYA, piyano		1997	BEETHOVEN "Sonat" LISZT "Conciliations No.3" PROKOFIEV "Toccatto Op.11" HAENDEL "Mio ben ricordati" SCHUBERT "2 Lied Lieds" ÇAYKOVSKI "Mignon'un Liedi" MOZART "Don Giovanni Operasından 2Deh vieni alla finestra" DONIZETTI "Aşk İksiri Operasından" RAHMANINOF "Aleko Operası'ndan"
TÜRKİYE	ÖZAY GÜNAY , mezzo-soprano & PINAR YILANCIOĞLU SAN , piyano		1997	DE FALLA "7 Canciones Populares" ROSSINI "Cezayir'de bir İtalyan Kızı Operası'ndan Isabella'nın Aryalanı" BİZET "Carmen Opera'sından Carmen'in Aryalanı"
TÜRKİYE	RAHŞAN APAY , viyolonsel & DEFNE YAĞMUR DAİ , piyano		1997	HAYDN "Adagio Cantabile" ÇAYKOVSKI "Pezzo Capriccioso" BRAHMS "Sonat, La Majör"
TÜRKİYE	SÜLEYMAN ERGUNER TOPLULUĞU		1997	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	ÜFLEME ÇALGILAR BEŞLİSİ BAŞAK ERSÖZ EBRU MINE SONAKIN SEVGİ ÖZSEVER KAAN YALÇIN OZAN GÖKTAN		1997	MOZART "Serenatı No.12'den Nefesli Çalgılar Beşlisi için Düzenleme" STRAUSS "Perpetum Mobile"
TÜRKİYE	YANSIMALAR'DAN BAB-I ESRAR'A	AZİZ ŞENOL	1997	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	İNCİ ÇAYIRLI SOLO KONSERİ		1997	(Türk Müziği'nden Çeşitlemeler)
TÜRKİYE	İSTANBUL DEVLET SENFONİ ORKESTRASI AYLA ERDURAN, keman & SUNA KAN, keman & BAHAR BİRİCİK, keman	GUSTAV KUHN	1997	SAYGUN "Ayin Rakısı" VIVALDI "3 Keman için Konçerto, Fa Majör" BRAHMS "Sinfoni No.1"
TÜRKİYE	İSTANBUL ODA MÜZİĞİ TOPLULUĞU		1997	BEETHOVEN "İskoç ve İrlanda Şarkıları"
TÜRKİYE - FRANSA	KUDSİ ERGUNER , VIYANA VE İSTANBUL'DAN ŞARKILAR (SCHUBERT-ŞEVKİ BEY)		1997	(Türk Müziği)
TÜRKİYE - İRLANDA - USA	BORUSAN ODA ORKESTRASI	JAMES GALWAY	1997	ROSSINI "Yaylılar için Sonat No.3" CÍMAROSA "2 Flüt için Konçerto, Sol Majör" MERCADANTE "Flüt Konçertosu, Mi Minör" MOZART "Piyano Konçertosu, No.14" MOZART "Sinfoni No.29"
İNGİLTERE	ALLEGRI YAYLI ÇALGILAR DÖRTLÜSÜ		1997	SCHUBERT "Yaylı Çalgılar Dörtlüsü No.7" SCHUBERT "Klarnet ve Yaylı Çalgılar için Arpeggione Sonatı, La Minör" BRAHMS "Klarnetli Beşli Op. 115"
İNGİLTERE	GABRIELI CONSORT & GABRIELI PLAYERS	PAUL McCREESH	1997	GABRIELI "Venedik Doğu Marşları'nın 1595'de Taç Giyme Töreni için Büyük Merasim Müziği"
İNGİLTERE	THE KING'S SINGERS		1997	(Film ve Müziklerden Seçmeler)
İNGİLTERE	THE KING'S SINGERS , AÇILIŞ KONSERİ		1997	WILLAERT "Ave Virgo" LIGETI "Two Dreams and Little Bat" PURCELL "Remember not our offences" BRITTEN "From Fen and Meadow" Film Müziklerinden Seçmeler
İNGİLTERE	THE SIXTEEN-SYMPHONY OF HARMONY AND INVENTION	HARRY CHRISTOPHERS	1997	BRYD "Justorum Animae" BRAHMS "3 Motet Op.110, No.2" BACH "Jesu, Meine Freude"
İNGİLTERE - USA	BBC SENFONİORKESTRA VE KOROSU JEAN RIGBY, mezzo soprano & JOHN ALER, tenor & ALAN OPIE, bariton	LEONARD SLATKIN	1997	ELGAR "Dream of Gerontius" BRAHMS " Trajik Uvertür" MAHLER "Rückert Liedleri" WALTON "Belshazzar's Feast"
USA	CHRISTOPHER PARKENING & DAVID BRANDON, gitar		1997	PRAETORIUS "Courante" SANZ "İspanyol Suiiti" BYRD "La Volta" BULL "The King's Hunt" YORK "Jubilation" ALBENİZ "Leyenda" VİLLA - RABOS "Etüt No.11, Prelüd No.1" DOMENICONI "Koyunbaba, Op.19" DE FALLA "Çingene Aşkı'ndan" GRANADOS "Goyescas'dan Intermezzo" DE FALLA "Kısa Hayat'tan İspanyol Dansı No.1"

MIXED	GIDON KREMER "LA GRAND TANGO" "PIAZZOLA'YA SAYGI"		1997	Programda Hora Zero, Milonga, Vardarito, Oblivion, Histoire de Tango, Soledad, Verano Porteno, Le Grand Tango gibi besteler seslendirilmiştir.
AVUSTURYA - İSRAİL	JULIAN RACHLIN, keman & ITAMAR GOLAN, piyano		1998	DEBUSSY "Sonat No.3" MASSENET "Meditation" SAINT – SAENS "Introduction et Rondo Capriccioso" DEBUSSY "Beau Soir" FRANCK "Sonat, La Majör"
AZERBEYCAN	CABBAR KARYAGDI MUGAM TOPLULUĞU	-	1998	Azerbaycan "Mugam" müzigidinden seçmeler.
FRANSA	CONCORDIA TOPLULUĞU		1998	SAINT – SAENS "Tarantella, Op.6" ROUSSEL "Serenad, Op.30" DUTILLEUX "Ainsi la Nuit" DEBUSSY "Flüt, Viyola ve Arp İçin Sonat" RAVEL "Introduction et Allegro"
FRANSA	MARSILYA ULUSAL BALESİ ROLAND PETIT		1998	Chabrier'nin 6 Dansı Carmen Genç Adam ve Ölüm
FRANSA	RAVEL YAYLI ÇALGILAR DÖRTLÜSÜ GIOVANNI BATTISTA FABRIS, keman & REIKO KITAHAMA, keman & ZOLTAN TOTH, viyola & JEAN-MICHEL FONTENEAU, çello		1998	DEBUSSY "Dörtlü, Sol Minör Op.10" FAURE "Dörtlü, Mi Minör, Op. 121" RAVEL "Dörtlü, Fa Majör"
FRANSA	TOULOUSE ULUSAL ODA ORKESTRASI XAVIER PHILLIPS, çello	ENDER SAKPINAR	1998	RAVEL "3 Şarkı" FAURE "Berceuse" SAINT – SAENS "Sarabade" FRANÇAIX "Viyolonsel ve Yaylı Çalgılar için Konser Varyasyonları" GASTEREDE "3 Sonbahar Manzarası" PIERNE "Serenad" FAURE "Noktüm" DANIEL – LESUR "Serenad"
FRANSA - İTALYA	ENSEMBLE INTERCONTEMPORAIN	DAVID ROBERTSON	1998	BOULEZ "Le Marteau Sans Maitre" LIGETİ "Oda Konçertosu" BERIO "Halk Şarkıları"
FRANSA - TÜRKİYE	PARİS ORKESTRASI	RAFAEL FRÜHBECK DE BURGOS	1998	BERLIOZ "Faust'un Lanetlenmesi'nden 3 Bölüm" BIZET "Carmen Süitleri No.1 ve No.2" RAVEL "Soprano ve Orkestra için Şehrazad" DEBUSSY "Deniz" STRAVINSKY "Ateş Kuşu" SAVEL "Sol el için Piyano Konçertosu" RAVEL "Dafnis ve Kloe Süiti No.1,2"
İTALYA	EUROPA GALANTE	FABIO BIONDI	1998	HAYDN "Senfoni No.1" BARTOK "Viyola Konçertosu" HOUÉGGER "Senfoni No.3" "Litürjik"
RUSYA	MARIINSKI TİYATROSU SOLİSTLERİ, ORKESTRA VE KOROSU(KIROV OPERASI)	VALERY GERGIEV	1998	BERLIOZ "Romeo ve Juliet" Dramatik Senfonisi
İSVEÇ - TÜRKİYE - İNGİLTERE	LOZAN ODA ORKESTRASI CİHAT AŞKIN, keman & DOUGLAS BOYD, obua	JESUS LOPEZ-COBOS	1998	ROUSSEL "Küçük Orkestra için Konçerto op.34" VIEUXTEMPS "Keman Konçertosu No.5" BIZET "Senfoni, Do Majör" MOZART "Senfoni No.31" MOZART "Obua Konçertosu" HAYDN "Senfoni No.85"
İSVEÇ - USA - TÜRKİYE	SUISSE ROMANDE ORKESTRASI KIM KASHKASHIAN, keman & İDİL BİRET, piyano	FABIO LUISI	1998	RAVEL "Piyano Konçertosu, Sol Majör" BERLIOZ "Fantastik Senfoni"
TÜRKİYE	AKROPOLIS BEŞLİSİ FİLİZ YILMAZ, klarinet & Sevil ULUCAN, Nilgün YÜKSEL, kemans & Beste TIKNAZ, viyola & Erim ARDAL, çello		1998	WEBER "Beşli" FAURE "Dolly Süiti Op.56"
TÜRKİYE	AYŞEGÜL SARICA, piyano	-	1998	SCHUBERT "Sonat, La Majör" BEETHOVEN "Sonat, Fa Minör" DEBUSSY "Images" RAVEL "Gaspard de la Nuit"
TÜRKİYE	BEZMARA TOPLULUĞU	FİKRET KARAKAYA	1998	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	CUMHURBAŞKANLIĞI SENFONİ ORKESTRASI SELMA GÖKÇEN, çello	GÜRER AYKAL	1998	SAINT SAENS "Viyolonsel Konçertosu No.1" FRANCK "Senfoni, Re Minör"
TÜRKİYE	DIANA PERİHAN NAYIR, mezzosoprano & ÖZLEM EBESK SAYIN, piyano	-	1998	HAENDEL "Affanni del pensier Lascia chi'o piango" VIVALDİ "Piango" BEETHOVEN "Che fa, che fa il mio bene" GRIEG "Ich liebe dich" ÇAYKOVSKI "Mignon'un Şarkısı" SCHUBERT "Der Deugierige" BIZET "L'amour est on oisea rebelle" MOZART "Non piu di fiori" MASCAGNI "Voi lo sapete a mamma"
TÜRKİYE	MİMAR SİNAN ÜNİVERSİTESİ DEVLET KONSERVATUVARI ÖĞRENCİ SENFONİ ORKESTRASI VE KOROSU PINAR KURTULAN, soprano PINAR TEMİZEL, soprano AYLİN ATEŞ, mezzosoprano TURGUT İPEK, tenor	FAHRETTİN KERİMOV	1998	SAYGUN "Orkestra Süiti Op.14" SAYGUN "Yunus Emre Oratoryosu'ndan Bölümler"

	BURAK BİLGİLİ, bas GÖKHAN ÜRBEN, bas			
TÜRKİYE	NALAN ALTINÖRS SOLO KONSERİ		1998	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	NİLAY KARADUMAN , keman		1998	BARAN "Keman için bir Bölümlü Sonatina" ÜN "Yudumluk" BACH "Partita No.1"
TÜRKİYE	ORION ALTILISI Melina SEÇİKYAN, piyano Eren ÇOŞKUNER, flüt Pelin ÇOTAL, obua Hande SARICI, klarinet Cavit KARAKOÇ, fagot Esra KÜMELER, korno		1998	CORELLI "Sonat" ROUSSEL "Divertimento, Op.6" JACOB "Altılı Sextet"
TÜRKİYE	ÖZGÜR AYDIN, piyano		1998	SCHUBERT "3 Piyano Parçası" CHOPIN / LISZT "6 Polonya Şarkısı" WAGNER/LIST "Isolde's Liebestod" SCRIABIN "Sonat No.10" RAHMANINOF "Sonat No.2"
TÜRKİYE	PELİN HALKACI , keman & JULIA KERİMOVA , piyano	-	1998	ÜN "Solo Keman için Tema ve Çeşitlemeler" FRANCK "Keman – Piyano Sonatı"
TÜRKİYE	PINAR ÇELİK, piyano		1998	SCARLATTI "2 Sonat" SKRIABIN "Sonat Sonata No.6 Op.6" CHOPIN "Balad"
TÜRKİYE	TOLGA AKKAYA , trombon		1998	TELEMANN "Sonat" MARTIN "Balad"
TÜRKİYE	TÜRKİYE RADYO TELEVİZYON KURUMU SES VE SAZ SANATÇILARI TOPLULUĞU	KUTLU PAYASLI	1998	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	TÜRKİYE RADYO TELEVİZYON KURUMU İSTANBUL RADYOSU GENÇ SOLİSTLER TOPLULUĞU	AHMET KADRI RİZELİ	1998	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	TUĞÇE TARI , piyano		1998	BACH "Fransız Süiti" BEETHOVEN "Sonat Op.27 No.2" ERKIN "Duyuşlar"
TÜRKİYE - İNGİLTERE	BİLKENT ULUSLARARASI AKADEMİK SENFONİ ORKESTRASI CATHERINE WYN-ROGERS, mezzo soprano	CEM MANSUR	1998	BİZET "Ariesienne Süitlerinden Bölümler" BERLİÖZ "Yaz Geceleri" RIMSKİ – KORSAKOF "Şehrazad"
USA	ANDRE WATTS , piyano	-	1998	SCHUBERT "Impromptu" SCHUBERT "3 Piyano Parçası" SCHUBERT "Wanderer" CHOPIN "Balad" CHOPIN "Fantezi" CHOPIN "6 Etüt"
USA	KATLEEN BATTLE, soprano & JJPENNA, piyano		1998	HAENDEL 20h worse than death" WOLF "Auch Kleine Dinge" FAURE "Mandoline" ROSSINI "Una voce poco fa" TURINA "Tu pupila es azul"
ALMANYA	KÖLN ANTIK MÜZİK TOPLULUĞU & REINHARD GOEBEL	SINGER REINHARD GOEBEL	1998	ZIANI "2 Sonat" ABRICI "Sinfonia & Canzone primi toni" FURCHBEIM "Beşli için Sonat, Do Minör" CARPETIER "Süt" VIERDANCK "Capricci" REBEL "Caprice"
ARNAVUTLU K-FRANSA	TEDİ PAPAVRAMI, keman & CLAIRE DESERT, piyano		1999	MOZART "Sonat" SZYMANOWSKY "Mitler" PROKOFIEV "Sonat" PECİ "3 Amavut Dansı" SARASATE "Airs Bohemiens"
AVUSTURYA	VIYANA ODA ORKESTRASI	LUDWING MÜLLER	1999	STRAUSS (oğul) "Yarasa Uvertürü" STRAUSS (baba) "Cachucha – Galopp, Op.97" STRAUSS (oğul) "Eljen a Magyar Op.332" "Mısır Marşı" STRAUSS "Ohne Sorgen, Op.271" STRAUSS (oğul) Wo die Zitronen blüh'n op.364" STRAUSS (baba) "Pizzicato Polka" STRAUSS (oğul) "Unter donner und Blitz, op.324"
ÇEKOSLAVA KYA	SKAMPA YAYLI ÇALGILAR DÖRTLÜSÜ PAVEL FISCHER - JANA LUKÁSOVÁ, keman RADIM SEDMIDUBSKY, viyola PETER JARUSEK, çello		1999	MOZART "Dörtlü" MENDELSSOHN "Dörtlü" SME TENA "Dörtlü"
ÇEKOSLAVA KYA - ALMANYA	ÇEK FİLMARMONİ ORKESTRASI SABINE MEYER, klarinet	VLADIMIR ASHKENAZY	1999	MOZART "Klarnet Konçertosu" MAHLER "Senfoni"
ÇEKOSLAVA KYA - TÜRKİYE	ÇEK FİLMARMONİ ORKESTRASI FAZİL SAY, piyano	VLADIMIR VALEK	1999	MOZART "Piyano Konçertosu" DVORAK "Senfoni"
DANİMARKA	PETER SCHAUFUSS BALEŞİ , GENEL DOSYA		1999	(Bale)
DANİMARKA	PETER SCHAUFUSS BALEŞİ / KUĞU GÖLÜ		1999	(Bale)
DANİMARKA	PETER SCHAUFUSS BALEŞİ / UYUYAN GÜZEL		1999	(Bale)
DANİMARKA	PETER SCHAUFUSS / FINDIKKIRAN		1999	(Bale)
ALMANYA- USA	LA STAGIONE FRANKFURT	MICHAEL SCHNEIDER	1999	BACH "Uvertür" VIVALDİ "Yaylılar ve Sürekli bas için Konçerto" VIVALDİ "Çapraz-flüt için Konçerto"

				BACH "Brandenburg Konçertosu" TELEMANN "Blokflüt ve Çapraz-flüt için Konçerto, Mi Minör"
İTALYA	CONCERTO ITALIANO		1999	MONTEVERDI "Le Passioni dell'Anima"
İTALYA	RINALDO ALESSANDRINI, klavsen		1999	PICCHI "Toccata" FRESCOBALDI "Toccata Prima" STORACE "Ciaccona" MERULA "Capriccio cromatico" FRESCOBALDI "Capriccio Passacagli" ROSSI "Toccata Settima" A. SCARLATTI "Tocata"
BALTIK CUMHURİYETİ	KREMERATA BALTICA	GIDON KREMER, keman	1999	MOZART "Serenad" HAYDN "Viyloncel Konçertosu" SCHNITTKE "Mozart la Haydn" SCHUBERT "Rondo, La Majör" WUSTIN "Keman, Yaylı ve Vurma Çalgılar için" MOZART "Küçük bir Gece Müziği"
RUSYA	ARCADI VOLODOS, piyano		1999	SCHUBERT "Sonat" SCRIABIN "Enigma" RAHMANİNO "Fragman, La Bemol Majör", "Prelüd, Re Minör" ETÜD-TABLO "Do Minör Op. Posth & Do Diyez Minör Op.33" LISZT "Consolation No.6" LISZT / HOROWITZ "Macar Rapsodisi No.15"
RUSYA	GALINA GORCHAKOVA, soprano & LARISSA GERGIEVA, piyano		1999	(Rus Bestecilerinden Şarkılar ve Rus Operasından Aryalar)
İSPANYA	ŞEYTAN TRILI	FRANCISCO DE GALVEZ	1999	(12 Müzikal Tablo)
TÜRKİYE	ARLEQUIN DÖRTLÜSÜ AHU GÖRAL, flüt & FİLİZ YILMAZ, klarinet & AYBEGÜM ŞEKERCİOĞLU, obua & BAŞAK DİLARA ÖZDEMİR, piyano		1999	IBERT "Piyano, Flüt ve Obua için İki İnterlüd" ARNOLD "Flüt, Obua ve Klarinet için Divertimento" IBERT "Piyano, Flüt ve Klarinet için Arya" DAMASE "Flüt, Obua, Klarinet ve Piyano için Dörtlü"
TÜRKİYE	BURHAN ÖÇAL & İSTANBUL ORYANTAL TOPLULUĞU		1999	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	KHALKEDON DÖRTLÜSÜ HANDE ERDEM, keman & SEÇİL ÖZTÜRK,viyola & ARZU GÖK, çello BEGÜM ÇELEBİOĞLU, piyano		1999	R. STRAUSS "Dörtlü Op.13"
TÜRKİYE	KÜLTÜR BAKANLIĞI İSTANBUL DEVLET KLASİK TÜRK MÜZİĞİ KOROSU	ENDER ERGÜN	1999	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	MELİHAT GÜLSES SOLO KONSERİ	İHSAN ÖZER	1999	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	MERSİN DEVLET OPERA VE BALESİ , GILGAMES	NEZİH SEÇKİN	1999	(Opera)
TÜRKİYE	MUSTAFA DOĞAN DİKMEN VE TOPLULUĞU		1999	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	ÖNAY GÜN AY, bariton & RAYNA POPOVA, piyano		1999	HAENDEL "serse Operasından" SCHUBERT "An die Leier" WOLF "Über Nacht" STRAUSS "Zueignung" DURANTE "Vergin tutto amor" SCARLETTI "Le Violette" MOZART "Cosi fan Tutte Operasından Guglielmo'nun Aryası" DONIZETTE "L'elisir d'Amore Operasından Belcore'nin Aryası" WAGNER "Tannhauser Operasından Wolfram'ın Aryası" VERDI "Macbeth Operasından Macbeth'in Aryası"
TÜRKİYE - HİNDİSTAN	TAC MAHAL	KUDSI ERGUNER,	1999	(Türk Müziği)
TÜRKİYE - İTALYA	BAYEZİD / Opera	FABIO BIONDI	1999	(Opera)
TÜRKİYE - İTALYA	ERDEN BİLGİN, trompet & PAOLO CRIVELLARO, org		1999	HAENDEL "Trompet ve Org için Süit, Re Majör" BACH "Solo Org için Toccata ve Füg, Fa Majör" DELERNE "Trompet ve Org için Sonat" ANONİM "Çamdan Sakız Akıyor" MUDGE "Trompet ve Org için Konçerto No.1" LISZT "Bach üzerine Prelüd ve Füg" TELEMANN "Trompet ve Org için Konçerto, Re Majör"
TÜRKİYE - USA	İSTANBUL DEVLET SENFONİ ORKESTRASI / KAMRAN İNCE TOPLULUĞU / AÇILIŞ KONSERİ	KEVIN STALHEIM KAMRAN İNCE, piyano	1999	İNCE "Fest" İNCE "Likya'yı Anımsayışı" İNCE "Konstantinopolis'in Düşüşü"
USA - İNGİLTERE	RALPH KIRSHBAUM, viyoloncel & PETER FRANKL, piyano		1999	MENDELSSOHN "Sonat" SCHUBERT "Sonat, La Minör" BRAHMS "Sonat"
ÖZBEKİSTAN	NAVO TOPLULUĞU		1999	"Özbek Klasik Enstrümantal ve Vokal Müziği'nden Seçmeler"

İTALY	IL GIARDINO ARMONICO	GIOVANNI ANTONINI	1999	VIVALDİ "Sinfonia, Sol Majör" TELEMANN "İki Çapraz flüt için konçerto" BACH "Senfoni, Fa Majör" BACH "Senfoni, Re Minör" VIVALDİ "Keman Konçertosu, Re Minör" BACH "Senfoni"
FRANSA - HINDİSTAN - YUNANİSTA N - TÜRKİYE	NAZİM HİKMET: "YAŞAM VE ÖLÜME DAİR"		2000	(Türk Müziği) ERGÜNER "Nazım Hikmet: Yaşam ve Ölüme Dair"
ALMANYA - İSRAİL	GEWANDHAUS LEIPZIG BACH ORKESTRASI SHLOMO MINTZ, keman & MAXİM VENGEROV, keman	CHRISTIAN FUNKE	2000	J.S BACH "Keman Konçertoları"
RUSYA	VADİM REPİN, keman & ALEXANDER MELNIKOV, piyano		2000	- BEETHOVEN "Keman Sonatı Op.30 no.2" LİSZT "Piyano için Reminiscences de Don Juan" GOUNOD ve WIENIAWSKY "Faust Fantazisi" WAXMAN "Carmen Fantazisi"
TÜRKİYE	AMATİS TOPLULUĞU		2000	- GOUNOD "Helen'in Dansı" BENNETT "Klarinet Rapsodisi" MENDELSSOHN "Konser Parçası" DVORAK "Slovak Dansları" HAÇATURYAN "Kılıç Dansı"
TÜRKİYE	BEZMARA TOPLULUĞU	FIKRET KARAKAYA,	2000	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	FEROCE TOPLULUĞU		2000	- JANACEK "Üç Moravia Dansı" GOUNOD "Küçük Senfoni" ARNOLD "Trevelyan Süiti"
TÜRKİYE	Ö. BURAK BİLGİLİ, bas-bariton & ÖZGÜR TUNCER, piyano		2000	- SCHUBERT BRAHMS MOZART GOUNOD BİZET
TÜRKİYE - RUSYA	MESUT İKTU, bariton & SERGEY GAVRILOV, piyano		2000	- AKSES "Anlatamıyorum-Slaya Giderken" SAYGUN "Dilek-Dönsem" KODALLI "Seviç-Koktyl Parti" USMANBAŞ "Bakışsız Bir Kedi Kara-Mısrayım" SUN "Seni Sevdim Diye Kınarlarsa Beni-Yum Gözlerini Gör Beni" AKIN "Keklik" BARAN "Feraî-Evlerinin Önü" REY "Yağmur-Tutam Yar Elinden" ERKİN "Hanife-Divan" SAYGUN "Bozlak" AYKAL "Koroğlu"
TÜRKİYE - USA	BORUSAN İSTANBUL FİLMORKESTRASI	GÜRER AYKAL	2000	- TÜZÜN "Türk Kapriçyosu" GERSHWIN "Porgy and Bess" DVORAK "9. Senfoni"
İNGİLTERE	ADVENTURES IN MOTION PICTURES , MATTHEW BOURNE'UN KUĞU GÖLÜ	TT Kr MATTHEW BOURNE,	2000	(Bale) ÇAYKOVSKY "Kuğu Gölü"
İNGİLTERE	ADVENTURES IN MOTION PICTURES , MATTHEW BOURNE'UN KUĞU GÖLÜ	MATTHEW BOURNE, yönetmen	2000	(Bale) MATTHEW BOURNE " KUĞU GÖLÜ"
İNGİLTERE	JULIAN LLOYD WEBBER, viyolonsel & REBECCA WOOLCOCK, piyano		2000	- DEBUSSY "Sonata" BRAHMS "Sonat Mi Minör" MACMILLAN "Kiss on Wood" GRIEG "Sonat"
İNGİLTERE	KIRI TE KANAWA, soprano & JULIAN REYNOLDS, piyano		2000	- VIVALDİ HANDEL MOZART STRAUSS LİSZT RAHMANİNOF
İNGİLTERE	MICHAEL NYMAN TOPLULUĞU İAN HUMPRIES - EDMUND COXON, kemans ,KATE MUSKER,viyola & TONY HINNIGAN,çello & MARTIN ELLIOT	MICHAEL NYMAN, yönetmen	2000	- NYMANN "Ressamın Sözleşmesi" NYMANN "Altı Gün Altı Gece" NYMANN "İkarus'un Düşüşü"
İNGİLTERE	PIYANO CIRCUS		2000	- YEOH "Six as One" SCHMOOL "Stolen Train" HEATH "Red" NANCARROW "Etude Five" FITKIN "Log" FUTURE SOUND of LONDON "Glass" RICHTER "Mazuzu Dream" REICH "Six Pianos"
İNGİLTERE	THE ENGLISH CONCERT & THE ENGLISH CONCERT KOROSU	TREVOR PINNOCK, şef	2000	(Orkestra ve Koro) J.S. BACH "Aziz Matheus Passion"

İNGİLTERE	THE KING'S CONSORT	ROBERT KING, yönetmen	2000	J.S.BACH "Orkestra Süiti" No: 3-1-2-4
İNGİLTERE	THE ORCHESTRA OF THE AGE OF ENLIGHTENMENT CATHERINE MACKINTOSH, yönetmen and 1 st keman ,NATHALIE STUTZMANN, contralto	CATHERINE MACKINTOSH , yönetmen	2000	- CORELLI "Concerto Grosso Op.6 No.1 J:S: BACH "Cantat BWV170" J:S:BACH"Obua ve Keman için Konçerto" J:S: BACH "Cantat BWV82"
İNGİLTERE - FRANSA	THE ORCHESTRA OF THE AGE OF ENLIGHTENMENT	CATHERINE MACKINTOSH , yönetmen	2000	- BOYCE "Senfoni No.3" PURCELL "The Virtous Wife'dan Suite" HANDEL "Admeto", "Tolomeo" CASTURICCI "Concerto Grosso Op.3 No.12 HANDEL "Rodelinda" HANDEL "Riccardo" HANDEL "Concerto Grosso Op.6 no.8"
İNGİLTERE - YUNANİSTAN - USA	PHILHARMONIA ORKESTRASI LEONIDAS KAVAKOS, keman	LEONARD SLATKIN, Şef	2000	- BEETHOVEN "Egmond Uvertürü" BEETHOVEN "Keman Konçertosu" COPLAND "3.Senfoni"
İNGİLTERE - NEW ZELAND	KIRI TE KANAWA, soprano JULIAN REYNOLDS, piyano		2000	- MENDELSSOHN WEBER SCHUBERT HANDEL DUPARC LISZT PUCCINI GUASTAVINO
İNGİLTERE - USA	KENNEDY, keman & LYNN HARRELL, viyolonsel		2000	- RAVEL, "Keman ve Viyolonsel için Sonat" BACH "Viyolonsel Süiti No:3" BACH "Solo Keman için Sonat" KODALY "Keman ve Viyolonsel için İkili"
İNGİLTERE - USA	PHILHARMONIA ORKESTRASI & PHILHARMONIA KOROSU	LEONARD SLATKIN, şef	2000	(Orkestra ve Koro) BEETHOVEN "9.Senfoni"
USA	PACIFIC NORTHWEST BALESİ , BİR YAZ GECE Sİ RÜYASI		2000	(Bale) J:S:BACH ANDRIESEN
USA	PACIFIC NORTHWEST BALESİ , CONCERTO BAROCCO, SUBTEXT RAGE, LAMBARENA	ALLAN DAMERON, Şef	2000	(Bale) MENDELSSOHN "Bir Yaz Gecesi Rüyası)
USA	PHILIP GLASS TOPLULUĞU		2000	- GLASS "Otuz Yıllık Rerospektif"
USA	PHILIP GLASS TOPLULUĞU		2000	- GLASS "Otuz Yıllık Rerospektif"
USA	PHILIP GLASS, piyano		2000	- GLASS "Solo Piyano için Etüdler ve Diğer Çalışmalar"
USA - TÜRKİYE	KRONOS DÖRTLÜSÜ VE BURHAN ÖÇAL		2000	- REICH "Üçlü Dörtlü" TROILO "Responso" BURMAN "Aaj Ki Raat" VREBALOV "Sınırsız Pannonia" ÖÇAL "Nihavent Rast Ritmlerin Dansı"
TÜRKİYE	MERAL UĞURLU SOLO KONSERİ		2000	(Türk Müziği)
AVUSTURYA	ALBAN BERG DÖRTLÜSÜ GÜNTER PICHLER - GERHARD SCHULZ, kemans,THOMAS KAKUSKA,viyolaVALENTIN ERBEN,çello	-	2001	HAYDN "Yaylı Çalgılar Dörtlüsü, Op.74/3" BEETHOVEN "Yaylı Çalgılar Dörtlüsü, Op.132"
FRANSA - TÜRKİYE	CAPITOLE DE TOULOUSE ULUSAL ORKESTRASI GÜHER & SÜHER PEKİNEL, piyano duo	MICHEL PLASSON	2001	DEBUSSY "Bir Faunus'un Öğleden Sonrasına Prelüd" POULENC "İki Piyano ve Orkestra için Konçerto" CHAUSSON "Senfoni, Si bemol Majör"
FRANSA - TÜRKİYE	CAPITOLE DE TOULOUSE ULUSAL ORKESTRASI GÜHER & SÜHER PEKİNEL, piyano duo	MICHEL PLASSON	2001	MENDELSSOHN "İki Piyano ve Orkestra için Konçerto" RİMSKİ – KORSAKOF "Şehrazad Senfonik Süidi, Op.35"
ALMANYA	ARTEMIS DÖRTLÜSÜ	-	2001	STRAUSS "Yaylı Çalgılar Altılısı için Kapriçyo, Op.85" VERDİ "Yaylı Çalgılar Dörtlüsü" SCHOENBERG "Verklaerte Nacht, Op.4"

İTALYA	MARIELLA DEVIA & İTALYAAN VIRTÜÖZLARI	ROBERTO NOFERINI	2001	"Rossini Akşamı" Yaylı Çalgılar için Sonat No. 1, Sol Majör Yaylı Çalgılar için Sonat No.2, La Minör Yaylı Çalgılar için Sonat No.5, Mi Bemol Majör Müzikal Akşamlardan Sekiz Şarkı
İTALYA	SANTA CECILIA ULUSAL AKADEMİSİ ORKESTRA VE KOROSU PATRIZIA ROBERTI, soprano	PAOLO OLMİ	2001	BRAHMS "Trajik Uvertür" BRAHMS "Schicksalslied (Kader Şarkısı)" VERDİ "Dört Kutsal Parça"
İTALYA	SANTA CECILIA ULUSAL AKADEMİSİ ORKESTRA VE KOROSU	PAOLO OLMİ	2001	VERDİ "Talihi Kudreti Operası Uvertürü" VERDİ "Talihi Kudreti Operası II. Perde Finali" BELLINI "Norma Operası Uvertürü" BELLINI "Norma Operası II. Perde Finali"
İTALYA	VENEDİK BAROK ORKESTRASI	ANDREA MARCON, yönetmen	2001	VERACINI "Süit, VI, Sol Minör" MARÇELLO "KONÇERTO No.3, Si Minör" VİVALDİ "Keman Konçertosu, Mi Minör" VİVALDİ "Keman Konçertosu, Re Minör" STEFFANI "Süit" VİVALDİ "Keman Konçertosu, Do Majör" VİVALDİ "Keman Konçertosu, Mi Bemol Majör"
İTALYA	VENEDİK BAROK ORKESTRASI	ANDREA MARCON, yönetmen	2001	VİVALDİ "Giustino Operasından Do Majör Sinfonia" VİVALDİ "Keman Konçertosu, Sol Minör" MARÇELLO "Konçerto No.1, Re Majör" VİVALDİ "Obua, Yaylı Çalgılar ve Sürekli bas için Konçerto, Re Minör" VİVALDİ "Dört Mevsim Op.8, No.1-4."
İTALYA - USA	GIOVANNI SOLLIMA, viyolonsel ve ses & LARK DÖRTLÜSÜ		2001	SOLLIMA "Yaylı Çalgılar Beşlisi", "İtalya'da Bir Yolculuk"
NORVEÇ - İNGİLTERE	JAN GARBAREK & HILLIARD TOPLULUĞU		2001	Mnemosyne
RUSYA	DAVID GERİNGAS, viyolonsel & TATJANA GERİNGAS, piyano	-	2001	BERNSTEIN "Mes'ten Üç Meditasyon" BEETHOVEN "Sonat, Re Majör" ÇAYKOVSKI "Üç Parça (Noktürn – Melodi – Humoresque)" SCHNITKE "Peer Gynt Balesinden Viyolonsel, Piyano ve Teyp için Epilog"
TÜRKİYE	ARES ALTILISI AHU GÜRAL, flüt flüt,BESTE KARAÇETİN,klarnet klarinet,AYBEGÜM ŞEKERCİOĞLU,obua obua,MERT KUTLUĞ, fagot,ÖZGE SAR		2001	FRANÇAIX "Dörtlü" POULENC "Altılı" FRANÇAIX "L'Heure de Berger"
TÜRKİYE	ARION BEŞLİSİ HANDE SARICI,klarnet ALPTEKİN ÖMÜR GÖREN, keman BAHAR BÜYÜKGÖNENÇ, keman & EDA BERKER,viyola		2001	MOZART "Klarnetli Beşli No.6" WEBER "Klarnetli Beşli, Op.34"
TÜRKİYE	AYŞEN ZÜLFİKAR, soprano & ELİF ÖNAL, piyano	-	2001	VİVALDİ "Bayezid Operası'ndan" MOZART "Cosi fan Tutte Operası'ndan" SCHUBERT "An den Mond, Op.57, No.3" BELLINI "Kapuletler ve Montegüler Operası'ndan" DONIZETTI "Don Pasquale Operası'ndan" VERDİ "Rigoletto Operası'ndan"
TÜRKİYE	DOLCE DÖRTLÜSÜ ANIL ACUN - AYLIN ÖZER,ZEYNEP KELEŞOĞLU - EREN COŞKUNER, flütler flüts	-	2001	HOOK "Üçlü" DAMASE "Üç Flüt için Pastoral Süit" FAURE "Dolly Süiti'nden Ninni" DEBUSSY "Küçük Zenci" WAGNER "Üç Flüt için Varyasyonlar ve Lied" Berthomieu "Kediler"
TÜRKİYE	KÖKLERİNDEN GELECEĞE TÜRK MÜZİĞİ , MELİHA GÜLSES	İHSAN ÖZER	2001	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	KÜLTÜR BAKANLIĞI İSTANBUL TARİHİ TÜRK MÜZİĞİ TOPLULUĞU	İHSAN ÖZER KURŞAT TUNCAY	2001	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	MUSE BEŞLİSİ SEVİL ULUCAN, keman & ASLI ERDAL, keman & BESTE TIKNAZ,viyolaGÖZDE TIKNAZ,çello, BEGÜM ÇELEBİOĞLU, piyano		2001	ŞOSTAKOVIÇ "Piyanolu Beşli, Op.57"
TÜRKİYE	TAYLAN MEMİOĞLU, tenor & MUGE HENDEKLİ, piyano piyano	-	2001	FRESCOBALDI "Se l'aura Spira" HAENDEL "Giulio Cesare Operası'ndan" MASSENET "Nuit d'Espagne" RODRIGO "Cancion del Grumete" TOLDRA "Canticel" MOMPOU "Damunt de tu nomes las flors" ALBENİZ "La lontananza" GINASTERA "Cancion al arbol del olvido" OBRADORS "El Vito" PUCCİNİ "Terra a Mare" TOSTI "Serenata"
TÜRKİYE	TEKFEN KARADENİZ SOLİSTLERİ	SAİM AKÇİL	2001	TÜZÜN "Esintiler" HANNEMMEDOV "Kemança Konçertosu" BEETHOVEN "Senfoni No.7 Op.92"
TÜRKİYE	TRIOLOG MELİKCAN ZAMAN, keman & ERMAN İMAYHAN, çello & ARZUM SEDA SESİGÜZEL, piyano	-	2001	BARAN "Üçlü için Dönüşümler" SMETANA "Üçlü, Sol Minör Op.15"
TÜRKİYE	TÜLAY UYAR, soprano & NEŞE	-	2001	SCHUBERT "Der Hirt auf dem Felsen"

	GRANÇER, piyano			HENDEL "Jül Sezar Operası'ndan" ADA "Katibim" GOUNOD "Romeo ve Jülyed Operasından Jülyet'in Aryası" RAHMANİNOF "Bahar Suları" DVURAK "Rusalka Operası'ndan Ay Şarkısı" ALİYEV "Bebek" ARDITI "Vais"
TÜRKİYE	İSTANBUL TROMBON DÖRTLÜSÜ ASLI ERŞEN,GÖKAY GÖKŞEN,ASLI ÖZER,ERAY ZIKGUŞ	-	2001	PERGOLESİ "Sonat No.4" SEROCKI "Süit" SAINT-SAENS "Senfoni No.3'ten Adagio" GÜNEŞ "Türk Dansı" GARGUNKEL "Scarborough Fair" DAVID "Konçertino" ELLINGTON "Caravan"
TÜRKİYE - DANİMARKA	NOON STAR ŞİRİN PANCAROĞLU,arp & TINE REHLING,arp	-	2001	JERSILD "Duygu Yüklü Çalgıcılar için İki İmpromptu" VİLLA - LOBOS "Suite Floral'den" ALİ-ZADEB "Değişme" STING "It's Probably Me" DIRIE "El arpa del malevo" SALZEDO "Gecenin Şarkısı" ELLINGTON "Caravan" JOBIM "Samba pra Vinicius" PASCOAL "Chorinho pra ele" GELENEKSEL INKA Ezgisi
TÜRKİYE - İTALYA	EROL URAS, tenor & ELISABETTA DI STEFANO, piyano & FERDA ARIKAN, arp	-	2001	(Verdi Aryaları - Italian Şarkıları) EONCAVALLO "Maddinata" DE CURTIS "Film Şarkısı" BELLINI "Vaga Luna" DI LAZZARRO "Tango" TAGLIAFERRI "Napoliten Şarkı" D'ANNIBALE "Napoliten Şarkı" DONIZETTI "Il Sospiro" FALVO "Napoliten Şarkı" DI CAPUA "Napoliten Şarkı"
İNGİLTERE	İNGİLİZ BAROK SOLİSTLERİ & MONTEVERDI KOROSU	JOHN ELIOT GARDINER	2001	HAENDEL / HANDEL "Mesih Oratoryos"
USA - İNGİLTERE	JOSHUA BELL, keman & SIMON MULLIGAN, piyano	-	2001	
ALMANYA	BERLİN FİLARMONİ ORKESTRASI	MARRIS JANSSONS	2001	
İTALYA - TÜRKİYE	LA SCALA FİLARMONİ ORKESTRASI BARBARA FRITTOLI,soprano & FERRUCCIO FURLANETTO, bass	RICCARDO MUTI	2001	VERDİ "Nabucco Operası'ndan Bölümler" VERDİ "Talihin Kudreti Operası'ndan Bölümler" VERDİ "Dört Kutsal Parça'dan"
JAPONYA	YO YO MA, viyolonsel	-	2001 SPECIAL EVENT	
ALMANYA	BERLİN FİLARMONİ KEMANLARI	-	2002	PACBELBEL "Kanon" BİZET "Carmen Süiti" PUCCINI "Aryalar Süiti" PROKOFIEV "Romeo ve Juliet Süiti" BONDON "On Keman ve Piyano için Fantastik Danslar"
İSRİL - MACARİSTA N	SHLOMO MINTZ, keman & ADRIANNE KRAUSZ, piyano	-	2002	SCHUBERT "Büyük İkili" DVORAK "Romans" ELGAR "Sonat" RAVEL "Çigan"
İTALYA	I SOLİSTİ VENETİ	CLAUDIO SCIMONE	2002	VİVALDİ "Keman Konçertosu" BACH "Klavyen Konçertosundan 2.Bölüm" VİVALDİ "Keman Konçertosu" BACH "Org Konçertosundan 2. ve 3. Bölümler" VİVALDİ "İki Keman, Viyolonsel ve Yaylı Çalgılar için Konçerto" MARÇELLO "Obua Konçertosu" BACH "Solo Klavyen Konçertosu'ndan 2.Bölüm" VİVALDİ "Dört Keman ve Viyolonsel için Konçerto"
İTALYA	I SOLİSTİ VENETİ	CLAUDIO SCIMONE	2002	VİVALDİ "İki Keman, İki Obua, İki Klarinet, Fagot için Konçerto" VİVALDİ "Fagot Konçertosu, Si Bemol Majör" VİVALDİ "İki Flüt, İki Obua, Keman ve Fagot için Konçerto" VİVALDİ "Ottavino Konçertosu" VİVALDİ "Viyola d'amore ve Lavta için Konçerto" VİVALDİ "İki Keman, İki Flüt, İki Mandolin, İki Şalümo, İki Teorbe ve Viyolonsel için Konçerto"
MIXED	"MARIA DE BUENOS AIRES" TANGO OPERITA , GIDON KREMER & KREMERATA MUSICA		2002	(Operet)
MIXED	"MARIA DE BUENOS AIRES" TANGO OPERITA , GIDON KREMER & KREMERATA MUSICA		2002	(Operet)
HOLLANDA	AMSTERDAM BAROK ORKESTRASI VE KOROSU HENRIETTE FEITH,soprano - ROBIN BLAZE,alto ,JÖRG DÜRMÜLLER,tenor - KLAUS MERTENS, bass	TON KOOPTMAN	2002	HAENDEL "Konçerto Grosso Op. VI" HAENDEL "Kraliçe Caroline için Cenaze İlahisi" HAENDEL "Te Deum"
TÜRKİYE	3B TRIO BESTE KARAÇETİN, klarinet ,BESTE TIKNAZ,viyola & BEGÜM ÇELEBİOĞLU, piyano	-	2002	MOZART "Üçlü, Mi Bemol Majör" SCHUMANN "marchenezahlungen, Op.132"

TÜRKİYE	AMETİST KLARNET BEŞLİSİ HANDE SARICI, si bemol klarnet, BURCU KAMACI, si bemol klarnet, ÖZLEM KOLAT		2002	BENNET "Klarnet Rapsodisi" HOROVITZ "Paganini'nin Bir Teması Üzerine Varyasyonlar" PIAZZOLLA "Bordel 1900 – Oblivion" BARTOK "Romen Halk Dansları" DEBUSSY "Reverie" NINO ROTA "8 ^{1/2} Köprüsü"
TÜRKİYE	DİVANDAN PARLAMENTO'YA BESTEKAR DEVLET ADAMLARIMIZ	MUSTAFA DOĞAN DİKMEN	2002	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	FERZAN DEMİRCİOĞLU, soprano & ÖZLEM NEMLİ YAVUZ, piyano		2002	HANDEL "Jül Sezar Operasından" SCHUBERT "Lied der Mignon" FAURE "Toujours" GOUNOD "Faust Operasından" WOLF "Die Bekehrte" BARBER "Sure on this Shining Night" MENOTTI "Medyum Operasından Monika'nın Valsi"
TÜRKİYE	SUNA KAN, keman & CANA GÜRMENT, piyano	-	2002	BEETHOVEN "Sonat, Re Majör" GRIEG "Sonat, Do Minör" PROKOFIEV "Sonat, Re Majör"
TÜRKİYE	SURP VARTANANTS KOROSU	KIRKOR ALICIYON	2002	R. ALTUNYAN "Aziz Gregoir'a Övgü" GOMİDAS "Sanctus" A. BARTEVYAN "Kyrie Eleison" ANONİM "Tanrım Şefaat" P.ATMACYAN "Tanrıya Övgü" A. BARTEVYAN "İsa Ölülerden Dirildi" GOMİDAS "Kutanerk" EGMALYAN "Aha Dzaketz" GANACİYAN "Naro Can" ABVEDİSYAN "Ninni" ANONİM "Sarı Gelin" P.GANACİYAN "Varter Hed" D. ÇUBACİYAN "Leblebici" G. ZAKARYAN "Deriko" P. GANACİYAN "Dalilo" M. TOŞKİYAN "Gomidas"
TÜRKİYE	TOROS CAN, piyano	-	2002	FRANCK "Prelüd, Koral ve Füg" LİGETİ "Etüdü II" SAY "Nasrettin Hoca'nın Dansları, Op.1" HİNDEMİTH "Gecede... Rüya ve Deneyimler"
TÜRKİYE	"30.YIL KONSERİ" İSTANBUL DEVLET SENFONİ ORKESTRASI AYLA ERDURAN, keman & AYŞEGÜL SARICA, piyano, BÜLENT EVÇİL, flüt EFE BALTAÇIGİL, çello	RENGİM GÖKMEN	2002	ŞOSTAKOVİÇ "Festival Uvertürü" CHAUSSON "Piyano, Keman ve Yaylı Çalgılar için Konçerto, Re Majör" BRICCIALDI "Venedik Karnavalı" PUCCINI "Gianni Schicchi Operasından" STRAUSS "İlk bahar Sesleri" VİVALDİ "Mevsimler'den Bölümler" MOZART "İki Piyano için Konçerto" BORNE "Carmen Üzerine Parlak Fantezi" BEETHOVEN "Üçlü Konçerto"
TÜRKİYE	İDİL BİRET, piyano	-	2002	CHOPIN "Rondo, Op.5" "Polonaise Op.71 No.2" "Polonaise – Fantastique Op.61" "Noktürn Op.55 No.2" "Tarantelle" "Scherzo Op.54" "12 Etüd Op.25"
TÜRKİYE - JAPONYA	KUDSİ ERGUNER VE TOPLULUĞU "NEY-ZEN"		2002	(Türk Müziği)
TÜRKİYE - SLOVAKYA	ŞEFİKA KUTLUER, flüt & PETER BREINER, piyano	-	2002	CANARO "Nobleza De Arrabal" PIAZZOLLA "Adios Nonino" GOBBI "Orlando Goni" PORTER "So in Love" PLAZA "Melancolico" PIAZZOLLA "Oblivion" PLAZA "Nostalgico" PIAZZOLLA "Lo Que Vendra" DE GRILLO "Lagrimas e Sonrisas" RİBERO "La Milonga y Yo" BREINER / STRASSER "Mis Mendacity" RODRIGUEZ/CONURSİ / MARONİ "La Cumparsita"
İNGİLTERE	LONDRA FİLMARONİ ORKESTRASI VADİM REPİN, keman	JUKKA PEKKA SARASTE	2002	SİBELİUS "Pohjola'nın Kızı" SİBELİUS "Keman Konçertosu" ÇAYKOVSKİ "Senfoni No.4"
İNGİLTERE	LONDRA FİLMARONİ ORKESTRASI KIRI TE KANAWA, soprano	PAAVO BERGLUND	2002	STRAUSS "Son Dört Şarkı" ŞOSTAKOVİÇ "Senfoni No.8"
İNGİLTERE	THE ACADEMY OF ANCIENT MUSIC STEVEN ISSERLIS, çello	CHRISTOPHER HOGWOOD	2002	MOZART "La Clemenza di Tito" HAYDN "Viylonsel Konçertosu, Do Majör" MOZART "Senfoni No.39"
İNGİLTERE - ALMANYA - AVUSTURALYA - SRI LANKA	ARDİTTİ DÖRTLÜSÜ IRVINE ARDİTTİ, keman, GRAEME JENNINGS, keman, DOV SCHEINDLIN, viyola & ROHAN DE SARAM, viyolonsel		2002	DUTILLEUX "Dörtlü" RİHM "Yaylı Çalgılar Dörtlüsü No.3" LİGETİ "Yaylı Çalgılar Dörtlüsü No.2" XENAKİS "Tetras"
İNGİLTERE - ALMANYA - TÜRKİYE	ZÜRİH ODA ORKESTRASI	HOWARD GRIFFITHS	2002	LULLY "Türk Marşı" HAYDN "Senfoni No.100. Sol Majör" ÖÇAL "Ritimlerin Dansı" ÖÇAL "Canye" ÖÇAL "İstanbul"

USA	BANG ON A CAN ALL-STARS		2002	LANG "Cheating" WOLFE "Believing" GORDON "I Buried Paul" ZİPORYN "Two Impersonations" ENO "Music For Airports I/I" DUN "Concerto for Six"
İNGİLTERE - ALMANYA - AVUSTURYA	CAMERATA SALZBURG LARS VOGT, piyano	NEVILLE MARRINER	2002	MOZART "Senfoni Re Majör" BEETHOVEN "Piyano Konçertosu No.2" BEETHOVEN "Senfoni No.2"
FRANSA	LES MUSICIENS DU LOUVRE-GRENOBLE	MARC MINKOWSKI	2003	HAYDN "Uvertür L'Isola Disabitata" HAYDN "83.Senfoni" RAMEAU "Orkestra Süiti"
ALMANYA	AKADEMIE FÜR ALTE MUSIK, BERLIN	STEPHAN MAI	2003	BACH "Mi Bemol Majör" BACH "Füg Sanatı'ndan Kontrapunctus" BACH "Brandenburg Konçertosu" BACH "Obua d'amore için La Majör Konçerto" BACH "Re Minör Adagio ve Füg" BACH "Sol Majör"
ALMANYA	MARTIN HASELBÖCK, org	-	2003	MARCHAND "Grand Offertoire" BACH "Sol minör 2.Org Sonatı" SOLER "Fandango" MOZART "Fa Majör Andante" HALFFTER "Ricerca para Orgo" LİSZT "Weinen, Klagen, Sorgen Zagen üzerine Çeşitlemeler" HASELBÖCK "Çeşitli temalar üzerine doğaçlama"
ALMANYA	SYMPHONIEORCHESTER DES BAYERISCHEN RUNDFUNKS	LORIN MAAZEL	2003	MUSSORGSKY "Çıplak Dağda Bir Gece" DEBURY "La mer" BRAHMS "2. Senfoni"
ALMANYA - TÜRKİYE	SYMPHONIEORCHESTER DES BAYERISCHEN RUNDFUNKS HÜSEYİN SERMET - piyano / piyano	LORIN MAAZEL	2003	BEETHOVEN "5.Piyano Konçertosu" BRAHMS "4.Senfoni"
MACARİSTA N	BUDAPEŞTE FESTİVAL ORKESTRASI	IVAN FISCHER	2003	STRAVINSKY "Re Majör Konçerto" BARTOK "Mucize Mandarin'den Süit" RAHMANİNOF "2.Senfoni"
MACARİSTA N	BUDAPEŞTE FESTİVAL ORKESTRASI ALEXANDER TORADZE - piyano	IVAN FISCHER	2003	PROKOFYEV "Klasik Senfoni" PROKOFYEV "3.Piyano Konçertosu" STRAUSS "Güllü Şövalye Operası'ndan 2. Vals " STRAUSS "Don Juan" STRAUSS "Salome Operası'ndan Yedi Tül Dansı"
İTALYA	CECILIA BARTOLI, mezosoprano	-	2003	(Arya ve Düetler) ROSSINI MOZART BELLINI DONIZETTI VIARDOR BIZET LEHAR
İTALYA	EUROPA GALANTE	FABIO BIONDI	2003	CORELLI "Re Majör Konçertosu" VIVALDİ "Bayezid Operası'ndan Arya" GEMINIANI "La Follia : Corelli'nin Op.5" VIVALDİ "Bayezid Operası'ndan Arya" SAMMARTİNİ "Yaylı Çalgılar için Fa Majör" VIVALDİ "Atenaide Operasından Arya" VIVALDİ "Bayezid Operasından Asteria'nın Resitatif ve Aryası"
İTALYA	EUROPA GALANTE	FABIO BIONDI	2003	VIVALDİ "Uvertür La Verità in Cimento" VIVALDİ "İki Keman ve İki Viyolonsel için Re Majör Konçerto" VIVALDİ "Yaylı Çalgılar için Fa Majör Konçerto" HAENDEL "Rodrigo Operasından Si Bemol Majör Süit" SAMMARTİNİ "Memet Operası Uvertürü" VIVALDİ "Re Majör Keman Konçertosu"
JAPONYA	SHINICHI KINOSHITA	-	2003	AOMORI BÖLGESİ HALK ŞARKILARI
JAPONYA - KANADA - İNGİLTERE	TOKYO YAYLI ÇALGILAR DÖRTLÜSÜ MARTIN BEAVER - keman / keman ,KIKUEI IKEDA - keman / keman ,KAZUhide ISOMURA - viyola / viyola ,CLIVE GREENSMITH - viyolonsel / cello	-	2003	SCHUBERT "Rosamunde: Yaylı Çalgılar Dörtlüsü" TOWER "In Memory: Yaylı Çalgılar Dörtlüsü" BEETHOVEN "Yaylı Çalgılar Dörtlüsü, Op.59/1"
MIXED	BORUSAN İSTANBUL FİLMARMONİ ORKESTRASI - AYASOFYA MÜZESİ KONSERİ	GÜRER AYKAL	2003	SAYGUN "Yunus Emre Oratoryosu'ndan üç koro parçası" RAMIREZ "Misa Criolla" MOZART "Requiem"
RUSYA - TÜRKİYE - İSRAIL	UÇ KEMANIN HİKAYESİ - SHLOMO MINTZ, CİHAT AŞKIN & YAİR DALAL	ORHAN ŞALLIEL	2003	BACH "Sol Minör Solo" FEBER "Macar Halk Şarkısı" DALAL "Aksak" DALAL "Akkı Malkah" DALAL "Semai Lami" TANBURI CEMİL BEY "Ferahfeza Saz Semaisi" BEKEN "3 Keman ve Orkestra için Konçerto"

İSKOÇYA	KENNETH HAMILTON, piyano	-	2003	ROSSINI "Guillaume Tell Operası Üvertürü" LISZT "Gaetano Donizetti'nin Lucia di Lammermoor Operası üzerine Fantezi" CHOPIN "Do diyez minör Mazurka" LISZT "Bellini'nin Norma Operası Üzerine Fantezi" LISZT "Verdi'nin Emani Operası Üzerine Fantezi" LISZT "Donizetti'nin Mecidiye Marşı düzenlemesi" LISZT "Schubert'in "Leise fliehen meine Lieder" Şarkısı HEXAMERON "Bellini'nin I Puritani Operası'ndan "Suoni la Tromba" düeti üzerine çeşitlemeler"
İSKOÇYA	KENNETH HAMILTON, piyano	-	2003	ROSSINI "Guillaume Tell Operası Üvertürü" LISZT "Gaetano Donizetti'nin Lucia di Lammermoor Operası üzerine Fantezi" CHOPIN "Do diyez Minör Mazurka, Op.30" LISZT "Bellini'nin Norma Operası Üzerine Fantezi" LISZT "Verdi'nin Emani Operası Üzerine Fantezi" LISZT "Donizetti'nin Mecidiye Marşı düzenlemesi" LISZT "Schubert'in "Leise fliehen meine Lieder" Şarkısı HEXAMERON "Bellini'nin I Puritani Operası'ndan "Suoni la Tromba" düeti üzerine çeşitlemeler"
TÜRKİYE	19. YÜZYILDA FASIL		2003	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	ARON KOHEN YASAK MAFTİRİM İLAHİLER KOROSU		2003	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	BEZMARA TOPLULUĞU	FİKRET KARAKAYA - sanat yönetmeni	2003	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	BORUSAN İSTANBUL FİLMARMONİ ORKESTRASI - BEYLERBEYİ SARAYI KONSERİ	GÜRER AYKAL	2003	ALNAR "Prelüd ve İki Dans" KODALLI "Telli Turna" AYDIN "Orkestra Süiti"
TÜRKİYE	FAZİL SAY - İSTANBUL KONSERLERİ - Barış Manço Kültür Merkezi, Avcılar	-	2003	
TÜRKİYE	FAZİL SAY - İSTANBUL KONSERLERİ - Olivium Outlet Centre, Zeytinburnu	-	2003	
TÜRKİYE	FAZİL SAY - İSTANBUL KONSERLERİ - Ümraniye Sahnesi	-	2003	
TÜRKİYE	KANUN DÖRTLÜSÜ		2003	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	METİN ALTIOK ORATORYOSU		2003	SAY "Metin Altıok Oratoryosu"
TÜRKİYE	MUHİDDİN D. DEMİRİZ, piyano		2003	BACH - BUSONI "Koral Prelüdlar" RAHMANİNOF "On Prelüd, Op.23" CHOPIN "Prelüdlar, Op.28" DEBUSSY "Prelüdlar" GERSHWIN "Üç Prelüd" DEMİRİZ "Doğu Eksperi için Prelüd"
TÜRKİYE	OSMANLI-TÜRK GELENEĞİNDE FASIL MUSİKİSİ		2003	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	SEMA & ZEN'ENSEMBLE	-	2003	(Türk Müziği)
TÜRKİYE	SURP TAKAVOR KİLİSESİ KOROSU	-	2003	
TÜRKİYE	İSTANBUL ODA ORKESTRASI - "BOĞAZIÇI MEHTAPLARINDA SULTANLARLA VALS" CİHAŞ AŞKIN - keman	EMRE ARACI	2003	(Oda Müzikleri)
TÜRKİYE - KÜBA - İNGİLTERE - İSRİL - YENİ ZELLANDA - SLOVAKYA	ZEYNEP TANBAY DÂNS PROJESİ	-	2003	(Dans) MATS EK "Uyuyan güzel ve Kuğu Gölünden Düetler" JIRI KYLIAN "Nuage" WILLIAM FORSYTHE "In the Middle" HANS VAN MANEN "Trois Gnosienne" BEN VAN COUWENBERG "Les Bourgeois" ZEYNEP TANBAY "İskemle"
TÜRKİYE - YUNANİSTAN	TEKFEN FİLMARMONİ ORKESTRASI	SAİM AKÇİL	2003	ROSSINI "Hırsız Saksağan Operası Üvertürü" SUN "Yurt Renkleri" MİRZAYEV "Ney Konçertosu" BORODIN "Prens Igor Operası'ndan Poloveç Dansları" SKALKOTTAS "Beş Yunan Dansı" SAOULIS "Boğaziçi" THEDORAKIS "Zorba"
İNGİLTERE	KRALİYET OPERASI SOLİSTLERİ, COVENT GARDEN	PETER MANNING - sanat yönetmeni	2003	MOZART "Si Bemo! Majör" ÖZDİL "Facing Phaselis" MENDELSSOHN "Mi Bemo! Majör, Yaylı Çalgılar Sekizlisi, Op.20"
İNGİLTERE	KRALİYET OPERASI SOLİSTLERİ, COVENT GARDEN	PETER MANNING - sanat yönetmeni	2003	SUENDSEN "La Majör Yaylı Çalgılar Sekizlisi, Op.3" SCHUBERT "Fa Majör Sekizli, Op. Post."
İNGİLTERE - TÜRKİYE	ATÖLYE ÇALIŞMASI - TONY HOUGHAM & KRALİYET OPERASI SOLİSTLERİ, COVENT GARDEN	-	2003	

TÜRKİYE	BORUSAN İSTANBUL FİLMARMONİ ORKESTRASI	GÜRER AYKAL, şef	2004	MUAMMER SUN Bahar Şenliği CEMAL REŞİT REY Enstantaneler İLHAN USMANBAŞ Orkestra için müzik, 02/B.
TÜRKİYE	BORUSAN İSTANBUL FİLMARMONİ ORKESTRASI KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI DEVLET ÇOKSESİL KOROSU NATALİ BUCK, soprano WİLKE TE BRUMMELSTROETE, mezzosoprano JOAQUIN ASIAİN, tenor NEAL DAVİES, bas	GÜRER AYKAL, şef İBRAHİM YAZICI, koro şefi	2004	LUDWIG VAN BEETHOVEN 9. Senfoni
RUSYA	MIKHAIL PLETNEV, piyano		2004	JOHANN SEBASTIAN BACH 6. Partita, BWV 830 BACH/BUSONI Re Minör Chaconne, BWV 1004 MODEST MUSORGSKY Bir Sergiden Tablolar
ALMANYA TÜRKİYE	BERLIN FİLMARMONİ ORKESTRASI ÜYELERİ ŞEFAKA KUTLUER, flüt		2004	JOHANN SEBASTIAN BACH La Minör Konçerto, BWV1041 Re Majör 3. Süitten Air, BWV 1068 La Minör Konçerto, BWV1056 ANTONIO VIVALDI RE MAJÖR 3. KONÇERTO: "IL CARDELINO" SOL MINÖR 2. KONÇERTO: "LA NOTTE" FA MAJÖR 1. KONÇERTO: "LA TEMPESTA DI MARE" FA MAJÖR 5. KONÇERTO
TÜRKİYE	EMİR GAMSIZOĞLU, piyano MEMET ALİ ALABORA JÜLİDE CANCA, viyolonsel SEVİL ULUCAN, keman		2004	(ÇEŞİTLİ TÜRLERDE YAPITLAR)
TÜRKİYE İSPANYA	MARTİN MASTİK, Gitar İSTANBUL KUARTET		2004	GASPAR SANZ İspanyol Barok Müziği JOHANN SEBASTIAN BACH Re Minör Chaconne, BWV 1004 STEPHAN RAK Bir Rönesans Şarkisi Üzerine Çeşitlemeler ISAAC ALBENIZ Asturias ANTONIO VIVALDI Gitar Ve Yaylılar İçin Re Majör Konçerto LUIGI BOCCHERINI FANDANGO: Gitar Ve Yaylı Çalgılar Dörtlüsü İçin Beşli, GERARD NO. 404
TÜRKİYE	LEYLA PINAR, klavsen		2004	JOHANN SEBASTIAN BACH RE MAJÖR Toccata, BWV 912 LOUIS COUPERIN Tombeau De Monsieur Blancrochet BABÜR TONGUR Klavsen İçin Sonat FRANÇOIS COUPERIN Passacaille ERTUĞRUL OĞUZ FIRAT Özgürlük Direnci, OP. 93 ANTONIO SOLER Fandango DOMENICO SCARLATTI Sonat, K.492 Sonat, K.516 FRÉDÉRIC RZEWSKI The Housewife's Lament JEAN-PHILIPPE RAMEAU Les Cyclopes ALPER MARAL Füg Mevlüt Totpografia Dell'anima Calma E Matura (Klavsen Ve Manyetik Bant İçin) GYÖRGY LIGETI Continuum
AMERİKA	DEREK LEE RAGIN KONTRTENOR FLORILEGIUM	ASHLEY SOLOMON Sanat Yönetmeni	2004	ANTONIO VIVALDI Re Majör Konçerto, RV94 GEORG FRIEDRICH HANDEL Kantat: "Mi Palpiti Il Cor" ANTONIO VIVALDI La Follia Üzerine Çeşitlemeler, OP. 1, NO. 12 GEORG FRIEDRICH HANDEL Kantat: "Lungi Da Me Pemsier Tiranno" ANTONIO VIVALDI La Minör Konçerto

				GEORG PHILIP TELEMANN Flavio'dan Arya: "Amor Nel Mio Penar" GEORG FRIEDRICH HANDEL Tamerlano'dan Arya: "Ah Dispetto"
TÜRKİYE	AMETİST KLARNET BEŞLİSİ HANDE SARICI, GÜRHAN ETEKE, ÖZLEM KOLAT, SELDA ARGEŞO, ÖYKÜ KARADAĞ KONUK SANATÇI, OTILIA RADESCU		2004	JOHANN SEBASTIAN BACH Prelüd Ve Füg BWV 539 GEORG FRIEDRICH HANDEL Rinaldo Operası'ndan Lascia Ch'io Pianga BELA BARTÓK Romen Halk Dansları ISAAC ALBENİZ OP. 232 Cantos D'espana'dan Prelüd ULVI CEMAL ERKİN Köçekçe Suiü LUIGI BASSI/ALAMIRO GIAMPIERI Venedik Karnavalı Üzerine Çeşitlemeler' ÖZKAN MANAV Beş Klarnet İçin Dört Parça OP. 18 SERGEY RACHMANINOV Vocalise 5'
İNGİLTERE İSVİÇRE	LYNNE DAWSON, soprano BASEL ODA ORKESTRASI	GIOVANNI ANTONINI, şef	2004	LUIGI BOCCHERINI Re Majör Senfoni "Il Casa Del Diavolo" OP. 12, NO. 4 JOSEPH HAYDN "Berenice Que Fai", Soprano Ve Orkestra İçin Arya, HOB XXIVA /10 FRANZ IGNAZ BECK Sol Minör Senfoni WOLFGANG AMADEUS MOZART Figaro'nun Düşünü'nden Arya: "Dove Sono", KV 491 WOLFGANG AMADEUS MOZART Figaro'nun Düşünü'nden Arya: "Porgi, Amor, Qualche Ristoro", KV 492 JOSEPH HAYDN Fa Minör 45. Senfoni, "Veda" HOB I: 4
TÜRKİYE İTALYA	ERDEN BILGEN, trompet PAOLO CRIVELLARO, org LARS RANCH, trompet		2004	VAGN HOLMBOE Trompet Ve Org İçin Triad" MARCO ENRICO BOSSI Solo Org İçin Canto Della Sera, OP. 92, NO. 1 ANTONIO VIVALDI İki Trompet Ve Org İçin Do Majör Konçerto JOHANN SEBASTIAN BACH Solo Org İçin Fantezi ERDEN BILGEN İki Trompet Ve Org İçin "Diyalog" GEORGES DELERUE Trompet Ve Org İçin Sonat ULISSE MATTHEY Büyük Org İçin Gigue (Solo Org) GEORG FRIEDRICH HANDEL İki Trompet Ve Org İçin Süit JOHANN SEBASTIAN BACH Solo Org İçin Sol Minör Füg JEAN-JOSEPH MAURET İki Trompet Ve Org İçin Rondo
İSPANYA	HESPÉRION XXI MONTSERRAT FIGUERAS, Soprano PIERRE HAMOND, flüt DRISS EL MALOUMI, ud ARIANNA SAVALL ARPA MEDIEVAL & DOPPIA BEGOÑA OLAVIDE, Psalterium PEDRO ESTEVAN VURMALI ÇALGILAR	JORDI SAVALL, Viola da Gamba & ŞEF	2004	Seferat, Arap ve İspanyol Şarkıları
İTALYA	FILARMONICA ARTURO TOSCANINI	LORIN MAAZEL, Şef	2004	ANTONIN DVORAK 9. SENFONİ "Yeni Dünyadan" OTTORINO RESPIGHI Roma Çeşmeleri Roma Çamları
İTALYA	ROBERTO GIORDANO, piyano		2004	JOHANNES BRAHMS 4 Balad, OP. 10 FRÉDÉRIC CHOPIN 4. Balad, OP. 52 SCHUBERT-LISZT 3 ŞARKI: Der Muller Und Der Bach Frühlingslaube, Das Wandern FRANZ LISZT Rigoletto'dan Parafraz Mozart'ın Don Giovanni Operası Üzerine Fantezi
İTALYA	VENEDİK BAROK ORKESTRASI SIMONE KERMES, Soprano	ANDREA MARCON ŞEF	2004	JOHANN SEBASTIAN BACH Do Majör 1. Uvertür, BWV1066 ANTONIO VIVALDI Re Majör Konçerto, RV121 MOTET: "In Turbato Mare Irato", RV627 JOHANN SEBASTIAN BACH Org Konçertosu TOMASO ALBINONI Re Majör Konçerto, OP. 9, NO. 12 ANTONIO VIVALDI MOTET: "Sum In Medio Tempestatum", RV632

TÜRKİYE İNGİLTERE	İSTANBUL DEVLET SONFONİ ORKESTRASI FERHAN & FERZAN ÖNDER, iki piyano VANESSA REDGRAVE, anlatıcı	STEFAN SANDERLING, şef	2004	IGOR STRAVINSKY Ateş Kuşu CAMILLE SAINT-SAËNS Hayvanlar Karnavalı DMITRY SHOSTAKOVICH 1. Senfoni
ALMANYA	FREIBURG BAROK ORKESTRASI SUSANNE KAISER, flüt DANIELA HELM, Violino Piccolo MARKUS MÄRKL, klavsen	GOTTFRIED VON DER GOLTZ KEMAN & YÖNETMEN	2004	JOHANN SEBASTIAN BACH Brandenburg Konçertosu, BWV 1046 La Minör Üçlü Konçerto, BWV 1055 "Ich Liebe Den Höchsten" Adlı Kantattan SOL Majör Sinfonia, Bwv 174 Sol Majör Sinfonia, Bwv 174 5. Brandenburg Konçertosu, Bwv 1050 4. Orkestra Süiti, Bwv 1069 - Trompetsiz İlk Versiyon
FRANSA	KATIA & MARIELLE LABÉQUE Piyano İkilisi COLIN CURRIE Vurmalı Çalgılar DAVE MARIC LIVE ELECTRONICS		2004	GEORGE GERSHWIN Üç Prelüd (İKİ PİYANO İÇİN) MARIC İki Piyano, Vurmalı Çalgılar Ve Live Electronics İçin "Exile" BERNSTEIN Batı Yakasının Hikâyesi Ve Senfonik Danslar (Düz.: Irwin Kostal) GEORGE GERSHWIN Rhapsody In Blue
HOLLANDA	NEDERLANDS DANS THEATER I		2004	(Dans)
İTALYA	FONDAZIONE PETRUZZELLI DI BARI ORKESTRA VE KOROSU	YAPIM: GIORGIO STREHLE	2004	MARIA REY-JOLIE FIORILIGI TERESE CULLEN DORABELLA NICOLAS RIVENQ GUGLIELMO MARK MILHOFFER FERRANDO JANET PERRY DESPINA ALEXANDER MALTA DON ALFONSO
TÜRKİYE RUSYA	BORUSAN İSTANBUL FİLMORNI ORKESTRASI GABRIEL POSDARESCU , trompet	ALEXANDER MELNIKOV, şef	2005	SHOSTAKOVICH 1. Piyano Konçertosu, OP. 35 BIZET/SCHEDRIN Carmen Süiti
İNGİLTERE	KENNETH HAMILTON, piyano		2005	BACH/BUSONI RE MINÖR ŞAKON, BWV 1004 BIZET/BUSONI Carmen Fantezisi GOUNOD/LISZT St. Cecilia'ya Ağıt GOUNOD/LISZT Faust' Tan Vals MENDELSSOHN/LISZT Bir Yaz Gecesi Rüyası'ndan Düğün Marşı Ve Dans STRAUSS/GRAINGER ROSENKAV ALI ER RAMBLE, OP. 59 (Güllü Şövalye' Nın Son Düetinden Fantezi) TCHAIKOVSKY/RACHMANINOV Ninni STRAUSS/GODOWSKY Sanatçı Yaşamı Valsi
TÜRKİYE	CAROLYN CARLSON KOREOGRAFI KUDSI ERGUNER NEY HASSAN MASSOUDY HAT CAROLYN CARLSON DANS TOPLULUĞU KUDSI ERGUNER TOPLULUĞU		2005	
ALMANYA	HARMONIC BRASS		2005	GEORG FRIEDRICH HÄNDEL Feuerwerksmusik, HWV 351, UVERTÜR, JOHANN SEBASTIAN BACH Bist Du Bei Mir, BWV 508 JOHANN SEBASTIAN BACH Do Minör Prelüd Ve Füg, BWV 847, JAN KOETSIER KLEINER, Zirkusmarsch JOHANN SEBASTIAN BACH 3. Brandenburg Konçertosu, BWV 1048 ERIC SATIE Gymnopedie 1 BASTIAN PUSCH Hymnus GEORGES BIZET Carmen MAURICE RAVEL Bolero
ALMANYA	CONCERTO KÖLN & SARBAND		2005	CHRISTOPH WILLIBALD GLUCK Mekke Hacıları Operası Uvertürü DMITRY CANTEMIR Elçi Peşrev GIOVAN BATTISTA TODERINI CONCETO Turco Nominato Izia Semaisi Mevlevi Ayını Hıcaz Son Yürük Semai FRANZ XAVER SÜSSMAYER Sinfonia Turchesa JOSEPH MARTIN KRAUS II. Süleyman Operasından "La Strombetata"

				Sultan III. Murad Hüseyin Peşrev (Transkripsiyon: D. Cantemir) JOSEPH MARTIN KRAUS II. Süleyman Operasından "Marcia Di Sciaivi", "Danza Di Elmira" Ve "Marcia Di Giannizari" Gazi Giray Han Mahur Peşrev (Transkripsiyon: Mehter Hane) JOSEPH MARTIN KRAUS I I. Süleyman Operası'ndan "Marcia Di Roxelana" WOJCIECH BOBOESKY/ALI UFKI "Mecmûa-I Sâz Ü Söz"Den Acem İlâhı Ve Hüseyin İlâhı JOSEPH MARTIN KRAUS II. Süleyman Operasından "Marcia Di Dervish" Ve "La Coronazione" WOLFGANG AMADEUS Mozart Saraydan Kız Kaçırma Operası Uvertürü
İSVEÇ	ANNE SOFIE VON OTTER, mezzosoprano BENGT FORSBERG , piyano		2005	LARS-ERIK LARSSON Blomman Och En Lärka WILHELM STENHAMMAR FLICKAN KNYTER I JOHANNENATTEN Lutad Mot Gärdet I Lönnens Skymning OP. 37, NO. 2 GAMMAL NEDERLÄNDARE OP. 20, NO. 3 Bo Linde Den Angen Dar Du Kysste Mig, OP. 40:7 Äppelträd Och Pärnträd, Op. 40:4 JEAN SIBELIUS VÄRFÖRNIMMELSER Fägelångaren Var Det En Dröm OP. 37:4 Emmanuel Chabrier Do Majör Impromptu CÉCILE CHAMINADE L'ANNEAU D'argent Je Voudrais Viens, Mon Bien Aimée Ronde D'amour FRANZ SCHUBERT Auf Dem Wasser Zu Singen , D774 Im Frühling , D882 An Silvia, D891 GUSTAV MAHLER Ich Atmet Einen Lindenduft Liebst Du Um Schönheit Wer Hat Dies Liedlein Erdacht Erwin Schulhoff Arabesque OP. 29:1Solo Piyano İçin Hot Music' Ten 2 Parça KURT WEILL Nanna's Lied SEERÄUBER JENNY (Die Dreigroschenoper 'den) Foolish Heart (One Touch Of Venus' Ten) Howard Ferguson Beş İrlanda Şarkısı, Op. 17 The Apron Of Flowers, I'm From Over The Mountain Calen – O The Swan My Grandfather Died
RUSYA – TÜRKİYE	BILKENT SENFONİ ORKESTRASI VADIM REPIN KEMAN	EMIL TABAKOV ŞEF	2005	PYOTR ILYICH TCHAIKOVSKY Re Majör Keman Konçertosu, OP. 35 SERGEI RACHMANINOV Mi Minör 2. Senfoni, OP. 27
RUSYA	MARIINSKY TİYATROSU KIROV OPERA ORKESTRASI	VALERY GERGIEV, şef	2005	PYOTR ILYICH TCHAIKOVSKY Sı Minör 6. Senfoni, "Pathétique" Op. 64 DMITRY SHOSTAKOVICH Mi Minör 10. Senfoni, Op. 93
TÜRKİYE	BILKENT SENFONİ ORKESTRASI BURÇİN ÇİLİNGİR, soprano PERİHAN NAYIR, soprano HALE SONER, soprano ERDEM ERDOĞAN, tenor NEJAT IŞIK BELEN, bariton MELİH TEPRETMEZ, bariton		2005	Verdi ve Puccini operalarından arıyalar
RUSYA	DMITRY SITKOVETSKY KEMAN PAVEL GILLOV PIYANO		2005	KARA KARAYEV Keman Ve Piyano Sonatı IGOR STRAVINSKY İkili Konçertant ARVO PÄRT Fratres (Keman Ve Piyano İçin) SERGEI PROKOFIEV Re Majör 2. Keman Ve Piyano Sonatı, OP. 94
KARMA	UBS VERBIER FESTIVAL CHAMBER ORCHESTRA JOSHUA BELL KEMAN		2005	ANTONIO VIVALDI Dört Mevsim, OP. 8 FRANZ SCHUBERT "Ölüm Ve Genç Kız" D810
RUSYA	MOSKOVA VIRTÜÖZLERİ VLADİMİR SPIVAKOV KEMAN & ŞEF VLADİMİR KRAINEV PIYANO		2005	ANTONIO VIVALDI Mi Minör Keman Konçertosu RV 278 LUIGI BOCCHERINI Re Minör 4. Senfoni, OP. 12 ALFRED SCHNITTKE Piyano ve Yaylı Çalgılar İçin Konçerto PYOTR ILYICH TCHAIKOVSKY Yaylı Çalgılar İçin Serenad, OP. 48
İNGİLTERE	PHANTASM	LAURENCE DREYFUS trble	2005	BİR YÜREĞİN DÜŞLERİ BYRD,PURCELL VE

	WENDY GILLESPIE, Tenor Viyol JONATHAN MANSON, Tenor Viyol MARKKU LUOLAJAN-MIKKOLA, bas viyol GERALDINE MCGREEVY, soprano	viol ve yönetmen		GIBBONS ŞARKILARI
TÜRKİYE	CEM DURUÖZ GİTAR JOHN DORNENBURG GAMBA YUKO TANAKA KLAVSEN		2005	Barok dönem yapıtlardan örnekler
TÜRKİYE	İSTANBUL MODERN MÜZİK TOPLULUĞU CIHAT AŞKIN, keman SELVA ERDENER, ses	KÂMRAN İNCE, şef	2005	KÂMRAN İNCE Keman Konçertosu: IN WHITE KÂMRAN İNCE Requiem Without Words KÂMRAN İNCE Istathenople (Buzuki, Mandolin, Vokal) KÂMRAN İNCE Flight Box
İNGİLTERE	ACADEMY OF ANCIENT MUSIC VE KOROSU GWENETH ANN-JEFFERS, soprano SARA FULGONI, mezzosoprano TIMOTHY WEST, anlatıcı	CHRISTOPHE R HOGWOOD, şef	2005	HECTOR BERILOZ Les Nuits D'été, OP. 7 † ‡ ARA FELIX MENDELSSOHN Bir Yaz Gecesi Rüyası, OP. 61
TÜRKİYE İNGİLTERE	RAPHAEL WALLFISCH, viyoloncel JOHN BUTT, klavsen ŞAHİKA TEKAND, anlatıcı		2005	ESERLERİ EŞLİĞİNDE JOHANN SEBASTIAN BACH'IN YAŞAMINDAN KESİTLER
İTALYA	IL COMPLESSO BAROCCO CYRILLE GERSTENHABER, soprano MAITE BEAUMONT, mezzosoprano	ALAN CURTIS, şef	2005	HAENDEL OPERALARINDAN ARYALAR VE DÜETLER
POLONYA	IWONA SOBOTKA, soprano BARTOSZ BARASINSKI, piyano		2005	HUGO WOLF, MANUEL DE FALLA , SERGEI RACHMANINOV, ERICH WOLFGANG KORNGOLD, GIACOMO PUCCINI, ANTONIN DVORAK, GIAN CARLO MENOTTI, JULES MASSENET
BELÇİKA	SHADI TORBEY, bas FRITZ SCHWINGHAMMER, piyano		2005	PYOTR ILYICH TCHAIKOVSKY VINCENZO BELLINI CARL LOEWE CAMILLE SAINT-SAËNS GIACOMO MEYERBEER CAMILLE SAINT-SAËNS
FRANSA	HÉLÈNE GUILMETTE, soprano MARTIN DUBÉ, piyano		2005	R. HAHN QUAND FRANCIS POULENC FRANCIS POULENC J. RODRIGO CUATRO ROBERT SCHUMANN JOHANNES BRAHMS SERGEI RACHMANINOV
TÜRKİYE RUSYA	AKBANK ODA ORKESTRASI NIKOLAI DEMIDENKO, piyano	CEM MANSUR, şef	2005	ALFRED SCHNITTKE "Moz-Art A La Haydn" WOLFGANG AMADEUS MOZART Mı Bemol Majör Piyano Konçertosu KV271 ARVO PÄRT Frates DMITRY SHOSTAKOVICH Oda Senfonisi, Op. 110a
İNGİLTERE	BELCEA DÖRTLÜSÜ		2005	LUDWIG VAN BEETHOVEN Sol Majör 2. Yaylı Çalgılar Dörtlüsü, OP. 18 İGOR STRAVINSKY Yaylı Çalgılar Dörtlüsü İçin Üç Parça ROBERT SCHUMANN La Majör 3. Yaylı Çalgılar Dörtlüsü, OP. 41
TÜRKİYE	EMRE ELIVAR PIYANO ÖZGÜR AYDIN PIYANO		2005	J. S. BACH İYİ DÜZENLENMİŞ KLAVYE 1. DEFTER (24 PRELÜD VE FÜG) İYİ DÜZENLENMİŞ KLAVYE 2. DEFTER
İNGİLTERE	ENGLISH CONCERT RICHARD EGARR FORTE-PIYANO		2005	W. A. MOZART Do Majör 13. Piyano Konçertosu, KV 415 Solo Piyano İçin La Majör Rondo KV 386 Solo Piyano İçin Re Majör Rondo KV 485

				La Majör Piyano Konçertosu, KV 414
FRANSA	SUONARE E CANTARE BEZMÂRÂ TOPLULUĞU	MÜZİK YÖNETMENLE Rİ: ÇİMEN SEYMEN SOPRANO & SOLIST FİKRET KARAKAYA / BEZMÂRÂ JEAN GAILLARD	2005	Otantik Barok Ve Osmanlı Çalgıları 17. Yüzyılın Avrupa ve Osmanlı Saraylarının Müziği
KARMA	CHEN HALEVİ Klarnet EMİR GAMSIZOĞLU Piyano MARINA CHICHE Keman		2005	A. KHACHATURIAN Üçlü Trio G. VERDI LA TRAVIATA Konser Fantezisi PABLO DE SARASATE Carmen Fantezisi FRANZ LISZT Macar Rapsodisi, NO. 2 ULVI CEMAL ERKİN Ninni AHMET ADNAN SAYGUN Horon IGOR STRAVINSKY ÜÇLÜ "Askerin Öyküsü"
TÜRKİYE	TOROS CAN Piyano İRİS ŞENTÜRKER Piyano HAKAN ŞENSOY Keman UZEL AMETİST KLARNET BEŞLİSİ HANDE SARICI GÜRHAN ETEKE ÖZLEM KOLAT SELDA ARGEŞO ÖYKÜ KARADAĞ		2005	G. LİGETİ Eski Macar Salon Dansları T. ALBINONI Concerto Saint-Marc J. SEBASTIAN BACH İki Klavsen (Piyano) İçin Do Minör Konçerto J. FRANÇAIX Altılı: L'heure Du Berger M. RAVEL Introduction Et Allegro S. PROKOFİYEV İbrani Temaları Üzerine Uvertür, OP. 34 A. ADNAN SAYGUN Horon P. DESMOND Take Five A. PIAZZOLLA Contrabajeando A. PIAZZOLLA Concierto Para Quinteto
FRANSA	MONTECARLO BALESİ	KOREOGRAFI: JEAN- CHRISTOPHE MAILLOT	2005	S. PROKOFİYEV, Külkedisi (Üç Perdelik Bale)

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

ALİ, Filiz (2002), **Elektronik Müziğin Öncüsü Bülent Arel**, İş Bankası Yayınları, İstanbul

ANDERSEN, A. (1991), **Business Support for the Arts in Europe**, Cerec, London.

ARACI, Emre (2001), **Ahmed Adnan Saygun/Doğu-Batı Arası Müzik Köprüsü**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

ATTALI, Jacques (2005), **Gürültüden Müziğe, Müziğin Ekonomi-Politiği Üzerine**, çev. G. G. Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

AYİTLER, Nuşin (1972), **Hukukta Fikir ve Sanat Ürünleri**, AÜ. Hukuk Fak. Yayınları, Ankara.

BAUMOL, WILLIAM G. B, WILLIAM J. B. (1966), **Performing Arts-The Economic Dilemma: A Study of Problems Common to Theatre, Opera, Music and Dance**, The Twentieth Century Fund, New York.

BAYLEY, Stephan (1989), **Commerce and Culture: from pre-industrial art to post-industrial value**, Design Museum, London.

ARSLANLI, Halil (1954), **Fikri Hukuk Dersleri II**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

BJORKEGREN, D. (1996), **The Culture Business: Management Strategies for the Art-related Business**, Routledge, London.

BLAUG, Mark (1976), **Economics of the Arts**, Robertson, London

BUSH, Richard (1961), **Arts as an Investment**, Englewood Cliffs, New Jersey.

CHONG, Derrick (2002), **Arts Management**, Routledge, London

COWEN, Tyler (1998), **In Praise of Commercial Culture**, Harvard University Press, Cambridge

ERİNÇ, Sıtkı M. (1995), **Kültür Sanat Sanat Kültür**, Çınar Yayınları, İstanbul

FREY, Bruno S. (2003), **Arts & Economics**, Springer-Verlag, New York.

GOMBRIDGE, E.H. (1992) **Sanatın Öyküsü**, Remzi Kitabevi, İstanbul.

GÖKYAYLA, Emre, K. (2000), **Telif Hakkı ve Telif Hakkının Devri Sözleşmesi**, Yetkin Yayınları, Ankara.

GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref (2005), **Yönetim Hukuku**, Turhan Kitabevi, Ankara.

HAILBRUN, J.- GRAY, M.C. (1993), **The Economics of Arts and Culture**, Cambridge University Press, London.

HITCHCOCK, H. Wiley (1998) **Music in the United States**, Prentice Hall, New Jersey.

HOGWOOD, Christopher (1984), **Handel**, Thames and Hudson, London.

HOPKINS, K.B.-FRIEDMAN, C.S. (1997), **Successful Fundraising for Arts and Cultural Organizations**, Oryx Press, Westport.

İLYASOĞLU, Evin (1997) **Cemal Reşit Rey**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

JOHNSON, Julian (2002), **Who Needs Classical Music?** Oxford University Press, Oxford.

KARAMUSTAFA, Gülsün (1992), **Sanatçı Hakları**, Plastik Sanatlar Derneği Yayınları, İstanbul.

KAYA,A.- OKUTAN, G.- VAROL, R. (1998) **Fikri Mülkiyet Hukuku ve Radyo Televizyon Hukuku Mevzuatı**, Beta Basım Yayım, İstanbul.

KEPENЕК, Yakup (1994) **Türkiye Ekonomisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 81

MENDELSSOHN-BARTHOLDY, Felix (1986), **Felix Mendelssohn: A Life in Letters**, çev. C. Tomlinson, ed. R. Elvers, Fromm, New York.

MENGER, Pierre-Michel (1980), **The Serious Contemporary Music Market, the Condition of the Composers and Aid for Composers in Europa**, Council for Cultural Co-operation, Cultural Affairs, Strasbourg.

MITCHELL, J.M. (1986), **International Cultural Relations**, Allen and Unwin, London.

MOODY, Erik (1995), **The Business of Being an Artist**, City University Press, London.

ODMAN, Ayşe (2002), **Fikri Mülkiyet Hukuku ile Rekabet Hukukunun Teknolojik Yeniliklerin Teşvikindeki Rolü**, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

ORANSAY, Gültekin (1990), **Türk Küğ Araştırmaları - Gültekin Oransay Derlemesi 1**, Akademi Kitabevi, Ankara.

..... (1965), **Batı Tekniğiyle Yazan 60 Türk Bağdar**, Küğ Yayınları, Ankara.

PAMUK, Şevket (2003), **Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi**, Gerçek Yayınları, İstanbul.

PEACOCK, Alan, T. (1973), **The Economic Value of Musical Composition**, Dunker and Humblot, Berlin.

PEACOCK, Alan, T. (1975), **The Composer in the Market Place**, Faber Music, London.

REFİĞ, Gülper (1997), **Atatürk ve A. Adnan Saygun**, Boyut Yayıncılık, İstanbul.

ROBERTS, J. (1990), **Postmodernism, Policies and Art**, Manchester University Press, Manchester.

SAVAGE, George (1969), **The Market in Art**, Institute of Economic Affairs, London.

SCHUSTER, J. Mark Davidson (1985), **Supporting the Arts: An International Comparative Study**, US Government Office, Washington, DC

SCHERER, Frederic M. (2004), **Quarter Notes and Bank Notes**, Princeton University Press, Oxford.

ŞAHİN, Hüseyin (1995), **Türkiye Ekonomisi**, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa.

ŞAHİNOĞLU, Elvan (1997) **Sanat İşletmeciliği**, yayınlanmamış master tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

TANÖV, B., K. BORATAV, S. AKŞİN (1995), **Türkiye Tarihi**, Cem Yayınevi, İstanbul.

WANG, Shu-Chen (1998), **Towards Cultural Exchange**, yayınlanmamış master tezi, Department of City University Arts Policy and Management, London.

WILLIAMS, Jennifer (1996), **Across the Street, Around the World: A Handbook for Cultural Exchange**, British American Arts Association, London.

WU, Chin-tau (2005), **Kültürün Özelleştirilmesi**, çev. E. Soğancılar, İletişim Yayınları, İstanbul.

YARDIMCI, Sibel (2005), **Küreselleşen İstanbul'da Bienal**, İletişim Yayınları, İstanbul.

MAKALELER

AKİPEK, Ömer İlhan (1953), "Fikir ve Sanat Hakları Bakımından Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri", **Ankara Barosu Dergisi**, 2: 117-121.

ALTINDAĞ, Mehmet (2001), "Telif Kazançlarında KDV Sorumluluk Uygulaması ve Bir Öneri", **Yaklaşım Dergisi** 9, 100, Nisan: 32-36.

ALİ, Filiz (2001), "Yüzyılın Türkiye Müzik Haritası", **Müzikoloji Derneği Sempozyum Bildirileri**, Kitap Matbaacılık, İstanbul.

ALİ, Filiz (1995), "Müzik Mabedi Bir Ev" **Esquire Dergisi**, Ocak.

ANARAL, Hüseyin (1975), "Ad, Alamet, İşaret, Resim ve Ses Üzerindeki Hakların Korunması", **Yargıtay Dergisi**, I: 127-139.

ARIKAN, Ayşe Saadet (1996), "Fikri Haklar Bağlamında Komşu Haklar ve Türkiye", **İstanbul Barosu Dergisi**, 70: 175-204.

BELGESAY, Mustafa Reşit (1955), "Fikir Mahsulü Üzerinde Hak", **Ord. Prof. Dr. A. Samim Gönensay Armağanı**, İstanbul: 9-36

BENSAN, Zübeyir (1955), Milletlerarası Edebiyat ve Sanat Mülkiyetini Koruma Birliği Müvacehesinde Devletlerin Durumu", **Ankara Barosu Dergisi**, 3: 179-180.

BİNGOL, Mehmet (2000), "Araştırma-Geliştirme Vergi Ertelemesi Uygulamasında Son Durum" **Yaklaşım Dergisi** 8, 95, Kasım: 106-110.

CORNISH, W,R (1993), "Sound Recordings and Copyright", **ICC International Review of Industrial Property and Copyright Law**, 24, 4: 307-313.

DERİCİOĞLU, M. Kaan (1998), "Fikri Haklarla İlgili Temel Kavramlar", **TUSİAD Bülten**, **Fikri Haklar Bülteni**, 1, Sayı:11, Temmuz

DPT (1973) "Planlama nedir? Niçin Yapıyoruz?", **Devlet Planlama Teşkilatı**, Ankara

DUMAN, Ömer (1999), "Telif Haklarından Elde Edilen Kazançların GVK Karşısındaki Durumu", **Vergi Dünyası**, 217, Eylül

ERDEM, B, Bahadır (1999), “Fikri Haklarda Ülkesellik Prensipleri”, **Prof.Dr. Nihal Uluocak Armağanı**, İstanbul: 39-54.

EREL, Şafak N (1987), “Fikri Hukukta Musiki ve Sinema Eserleri ve 3257 Sayılı ‘Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunu’nun İncelenmesi ve Tenkidi”, **Yargıtay Dergisi**, 13, 4: 532-548.

EREL, Şafak N (1989), “Fikri Hukukta İktibas Serbestisi, Sınırları ve Yargıtay’ın 18.2.1981 Günlü, Esas 1980/1, Karar 1981/2 Sayılı İçtihadı Birleştirme Hukuk Bölümü Kararının İncelenmesi ve Tenkidi”, **Yargıtay Dergisi**, 15, 1-4: 338-360.

GÜREL, Haşim (1997), “Sanat Programı mı? Sponsorluk mu?”, **Türkiye’de Sanat**, Eylül-Ekim, Sayı: 30: 30-33.

HUNTER, David (1986), “Music Copyright in Britain to 1800”, **Music&Letters**, vol.67, 269-282

HUTCHINSON, William (1975), “Arts Management and the Art of Music” **Arts in Society**, Spring-Summer, XII, 1

KALAYCI, Lütfiye (1998), “Türk Sanat Piyasasının Mevcut Durumunun Değerlendirilmesi”, **Türkiye’de Sanat**, Kasım-Aralık, Sayı:36: 50-55

KAPLAN, M.A (2000), “4325 Sayılı Kanun’la Getirilen Gelir ve Kurumlar Vergisi İstisnası ile Vergi İndirimi Konusundaki Düzenleme ve Karşılaşılan Bir Kısım Sorunlar”, **Yaklaşım Dergisi** 8, 87, Mart: 137-146.

KARYAĞDI, Nazmi (2000), “Yurt Dışında Telif Kazancı Elde Eden Kişilerin GVK Karşısındaki Durumları”, **Yaklaşım Dergisi**, 86, Şubat: 140-150.

KILIÇOĞLU, Ahmet (1995), “Fikir ve Sanat Eserleri Kanununda Yapılan Değişiklikler” **Ankara Barosu Dergisi**, 4: 13-27.

KILIÇOĞLU, Ahmet (1998), “Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’nda Yapılan Son Değişiklikler ve Eleştirisi”, **FİSAUM Konferanslar Dizisi** I: 3-24.

KING, Timothy (2001), “Patronage and Market in the Creation of Opera”, **Journal of Cultural Economics** 25: 21-45.

KOKTVEDGAARD, Mogens (1996), “The Universe of Intellectual Property” **Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht**, 4, April: 296-298.

McCAIN, Roger A. (1980), “Market for Works of Art and Markets for Lemons”, **Economic Policy for the Arts**, 122-135.

McCAIN, Roger A. (1977), "Art Without a Market", **Symbolic Interaction** Fall, I: 132-143.

OKUTRAN, Gül (1999), "Türk Milletlerarası Özel Hukukunda Fikir ve Sanat Eserleri", **Prof.Dr. Nihal Uluocak Armağanı**, İstanbul: 199-250.

ÖZTRAK, İlhan (1970), "Fikir ve Sanat Eserleri Üzerindeki Hakların Korunması Yönünden Pozitif Hukuktaki Tarihi Gelişim", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, XXV, 3: 1-7.

PETERSON, Richard, A. (1990) "Audience and Industry Origins of the Crisis in Classical Music Programming: Toward World Music" **The Future of the Arts**, ed. B.Pankratz ve V.B. Morris, Praeger, New York.

RICKETSON, Sam (1992), "The Copyright Term", **ICC International Review of Industrial Property and Copyright Law**, 23/6: 753-785.

SCHWARZ, Andreas, B. (1941), "Yabancı Memleketlerde Telif Hukukunun Bugünkü Durumu", çev. Bülent Davran, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2-3: 519-540.

SCITOVSKY, Tibor (1972), "What's Wrong with the Arts is, What's Wrong with Society", **American Economic Review**; May 72, Vol. 62 Issue 2, 62-69

TALAY, Nihat (1994), "Devletin Sanata Yardımı Sanatın Ekonomisi", **Türkiyemiz**, Ocak, Sayı:71: 30-36.

TEKİNALP, Ünal (1999), "Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun Eser Sahipleri Açısından Yer ve Kişi İtibariyle Uygulama Alanı", **Prof.Dr. Nihal Uluocak Armağanı**, İstanbul: 367-379.

TÜNAL, Selman (2000), "Müzik Endüstrisinde Telif Haklarının İfa Edilmesine İlişkin Sorunlar" **Vergi Dünyası**, 223, Mart: 74-78.

ULGEN, Soner (2001), "Kurumlarda Bağış ve Yardım İndirimi Uygulaması" **Yaklaşım Dergisi** 9, 98, Şubat: 98-105.

ÜREL, Gürol (2000), "Bağış ve Yardımların Vergi Hukuku açısından değerlendirilmesi" **Yaklaşım Dergisi** 8, 95, Kasım: 185-194.

VELİDEDEOĞLU, Hıfzı Veldet (1963), "Şahsiyet Hakları ve Fikri Haklar" **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C.V: 126-137.

YÜCE, Mehmet (2000), "Fikri Haklar ve Bunların Telif Kazancı İstisnası Karşısındaki Durumu" **Mali Çözüm**, 53, Ekim-Kasım-Aralık: 69-95.

DiĞER

ACKRILL, Judith (1977), **Music of the 20th Century: context and case study**, yayınlanmamış master tezi, City University Department of Arts Policy and Management, London.

HARDY, M. Cinzia (1994), **All Change: A Study on the Developments in International Cultural Relations since 1985**, yayınlanmamış master tezi, City University Department of Arts Policy and Management, London.

ÜSTÜNİPEK, Mehmet (1998) **Cumhuriyetten Günümüze Türkiye’de Sanat Yapıtı Piyasası**, danışman: Semra GERMANER, yayınlanmamış doktora tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.

..... (2004) **Cumhuriyet Döneminde Askeri Müzik ve Gelişimi Sempozyumu**, K. K. Basımevi, Ankara.

..... (2001), **The New Grove Dictionary of Music and Musicians**, ed. Stanley Sadie, Macmillan Ltd., London.

..... (1992), **Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi**, Milliyet Yayınları, İstanbul.

..... (1998), **Fikri Haklar Bülteni – 1**, Sayı:11, Tüsiad, İstanbul.

..... (1982) N.Eczacıbaşı, “İstanbul Festivali Yaklaşırken”, **Tercuman Gazetesi** (12.Mayıs.1982), 1

..... (1977) **Uluslararası İstanbul Festivali Haber Bülteni**, İKSV, İstanbul, 1

..... (1974) “Gaye İçin İş adamları Sahneye Sürüldü”, **Sabah Gazetesi** (18.Haziran.1974) 2

..... (1972) “Her Hafta Bir Sohpet”, (Abdi İpekçi ile Eczacıbaşı’nın sohpeti), **Milliyet Gazetesi** (24.Temmuz.1972)

..... (1972) “Sanat”, **Akşam Gazetesi** (01.08.1972)

KANUNLAR ve ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER

5846 Sayılı “FSEK” (RG. 13.12.1951 S. 7931)

2936 Sayılı “FSEK’da Yapılan Değişiklikler” (RG. 3.11.1983 S. 18210)

4110 Sayılı “FSEK’da Yapılan Değişiklikler” (RG. 12.06.1995 S. 22311)

3257 Sayılı “SVMEK” (RG: 07.02.1986 S. 19012)

4210 Sayılı “SVMEK’da Yapılan Değişiklikler” (RG: 08.04.1993 S. 21546)

4630 Sayılı “FSEK’nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun”
(RG.03.03.2001 S. 24335)

“Dünya Fikri Mülkiyet Teşkilatını Kuran Sözleşme” 14.07.1967 tarihinde
Stokholm’da imzalanan metin (RG. 19.11.1975 S. 15417)

“Edebiyat ve Sanat Eserlerinin Korunmasına İlişkin Bern Sözleşmesi”
24.07.1971 tarihli Paris metni. (12.07.1995 S.22341)

YÖNETMELİKLER ve TÜZÜKLER

“Eser Sahibinin Haklarına Komşu Haklar Yönetmeliği” (RG. 16.11.1997 S.
13172)

“Fikir ve Sanat Eserleri Sahipleri Meslek Birlikleri ve Federasyonu Hakkında
Tüzük” (RG. 28.04.1986 S. 19091)

“Fikir ve Sanat Eseri Sahipleri Meslek Birlikleri Tip Statüsü” (RG. 11.08.1986
S. 19192)

“Fikir ve Sanat Eseri Sahiplerinin Verecekleri Yetki Belgesi Hakkında
Yönetmelik” (RG. 04.09.1986 S. 19211)

“Fikir ve Sanat Eserlerinin İşaretlenmesine İlişkin Yönetmelik” (RG.
16.11.1997 S. 23172)

“Fikir ve Sanat Eserlerinin İşaretlenmesine İlişkin Yönetmelikte Yapılan
Değişiklikler” (RG. 10.03.1998 S. 23282)

“Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca Ödenecek Telif ve İşlenme Ücretleri
Hakkında Yönetmelik” (RG. 09.01.1996 S. 22518)

“Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Yayınlarında Faydalanılan Fikir ve Sanat
Eserleri Hakkında Esaslar” (RG. 03.09.1986 S. 19210)

“Sinema ve Müzik Sanatı Destekleme Fonu Hakkında Yönetmelik” (RG.
04.09.1986 S. 19211)

“Sinema, Video ve Müzik Eserlerinin Denetlenmesi Hakkında Yönetmelik”
(RG. 04.09.1986 S. 19211)

“Yayın Kuruluşlarının Korunmasına Dair Roma Sözleşmesi” 26.10.1961 tarihli
sözleşme (RG.12.07.1995)

ÖZGEÇMİŞ

Kıvılcım Yıldız SENÜRKMEZ

1976 yılında İstanbul'da doğdu. İTÜ Devlet Konservatuvarı'nda başladığı müzik eğitimine 1991 yılından itibaren MSGSÜ Devlet Konservatuvarı Viyola Bölümü'nde devam etti. Yüksek öğrenimini aynı kurumda Müzikoloji Bölümü'nde tamamlayarak, 1998'de mezun oldu. Lisansüstü çalışmalarına İngiltere'de King's College Londra Üniversitesi'nde devam etti ve "New Approaches to Musical Time and Compositional Thinking in Selected Works by H. Birtwistle and S. Bainbridge" başlıklı tezi ile 2000 yılında Müzikte Master derecesi almaya hak kazandı. 2001 yılından itibaren Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Müzikoloji Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır.

KISALTMALAR LİSTESİ

A.g.k.	: adı geçen kaynak
A.g.ka.	: adı geçen kanun
A.g.m	: adı geçen makale
A.g.s.	: adı geçen sözleşme
A.g.y.	: adı geçen yönetmelik
BernS	: Edebiyat ve Sanat Eserlerinin Korunmasına İlişkin Bern Sözleşmesi
DFMTS	: Dünya Fikri Mülkiyet Teşkilatını Kuran Sözleşme
ESahFT	: Fikir ve Sanat Eserleri Sahipleri Meslek Birlikleri ve Federasyonu Hakkında Tüzük
ESahMSB	: Fikir ve Sanat Eserleri Sahipleri Meslek Birlikleri Tip Statüsü
FSEK.	: Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu
FSEİşrY	: Fikir ve Sanat Eserlerinin İşaretlenmesine İlişkin Yönetmelik
KomHakY	: Eser Sahibinin Haklarına Komşu Haklar Yönetmeliği
RG.	: Resmi Gazete
RomaS	: İcracı Sanatçılar, Fonogram Yapımcıları ve Yayın Kuruluşlarının Korunmasına Dair Roma Sözleşmesi
s.	: sayfa
S	: sayı
TÜcrY	: Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca Ödenecek Telif ve İşlenme Ücretleri Hakkında Yönetmelik
Vol.	: <i>volume</i>
vs.	: <i>vesaire</i>
SMDesFonY	: Sinema ve Müzik Sanatı Destekleme Fonu Hakkında Yönetmelik
SVMEK	: Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunu

TABLOLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa no.</u>
Tablo 3.1. Sahne Sanatları (Amerika, 1970-1997).....	70
Tablo 3.2. Klasik Müzikte Kurumsal Gelişim.....	73-81
Tablo 4.1. Klasik Müzikte Kurumsal Gelişim (Türkiye).....	103-109
Tablo 5.1. Telif Hakkının Tarihsel Süreci.....	141-144
Tablo 6.1. Vergi İstisnası Tablosu.....	199
Tablo 7.1. Katılımcıların Yıllara Göre Dağılımı.....	214-215
Tablo 7.2. Etkinlik Türlerinin Yıllara Göre Dağılımı.....	216-217
Tablo 7.3. Katılımların Ükelere Göre Dağılım.....	219-220
EK Tablo: Uluslararası İstanbul Müzik Festivali.....	227-290
(Katılımcılar ve Program Detayları)	

ŞEKİLLER LİSTESİ

	<u>Sayfa no.</u>
Şekil 2.1. Bireysel Talep Eğrisi.....	12
Şekil 2.2. Piyasa Talep Eğrisi.....	12
Şekil 2.3. Bireysel Arz Eğrisi.....	13
Şekil 2.4. Piyasa Arz Eğrisi.....	14
Şekil 2.5. Müzik Yapıtlarına Özel Arz Tipleri.....	16
Şekil 2.6. Türemiş Talepler/Arzlar.....	18
Şekil 2.7. Düşey Eksene Paralel Arz Eğrisi.....	19
Şekil 5.1. FSEK'e Göre Eser Kavramı.....	128
Şekil 5.2. Devredilen ve Devredilemeyen Haklar.....	133
Şekil 5.3. Mali Haklar.....	136
Şekil 6.1. Devlet Yardımlarının Karmaşıklığı.....	170

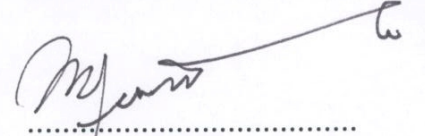
Kıvılcım YILDIZ ŞENÜRKMEZ tarafından hazırlanan
Toplumsal,Tarihse,.Ekonomik ve Yasal Perspektifte Klasik Müzikte Kurumsallaşma ve
Türkiye Örneği adlı bu çalışma jürimizce Doktora Tezi olarak Kabul Edilmiştir.

Kabul (Sınav) Tarihi : 04 / 07 / 2006

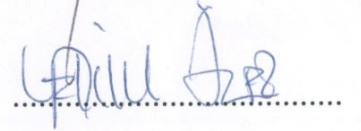
(Jüri Üyesinin Ünvanı , Adı , Soyadı ve Kurumu) :

İmzası :

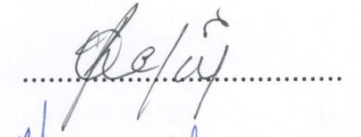
Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Mehmet NEMUTLU
(MSGSÜ.Müzik. Danışman-Tez.İz.Kom.Üy.)

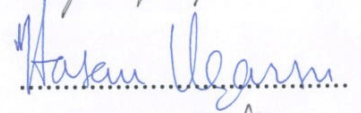
Jüri Üyesi : Prof.Dr.Yetkin ÖZER
(Dokuz Eylül Ün.v.Öğr.Üy.)

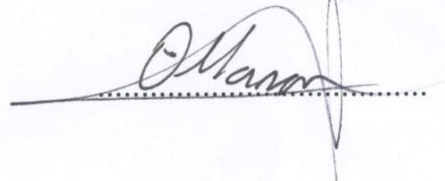
Jüri Üyesi : Doç.Gülper REFİĞ

Jüri Üyesi : Doç.Dr.Hasan UÇARSU
(Tez.İz.Kom.Üy.)

Jüri Üyesi : Doç.Dr.Özkan MANAV
(Tez.İz.Kom.Üy.)

ÖNSÖZ

Senfoni orkestraları, oda müziği grupları, opera ve bale etkinliklerinin kurumlaşma yolunda ilerleyişleri, ekonomi kavramlarıyla müzik etkinliklerinin tanımı ve pazar yapısının temel koşulu olan yasal düzenlemeler gibi konular bu çalışmada çeşitli yönleriyle ele alınmaktadır. Bunların yanı sıra İstanbul'da 1973 yılında başlatılan Uluslararası İstanbul Festivali günümüze kadar olan 33 yıllık serüveni kurumsal faaliyetleri ve sponsorluk faaliyetleri açısından bir model inceleme olarak çalışmanın kapsamına alınmıştır. Müzik etkinlikleri, festivaldeki diğer etkinliklerden ayrıştırılarak, katılımcı ülkeler, festivale gelen sanatçılar ve program detaylarını içerecek şekilde yeniden düzenlenmiş ve ele alınan şekliyle listeler üzerinden çeşitli açıklamalar yapılmaya çalışılmıştır ve ileriye dönük araştırmalara kaynak teşkil edebilmesi amacıyla ekler bölümünde bu listelere yer verilmiştir. Klasik müzik etkinliklerini ve kurumsallaşma sürecini tarihsel, toplumsal, ekonomik ve yasal açılardan incelemeyi amaçlayan bu çalışmanın planlanmasında görüş ve önerileriyle büyük katkıda bulunan önceki tez danışmanım Prof. Filiz ALİ'ye; daha sonraki aşamada dikkatli ve titiz okumalarıyla bana destek veren, tezin düzenli bir biçimde kaleme alınmasında yol gösteren danışmanım Yrd.Doç. Mehmet NEMUTLU'ya; tez komitesinde görevli Doç.Dr. Hasan UÇARSU ve Doç.Dr. Özkan MANAV'a; Konservatuvar müdürümüz Prof. Mesut İKTU'ya; ayrıca önerilerini esirgemeyen bölüm başkanım Doç. Gülper REFİĞ'e teşekkürü borç bilirim. İstanbul Kültür Sanat Vakfı'nın kurumsal yapısını ve etkinliklerini incelemek üzere gittiğim İKSV Bilgi ve Belge Merkezi'nin yoğun işleri arasında bana zaman ayıran görevlilerine teşekkür ederim. Ayrıca bu çalışmanın oluşumunda bütün sıkıntılarımla benimle paylaşan, okuduğum bölümleri bıkmadan dinleyerek bana yardımcı olan aileme teşekkür ederim.

Kıvılcım Yıldız ŞENÜRKMEZ

HAZİRAN, 2006